

**УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ ФАКУЛТЕТ**

Милица Милојевић Миладиновић

**ПРИДЕВИ И ПРИДЕВСКЕ ЗАМЕНИЦЕ СА СЕМАНТИЧКОГ
И МОРФОЛОШКОГ АСПЕКТА**

Докторска дисертација

Ментор: проф. др Сања Ђуровић

Крагујевац, 2017.

ИДЕНТИФИКАЦИОНА СТРАНИЦА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I. Аутор

Име и презиме: Милица Милојевић Миладиновић

Датум и место рођења: 13.10.1978. Крагујевац, Република Србија

Садашње запослење: библиотекар, Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу

II. Докторска дисертација

Наслов: Придеви и придевске заменице са семантичког и морфолошког аспекта

Број страница: v + 254

Број слика: 4 табеле и 1 шема

Број библиографских података: 150

Установа и место где је рад израђен: Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу

Научна област (УДК): 811.163.41'367.623(043.3) 811.163.41'367.626(043.3)

Ментор: проф. др Сања Ђуровић, ванредни професор, ужа научна област *Савремени српски језик*, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

III. Оцена и одбрана

Датум пријаве теме: 2.11.2010.

Број одлуке и датум прихватања теме докторске дисертације: 530/20, 13.04.2011.

Комисија за оцену научне заснованости теме и испуњености услова кандидата:

1. Др Мирослав Николић, редовни професор, Филолошки факултет, Београд, ужа научна област: *Савремени српски језик*
2. Др Сања Ђуровић, доцент, Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу, ужа научна област *Савремени српски језик*
3. Др Радивоје Младеновић, ванредни професор, Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу, ужа научна област *Дијакхронија српског језика*

Веће за друштвено хуманистичке науке је 12.10.2016. дало сагласност на Одлуку бр. 01-2901 од 2.9.2016. о одобравању промене ментора због одласка у пензију и донело Одлуку да нови ментор буде проф. др Сања Ђуровић, ванредни професор.

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације:

1. Др Милош Ковачевић, редовни професор (председник Комисије), Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу, ужа научна област: *Савремени српски језик и Теоријске лингвистичке дисциплине*
2. Др Никола Рамић, ванредни професор, Филолошко-уметнички факултет, Универзитет у Крагујевцу, ужа научна област: *Савремени српски језик*
3. Др Марина Спасојевић, научни сарадник, Институт за српски језик САНУ, Београд, ужа научна област: *Савремени српски језик*

Датум одбране дисертације: _____

АПСТРАКТ

Предмет рада јесте анализа односа између именичке и придевске промене придева и придевских заменица са аспекта морфологије и семантике са циљем да се утврди колико и где данас препознајемо облике именичке промене. Рад обухвата преглед досадашњих истраживања, као и анализу поменутих облика придева и придевских заменица из дела три групе писаца различитих раздобља српског књижевног језика. Прву групу писаца чине аутори који су стварали и живели крајем XIX и у првој половини XX века. У оквиру друге групе обухваћена су дела писаца друге половине XX, а трећу групу чине савремени аутори. Осим књижевноуметничког стила, радом су обухваћени примери придева и придевских заменица из дневне штампе да би се упоредило стање два функционална стила. Двојаки облици придева, условљени категоријом вида којем припадају, представљају особину по којој су придеви јединствени у групи променљивих врста речи. С обзиром на то да је облик неодређеног придевског вида у савременој употреби скоро сасвим ишчезао, применом дескриптивног и аналитичког метода утврђена је прецизнија слика о морфолошким померањима која обухватају готово читав један век. Анализом је утврђено у којој мери се чува употреба двојакних облика придева и придевских заменица. Одржавање облика придевске и именичке деклинације у систему савременог српског језика условљено је синтаксичким службама у којима се налазе придеви и придевске заменице, као и фразеолошким и лексикализованим изразима у чијем су саставу. Нарушавање система правилне употребе придева и придевских заменица постигнуто је употребом облика са наставцима именичке деклинације као стилски маркираног средства у језику неких писаца. Уочено је да су облици именичке деклинације генитива, датива и локатива једнине мушког и средњег рода придева и придевских заменица доминантни у делима прве групе писаца, да су присутни у делима друге групе писаца, док код савремених аутора нису потврђени. На основу ексцерпираних и анализираних примера можемо закључити да је категорија придевског вида у савременом српском језику семантички неутралисана. Облици обе деклинације придева могу се уочити у номинативу једнине мушког и средњег рода, док је у зависним падежима савременог српског језика превладала употреба придевске деклинације. Употреба облика именичке деклинације придева и придевских заменица код неких аутора је стилски маркирана или се јавља у оквиру лексикализованих и фразеолошких израза.

Кључне речи: придев, придевски вид, придевске заменице, морфологија, семантика

ABSTRACT

The subject of this paper is the analysis of the relationship between the nominal and the adjectival changes and adjectival pronouns in terms of morphology and semantics, with the aim of determining to which extent and where we can recognize the forms of nominal changes today. The paper includes a review of previous research and also the analysis of these forms of adjectives and adjectival pronouns from the literary pieces of three groups of Serbian writers from different periods. The first group of writers consists of the authors who created and lived at the end of the 19th and the first half of the 20th century. The second group includes the work of writers from the second half of 20th century, and the third group consists of contemporary authors. In addition to this literary artistic style, this paper includes the examples of adjectives and adjectival pronouns from the daily press, in order to compare the states of the two functional styles. Those dual forms of adjectives, conditioned by category of adjectival form to which they belong, present a distinctive characteristic of the adjectives' uniqueness in a group of variable parts of speech. Given the fact that the form of the indefinite adjectival form has almost completely vanished from the contemporary usage, by implementing descriptive and analytical methods, the accurate picture of the morphological shifts was determined, which span almost a whole century. The analysis shows the extent to which keeps the use of dual forms of adjectives and adjectival pronouns adjectives are preserved. The constancy of the adjectival form and the noun declension in the system of modern Serbian language is conditioned by the syntactic services of the adjectives and adjectival pronouns, as it is also the case with phraseological and lexicalized expressions they are a part of. The violation of the system of the proper use of adjectives and adjectival pronouns has been achieved by using a form of the noun declensions extensions as a stylish branded tool in the language of some writers. It has been noted that the forms of noun declension of the cases genitive, dative and locative in singular masculine and neuter gender adjectives and adjectival pronouns were dominant in the works of the first group of writers, present in the works of other groups of writers, while their use in the works of the contemporary authors has not been confirmed. Based excerpted and analyzed examples it can be concluded that the category of adjectival form, in contemporary Serbian language, has been semantically neutralized. Both forms of adjectival declension can be observed in the nominative case of the singular masculine and neuter gender, while the use of adjectival declension prevailed in the contemporary Serbian language dependent cases. The use of the noun declensions of adjectives and adjectival pronouns is marked in some of the authors' styles or occurs in the context of lexical and phraseological expressions.

Keywords: adjective, adjectival form, adjectival pronouns, morphology, semantics

Садржај:

I. Увод.....	1
1. Предмет и циљеви рада, методологија, корпус.....	2
II. Придеви у систему врста речи.....	4
2.1. Граматичке категорије придева	6
2.1.1. Деклинација.....	6
2.1.2. Род.....	10
2.1.3. Број.....	10
2.1.4. Придевски вид.....	11
2.1.5. Компарација	13
III. Придевске заменице у систему врста речи	20
3.1. Деклинација придевских заменица.....	22
IV. Преглед досадашњих истраживања	24
4.1. Придеви у граматикама српско(хрватско)г језика	24
4.2. Преглед изабраних радова о придевима у српском језику.....	36
4.3. Преглед изабраних радова о придевима у хрватском језику	50
4.4. Придевске заменице у граматикама српско(хрватско)г језика.....	63
4.5. Преглед радова о придевским заменицама.....	68
V. Анализа корпуса. Придеви	81
5.1. Анализа корпуса с краја XIX и почетком XX века	81
5.1.1. Описни придеви.....	82
5.1.2. Придеви других односа.....	98
5.1.3. Градивни придеви.....	105
5.1.4. Закључне напомене	106
5.2. Анализа корпуса друге половине XX века	107
5.2.1. Описни придеви	108
5.2.2. Придеви других односа.....	155
5.2.3. Градивни придеви.....	166

5.2.4. Закључне напомене	169
5.3. Анализа корпуса XXI века.....	170
5.3.1 Описни придеви	171
5.3.2. Придеви других односа	187
5.3.3. Градивни придеви	196
5.3.4. Закључне напомене	198
VI. Анализа корпуса. Придевске заменице.....	200
6.1. Анализа корпуса с краја XIX и почетком XX века	200
6.1.1. Присвојне заменице.....	200
6.1.2. Показне заменице	205
6.1.3. Остале заменице	208
6.1.4. Закључне напомене	212
6.2. Анализа корпуса друге половине XX века	212
6.2.1. Присвојне заменице.....	212
6.2.2. Показне заменице	216
6.2.3. Остале заменице	219
6.2.4. Закључне напомене	222
6.3. Анализа корпуса XXI века.....	223
6.3.1. Присвојне заменице.....	223
6.3.2. Показне заменице	225
6.3.3. Остале заменице	227
6.3.4. Закључне напомене	230
VII. Семантика придева и придевских заменица	231
VIII. Закључак.....	239
IX. Корпус	244
X. Литература	245

I. Увод

У овом раду бавићемо се анализом односа између именичке и придевске промене придева и придевских заменица са аспекта морфологије и семантике. С обзиром на то да је у досадашњим истраживањима питање у вези са придевима и придевским заменицама проучавано углавном са синтаксичког и семантичког аспекта, наше истраживање обухвата и морфолошки аспект. Централно место наше анализе представљаће категорија придевског вида и то проучавана са позиције директне везаности за категорију деκлинације. Како је категорија придевског вида карактеристична за описне и градивне придеве који могу разликовати оба вида, одређени и неодређени, анализираћемо њихове морфолошке облике и упоредити стање које се променило у распону од једног века. За групу односних придева познато је да могу бити само у једном придевском виду, одређеном или неодређеном. Пратећи промене и у облицима присвојних придева уочићемо који је облик у савременом српском језику доминантнији у односу на морфолошку слику из корпуса који чине дела аутора ранијег периода. У граматичкој литератури се сматра да је у данашњем српском језику разлика два придевска вида задржана једино у номинативу једнине мушког рода, што ћемо анализом проверити. Осим придева анализом су обухваћене и придевске заменице, а поред дела из књижевноуметничког стила истраживање је обухватило и примере из дневне штампе како би се стање два стила могло упоредити. Намера нам је да утврдимо у којој мери код придева и придевских заменица данас препознајемо облике именичке промене. Рад обухвата преглед досадашњих истраживања, као и анализу поменутих облика придева и придевских заменица из дела три групе писаца различитих раздобља српског књижевног језика. Најпре је дат преглед граматичке литературе, а потом питање придева и придевских заменица представљено увидом у поједначне чланке. Након прегледа литературе следи део рада који се бави придевима, а потом придевским заменицама на корпусу који до сада није анализиран и којим су обухваћени осим писаца ранијег периода и савремени аутори. У завршном делу рада сумирани су резултати анализа и изведени закључци о питањима који облик придевског вида и придевских заменица је најфреквентнији и чија је употреба изразитија. Већ је у литератури указано на чињеницу да се именичка деκлинација у анализираним врстама речи у савременом српском језику готово потпуно изгубила. Циљ нашег

рада биће преиспитивање статуса придевских категорија и повезаности категорије падежа и категорије вида које је некада било директно условљено. Примере за облике именичке деклинације препознајемо код писаца који је употребљавају из стилских разлога или у оквиру фразеолошких и лексикализованих израза.

1. Предмет и циљеви рада, методологија, корпус

Предмет рада јесте анализа придева и придевских заменица кроз анализу њихових категорија са морфолошког и семантичког аспекта. Развојем језика многе категорије се мењају, неке се неутралишу и полако постају секундарне, а јављају се и нове појаве које директно утичу на статус категорија. Централно питање у раду биће однос именичке и придевске промене придева и придевских заменица са циљем да се утврди колико и где данас препознајемо облике именичке промене. У новијој литератури често се именичка деклинација придева потпуно избацује из описа категорије падежа код придева и уопште не спомиње. Такав приступ није добар, јер се језик не може представљати само строго синхроним пресеком и не узимајући у обзир све функционалне стилове. Директна веза деклинације и придевског вида у савременом српском језику је неутралисана, али се именичка деклинација не може потпуно искључити из описа придевских категорија. Именичка деклинација придева и данас се може срести у књижевноуметничком стилу, чува се у фразеолошким изразима и важно је указати какав је њен статус данас у односу на претходни период у развоју језика.

Централни део рада представља анализа облика придевског вида у делима писаца различитог периода српског књижевног језика. Примери су ексцерпирани из дела писаца насталих крајем XIX и у првој половини XX века: Милована Глишића, Лазе Лазаревића, Јанка Веселиновића, Петра Кочића, Бранислава Нушића, Радоја Домановића, Светолика Ранковића, Ива Ћипика, Симе Матавуља. У оквиру сваке групе писаца придеви су подељени по семантичком критеријуму на три целине: описне, придеве других односа (у оквиру којих смо издвајали присвојне, временске, месне, придеве намене и др.) и градивне. Анализа према именичкој и придевској деклинацији спроведена је кроз примере придева који су ексцерпирани у синтагмама, а где је грађа указивала потребу издвајане су реченице.

Када је реч о придевским заменицама у оквиру њихове анализе дати су примери кроз обе деклинације подељени у присвојне, показне и остале заменице (односно-упитне, неодређене, одричне и опште). Другу групу анализираних писаца обухватају дела која су обележила период друге половине XX века и почетка XXI века: Бранка Ћопића, Владана Деснице, Меше Селимовића, Милоша Црњанског, Иве Андрића, Слободана Селенића и Добрице Ћосића. Међу савременим анализираним ауторима, дакле писцима XXI века налазе се следећа имена: Горан Петровић, Срђан Ваљаревић, Марко Видојковић, Владимир Пиштало и Немања Митровић. Поред књижевноуметничког стила примери су ексцерпирани и из Електонског корпуса Математичког факултета Универзитета у Београду. У анализи су коришћени декриптивни и аналитички метод како би се дошло до валидних закључних разматрања. До сада су се у научним радовима многи аутори бавили придевима и придевским заменицама са различитих аспеката. Неопходно је споменути значајан рад Е. Фекетеа, затим у скорије време дисертацију Б. Станковића која за предмет има синтаксу и семантику оба придевска вида у српском језику са аспекта генеративне синтаксе и формалне семантике, а у вези са темом заменица радове П. Пипера, И. Клајна, М. Ђукановић који су компаративног типа и баве се осим српским језиком, руским, пољским, италијанским, словеначким. Имајући наведено у виду, наше истраживање представља новину јер је урађено на новом корпусу и има првенствено морфолошки приступ. С обзиром на то да се у српском језику није развио члан као саставни део његовог језичког система циљ нашег истраживања је да утврдимо у којој мери се чува употреба дистинктивних облика придева и придевских заменица не губећи из вида да је придев у тесној вези са елементом одређености јединице именичког садржаја. У испитивању се полази од морфолошког облика као дистинктивног елемента. Један од циљева је испитивање околности које у српском језику условљавају још увек одржавање двојаке парадигме придева, као и испитивање узрока који утичу на то да се облици једне парадигме потисну на рачун друге имајући у виду познату тенденцију језичког развитка да истозначне варијанте елиминише или да их семантички издиференцира. Намера нам је да у односу на фреквентност поједних падежних облика укажемо на тенденције у оквиру овог језичког питања. Такође, размотрићемо на који начин се облици одређене деклинације у систему српског језика одржавају, а и супротно, како долази до нарушавања њихове нормом дефинисане употребе. Указаћемо и на примере

граматички неправилне, али стилски оправдане употребе појединих облика придева и придевских заменица.

II. Придеви у систему врста речи

Најчешћа дефиниција придева јесте да су то речи којима се казују особине живих бића, предмета и појава и односи међу њима. Њима се, по правилу, сужава опсег значења неке речи (пре свега именице) и врши извесна конкретизација појмова.

„У српском језику придеви су променљиве речи (уз мањи број изузетака, нпр. *беж*, *браон*, *фер*) са општим значењем особине, и граматичким категоријама рода, броја, падежа, аниматности, степена поређења и одређеног или неодређеног вида.

Придеви имају исте падеже и исте бројеве као именице. Иако имају и три рода као именице, придеви се мењају по родовима, нпр. *леп*, *лепа*, *лепо*, за разлику од именица, које се не мењају по родовима, нпр. *лепота*. Род придева је парадигматска категорија јер у придевској промени постоје различити облици за род, а род именица је класификациона (селективна) категорија јер се именице не мењају по роду. Сваки придев има облике за мушки, женски и средњи род, с неким изузетцима (као што су непроменљиви придеви, нпр. *тегет*, и врло ретки променљиви придеви само једног рода, нпр. *трудна*). Придевски облици за род, број, падеж и аниматност конгруенцијски се прилагођавају својим категоријама именици коју одређују, нпр. *леп дан*, *лепог дана*, *лепом дану*, *лепи дани*, *лепа ноћ*, *лепе ноћи* итд.

Придеви мушког рода имају облик за живо (једнак генитиву) и облик за неживо (једнак номинативу), уп. *Слуша новог п е в а ч а* према *Проба нови колач*, а избор једног од та два придевска облика зависи од значења и облика именице коју придев одређује.

Категорија степена поређења, нпр. *леп* – *лепши* – *најлепши*, и категорија одређеног или неодређеног вида, нпр. *леп* – *лепи*, мање су граматикализоване него претходне, јер су обавезне само за за описне придеве, уз неке изузетке, а не за све придеве.

Придеви одговарају на питања *какав? који?* или *чији?*, а у реченици најчешће имају функцију конгруентног атрибута, нпр. *Освануо је леп дан*, или именског дела предиката, нпр. *Дан је леп*, а ређе и неке друге функције.” (Пипер-Клајн 2013: 121).

Постоји више подела придева на подврсте према значењу, али ми ћемо се држати поделе на:

1. описне (квалитативне) придеве – њима се исказује особина бића, предмета и појава означених именицом. Те особине могу бити физичке или психичке, емоционалне или естетске. Пошто се њима исказују особине каже се и да су описни придеви прави придеви. Они су најзначајнија и по граматичким особинама најинтересантнија група придева.

„Описни придеви значе особину која не проистиче из односа носиоца те особине према другим објектима и појавама, нпр. *леп, зелен, озбиљан*. Поред тога што имају категорије рода, броја, падежа и аниматности, описни придеви имају и категорије придевског одређеног или неодређеног вида и степене поређења, могућност употребе с прилозима за меру и степен (нпр. *врло лепа*), могућност да послуже за извођење прилога (нпр. *леп* – прилог: *лепо*), често и могућност да послуже за извођење именица са значењем особине (нпр. *леп* – *лепота*), многи описни придеви имају антониме (нпр. *леп* – *ружан*), а неки имају и деминутиве и хипокористике, што је такође у вези са степеновањем особине (нпр. *леп* – *лепушкаст, мали* – *малецак, малешан, мајушан*).” (Пипер-Клајн 2013: 122).

2. градивне придеве – њима се указује на материјал од којег је нешто направљено, од чега се нешто састоји. Градивним придевима исказује се састав онога што је означено именицом уз коју стоје.
3. односне придеве – њима се исказују односи које биће, предмет или појава има према неком другом бићу, предмету, појави. У односне придеве спадају:
  - присвојни (посесивни) придеви – *сестрин, братов, студентски, Јованов* и сл.
  - придеви временског односа – *данашњи, прошлогодишњи, овогодишњи* и сл.
  - придеви просторног односа – *доњи, горњи, задњи, предњи, леви, десни* и сл.
  - придеви других односа – (најчешће намене) *стамбени, радни, спаваћи* и сл.

О придевима у систему врста речи и подели придева на подврсте од Вука до данас писала је више В. Ломпар (2016: 123–133). Потврђује се понављање дефиниције придева у граматикама и истицање да су придеви

променљиве и несамосталне речи. „Све граматике издвајају описне придеве, док се за друге подврсте то не може тврдити” (Ломпар 2016: 131).

2.1. Граматичке категорије придева

Посматрајући подручје граматике „категоризација се односи на успостављање скупа класификационих својстава или *јединица* које се користе у дескрипцији језика, које имају исту основну *дистрибуцију*, и које се јављају као структурне јединице у целом језику. Термин категорија у неким приступима односи се на саме *класе*, нпр. *именица, глагол, субјект, предикат* [...]. Још одређеније, она се односи на она својства тих општих јединица која имају моћ дефинисања: на пример, категорије именице укључују *број, род, падеж и бројивост*; глагола, *време, вид, стање* итд. (Кристал 1998: 159).” У граматичке категорије придева све граматике убрајају род, број, падеж, вид и степен поређења. У новијим граматикама се уз придеве помиње и категорија аниматности, али ћемо се ми држати традиционалне граматике и сматрамо категорију аниматности категоријом која се везује за именице. За разлику од мањег броја граматика у којима су категорије придева описане одмах након дате дефиниције (Караџић 1814, Даничић 1850, Мразовић-Вукадиновић 1990), у већини прегледаних граматика о придевским категоријама се говори у оквиру других поглавља.

2.1.1. Деклинација

Осим горе поменутих пет категорија у *Писменици сербскога језика* (Караџић 1814: 29) наводи се да „прилагателна имена имају 6. следујући својства [...], склањање”. Термин *склањање* примећује се да користе старији граматичари (Караџић 1814, Даничић 1850), док се о *промени* говори у граматикама новијег датума, али се не издваја као граматичка категорија. Насупрот глаголима који имају конјугацију, именске речи, међу којима су и придеви, имају деклинацију, тј. промену по падежима. „Деклинација представља у највећем броју случајева израз односа међу самосталним речима и свима другим речима у језику. Или друкчије да речем: то је обично израз за несамостално употребљену самосталну реч. Све друге

категорије речи, тј. несамосталне, добијају деклинацију од самосталних речи [...]” (Белић 1998: 132). С обзиром на то да су придеви несамосталне речи, њихова употреба им је наметала зависни облик, управо онај који је карактеристичан за именице и одређен њиховим наставцима. Како се придеви у флексивним језицима јављају у реченици, они се са именицом уз коју стоје слажу у роду, броју и падежу (нпр. *видео сам добра друга*), тј. под утицајем примене уз именицу (Белић 1998: 546). Како су се у деклинацији придева користили наставци који су припадали именицама, ова врста промене је и добила назив именичка деклинација, што препознајемо у облицима номинатива једнине мушког и средњег рода који су у номинативу, генитиву, дативу и локативу исти као код именица. Неопходно је нагласити да је деклинација придева зависила од тога да ли је придев у облику одређеног или неодређеног вида. Постојала је директна веза категорије падежа (деклинације) и придевског вида. Придеви у неодређеном виду имали су облике именичке деклинације, а за придеве одређеног вида карактеристични су облици придевске деклинације. Када су у питању облици компаратива и суперлатива придева треба подсетити да они имају само придевску промену, дакле, као придеви одређеног вида. Због свог нарочитог значења придеви су се налазили у одређеном периоду историјског развитка језика у условно речено независнијим, самосталнијим позицијама, тежећи да искажу своје значење другачијим морфолошким обликом од оног који су до тада имали. Настанак придевских облика заменичке деклинације био је подстакнут другим, новим језичким осећањем створеним из потребе да се искаже значење одређености појма на који се придев односи. Придевска деклинација је заправо настала додавањем анафорске заменице *i, ja, je* на облике старе, именичке промене да би се исказало значење упућивања и одређености. Ради прегледности у табелама смо навели обрасце именичке и придевске деклинације придева у једнини и множини. Облици множине, као и облици промене придева женског рода се разликују у акценту, што нисмо графички истакли, јер то није релевантан критеријум за наше истраживање.

У вези са питањем деклинације неопходно је поменути да у савременом српском језику постоје и придеви који су непроменљиви. Мирослав Николић (1996) у раду под називом „Непроменљиви придеви у српском језику” ову врсту придева дели на оријентализме (највише је примера на *-ли*: нпр. *чекркли, мелезли* и др.), европеизме (англицизми, германизми, романизми), а као посебан пример издваја

придев *налик*. За разлику од заменица које представљају затворен морфолошки систем, претходно поменуто постојање примера придева страног порекла указује на то да придеви као врста речи представљају отворен систем, у који речи страног порекла могу да се морфолошки адаптирају или, пак, да задрже особине језика из којег потичу.

а) Образац именичке деклинације придева

падеж	једнина		
	мушки род	женски род	средњи род
Н.	млад (момак)	млада (жена)	младо (стабло)
Г.	млад-а (момка)	млад-е (жене)	млад-а (стабла)
Д.	млад-у (момку)	млад-ој (жени)	млад-у (стаблу)
А.	млад-а (момка)	млад-у (жену)	младо (стабло)
В.	млад-и (момче)	млада (жено)	младо (стабло)
И.	млад-им (момком)	млад-ом (женом)	млад-им (стаблом)
Л.	млад-у (момку)	млад-ој (жени)	млад-у (стаблу)
множина			
падеж	мушки род	женски род	средњи род
Н.	млади (момци)	младе (жене)	млада (стабла)
Г.	млад-их		
Д.	млад-има(а)		
А.	младе	младе	млада
В.	млади	младе	млада
И.	млад-им(а)		
Л.	млад-им(а)		

Именичка деклинација назива се тако пре свега због наставака у једнини код придева мушког и средњег рода који су у Н, Г, Д, Л исти као код именица. У женском роду и у множини сва три рода, ова се деклинација врло мало разликује од придевске коју имају придеви одређеног вида.

б) Образац придевске деклинације придева

падеж	једнина		
	мушки род	женски род	средњи род
Н.	млад-и (момак)	млад-а (жена)	младо (стабло)
Г.	млад-ог(а) (момка)	млад-е (жене)	млад-ог(а) (стабла)
Д.	млад-ом(е) (момку)	млад-ој (жени)	млад-ом(е) (стаблу)
А.	млад-ог(а) (момка)	млад-у (жену)	младо (стабло)
В.	млад-и (момче)	млада (жено)	младо (стабло)
И.	млад-им (момком)	млад-ом (женом)	млад-им (стаблом)
Л.	млад-ом (момку)	млад-ој (жени)	млад-ом (стаблу)
множина			
падеж	мушки род	женски род	средњи род
Н.	млади (момци)	младе (жене)	млада (стабла)
Г.	млад-их		
Д.	млад-има(а)		
А.	младе	младе	млада
В.	млади	младе	млада
И.	млад-им(а)		
Л.	млад-им(а)		

У данашњем књижевном језику и придеви у неодређеном виду најчешће имају у деклинацији исте наставке (осим Н и А (када је А=Н)).

Очекивало би се да придеви који само познају неодређени вид знају само за облике именичке деклинације, али су и они пришли придевској (нпр. *братов, братовог* и сл.).

Код придева са основом на предњонепчани сугласник имамо у генитиву наставка *-ег(а)* (нпр. *врућега, лошега*), а у дативу и локативу *-ем(у)* (нпр. *врућему, лошему*).

Код непалаталних основа имамо у овим падежима вокал **-о** у номинативу (нпр. *новог(а), новом(е)*). Самогласници у загради нису обавезни део наставка већ се јављају факултативно. Називају се покретним вокалима и одлика су више писаног него говорног језика.

2.1.2. Род

Када је у питању назив граматичке категорије *рода* у свим консултованим граматикама је уједначен. Придеви могу имати облике за три рода: женски, мушки и средњи род. Наша анализа ће обухватити само примере једине придева мушког и средњег рода. За разлику од именица, код којих је род класификациона категорија, јер једна именица може имати само један род, неопходно је нагласити да је код придева категорија рода заправо морфолошка. Примери којима је илустрована категорија рода у граматикама наведени су уз именице у облику два модела. Први и чешћи се састоји од истог придева и именица различитог рода (Карацић 1814: 29, Тежак-Бабић 2007: 83, Мразовић-Вукадиновић 1990: 255, Станојчић-Поповић 2008: 91). Други и ређи представља синтагматске спојеве различитих придева уз именице различитог рода (Стевановић 1970: 248, Барић и др. 2005: 174). Након развоја флексије, „придевске речи су добијале свој завршни облик и промену од именица и такозвану моцију рода” (Белић 1998: 61).

„Све оно дакле по чему се придјев може дефинирати било граматички било по значењу обиљежено је изразитом несамосталношћу [...]. Том несамосталношћу, може се, штовише, тумачити и својеврсни ’вишак’ граматичких обиљежја које придјеви имају у односу на друге врсте ријечи [...]“ (Прањковић 2013: 31). Аутор подсећа да је придев једина врста речи коју обележава трородност (тј. моција, могућност ’помицања’ по роду), а да управо то својство и служи да би се придеви могли што више прилагодити именицама.

2.1.3. Број

Категорија броја се у граматикама не издваја експлицитно, већ се наводи уз род и падеж, јер се подразумева да придеви могу имати једину и множину. Занимљиво је да се двојина не описује у вези са придевима. Белић наводи да „он улази у општу систему јединки по броју која чини саставни део дефлекције” (Белић 1998: 218). На повезаности придева и именице када је у питању категорија броја можемо уочити да Вук Стефановић Карацић скреће пажњу бележећи да „бројева и падежа има код имена прилагателни колико и код суштествителни” (Карацић 1814:

30). Занимљиво је запажање И. Прањковића да се „у случају придјева може говорити о својеврсном парадоксу јер се категорија броја код придјева не односи на оно што се означаје самим придјевом (не односи се на својство, није ријеч о количини својстава)” (Прањковић 2013: 40). Код именица, број прецизира значење њеног облика имајући изразито морфолошки карактер, док код придева уз род и падеж представља једну од категорија којом се придев повезује са именицом.

2.1.4. Придевски вид

Особина која је од именских речи карактеристична само за придеве јесте категорија вида. Ова специфична особина придева огледа се у постојању различитих облика за *неодређени* (н. јд. м. р. *нов шал*) и *одређени* вид (н. јд. м. р. *нови шал*). За једну врсту придевског вида у већини граматика смо уочили да се употребљава *неодређени*, једино код Вука налазимо *усіечено*, док Даничић користи термин *прости* (Даничић 1850: 18). Истичући да се називи *краћи/дужи* облици придева које можемо срести у неким граматицама користе неоправдано, јер када су у питању придеви женског или средњег рода не постоји разлика у дужини ових облика, Весна Ломпар предлаже: „Предност у граматицама треба дати устаљеним терминима као што су *неодређени/одређени* вид, иако ни они нису сасвим прецизни због упућивања на постојање непознатог, односно познатог појма (језичка пракса то не поткрепљује)” (Ломпар 2016: 157). За категорију вида зна већина описних и градивних придева. Облици одређеног вида граде се од облика неодређеног вида различитим морфолошким средствима: у мушком роду наставком *-и* и дужином изнад вокала (прозодијским средством), а у женском и средњем роду само разликовањем у дужини завршног вокала. У одређеном виду наставци у женском и средњем роду су дуги, а у неодређеном виду су кратки.

једнина	м.р.	ж.р.	ср.р.
Одређени вид	-и	-а	-о/-е
Неодређени вид	-∅	-а	-о/-е
множина	м.р.	ж.р.	ср.р.
Одређени вид	-и	-е	-а
Неодређени вид	-и	-е	-а

Централни део нашег рада обухвата анализа облика одређеног и неодређеног придевског вида мушког и средњег рода једнине који су у номинативу, генитиву, дативу/локативу и акузативу (када означава нешто живо, а тада је обликом једнак генитиву) и то у директној вези са врстом дефлекције (именичка/придевска).

С обзиром на то да ћемо у прегледу граматика и чланака говорити детаљније о односу критеријума познатости/непознатости, као и о одређености/неодређености који се доводе у везу са избором придевског вида, у овом делу рада ћемо само указати на позиције које су карактеристичне за употребу оба вида придева.

Одређени придевски вид обавезно се користи у следећим случајевима:

а) када се испред придева у именичкој фрази употребе показни или присвојни детерминативи, нпр.: *тај вредни дечко, онај високи младић, такав црвени шешир* и сл.

б) када је придев део неког личног имена или саставни део географских назива или је саставни део назива неких звезда на небу, нпр.: *Петар Велики, Нови Сад, Велики медвед, Мали пас*;

в) када је придев саставни део неког чврстог споја речи, нпр.: *дивљи кестен, почасни доктор, велики одмор*.

Неодређени придевски вид се употребљава:

а) када се придев јави у функцији предикативне допуне, нпр.: *Син ми је здрав и чист*;

б) када се јави у именичкој фрази као атрибут, додатак у облику квалификативног генитива као обавезна ближа одредба, нпр.: *критичар оштра пера, секира тупа сечива*;

в) кад се јави у чврстим спојевима или сентенцијама, нпр.: *Наш син ужива добар глас. Њега не бије рђав глас.* (Мразовић-Вукадиновић 1990: 319–320).

Осим придева, категорију вида, из групе променљивих речи, имају и глаголи. Иако се ове категорије исто називају придевски и глаголски вид су потпуно различите и неупоредиве категорије.

2.1.5. Компарација

Роду, броју и падежу именских речи „би се још могла придружити категорија ступња код придјева, али се она обично не сматра морфолошком у правом смислу ријечи јер није својствена свим придјевима (није дакле обвезатна), него само онима квалитативног типа” (Прањковић 2013: 26). У граматичкој литератури у вези са дефиницијом и описом компаратива наилазимо углавном на сличне формулације. Стевановић (1964: 253) наводи да је поређење придева (компарација) особина коју имају само описни придеви, „којом се они одликују од скоро свих осталих речи (њу имају једино још неки прилози).” Заправо, то су „посебни облици за означавање различитих степена каквоће која се њима означава.” Познато је да у систему облика поређења постоје позитив (основни облик придева), компаратив (први степен поређења) и суперлатив (други степен поређења). За позитив Станојчић-Поповић (2008: 95) наводе да се њиме „означава особина појма уз чије име придев стоји као присутна, постојећа”; за компаратив да „се означава особина заступљена у појму уз чије име придев стоји у вишем степену од оне означене позитивом придева”; док за суперлатив да „се означава особина заступљена у појму уз чије име придев стоји у највишем степену (између свих појмова који се одликују особином која им се приписује)”. Мразовић-Вукадиновић (1990: 269) указује на то да се придеви могу поредити: путем промене (флексије) наводећи за пример *бео, бељи, најбељи*; путем грађења речи попут *прелеп, прескуп*; или лексичким средствима нпр. *врло лепа девојка*. Неопходно је нагласити да савремени српски језик познаје и неправилну компарацију за четири придева: *добар – бољи, зао – гори, велик – већи, мали/мален – мањи*. Облици компаратива различитих граматичких основа зову се суплетивни облици.

О компарацији се посебно говори у граматицама (Даничић 1850, Барић и др. 2005, Тежак-Бабић 2007), за разлику од *Српске граматике I* (Симић 2002) у којој компарацију налазимо у поглављу у којем се описују особине придева. У појединим граматицама, како запажа Ломпар (2016: 167) „наглашава се да се особина једног предмета (лица/ствари) може поредити са другим” (Карацић 1814, Новаковић 1894, Барић и др. 2005), док се код других аутора истиче чињеница „да се сама особина именичког појма може степеновати” (Симић 2002, Станојчић-Поповић 2008). Занимљиво је напоменути да се у *Граматици српскохрватског језика за странце* указује на то да се компаративом не морају поредити искључиво два појма, већ и

више њих, а такође и да се степеновањем особине не мора означавати особина у вишем, него у мањем степену, нпр. „Један *старији* човек те чека” (Мразовић-Вукадиновић 1990: 273).

Компарација придева својствена је само описним придевима (каткад и другима употребљеним у описном значењу, нпр. *леденији*, *људскији*). Исту особину може неко или нешто имати у мањој или већој мери, у мањем или већем степену него неко други, односно нешто друго или у односу на неко друго време или околности.

Компарација придева служи за поређење бића, предмета и појава (једних према другима или у једно време према другом времену и сл.) по некој особини. Облик којим се само именује, исказује особина, зове се позитив. Облик којим се исказује особина у већем степену од онога с којим се пореди зове се компаратив. Када се жели истакнути да неко биће или предмет одређеном особином надмашује све остале, с којима се пореди, употребљава се облик који се зове суперлатив. Компаративом се изриче однос између двају бића или предмета, а суперлативом најчешће однос једног бића или предмета, према више њих, било да се они помињу или подразумевају.

Компаратив се гради наставцима *-Ј*, *-ИЈ*, *-Ш*, док је *-И* наставак за номинатив једнине мушког рода тј. падежни наставак. Ови се наставци додају на морфолошку основу (нпр. снажан, **снажн-ог** – **снажниј(и)**). Наставак *-Ј* је научна реконструкција јер се нигде у компаративу не изговара и не пише, а обично се јавља код једносложних придева са дугосилазним акцентом: *груб-грубљи*, *скуп-скупљи*, *јак-јачи*, *млад-млађи*, *брз-бржи* и сл. Као једносложни придев понаша се и придев *бео (бел-ог) – бељи*.

Овај компаративни наставак имају и неки једносложни придеви са кратком основом (нпр. *дуг-дужи*, *строг-строжи*, иако се негде говори и *строжији* што се не сматра стандардним обликом). Наставак *-Ј* имају и многи придеви са суфиксом **-(а)к**, **-ек**, **-ок** (нпр. *близак-ближи* – у просторном значењу; у емотивном значењу јавља се и *блискији*; *танак-тањи*, *низак-нижи*, *далек-даљи*, *сладак-слађи*, *плитак-плићи*, *висок-виши*, *широк-шири* и др.). Код ових придева се компаратив гради од корена (нпр. *слад-*, *плит-*, *вис-*), а не од флексивне основе.

Изузетак су неки придеви на *-ак* који у компаративу имају наставак *-иј(и)*: *витак, гибак, дрзак, крепак, мрзак, бридак* итд. – *виткији, гипкији, дрскији, крепкији, мрскији, бриткији*.

Наставак *-ИЈ(И)* је најпродуктивнији у творби компаратива, а имају га претежно придеви кратке једносложне основе (нпр. *вешт-вештији, здрав-здравији, лош-лошији, нов-новији, прост-простији* и др.). Као једносложни понашају се и *врео-врелији, мио-милији*. Овај наставак имају и малобројни придеви једносложне основе (нпр. *бос-босији, слан-сланији*).

Двосложни и вишесложни придеви осим оних на *-ак, -ек, -ок*, такође имају компаратив *-иј(и)* (нпр. *богат-богатији, јасан-јаснији, срећан-срећнији, безобразан-безобразнији*).

Изузетак су придеви *бесан* и *тесан* чији компаратив гласи *бешњи, тешњи*. Наставак *-и(и)* имају само три придева: *леп, лак, мек* (*лепши, лакши, мекши*). Има неколико придева који у компаративу имају суплетивну основу: *добар-бољи, зао-гори, велик-већи* и *мали(мален)-мањи*. Суперлатив се гради додавањем префикса *нај-* на облик компаратива. Придеви у компаративу и суперлативу, како смо већ истакли, деклинирају се као придеви одређеног вида, само по придевској деклинацији (нпр. *бољи, бољега* итд.).

Има придева који немају ни деклинацију ни компарацију као што је *налик* (на некога, сличан) и многобројни придеви страног порекла: *розе, браон, беж, тегет, мини, макси, супер, фер, кул* и многобројни придеви са турским суфиксом *-ли* (нпр. *кафели, чокали*). Код њих се виши и нижи степен неке особине исказује перифрастично (описно).

Осим у оквиру граматичке литературе о компаративу и суперлативу писано је и у многим чланцима¹, од којих ћемо се осврнути само на неке. У оквиру чланка „Још једном о аналитичком компаративу у српскохрватском језику” Милан Сурдучки најпре подсећа да се насупрот синтетичком компаративу који се добија додавањем наставака на позитив придева, аналитички компаратив „прави од простог компаратива *више* или *већма* (од прилога *много*) или (у такозваној силазној компарацији) од простог компаратива мање (од прилога *мало*) и позитива неког

---

¹О томе више у: Ж. Станојчић, „О облицима компаратива придева *низак*”, *Наш језик*, XXXIII/1-2, Београд, 1999, 36–41; Р. Стијовић, „О компаративу придева са префиксима *о-* и *по-*”, *Наш језик*, XXXI/1-5, Београд, 1996, 106–109; Д. Игњатовић, „Још о компаративу и компарацији”, *Наш језик*, XII/3-6, Београд, 1962, 124–129, В. Гудков, „Опсервације о варирању компаративних облика”, *Наш језик*, XXVII/5, Београд, 1988, 332–336 и др.

придева или прилога. Нпр. *више српски* (уместо *српскији*) и *мање српски* којем нема еквивалента у синтетичкој компарацији. [...] Силазна компарација је могућа једино са аналитичким компаративом и суперлативом” (Сурдучки 1983: 26). Аутор подсећа да се аналитички компаратив јавља и у другим словенским језицима, у словеначком језику и кајкавском дијалекту, а као његову врсту наводи *унутрашњи компаратив*, нпр. *више срећан него паметан; Сремац је више сензитиван но рефлексиван*. Иако наводи да Маретић саветује да је боље супротно Вуку када су у питању примери на -ски да се користи аналитички компаратив, Сурдучки наводи и не тако ретке примере синтетичког компаратива поменутих придева попут *херојскији, патриотскији, поетскији* и сл., иако има примера и таквих придева са аналитичким компаративом. Аутор сматра да је од изузетне важности „описати у граматикама аналитички компаратив силазне компарације (*мање* + позитив), пошто је то једини начин за изражавање силазне компарације у српскохрватском” (Сурдучки 1983: 33).

У раду „Типови апсолутног компаратива у српском језику” Милош Ковачевић најпре расветљава разлику између релативног и апсолутног компаратива. С обзиром на то да компаративну конструкцију може чинити „*релациони* појам, појам који у релацију, суоднос доводи поређеницу и поредбеницу (предлог *од* или лексема *него*), као нпр. *Марко је виши од Петра / Марко је виши него Петар* [...] оваква се компарација назива *релативном компарацијом*. Ако у компаративној конструкцији изостане навођење релационог компаративног елемента, а самим тим и поредбенице (тј. појма с којим се пореди особина изражена придјевом или прилогом), таква компарација назива се *апсолутна компарација*” (Ковачевић 2015: 411–430). Иако постоји семантичка специфичност апсолутног компаратива, аутор као основни диференцијални критеријум апсолутног и релативног компаратива наводи структурно-синтаксички. Како до сада није било свеобухватније типологије конструкција са апсолутним компаративом, поткрепљујући примерима из књижевноуметничког и публицистичког стила, Ковачевић представља чак десет таквих типова повезујући их са: функцијом и значењем блиском надимку; ергонимским називима; супстантивизираним придевима; устаљеним фразама; облицима префигираног компаратива; зависно пропорционалним реченицама; значењем неодређености референта.

На питања у вези са првим степеном поређења придева систематично и са много новина одговара рад „Перифрастичка компарација у српском књижевном језику” (Ковачевић 2003). Аутор истиче да су ретке граматике, али и појединачни

радови у којима се помиње „чињеница да у нашем језику компарација није нужно синтетичка, него да може – а у извјесним случајевима и мора – да буде *аналитичка*, односно *перифрастичка* или *описна*” (Ковачевић 2003: 10). Наводећи да је на то први упозорио Томо Маретић који је горепоменуто потврдио примером из народне приповетке, а који је приметио и Сурдучки, „ловци су *више дивљи* него пастири“ који се Маретићу чинио обичнијим него компаратив *дивљији* (Маретић 1963: 220). Слично Маретићевом мишљењу да је перифрастичка компарација обичнија за придеве код којих није уобичајен или није могућ синтетички тип компарације, Ковачевић издваја и став Сњежане Кордић која „употребу перифрастичке компарације везује само за индеклинабилне придјеве страног поријекла” (Ковачевић 2003: 10). Иако су се овим питањем бавили и Стјепан Бабић и Стјепко Тежак, аутор наглашава да до сада није постојала анализа на богатом језичком материјалу из различитих функционалних стилова стандардног српског језика, нити термилошко решење за овај тип компарације. Попут бројних радова Милоша Ковачевића у којима налазимо нове моделе за многа до сада отворена лингвистичка питања, и овај рад садржи посебне моделе засноване на примерима обимне грађе савременог српског језика који се тичу перифрастичког компаратива. Аутор је анализом показао „да су перифрастички компаратив и суперлатив нужне граматичке (морфолошке) форме пошто постоје случајеви у којима компаративно и суперлативно значење није могуће изразити формама синтетичког компаратива и суперлатива. [...] Узлазна перифрастичка компарација у српском језику се приоритетно изражава моделом: *више / највише + позитив придјева* или *прилога* (нпр.: Марко је *више искрен* од Ивана. Петар је *највише искрен*). За низлазну (антиклиматичку) компарацију користе се форме прилога *мање* (за перифрастички компаратив) и *најмање* (за перифрастички суперлатив) уз позитив придјева или прилога. Низлазна се компарација, дакле, изражава моделом: *мање / најмање + позитив придјева* или *прилога* (нпр.: То је *мање видљиво*. Ово је *најмање видљиво*)” (Ковачевић 2003: 41).

Радам „Негација у функцији исказивања силазне компарације” Ковачевић показује да се како и узлазна, тако и силазна компарација може исказати не једино перифрастичким формама, него и синтетичким негираним формама позитива и суперлатива наводећи као примере: *срећан – мање срећан* или *несрећнији, најмање срећан* или *најнесрећнији* (Ковачевић 2003: 71). Попут исцрпне анализе и бројних примера аутор саставља „двоврсну компарацијску парадигму“. Када се одрична лексема налази у позитиву придева, негирани синтетички суперлатив и компаратив

увек граде узлазну компарацијску парадигму, што Ковачевић илуструје примерима: *незадовољан – незадовољнији (=више незадовољан) – најнезадовољнији (=највише незадовољан)*. Аутор закључује да та парадигма подразумева хомолексичност свих чланова у низу и да је као таква системска, морфолошко-семантичка парадигма (Ковачевић 2003: 71). Уколико је, пак, у парадигматском низу уместо негативне потврдна лексема у позитиву, онда анализирана врста компаратива и суперлатива означавају умањење позитивне особине исказујући значење силазне компарације, па су јој чланови хетеролексични, а своје упориште налази само на прагматичком плану (Ковачевић 2003: 71–72).

Ковачевићев рад „Степеновање у оквиру суперлатива” (Ковачевић 2007), бави се конструкцијама савременог српског језика, и то само оних форми којима се исказује градација у оквиру суперлатива. „Нужан морфолошки услов остварења такве конструкције јесте присуство суперлатива придјева или у поређеници или у поредбеници” (Ковачевић 2007: 10–11). Појава градирања у оквиру суперлатива илустрована је реченичним и синтагматским конструкцијама кроз бројне примере из новина и књижевноуметничких дела. „С обзиром на семантички међуоднос поређенице и поредбенице, суперлативна конструкција може бити инклузивног или ексклузивног типа. У инклузивном суперлативу [...] између свих чланова поређења успоставља се на синтаксичком плану својеврсни однос еквативности: сваки од чланова карактерише се присуством суперлативне особине, али се језички ничим не предодређује мјесто појединог члана у оквиру суперлативног скупа (нпр: *Он је био међу најбољим ученицима школе; Тој држави припада шест од десет највећих шахиста свијета*)” (Ковачевић 2007: 22). Када је у питању ексклузивни суперлатив значајно је истаћи да се издваја најмање један члан као носилац јаче заступљене несуперлативне особине попут примера које аутор наводи: *Она је далеко најбоља ученица; Ово је најчитанија књига послје Библије, Она је боља од најбоље* и сл.

У раду „Степеновање у граматички и речнику” Предраг Пипер на примеру српског језика и појединих других словенских језика указује на неколико проблемских питања: појам језичког степеновања, степеновање у светлу теорије семантичких локализација, елементарни ситуативни оквир семантике степеновања, подударност основних видова степеновања у граматички и речнику, семантичку типологију степена поређења, као и разноврсност „скривеног” степеновања. Када је у питању реализација перифрастичког суперлатива аутор указује на још две могућности. Осим афирмативне суперлативности која „се исказује конструкцијама

са општим заменицама”, Пипер наводи и негативну суперлативност коју препознајемо по конструкцијама са одричним заменицама (Пипер 2002: 71). Пипер указује на то да се у српском језику (перифрастички) суперлатив може јавити као *суперлативност негиране једнакости* и *суперлативност негирања вишег*.

На основу представљених радова можемо закључити да је проучавање облика компаратива и суперлатива придева савременог српског језика прилично истражено. Имајући то у виду, као и да компарација може бити предмет засебног истраживања са других аспеката лингвистичких проучавања, у нашем раду се нећемо детаљније бавити овим облицима.

III. Придевске заменице у систему врста речи

Према традиционалној граматици заменице су речи са посебним значењем: може се рећи да оне обележавају садржај упућивањем на спољашње околности или контекст. При томе могу бити самосталне (као именице), именичке заменице, или пак везане са именским речима (као придеви), придевске заменице.

Заменице се могу употребити само у одређеном дискурсу, контексту или ситуацији и добијају значења тек из контекста или говорне ситуације. Пошто се значење заменица утврђује говорном ситуацијом називамо их и ситуацијске речи. Јасно је да се заменице употребљавају само ако имају кога односно шта да замене, тј. ако је оно што замењују исказано или подразумевано.

За разлику од именица чији је број у језику изузетно велики и релативно променљив (једне речи се стварају или усвајају из других језика, друге се губе или излазе из употребе, мада је језгро стабилно), број заменица је релативно мали, релативно ограничен и релативно стабилан. Заменице представљају затворен систем. Ипак, систем заменичких речи је комплекснији него код именица, пре свега због њихове апстрактности и специфичних функција, и што су истовремено и пунозначне и граматичке речи. Зато ни класификација заменица није једноставна. Ми ћемо се држати класичне поделе заменица, али уз напомену да постоје и боље, али компликованије и комплексније.

Грамматичке категорије заменица су: лице, падеж, род, број. Категорија лица код заменица директно се преноси од глагола. Поменуто категорије не обухватају читаву категорију заменица, већ делимично. Неличне заменице не познају категорију лица, личне заменице познају категорију рода само у 3. лицу једине и сл.

Заменице се деле по функцији и по значењу. По функцији заменице се деле на именичке и придевске. Придевске заменице обележавају садржаје који стоје у тесној вези са именичким, то их изједначаје са придевима. Придевске заменице деле се према значењу на присвојне, показне, односно-упитне, неодређене, одричне и опште.

Присвојне заменице показују којем говорном лицу припада или у каквом је личном односу с њим оно о чему се говори. Тако према *ја* имамо *мој*, према *ти* – *твој*, *он* – *његов*, *она* – *њен*, *оно* – *његово*, *ми* – *наш*, *ви* – *ваш*, *они*, *оне*, *она* – *њихов*, *себе- свој*. Присвојном заменицом *свој* исказује се припадање субјекту било којег рода или броја.

Показним заменицама упућује се на лице, предмет или неки други појам с обзиром на његову просторну или временску близину говорном лицу, а то су *овај, тај, онај*.

Као подврста показних заменица издвајају се показни заменички придеви *овакав, оволико, такав, толики, онакав, онолики*. Међу односно-упитним заменицама издвајају се заменички придеви *какав* (за особину) и *колики* (за количину).

Неодређене и одричне придевске заменице настале су префиксацијом односно-упитних: *некоји, нечији, некакав, неколики*, тј. *никоји, ничији, никакав, николики*.

Општим заменицама упућује се на одређене појмове или се тичу одређених појмова или неког од њих. То су једночлане заменице *сваки, свакакав* и двочлани заменички изрази типа *који год, какав год, ма који, ма чији, ма какав, који било, чији било, какав било* и сл.

„Придевске заменице чине већину променљивих заменичких речи. Придевске заменице су по својим наставцима и синтаксичкој функцији у реченици придеви, мада неке од њих имају и извесне морфолошке синтаксичке специфичности. С друге стране, по својим категоријалним значењима и по упућивачкој функцији, придевске заменице припадају систему заменичких речи. Према значењу придевске заменице се деле на присвојне, показне, упитне, односне, неодређене, опште и одричне.” (Пипер-Клајн 2013: 93).

ПРИДЕВСКЕ ЗАМЕНИЦЕ					
	присвојне	упитно-односне	неодређене	одричне	опште
за 1.л. за 2.л. за 3.л. за свако лице	мој,-а,-е наш твој,-а,-е ваш његов, њихов њен/њезин свој	чији	нечији	ничији	свачији, ичији, ма чији, било чији, чији год

показне	упитно-односне	неодређене	одричне	опште
овај, тај, онај	који	неки	ниједан/никоји	сваки, сви, икоји, ма који, било који
овакав такав онакав	какав	некакав	никакав	свакакав, икакав, ма какав
оволики, толики, онолики	колики	(неколики)	(николики)	сваколики, иколики, ма колики, било колики, колики год

„Заменице су врста речи које имају категоријална значења и упућивачку функцију. Категоријалност заменичког значења огледа се у њиховој уопштености. Заменице значе лице (нпр. *ко, ти, неко, свако, нико*), или нешто што није лице (нпр. *шта, нешто, свашта, ништа*), особину (нпр. *какав, некакав, свакакав, никакав*), припадање (нпр. *чији, нечији, свачији, ничији*), количину (нпр. *колики, оволики, онолики*) итд. Упућивачка функција већине заменица огледа се у томе што заменице не именују предмете, појаве или њихове класе, него упућују на нешто што је присутно или поменуто, нпр. *она* није стални назив одређеног лица или предмета него је то реч са променљивим садржајем, која упућује на некога или нешто што је поменуто или присутно па се зато не мора прецизније именовати, уп. *Светлана је дошла. Она нас чека*, где *она* упућује на поменуто реч *Светлана*, или *О ва ми се чини најбоља*, где *ова* упућује на особу која је присутна у тој говорној ситуацији.

З а м е н и ц е у у ж е м с м и с л у о б у х в а т а ј у само променљиве заменичке речи, нпр. *ко, ти, такав, свачији* итд. З а м е н и ц е у ш и р е м с м и с л у о б у х в а т а ј у све заменичке речи, и променљиве и непроменљиве, дакле и заменичке прилоге, нпр. *тада, тако, зато* и сл., који такође имају категоријална значења (места, времена, начина, узрока и др.) и упућивачку функцију.” (Пипер-Клајн 2013: 92–93).

3.1. Деклинација придевских заменица

То су заменице које имају функцију придева у реченици, најчешће атрибуцку. Придевске заменице разликују род и број, за разлику од именичких заменица код којих само заменица за 3. лице има облике за сва три рода.

Придевске заменице као и придеви имају придевску деклинацију, а познају и именичку деклинацију. Именичку деклинацију имају неке заменице са основом на сугласник или сонант (сем ј) типа *какав, његов, њен* и сл.

Именичка деклинација:

	м. р.	с. р.	ж. р.
Нјд.	његов-џ	његов-џ	његов-а
Гјд.	његов- а		његов-е
Дјд.	његов-у		његов-ој
Ајд. =Н или Г		његов-о	његов-у
Вјд.	-	-	-
Ијд.	његов-им		његов-ом
Лјд.	његов-у		његов-ој

Нмн.	његов-и	његов-а	његов-е
Гмн.	његов-их		
Дмн.	његов-им(а)		
Амн.	његов-и	његов-а	његов-е
Вмн.	-	-	-
Имн.	његов-им(а)		
Лмн.	његов-им(а)		

Придевске заменице се чешће јављају с наставцима заменичко-придевске деклинације.

Заменичко-придевска деклинација:

	м. р.	с. р.	ж. р.
Нјд.	кој-и	кој-е	кој-а
Гјд.	кој-ег(а)		кој-е
Дјд.	кој-ем, кој-ему		кој-ој
Ајд. =Н или Г		кој-е	кој-у
Вјд.	-	-	-
Ијд.	кој-им		кој-ом
Лјд.	кој-ем, кој-ему		кој-ој

Нмн.	кој-и	кој-а	кој-е
Гмн.	кој-их		
Дмн.	кој-има		
Амн.	кој-е	кој-а	кој-е
Вмн.	-	-	-
Имн.	кој-им(а)		
Лмн.	кој-им(а)		

IV. Преглед досадашњих истраживања

Претходна истраживања питања биће представљена кроз преглед граматика и преглед појединачних радова. Литература о придевима и придевским категоријама веома је богата и овом приликом ћемо представити само део литературе. Централна категорија која ће бити анализирана у раду јесте придевски вид и везивање категорије придевског вида за категорију падежа, па ће и преглед литературе бити усмерен на ове придевске категорије. Шира литература која је коришћена у раду дата је у библиографији на крају рада. У овом делу биће представљен само део радова који су нам били ослонац у анализи корпуса. Придевске заменице представит ћемо на основу граматика и значајнијих радова.

4.1. Придеви у граматицима српско(хрватско)г језика

У *Писменици сербскога језика* објављеној 1814. Вук Стефановић Караџић придевске категорије описује у оквиру поглавља „О имену прилагателном” наводећи да имају шест својстава: „род, усјеченње, број, падеж, скланњање², и уравније” (Караџић 1814: 29). Сва прилагателна имена завршавају се у мушком роду на *и*, у женском на *а*, а у средњем на *о* или *е*. За многа прилагателна имена наводи се да могу имати двојак завршетке у мушком роду. „Ово окончање прилагателни имена без *и*, зове се усјечено“ (Караџић 1814: 30). Када, говорећи Вуковим језиком, прилагателно име хоће да се усјече треба му одузети оно последње *и*. За примере код којих испред крајњег *и* стоје два сугласника треба уметнути *а* што појашњава примерима попут *славни*, *танки*, *плитки*, *мудри*, „усјечено: славан, танак, плитак, мудар”. У оквиру напомене Вук издваја примере придева који се не могу усећи као што су: *Божји*, *човечји*, *женски*, *козји*, *матерњи*. За падеже и бројеве наводи се да их има колико и код именица („суштествителни”). У вези са променом придева („скланњање”) издвајају се две групе придева. По првој промени као придеви *слаби*, *суви*, *убоги*, *славни*, *боси*, *жути* мења се придев *питом* („усјечено“) и *питоми* („цјело“), а по другој промени попут придева *Божји*, *дивљи*, *матерњи* дајући као пример придев *врућ*. У „Дателном падежу” једине м. и ср. рода препознајемо

---

²За разлику од новијих граматика у којима срећемо термин *промена*, код старијих граматичара уочавамо *склањање*, а једино се код Вука оно убраја у граматичке категорије.

двојаке облике *питоме* или *питому*. За први облик Вук каже да је падеж простог народа, а да су други (на *му*) књижевници извадили из „церковни“ књига (Караџић 1814: 31–34). Када наводи примере придева на *ов* и *ев* указује на то да се они мењају као придев *питом*, додајући да у генитиву и дативу јед. м. и ср. рода могу имати двојне облике³: ген. *Љубинкова* или *Љубинковог*, дат. *Љубинкову* или *Љубинковоме* (Караџић 1814: 32).

Вук Стефановић Караџић у граматици уз *Српски рјечник* објављен 1818. године поглавље о придевима назива „О имену прилагателном⁴“ (у поднаслову уочавамо *de adjectivo*). *Прилагателна имена* показују „каквоћу имена суштествителни“ и она могу бити двојака: прва „показују какво је што“ попут примера *добар човек*, *зелени лист*, док друга „показују ода шта је што“ наводећи примере *гвозден котао*, *дрвена кућа* (Караџић 1818: XLII). Затим, друга *прилагателна имена* показују „чије је што“ и Вук их дели на она која показују да је нешто „само једнога извјесног имена суштествителног“ наводећи примере *попов*, *ковачев*; и на она која показују да је нешто „више имена суштествителније, или једнога кога му драго“ попут *поповски*, *ковачки*, *војводски*. Трећу групу чине она која нису настала „од имена суштествителни, него [...] 1) од нарјечија (особито мјеста и времена)“ као што су *тамошњи*, *данашњи*, затим „2) од глагола“ као *стајаћа кошуља*, *плетића игла*, *ораћа земља*, или „3) од имена бројителније, н. п. *први*, *други*, *трећи*“. „Прилагателна имена првога реда“ завршавају се како наводи Вук у м. р. на полугласник, на *-о* које је уместо *л* као у примерима *зрео*, *весео*, *труо* или на *-и*. За облик који се у данашњим граматицама најчешће наводи као облик придева неодређеног вида Вук наводи како га „Славенски граматици [зову] прилагателним *усјеченим*, а друго *цијелим*.“ За прво се наводи да одређује каквоћу и да се добија на питање *какав?* а друго је „начињено (с додатком *и*) од првога, и каквоћом опредјељује ствар (на питање *к о ј* и као Њемачки член *der, die, das*) (Караџић 1818: XLII)“. Овакво двојако завршавање *прилагателни имена* налази се само у мушком роду једнине, док се за женски и средњи род разликује само „по гласу“, тј. акценту. Занимљиво је нагласити да је још Вук забележио да се придеви

³У раду „Двојство облика посесивних придева и заменица на *-ов* и *-ин*“ М. Стевановић уочава да је у *Писменици српскога језика* Вук наводио промену двојних облика допуштајући промену једног придева и као неодређеног и као одређеног вида, да би у граматици која је објављена четири године касније, 1818. „кад граматички и иначе постаје ученији [...] њему се сви придеви на сугласник мењају једнако, а у то и присвојне заменице *његов*, *њиов* и *њезин*, склањају се као *жуг*“ (Стевановић 1950: 26).”

⁴ На руском *прилагателное* значи придев.

дивљи, мали и велики „не усијецају никако”. За придев *дивљи* очекивани, условно речено, краћи облик био би *диваљ*, за *мали мао* или *мал*, а за *велики* облик *велик*, али Вук истиче да се у говору не срећу, већ се уместо *мал* и *велик* користе *мален* и *голем*. За ову прилику не наводимо акцентоване облике, као ни облике женског и средњег рода, јер за писане текстове из којих су ексцерпирани примери акценат није релевантна одлика.

У *Малој српској граматици* Ђура Даничић (1850) придеве назива *имена прилагателна*, а у поднаслову стоји *adjectiva* (Даничић 1850: 18). Термин латинског порекла *адјектив* у преводу значи „додатак”, па је, како наводи Весна Ломпар „управо према том значењу, од глагола *придевати/придјевати* (што значи *додавати*), настао и придев/придјев” (Ломпар 2016: 123). Даничић придеве дели на *просте* и *одређене*. „Прости су они који само показују какова је она ствар којој су придјенути [...]. Прости придјеви постају одређени кад се у мушком роду дода на крају и [...] Мјесто *сав* говори се и *вас* [...]” (Даничић 1850: 18–24). Даничић указује на то да прости и одређени придеви када се додају речи која не означава ни човека ни животињу, имају у мушком роду четврти падеж једнак као први (Даничић 1850: 24). „Прости придјеви немају петог падежа, већ ако у пјесмама или онако у обичај узетијем ријечима, н. п. немој *добар* човјече! прођи се *добар* човјече!” (Даничић 1850: 24). Даничић истиче да придеви када су неодређени, „(т. ј. кад само показују кака је ствар којој се придјену, н. п. *жив*) имају за своје облике исте наставке које имају именице”, али их нису сачували у свим облицима (Даничић 1864: 36). Када су придеви одређени „(т. ј. кад треба да покажу не само кака је ствар, него и која управо)“ онда на облик неодређеног придева додају „облик личне замјенице трећег лица познатог” (Даничић 1864: 37). На пример, у другом и трећем падежу једине уместо *жутога* и *жутому* може бити *жутог*, *жутом*, *жутоме*, затим у седмом падежу јд. уместо *жутом* може бити и *жутоме*, а у трећем, шестом и седмом множине уместо *жутим*, може бити и *жузима* (Даничић 1864: 39). „Придјеви који показују чије је што а постају наставцима *ов* (или *ев*), *ин*, *ј*, н. п. *Стојанов*, *царев*, *мајчин*, *Ивањ*, и замјенице: *његов*, *њен*, *њезин*, *њихов*, *њихан*, као што су у првом пад. само неодређени, тако и остале падеже могу имати само као неодређени придјеви; али како у другијех придјева долазе облици одређени и мјесто неодређенијех, тако је и у њих, само што је у њих много ређе, н. п. ријетко *Стојановог* мјесто *Стојанова*” (Даничић 1864: 43). Придеви овог значења „којима основа постаје наставком *иј* и *ск*,

престали су и у првом пад. јед. мушког рода бити неодређени, него су само одређени, н. п. *рибљи, божји*, (по том и *дивљи*), *српски, удовички*” (Даничић 1864: 44). Зато ни у осталим падежима немају облике неодређених или су врло ретки (наводи се пример *Мушка* чеда не родила, Нар. пјесме I, 262). Придев *мали* има само облик одређеног вида м. рода, а у осталим падежима може бити и неодређен. Слично се наводи и за *многи, оволики, толики, онолики, колики*, али се наглашава да се облик *колики* јавља и без *и* када стоји уз реч *сав* или *вас*: *вас колѝк*). Придеви који постају наставком *њ* су сви одређени (пр. *средњи, последњи, крајњи, данашњи, вишњи*). Осим код Вука и Даничића, најчешће терминолошко одређење у осталим прегледаним граматикама је *придев/придјев*.

У *Српској граматѝци* коју је саставио Стојан Новаковић из 1894. године уочавамо поделу речи на осам врста (у непроменљиве су убројани прилози, предлози и свезе), а у оквиру групе речи коју назива „именима” и наводи да се мењају по падежима, аутор убраја и придеве. Осим придева који стоје уз именице и описују је „многи придеви казују само да ствар, којој се придену, припада ономе што значи основа од које су образовани, нпр.: *човеков, попов, господарев, Божји, Марков, дечији, ваљевски, савски*” (Новаковић 1894: 12). За разлику од осталих прегледаних граматика у којима се примери наводе уз именицу (у синтагми, ређе у оквиру реченице или текста), једино су у овој граматѝци примери придева дати појединачно, не наводећи могући контекст. Што се тиче промене придева Новаковић није ни за какво двојство. По његовом мишљењу „само у неодређеном виду говоре се придеви на *ов (ев), ин, ј*“ а „правила која су придодата к првој врсти промене именица вреде и за мушки род неодређених придева *потпунице*” (Новаковић 1894: 12).

У горе поменутих граматикама (Караѝић 1814, Даничић 1850, Новаковић 1894) изостаје подела придева по значењу, а акценат је на морфолошким категоријама које су карактеристичне за придеве.

Белић (1998) у *Општој лингвѝстици*, тачније у првом делу књиге који носи наслов „О језичкој природи и језичком развѝтку”, дели придевске речи на праве придевске речи и неправе. „[...] правим речима једне категорије називамо оне које имају и функцију, и значење и засебни гласовни склоп, уколико је он израђен; ако једна реч дотичне категорије има само нешто од тога трога (функцију и гласовни склоп или сл.) она је н е п р а в а реч те категорије” (Белић 1998: 57). За разлику од

примера придева *црн*, који Белић наводи у наставку и који представља праву реч придевске категорије, даје нам пример *Петров* који је неправна. Он даље појашњава да придев „*црн* има функцију (атрибутску), и значење (особине) и облик (који представља нарочити склоп или комплекс гласова) придевских речи, а *Петров* има само функцију и облик, а значење правога придева нема.” Додаје да је неправна реч у ствари „попридевљено падежно именичко значење (‘који припада Петру’ = ‘Петра’)” (Белић 1998: 57). Као основну разлику између правих придевских речи Белић истиче продуктивност, па су по његовом мишљењу праве придевске речи непродуктивне и индивидуализоване, а неправне придевске речи продуктивне. „Када се развила флексија, придевске речи су добијале свој завршни облик и промену од именица и такозвану моцију рода” (Белић 1998: 61). Пратећи именичке речи у оквиру реченице, а с обзиром на то да су придеви зависне, несамосталне речи, таква њихова употреба им је дала и „зависни, несамостални облик обележен именичким наставцима иако би се могло претпоставити да ће придеви – због свог нарочитог значења – развити и нарочите знаке деклинације (онако као што је било код заменичких речи) (Белић 1998: 61).⁵“ Условно речено, можемо прокоментарисати да се у овом смислу, у процесу преузимања/примања наставака придева од именица, ниво облика (морфолошки) језичких јединица наметнуо као доминантнији и стабилнији у односу на ниво значења (семантички). Управо је значење, као битан критеријум, определило стварање разлике између именичке и придевске промене. Јер, како тврди и Белић, та разлика је могла „трајати само дотле докле су се придевске и заменичке речи разликовале по значењу: особине, атрибути изнесене код придева, и односа, атрибути изнесена код заменичких речи. Када су и придеви [...] почели каткада да значе и односе атрибути схваћене, што је било [...] код многих неправих придева, и кад су се почели у неким индоевропским језицима заменички облици (као наставци) употребљавати и за нарочита синтаксичка значења придева (нпр. у сложеном придевском облику), – нестало је и последњег разлога за разграничавање тих двеју промена. Ослобођени језички материјал (тј. оно чиме су се њихове категорије разликовале) почео се употребљавати за нове сврхе” (Белић 1998: 61). Добијање наставака заменичке промене одвијало се у ранијим фазама развоја прајезика⁶.

---

⁵Белић подсећа да „није чудо што има доста језика са употребом облика у којима придеви немају никаквих обличних ознака. Такви су нпр. кавкаски језици у којима се придеви додају именицама као непроменљиви облици и са њима срастају“ (Белић 1998: 61).

⁶„У балтиско-словенском прајезику могле су се придевске речи употребљавати са анафорским речима дајући целој синтагми самосталност. Синтагма **staraja* морала је значити ‘стара она’ (тј. ‘стара она

Развијање придевских облика заменичке деклинације, по мишљењу Белића, подстакнуто је следећим: придевске речи су тежиле да помоћу посебног гласовног склопа изразе своје значење које се разликовало од значења именице уз коју су стајали. За разлику од појединих индоевропских језика у којима облик придева остаје непромењен, иако стоји уз именицу, могућности развоја нових (заменичких) облика деклинације у језику се ни један чинилац није супротстављао. Промењено језичко осећање које је настало на основу употребе нових облика придева стављало је у први план значење одређености, па су с тим у вези и настали нови облички наставци. Промена значења придева није била предуслов за употребу нових језичких знакова, што је „случај у оним словенским језицима у којима је кратки придевски облик потиснут од сложеног у атрибутој употреби, нпр. у руском, пољском и другим словенским језицима“ (Белић 1998: 62). Код, како их Белић назива *непоређених придева*, у *Историји српског језика* уочавамо да разликује неодређени и одређени вид. За неодређени вид, као и у другим граматикама, Белић наводи да „представља у потпуности стару именску промену која се у старим споменицима нашим и у дијалектима сачувала у већем обиму неголи у савременом књижевном језику. Одређени придевски вид – представља сложене облике од старог неодређеног вида и анафорске заменице *i, ja, je*“ (Белић 1999: 245).

Стевановић наводи за придеве да су „одредбене, несамосталне речи, које стоје уз именице да по нечему одреде оно што те именице значе: да означе какву особину тога, или покажу коме то припада, чему је намењено, од чега је то, за које је време или за које место везано, или штогод слично.“ (Стевановић 1964: 250). Имајући у виду да су придеви речи које означавају особине, Стевановић истиче да се као посебна одлика за коју не сматра да је особина издваја *припадање*. Као променљива врста речи, придеви имају карактеристику да различитим облицима показују „исту особину једнога истога лица“ (Стевановић 1964: 252). У вези с тим разлика међу облицима се не везује за другачији род, ни за разлику у особини која је тим придевом означена, већ се односи на разлику у категорији коју међу именским речима имају једино придеви – вид. Раздвајајући те облике на линији познатости/непознатости лица о коме се говори, Стевановић наводи да се „придеви у првом, краћем облику зову придеви неодређеног, а у другом, дужем облику –

жена‘). Тек у прасловенском дала је та синтагма, с једне стране, **staraja* у значењу ‘старица’ а, с друге, **staraja* или **staraja* могло се употребити и у детерминативне сврхе као **staraja žena*, тј. у значењу одређеног вида, ‘она стара жена’, ‘та стара жена’ или сл. (Белић 1998: 62).

придеви одређеног вида” (Стевановић 1964: 252). Из наведеног закључује да сваки придев у облику „ном. једнине има шест различних завршетака, односно наставака за облик и то: за неодређени вид у м. роду – (придев нема никаквог наставка), у ж. роду *a*, а у ср. роду *o* или *e* (уколико се основа придева завршава на неки предњонепчани сугласник); а за одређени вид: у м. роду *ī*, у ж. роду *ā*, а у ср. роду *o*, односно *e*.” Наравно, томе додаје и облике за множину. Разлику у значењу између придева одређеног и неодређеног вида можемо уочити уколико обратимо пажњу на њихове облике. Стевановић подсећа да „за облике и одређеног и неодређеног вида знају само прави описни придеви. Сви остали придеви имају облике или само одређеног или само неодређеног вида” (Стевановић 1964: 253). „Придеви неодређеног вида имају наставке именичке промене, а облици промене придева одређеног вида имају своје посебне наставке; они се мењају по придевској промени” (Стевановић 1964: 263–264).

За разлику од Стевановића који не наводи експлицитно називе за поделу придева по значењу, дајући описне дефиниције, Маретић (1963) одмах након наслова прелази на двојаку поделу придева у зависности ком виду припадају, да ли су неодређени или припадају одређеним придевима. „Неодређени су они који се у ном. синг. мушкога рода свршују на консонант (или на *o*, које је постало од *l*), а одређени се у том облику свршују на *-и*“ (Маретић 1963: 201) наводећи примере за промену неодређених придева *жут* – *жута* – *жудо*, а за одређене *жути* – *жута* – *жудо*. Т. Маретић (1963: 204) наводи за „посвојне придјеве и замјенице што се свршују на *-ов* и *-ин* да се склањају као неодређени придеви.“ Као придев *жут* мењају се придеви који се завршавају на консонант, нпр. *крњ*, *лош*, *свеж*, *туђ*, *врућ*, напомињући да се код тих придева у ном. и ак. средњег рода уместо *o* на крају налази *e*. Дајући пример промене придева *жути* за облике придева одређеног вида, Маретић наводи да се тако мења придев *врући* – *врућа* – *вруће*, као „и други придјеве, који испред *и* у ном. синг. мушкога рода имају палатални консонант” (Маретић 1963: 203).

У *Граматици српскохрватског језика за странце* придеви се дефинишу као врста речи које стоје „непосредно уз именицу, појављују се између детерминатива и именице” (Мразовић-Вукадиновић 1990⁷: 255). Наводи се да се придеви већином слажу са именицом у роду, броју и падежу изузимајући од тога придеве страног

---

⁷Постоји и издање из 2009. године које је урадила само Павица Мразовић, али смо ми користили издање из 1990.

порекла (пр. *браон шешир, браон хаљина, браон одело*) који су непроменљиви⁸. За неке придеве се указује на то да имају „морфолошку могућност указивања на познато/непознато – што се назива придевски вид” (Мразовић-Вукадиновић 1990: 255). Као критеријум за поделу придева узима се значење на основу којег се придеви у овој граматици деле на: квалификативне (*леп, срећан, брз*)⁹; квантификативне¹⁰ који обухватају редне бројеве (први, други, трећи), збирне бројеве (*двоје (рукавице), четвора (врата)*), као и остале придеве који означавају количину попут *многи, малобројан*; референцијалне у које се убрајају месни и темпорални (*овдашњи, јучерашњи, лањски*); класификативне¹¹ (*домаћи, лекарски*); посесивне (*Петров, Јеленин*), придеве порекла¹² (*београдски, енглески*) и градивне придеве (*гвозден, камен, златан*). Придеви који имају неодређени и одређени вид су квалификативни и градивни. Кад означавају особине неодређеног појма добијају се на питање *какав* представљајући облик неодређеног вида. За одређени вид се наглашава да у исто време „и квалификује и идентификује“ добијајући се као одговор на питање *који* казујући особине раније одређеног појма (Мразовић-Вукадиновић 1990: 257). У овој граматици се помиње и валентност придева, особина коју углавном повезујемо са глаголима и њиховим допунама. За разлику од нпр. придева *жив* и њему сличним који нема валентност, постоји како стоји у наведеној граматици „ограничен број придева који управљају допунама“ (Мразовић-Вукадиновић 1990: 265). Примећујемо да су сви примери наведених придева дати у облику неодређеног вида, као и да је већина у облику трпног глаголског придева (*пун идеја, доступан свакоме, напуњен водом, спреман на све, настањен у Нишу, вољан да помогне*). Осим именске промене по којој се мењају придеви неодређеног вида, другу, тј. придевску промену имају придеви који се у облику м. рода у номинативу једнине завршавају вокалом *-и* (у ову групу аутори убрајају редне бројеве, класификативне придеве, придеве порекла, облике компаратива и суперлатива, као и придеве који имају само одређени вид попут *мали, рани, касни*).

⁸Више о томе у Николић 1996: 35–54.

⁹Примери придева су преузети из *Граматице српскохрватског језика за странце* (Мразовић-Вукадиновић 1990).

¹⁰Једино се у овој граматици наводе квантификативни, класификативни и придеви порекла. Иако су у оквиру квантификативних убројани редни и збирни бројеви, као и неки придеви који означавају количину, Весна Ломпар сматра да они не могу бити пандан количинским придевима који се наводе у другим класификацијама (Ломпар 2016: 132).

¹¹„[...] ова подгрупа могла [би] бити слична оној која се у неким граматицама назива *наменским* придевима” (Ломпар 2016: 132).

¹²„Овај тип придева се у другим граматицама не издваја посебно, већ се они посматрају у оквиру посесивних, или, кад се даје посебан контекст, у оквиру описних (Ломпар 2016: 132).“

У Граматици хрватскога језика за гимназије и висока училишта Силић-Прањковић (2007) налазимо поделу придева на каквоћне (квалитативне) који одговарају на питање *какво?*, посвојне (посесивне) који одговарају на питање *чије?*, као и на градивне (материјалне) који се добијају на питање од *чега?*. „У посвојне придјеве у ширем смислу убрајају се и придјеви којима се исказује однос, којима се одговара на питање *на што?* (се односи). Зато их називамо односни (релативни) придјеви. Такво значење има нпр. придјев *градска* уз именицу *кућа* (*градска кућа*)” (Силић-Прањковић 2007: 134). Све наведене придеве, као заједничко својство, обједињује категорија рода. По тој категорији у придевне речи аутори убрајају и број *један*, бројевне придеве попут *двоји* (*двоја врата*), заменице типа *мој, овај, који?* и *неки*, као и облике радног и трпног глаголског придева. Према томе да ли је предмет исказан именицом познат саговорницима, „већ споменут“ или не, придеви се могу употребити у неодређеном облику да исказу неодређеност и супротно, што је неопходно да се утврди контекстом. И у овој се граматици, попут Мразовић-Вукадиновић, наводи да одређени облик придева „одговара на питање *какав?*, а други на питање *који?*“, спомињући категорију *неодређености/одређености*, а изостављајући термин/назив *вид придева* или *придевски вид*. За исказивање неодређеног значења, у функцији неодређеног члана, појавиће се „*израз један, -на, -но*”.

Тежак-Бабић у Граматици хрватскога језика наводе две „основне врсте придјева: описни или квалитативни и односни или релацијски” (Тежак-Бабић 2007: 115). За разлику од описних придева који означавају „тварна (материјална, природна, физичка)“ и „нетварна (мисаона, духовна, психичка)“ својства предмета, односни придеви исказују својства која предмет има у односу на неки други предмет. Попут горе наведене граматике Силић-Прањковић (2007) и Тежак-Бабић користе израз *одређени* и *неодређени облик*, не називајући ову категорију *видом придева*. „*Неодређеним* придјевом се предмет квалифицира, утврђује се *какав је*. *Одређеним* придјевом се предмет идентифицира, утврђује се *који је*” (Тежак-Бабић 2007: 117).

Барић и др. (2005) у оквиру *Хрватске граматике* придеве дефинишу као врсту речи „којима се изричу својства предмета и појава, означених другим врстама ријечи, и односи међу њима.” Аутори ове граматике дају поделу придева на описне (квалитативне) који се добијају на питање *какав?*, затим градивне (материјалне) који означавају од чега је нешто направљено, и посвојне (посесивне) који одговарају на

питање *чији?*. Након тога додаје се још једна могућа подела по значењу на описне и односне (обухватају посвојне, градивне и неке описне и то оне које означавају простор и време). „По начину на који одређују именицу облици придјева могу бити *неодређеног и одређеног вида*” (Барић и др. 2005: 174). За разлику од неодређеног вида који, како наводе аутори „казује промјењиве особине онога што значе именице и одговара на питање *какав*“ одређени вид се употребљава онда кад се придевима изриче стална особина, „односно кад се одређује између више ствари различитих особина она о којој се говори“ добијајући се на питање *који*. Када је промена неодређеног вида у питању наводи се да је слична промени именице уз коју стоји придев, а за промену одређеног вида „слична је промени придјевских замјеница па се зове придјевско-замјеничка” (Барић и др. 2005: 177).

Радоје Симић у *Српској граматици I*, која обухвата фонологију и морфологију у делу о придевима говори о њиховим општим и граматичким особинама. У оквиру општих особина придева и њихове функције истиче се да и придеви и именице именују исти садржај (*лијена, љепота*). Кроз примере попут низа *лијена дјевојка – дјевојачка љепота – љепота дјевојка* аутор показује несамосталност придевских речи у односу на именице. За разлику од именица које могу „назвати садржај који је у вези са другим садржајем (*љепота дјевојка*) и самосталан (*љепота, дјевојка*)“, када се придеви користе као назив, тај садржај је обавезно у блиској вези са неким другим садржајем (који именица назива). Аутор даје поделу придева на описне, градивне, присвојне, мјесне и временске. У оквиру граматичких особина придева Симић издваја облике придевског вида, затим род, број и падеж (Симић 2002: 144–157).

У *Граматици српскога језика* Д. Кликовац (2008) као најважније врсте придева издваја описне, градивне и присвојне, додајући да постоје још и месни, временски, као и придеви са неким другим значењима. За неодређени и одређени вид придева уочавамо да је наставак различит само у облику номинатива јединине мушког рода, док се у осталим падежима облици неодређеног вида јављају врло ретко. Неки придеви имају само одређени вид (*школски, горњи* итд.), а неки само неодређени (*Наташин, Марков* итд.) За разлику од атрибутске функције у којој придев може стајати и у одређеном и у неодређеном виду, у функцији именског дела предиката придев који има оба вида може стајати само у неодређеном виду (Кликовац 2008: 75–80).

Граматика српског језика Станојчић-Поповић (2008) у поглављу које описује придеве и њихове облике наводи се подела придева по значењу којом се обухватају описни (квалитативни), присвојни (посесивни), градивни, придеви временског односа, придеви просторног односа и као засебна група су издвојени придеви других односа (нпр. намене, потицања итд.). Неодређени и одређени вид придева се у поднаслову наводе као краћи и дужи облици придева. Истиче се да је разлика између ових двају облика заснована „на разликовању неодређености (непознатости) и одређености (познатости) појма уз чије име придев стоји, из чега проистичу и термини неодређени придевски вид и одређени придевски вид” (Станојчић-Поповић 2008: 92). Аутори истичу да се у савременом српском језику ова разлика губи, посебно наглашавајући да се у облицима зависних падежа примећује све већа употреба дужих облика придева. У оба низа облика остварује се већина описних придева и градивни придеви. Из групе описних, као што наводе многе граматике, само дуже облике, дакле облике одређеног вида имају придеви *мали, јарки, жарки, бојни, војни*. За разлику од придева који се завршавају на *-ов, -ев* и *-ин* и који имају само краће облике придева, аутори наводе да искључиво дуже облике имају придеви на *-ски, -чки, -шки, -ни* и *-ји*, а као и придеви који означавају месни или временски однос (Станојчић-Поповић 2008: 94).

Пипер-Клајн у *Нормативној граматици* за придеве као променљиве речи наводе да имају опште значење особине, на основу којег се, када „непосредно означавају особине” деле на описне придеве, а када „означавају особине посредно¹³ јесу односни придеви“. У групу односних придева аутори убрајају праве односне придеве (нпр. *градски, речни, гласовни*), затим присвојне придеве (нпр. *мајчин, очев, Теслин, Немањин*), као и односно-присвојне (нпр. *мачји, птичји, сврачји*). Можемо уочити да аутори потпуно изостављају у подели придева по значењу и облику читаву групу градивних придева (који су се у горе наведеним граматицама хрватских аутора наводили и као група материјалних/тварних). Поставља се питање да ли на семантичком новоу језика има разлога за то и да ли се изостављањем градивних придева из целокупне поделе придева показује тенденција упрошћавања морфолошког система савременог српског језика. Осим граматичких категорија рода, броја, падежа, степена поређења и вида које се наводе у већини граматика, у

---

¹³ „Односни придеви имају основу која је увек изведена од основе неке друге речи, најчешће именице, нпр. *море – морски, љубав – љубавни, степен – степенаст*, због чега такви придеви не означавају особине непосредно него посредно, преко речи која им је у основи, и те особине се схватају као трајне” (Пипер-Клајн 2013: 122).

овој граматички се говори и о категорији аниматности, појашњавајући да „придеви мушког рода имају облик за живо (једнак генитиву) и облик за неживо (једнак номинативу)” (Пипер-Клајн 2013: 121). Занимљиво је скренути пажњу да се аутори када говоре о типу промене одлучују за термине *адјективна промена* и *мешовита промена*. Називе за тип промене *именичка/именска* дефлекција (које смо упознали у досадашњим граматикама) не срећемо у *Нормативној граматички*. Под адјективном променом се подразумева промена која је „типична за придеве” а имају је „сви придеви осим присвојних“. За мешовиту промену се наводи да „обухвата промене придева у којима су једни наставци по адјективној, а други по супстантивној парадигми”. По овој парадигми се мењају присвојни придеви, као и сви придеви који „имају могућност изражавања неодређеног вида”. Као пример наводи промену придева *сељаков*, који би по адјективној промени имао облике нпр. *сељаковог*, *сељаковом*, „или, много ређе, по супстантивној парадигми, нпр. *сељакова*, *сељакову*” (Пипер-Клајн 2013: 121). Намеће се питање синонимности синтагми *именичка дефлекција : супстантивна парадигма*. Под именичком дефлекцијом, као што смо научили из дефиниција у досадашњој лингвистичкој литератури подразумева се промена слична/једнака промени именица у смислу наставака за облик за одређени род и број придева. У *Лексикону страних речи и израза* Милана Вујаклије (1996) налазимо значење за реч *супституција* (лат. *substitutio*) у основном значењу „заменавање, заступање”, а потом уз квалификатор *лингв.* замена једног гласа другим. На основу овог објашњења није најјасније на које врсте речи се замена гласова односи. Иако се мешовита парадигма у *Нормативној граматички* рашчлањује у пет типова и прегледно представља у табелама, чини нам се да се потпуно губи траг чињеници да је ова врста промене некада имала јаке везе са парадигмом именица и да је она у ранијим фазама развоја језика значајно утицала на ову врсту промене придева.

Већ смо истакли да ће централни део рада представљати категорија придевског вида из позиције директног везивања те категорије са категоријом дефлекције придева, па ће се и преглед досадашњих истраживања када су у питању чланци односити на оне који се баве категоријом придевског вида.

4.2. Преглед изабраних радова о придевима у српском језику

Ради прегледности најпре ћемо говорити о радовима српских аутора, а потом, у посебном одељку представити радове хрватских лингвиста.

У претходно наведеном прегледу српских/сербохрватистичких граматика можемо уочити да је доминантан став лингвиста да се у савременом српском језику разлика у значењу придева неодређеног и одређеног вида губи. Такође, нестају и њихови морфолошки облици, тј. код појединих облика промене придева долази до, условно речено, мешања наставака, односно, насупрот прописаним граматичким правилима за поједине врсте придева, јављају се наставци који нису у одређеним падежним облицима очекивани.

Да бисмо боље разумели бројна питања у вези са категоријом придевског вида кренућемо најпре од рада „Облик, значење и употреба одређеног и неодређеног придевског вида у српскохрватском језику” чији је аутор Егон Фекете. Овај рад се састоји из два дела: општег и посебног. У оквиру општег дела аутор даје напомене у вези са теоријом придевског вида и рашчлањује појам плана и збира именице као релативних компонената категорије (не)одређености. Посебан део рада обухвата анализу функција придева у оквиру трочлане поделе на идентификациону, дескриптивну и квалификациону. Аутор запажа недовољну јасност и универзалност досадашњих дефиниција о значењу одређеног и неодређеног вида придева, на основу којих се не може створити прецизна слика било да се одређеност и неодређеност посматра као граматичка, било као категорија психологије. Да би се осветлила основа феномена (не)одређености – тј. да ли се (не)одређеност тиче особине или именице, затим када је и за кога један појам одређен, а када неодређен и од чега то зависи, као и какав је однос говорног лица према (не)одређености и начин његовог испољавања у акту говорне комуникације, а и у којој мери дистрибуција двојакних форми придева зависи од феномена (не)одређености – Фекете сматра да је важно кренути од елемената који су чисто лингвистичко-психолошки, а то су најпре план и збир именице (Фекете 1969: 354–355). За именички појам, позивајући се на став и А. Белића¹⁴, аутор наглашава да се може јавити у свести говорника на општем

---

¹⁴„[...] свака именица има двојаку примену у језику: општу – као реч у свести нашој (кућа значи ма који предмет са особинама куће) и индивидуалисану – као знак предмета у примени, тј. та реч као одређена кућа. Реализована реч у реченици представља увек, сем функције коју у реченици има, изван остварени појам [...] Према овоме, свака се именица може употребити или као реч изван

и индивидуалном плану. Појмове *опште* и *индивидуално* Фекете посматра у блиској вези са категоријама „*јединке* и *збира* како у реалном свету [...] тако и у свести или подсвести говорних лица (Фекете 1969: 354–355).” У општем плану говорници посматрају предмет (именицу) уопштено за који аутор наводи као један од примера: *Глобус* [је] модел земље (РСА). У овом примеру именица не поседује никакво индивидуално својство, већ је само „обележје опште представе извесног именичког појма” (Фекете 1969: 357). Из наведеног проистиче да саопштење овога типа покрива и општи збир јединки онога што именица значи (односећи се на све јединке збира заједно, на сваку јединку збира, али и на било коју јединку) и дату, одређену јединку онога што именица значи. Дакле, иако је именица у облику једнине, саопштење нема значење „*један глобус* је модел”, већ „*сви глобуси* су модел”, „*сваки глобус* је модел”. Сам појам *глобус* није сведен на јединку, већ означава врсту. Имајући у виду моменат уопштености значења именице, на нивоу општег плана, произлази апсолутна елиминисаност сваке могућности опозиционог одмеравања (одређивања) неодређености према одређености јединке, јер се саопштење не везује за јединку, већ за цео збир као такав. Иако се категорија одређености не тиче јединке, аутор наводи да она није потпуно одсутна, јер се може тичати одређености именичке представе, јер је *глобус* одређени предметни садржај у односу на све друге предмете који то нису (Фекете 1969: 357–358).

Кад је у питању категорија збира у оквиру општег плана могу се разликовати општи збир (безгранични, који подразумева све јединке уопште) и сужени збир јединки једног предмета (ограничени, све јединке у извесним границама). У првом случају уочавамо поклапање именице у општем плану са општим збиром што препознајемо када се смисао саопштења односи на све што се датом именицом може означити (односи се на скуп јединки датог именичког садржаја без обзира на место, време и друго, пр. *Глобус* је модел Земље). За разлику од претходног, аутор истиче да збир не мора бити увек широко третиран, већ се саопштењем може обухватити сужени збир јединки и то у оним случајевима када је збир јединки ограничен неким критеријумом (местом, временом, припадањем (пр. *Глобус* је *модел Земље*) или пак комбинацијом ових и неких додатних критеријума). У свему наведеном најважније је да именица не означава јединку онога што значи, већ збир већег броја јединки. Како се придевски детерминатив који би био употребљен уз овакву именицу не односи на

реченице, општа реч, или као индивидуалисана, примењена на одређени предмет (исп. Ова је кућа велика)“ (Белић 1998: 542–543).

јединку, већ на збир аутор закључује да ни у овом случају не може бити елемент одређености или неодређености јединке (Фекете 1969: 359). Стога, када одређује именицу у општем плану придевским детерминативом се може извршити детерминација општег збира уколико се њиме открива особина која је својствена свим јединкама дате именице, или се придевом може исказати особина која није својствена свим јединкама општег збира, међајући притом однос плана избира тако што постаје елемент, критеријум посебног, суженог збира. Придев сужава збир двојако, у једном случају он исказује обичну особину сваке јединке општег збира („добар човек”, „дебео човек”), а у другом случају придев може да исказује специјалну особину, која има ранг обележја врсте („пословни човек”). Аутор истиче да је важно да у овим случајевима именица нема индивидуално својство, па зато нема ни опозиције одређеност : неодређеност јединке. Но, то не значи да је категорија одређености одсутна. Наиме, она се може тицати не јединке, већ одређености збира јединки, тј. одређености врсте збира јединки (Фекете 1969: 360–361).

Анализирајући индивидуални план Фекете наглашава да именица мора бити сведена на јединку и саопштење се мора тицати само једнога од оног што она значи. Дакле, именица није више ознака збира, већ искључиво индивидуе збира. Да би именица била у индивидуалном плану потребно је да се посматра као садржај који у дато време заузима дати простор, имајући у виду да у тренутку говора и мишљења место и време егзистенције сваке јединке могу бити различито третирано (као релевантно и ирелевантно, исказано и неисказано, евидентно и неевидентно средствима мишљења). Наведени моменти су у тесној вези са степеном индивидуализације од чега зависе два битна фактора: појам ангажоване, односно неангажоване јединке и појам одређене, односно неодређене јединке (Фекете 1969: 363). Под неангажованом јединком аутор сматра ону јединку која у моменту говора није издвојена из збира осталих. На основу овога може се закључити да је неангажована јединка у правом смислу неодређена (то може бити било која јединка збира). За разлику од неангажоване јединке, ангажована је она која је пробрана из збира осталих, јер је она већ дата, односно, обухваћена је извесним околностима, смештена је у неке границе места и времена као индивидуа. Њен идентитет (субјективно) се не може одредити у моменту говора, јер није јасно која је јединка из збира изабрана. Како је јединка ангажована, она је и објективно одређена, али је истовремено и субјективно неодређена, јер њен идентитет није утврђен. Дакле, иако

је јединка ангажована и објективно одређена, ирелевантност идентитета омогућава да се јединка у говорну ситуацију препозна као неодређена (само као *једна, извесна, нека*). Говорно лице може поћи од претпоставке да слушалац не зна која је тачно јединка у питању или од властите неупућености да јединку посматра као „неодређену” иако слушалац има сазнање о њој (Фекете 1969: 365–367). Јединка је идентификована и одређена онда када сва говорна лица знају о каквој јединки предмета или лица је реч, а и о којој је тачно јединки реч, јер се она у тренутку говора јавља као ангажована и релевантног идентитета. Да би се постигла идентификација неопходни су одговарајући детерминативни елементи, међу којима су најважнији: критеријум места, времена, особине, припадања, као и комбинација наведених. Издвојени детерминативи помажу да се јединка не схвати шире или неодређено (као „било која”, „нека”) (Фекете 1969: 368–369).

Можемо закључити да се (не)одређеност не тиче особине, већ именице, предмета (лица), као и да је у блиској вези са односом јединке према плану и збиру. Предметни садржај се може посматрати уопштено (када јединка није ни одређена ни неодређена) и индивидуално (као јединка датог предметног садржаја). О (не)одређености јединке се може говорити једино у другом случају – када је предметни садржај посматран индивидуално.

Након општег дела рада „Облик, значење и употреба одређеног и неодређеног придевског вида у српскохрватском језику” (1969) други, посебни део рада објављен је 1973. године и бави се функцијом и дистрибуцијом двојакних морфолошких облика придева у нашем језику. Класификација језичког материјала обухвата три дела: придев може имати идентификациону, дескриптивну и квалификациону функцију. Када критеријум места и времена није довољно селективан, неопходно је да се за идентификацију активирају и друга детерминативна средства. Једним од најјачих детерминативних средстава аутор сматра особину – придевску детерминацију, „упућивање на именичку јединку особином којом се она у датим границама искључиво одликује за разлику од других које ту особину немају, или у говорној ситуацији за њих није карактеристична, или се као карактеристична не открива” (Фекете 1973: 339). У односу на то да ли је придев сам довољан да обави идентификацију одређене јединке или су за то потребна и друга средства детерминације, аутор наводи да можемо уочити идентификацију једнике неподупртим придевом (у случају када придев сам обавља функцију) и идентификацију једнике подупртим придевом (када осим придева имамо још неки

детерминатор). Идентификација дате јединке може да се обави само на основу њене карактеристичне особине (неподупртим придевом) ако имамо сужени збир јединки, затим ако се само једна од њих одликује исказаном особином, као и ако говорно лице, помињући особину, супротставља дату јединку осталима којима се очекује да је позната посебна везаност особине и јединке. За овакве случајеве је карактеристично да се придев увек употребљава у дужем облику (Фекете 1973: 339), што препознајемо и у извесним стабилизаним спрегама, где стална веза придева и именице има лексикализовани карактер означавајући име, назив или надимак. Идентификација се заснива на могућности постојања збира оних јединки које именица сама означава, без придева уз њу (пр. *град, вир, Василије*). Да би се знало о којој јединки је реч, неопходан је идентификатор (уп. разлику у идентитету између *Нови Град : Стари Град, Криви вир : Дубоки вир*). Осим наведеног идентификација се заснива и на критеријуму раније познатости (Фекете 1973: 347–348). Употребом дужег облика придева не врши се само идентификација, тј. не означава се само особина дате јединке, већ се истиче и веза особине са датом јединком, дакле, упућује се на то да саопштену особину треба посматрати у релацији (везано) са јединком која ту особину поседује. Ако бисмо хтели да трансформишемо дужи облик придева могли бисмо то да учинимо помоћу две компоненте: једном која би била исказана демонстративно-анафорском заменицом (*онај* + придев) или зависном реченицом са придевом у предикату. То би значило да придев није употребљен да покаже особину датог појма, већ је особина послужила само за то да би се јединка могла препознати међу другима, тј. маркирати. Дакле, маркирање, односно, упућивање је и основна функција дужег облика придева (Фекете 1973: 350). Идентификацију јединке подупртим придевом препознајемо када се уз придев као елемент идентификације јављају и идентификативни знаци као што су: још који придев, присвојан заменица, присвојни придев или посесивни генитив, затим демонстративно-анафорска заменица (*овај, онај, тај*), као и комбинација ових елемената или другачији детерминативи. Подупирање се врши из стварних (сам придев је недовољан за идентификацију) или само субјективних потреба (говорно лице само сматра да би сам придев могао бити недовољан за идентификацију) и у тим случајевима се користи дужи облик придева (Фекете 1973: 351–353). У идентификацији је доминантан дужи облик придева, али постоје и позиције у којима се јавља краћи облик: када не постоји намера идентификативног упућивања говорног лица (тада говорно лице сматра важнијим својство дате јединке, а не њену одређеност) и када

се дужем облику противе синтаксичко-семантички разлози. „[...] краћи облик, у принципу, схватамо пре свега као знак особине, истицања особине, био сам појам као јединка одређен или неодређен. Будући без упућивачко-заменичке компоненте, овај облик, за разлику од дужег, можемо транспоновано „превести” само без те компоненте, тј. *богат* = (који је) *богат* (Фекете 1973: 362–366).” Идентификативна способност придева се не мора односити на маркирање јединке именичког појма, већ као посебан тип идентификације аутор издваја функцију придевског детерминатива у откривању, маркирању и упућивању на одређеност врсте у оквиру предметног садржаја (уколико дати предметни садржај такву типолошку рашчлањеност може да има). Као примере аутор наводи оне који су најчешћи у већини прегледаних граматика попут „црни лук”, „бели бор”, „слепи миш”, „венчани кум”, који представљају лексикализоване већ устаљене спреге указујући на специјални квалитет¹⁵ предметног садржаја (Фекете 1973: 379–380). И у оваквим случајевима се користи дужи облик придева, јер се њиме врши упућивање не на одређену јединку, већ на одређену врсту, за разлику од краћег облика придева који се своди на исказивање особине.

Када представља дескриптивну функцију, Фекете разликује случајеве у којима се придев везује за детерминисани појам директно (непосредно наслањањем на именицу коју одређује) и посредно, преко друге именице. Прва подразумева да је појам који именица означава већ идентификован, тј. одређен, а одређеност се постиже: ранијом идентификацијом или идентификованим упућивањем у тренутку говора искључиво демонстративно-анафорском заменицом; затим апсолутном јединачношћу егзистенције предмета у природи; ситуацијом, тј. чињеницом да у границама датог места и и у дато време не егзистирају две јединке онога што именица значи; као и припадањем, под условом да је јасно да некоме или нечему у датом тренутку (или на датом месту) може да припада само једна јединка онога што именица значи. У оквиру директне дескриптивне функције, придев се употребљава у дужем облику (Фекете 1973: 408–412). Друга врста дескриптивне функције, тј. индиректна дескрипција одређеног појма представља везивање придева за одређени појам преко атрибутива, елипсе и апозиције. Када се придев налази наслоњен на

---

¹⁵ „Специјални квалитет“ схватамо пре свега тако да *придев* у спреси са именицом *не означава само и искључиво ону особину коју својом семантиком значи*, нити је придев употребљен, принципијелно, да појам именице (предметног садржаја) ближе одреди по тој или само по тој особини (’бели лук’ није сваки лук беле боје, нпр.), већ [...] придев у оваквим спрегама подразумева и *ланац других особина које верижно прате врсту* (придев ’бели’ у спреси ’бели лук’ говори много више о другим квалитетима него о самој особини ’бео’)“ (Фекете 1973: 381).

именицу која у функцији атрибутива, може се рећи да главни именички појам преко атрибутива, условно речено, преноси одређеност у сферу придева намећући му дужи облик као нормалан. Употреба одређеног вида је условљена и у случају дескрипције преко елипсе, јер се ради о етикети одређене јединке. У односу на претходно поменути синтагму коју чини „придев+атрибутив+примарни појам”, у случају елипсе недостаје примарни појам. Када је у питању исказивање дескриптивне функције преко апозиције можемо уочити да је положај апозиције бифункционалан: ако се поставља као елемент субјекатске синтагме апозиција је само другачије исказан, заправо још један субјекат, а ако се третира као елемент посебног саопштења, тј. додатне реченице, апозиција је латентни предикат. У складу са наведеним уочавамо и употребу различитих облика придева: дужи облик је увек елемент атрибутивности, а краћи је елемент предикативности. Из овог произлази да разлози за употребу одређеног, односно неодређеног вида придева припадају синтаксичко-семантичкој равни (Фекете 1973: 430–444).

За разлику од горе поменутих случајева који су се одликовали одређеношћу именичког појма и употребом дужег облика придева, у квалификационој функцији именица је начелно неодређена, па и придев који стоји уз њу нема упућивачку компоненту и користи се у краћем облику. Аутор у оквиру ове функције наводи квалификацију ангазоване и квалификацију неангазоване јединке. Посматрајући квалификацију ангазоване јединке можемо уочити да придев има функцију истицања особине, наглашавања самог својства, а не одређености јединке што се исказује употребом краћег облика, нарочито у номинативу и акузативу. Дужи облик ће се употребити онда када се помери са терена истицања особине и усмери у правцу знака врсте, обележја специјалног квалитета. Примере у којима се користи дужи облик налазимо и онда када се придевом исказује особина неодређено третираног појма, чак и када је уз њега неодређена заменица, односно „један“ (у функцији неодређене заменице). Зависни падежи показују разлике између писаца са западног и централног подручја, насупрот онима из источних крајева наше земље. За разлику од писаца са источног дела наше земље који у зависним падежима не употребљавају краће облике, код писаца са централне и западне територије су краћи облици доминантна одлика (Фекете 1973: 463–486). Говорећи о квалификацији неангазоване, тј. непробране јединке, за разлику од ангазоване (пробране) јединке, која се у погледу одређености одликовала извесном двовалентношћу (објективно – одређена, субјективно – неодређена), аутор истиче њену потпуну неодређеност. С

обзиром на то да избор није извршен, уз именицу која је овако третирана и када би се употребила заменица „неки”, „један” не би имала значење „један од”, већ *било који, сваки, такав уопште* појам. Управо неодређеност неангазоване јединке условљава употребу краћег облика придева у номинативу и акузативу, али и у зависним падежима, иако има и ситуација и писаца код којих ће се приметити да се користи и дужи облик (Фекете 1973: 486–487).

М. Ајџановић и М. Алановић су у раду „Функционални и прозодијски аспекти дистрибуције придевског вида у говору Новог Сада” анализирали степен видске дистинкције у придевском систему. Истраживање је обухватило прозодијски план, као и видску дистрибуцију на централним синтаксичким функцијама у говору млађе популације говорника српског језика у Новом Саду. Најпре се утврђивало постојање одговарајуће придевске видске опозиције, а потом се испитивао степен правилности дистрибуције видских парова по одговарајућим позицијама у реченици. Полазећи од претпоставке да је видска категорија придева нарушена на морфолошком плану, очекивано је да се видске опозиције најпре губе на прозодијском плану, односно да се најпре видски парови уклоне неправилном дистрибуцијом, а касније и кроз уопштавање само једног облика. Наведено се пре свега односи на придеве женског рода „код којих видска дистинкција није никада ни била морфологизирана категорија, већ евентуално прозодијска“ (Ајџановић-Алановић 2007: 23). За придевски вид аутори истичу да је најнестабилније категоријално обележје ове класе именских речи, па иако се појављује као недоследно морфологизирана (разликује се само у једнини код придева м. и ср. рода) категорија, сматрају да се данас пре може говорити не о губљењу видских опозиција, већ о уједначавању две придевске видске парадигме у корист придевске. Ако посматрамо прозодијски аспект приметимо да су видске разлике још нарушеније. Ово истраживање је показало да се прозодијска обележја у говору млађе генерације у Новом Саду не појављују као релевантна обележја придевског вида у процесу његове функционалне дистрибуције. Када је у питању лексичко језгро предиката, иако је познато да је ту једино могуће употребити придев у неодређеном виду, дошло је до огрешења о норму. У позицији атрибута, као једној од ретких позиција у којој се придеви могу јавити у оба вида, али је њихова дистрибуција условљена контекстом, такође је утврђена неусклађеност са нормом. Што се тиче актуелног квалификатива, упитником је обухваћен један пример придева и то у женском роду, већина испитаника је употребила правилан облик, дакле придев у неодређеном виду. У примерима у којима је придев блокиран

детерминатором није добијен очекиван резултат, па се насупротив придева одређеног вида у овој позицији код већине појавио придев неодређеног вида. Најочуванија разлика у придевском виду јесте у позицији придева кад је део фразне лексеме и то у мушком роду, подстакнуто највероватније и обличком разликом, док је у облицима женског рода дошло до одступања од стандардне видске дистрибуције. Ако се посматра корелација између степена непоштовања норме и порекла испитаника аутори су дошли до закључка да „је најмање огрешења управо код оних испитаника који потичу с подручја источнохерцеговачког дијалекта (Љубиње) или подручја где је утицај овог дијалекта снажан (Ужице) или пак потичу из породица чији су преци дошли са таквог подручја” (Ајџановић-Алановић 2007: 30).

У раду „Неодређени придевски вид у одређеним окружењима”, Б. Арсенијевић и Б. Станковић најпре истичу да се категорија придевског вида у граматикама српског језика дефинише на основу везе морфолошког лика придева и (не)одређености именичког појма уз који придев стоји. Полазећи од Стевановићеве дефиниције одређеног и неодређеног вида у којој краћи облици придева указују на неодређеност, а дужи на познатост појма о којем се говори, аутори наводе да постоји велики број примера који потврђују позицију неодређеног придевског вида уз одређен и познат именички појам. Као пример за такву употребу неодређеног вида аутори наводе већ познати пример из многих граматика „Срдит Марко на Косово стиже“, у којем имамо познату именицу „па неодређеност придева и не може бити бити маркер његове неодређености“ (Арсенијевић-Станковић 2009: 242). Аутори настоје да одговоре на питање под којим се прагматичким условима неодређени придевски вид јавља у позицији атрибута у одређеном контексту. Да би одговорили на то питање аутори најпре дефинишу појам одређености контекста истичући да српска лингвистика под одређеношћу подразумева познатост, поменутог у претходном контексту. Осим познатости неопходно је поменути и параметар јединствености за језике који имају одређени члан. „Сагледана из перспективе специфичности, денотација језичког израза је одређена ако и само ако у релевантном дискурсу и контексту не постоји ниједан референт који задовољава опис дефинисан изразом, а који није део укупног денотата израза. Овај ефекат се означава термином *максимизација*: денотација једног израза је максимизирана уколико бухвата све референте у релевантном дискурсу који задовољавају опис дефинисан самим изразом. Максимизација се везује не само за исказе са одређеним значењем, већ и за оне за које се обично користи термин *специфичност*. Језички изрази са специфичном

денотацијом су неодређени утолико што не упућују на референте који су познати у дискурсу већ у дискурс уводе нове референте, али је њихова денотација уједно и максимизујућа јер не дозвољава постојање других могућих референата који задовољавају дефинисани опис, осим оних на које сам израз упућује” (Арсенијевић-Станковић 2009: 244). За српски језик аутори наводе као типичне примере израза са специфичним значењем оне које садрже број један употребљен са не-кардиналним значењем запажајући да се придевски вид у оваквим случајевима понаша као члан. Употреба одређеног придевског вида упућује на јединственост и специфичност, односно одређеност денотата употребљеног исказа. Аутори наводе да када је сам придев једини члан овог скупа, онда особина означена придевом издваја само једног референта из скупа означеног именицом што илуструју примером „Најбржи је огребани аутомобил.” Као могућност Арсенијевић и Станковић наводе и позицију у којој је појам исказан именицом непознат, али се због његове јединствености у погледу особине исказане придевом мора употребити одређени придевски вид: „Пропусти један ауто. Ако их има више пропусти плави. Ако нема плавих пропусти зелени (Арсенијевић–Станковић 2009: 245).” Аутори сматрају да је у досадашњој литератури, притом мисле на Е. Фекетеа¹⁶ који се позива на став М. Стевановића, негирана могућност да се придевским видом у српском језику означе прагматичке чињенице које се тичу својства означених придевом. То поткрепљују прецизном дефиницијом одређености која укључује и могућност да се придевским видом обележава и одређеност својства које се приписује референту убрајајући карактеристике као што су познатост, јединственост и временска ограниченост. У анализи аутори користе формално-семантички метод и закључују да се осим исказивања својства именичког референта, придевским видом могу исказати и информације о особини и њеној дистрибуцији. Радом су утврђене две групе случајева у којима се краћи облик придева може наћи у одређеном контексту: када је придевска особина непозната саговорницима или је наглашен лични став говорника; и када постоји временско ограничење у погледу приписивања особине референту (Арсенијевић-Станковић 2009: 251).

Разматрајући питање одређености као категорије у раду „О одређености као категорији именица у српском језику” Бранимир Станковић преиспитује

---

¹⁶„Проф. Стевановић јасно указује да категорију (не)одређености не треба везивати за (не)познатост особине, већ за одређеност именичког појма, а што се, мислимо, мора сматрати једино исправним и тачним“ (Фекете 1969: 353).

лингвистичку заснованост ставова најпре хрватских лингвиста Марије Знике, Јосипа Силића и Ива Прањковића, који полазе од става Егона Фекетеа да је носилац одређености у језику искључиво именица те одређеност дефинишу као њену четврту категорију. Такав став ових лингвиста резултат је чињенице да се једино именицама означавају конкретни или апстрактни појмови, док се придевима откривају само особине појмова. Станковић наводи да појам *одређености* Ј. Силић дефинише преко контекстуалне или ситуационе познатости, па је у односу на то да ли је предмет познат или непознат (из контекста или ситуације), заправо одређен или неодређен. Истиче се да Прањковић не одређује тачно којем је учеснику у комуникацији предмет треба да буде познат. Како је одређеност издвојена као једино именичка категорија придевски вид представља „граматички знак поменутиости/непоменутиости именице уз коју стоји” (Станковић 2010: 142). Иако је наведена тврдња тачна и може се применити на највећи број случајева, требало би се присетити да су у претходно наведеном раду „Неодређени придевски вид у одређеним окружењима“, Б. Арсенијевић и Б. Станковић скренули пажњу да постоје примери у којима се придевским видом може указати на познатост/непознатост особине, а не искључиво референта именичког појма (в. више у Арсенијевић-Станковић 2009). Станковић се не слаже са ставом савремене кроатистике да је одређеност логичка и лингвистичка универзалија. Иако Јосип Силић тврди да је категорија одређености/неодређености као резултат апстрактног мишљења код свих народа иста (Силић 2000: 406), Станковић указује на то да проблем у вези са овом тврдњом лежи у уверењу „да између универзалних когнитивних функција и језичке структуре постоји једносмерни однос“ (Станковић 2010: 145). Постоји много доказа да свака ментална/мисаона категорија не мора имати свој језички еквивалент/пандан наводећи као пример одсуство језичке/морфолошке јединице којом би се у нпр. мађарском језику обележио род, премда свако људско биће има способност разликовања природног рода којим год језиком да се служи. Дакле, по мишљењу Б. Станковића одређеност јесте најчешће именичка категорија, иако то не мора увек бити, али дефинитивно није језичка универзалија.

Употреба одређеног вида придева у неодређеном контексту јесте тема рада „Придевски вид у српском језику – наука, норма и језичка реалност” у оквиру којег Бранимир Станковић покушава да утврди услове у којима долази до овакве језичке слике. У дескриптивној лингвистичкој литератури почевши од Вука, преко Маретића, Белића и Стевановића, до Фекетеа и Клајна употреба придевског вида се

дефинише преко дискурских категорија као што су поменутог или познатог именичког појма када се користи одређени вид, насупрот позиције неодређеног вида којим се указује на непознатост, непоменутог, неспецифичност. Како још увек не постоје јасно утврђена правила за употребу двају видова придева, у литератури се појаве неретких примера употребе одређеног вида придева у неодређеним ситуацијама најчешће образлажу „неутрализацијом видске разлике”, „слабљењем видске опозиције”, „губљењем осећаја код говорника” (Станковић 2013: 209). Аутор наглашава да се придевским видом у српском језику, поред поменутог и специфичности „може маркирати и семантичка дистинкција између супсективности и интерсективности придевске модификације” (Станковић 2013: 210). Под термином супсективност (енгл. *subsection* у значењу *подскуп*) подразумева се да се референт израза налази у подскупу придевом модификованих референата који је део скупа именичких референата. Ради објашњења аутор наводи примере „Јован је *строг* професор“ и „Јован је *строги* професор“. У првом примеру, када се користи неодређени облик придева референти израза *строг професор* налазе се у скупу професора, тачније, припадају подскупу оних који су строги у свом послу. Термин интерсективност (енгл. *intersection* у значењу *пресек*) указује на то да се денотат језичког израза налази у пресеку скупа референата денотираних именицом (у овом случају *професори*) и скупа референата денотираних придевом (у овом примеру *строге особе*). Док се у првој реченици строгост супсективно приписује Јовану као професору, дужи придевски облик је двосмислен супсективног и интерсективног читања, јер се строгост приписује Јовановој личности уопште, тј. не у оквиру обављања професорске дужности (Станковић 2013: 210–211). Аутор закључује да је одређени придевски вид облик који може имати интерсективно читање, за разлику од неодређеног вида придева који је недвосмислено супсективне интерпретације. Овим радом дат је допринос расветљавању питања коришћења одређеног вида придева у оквиру неодређеног контекста (Станковић 2013: 211).

У раду „Хијерархија маркираности придевских категорија у српском језику” Бранимир Станковић покушава да одговори на питање зашто је у савременом српском језику разлика у придевском виду морфолошки енкодирана само у номинативу (и акузативу за неживо) једнине мушког рода позитива. У раду се креће од претпоставке да је у савременом српском језику одређени придевски вид морфолошки маркиран јер се обележава посебном граматичком морфемом, али семантички немаркиран, тј. да је неодређени вид морфолошки немаркиран, али

семантички маркиран. У данашње време разлика у виду се граматички маркира доследно само у номинативу (и акузативу за неживо) мушког рода јединине, док се облици придева именичке промене у зависним падежима чувају само у петрифицираним изразима типа *гром из ведре неба, од немила до недрага*, а и као стилска особеност у књижевноуметничком регистру појединих аутора. Имајући у виду наведено, неодређени вид придева у косим падежима можемо сматрати стилски маркираним и страним граматичком систему живог српског језика (Станковић 2013: 502). Аутор уводи скуп парова семантичких интерпретација: „одређеност/неодређеност, јединственост/нејединственост, временски локално/глобално, рестриктивност/нерестриктивност (иза квантификатора *сваки*) и интерсективност/супсективност“ (Станковић 2013: 498). Заправо, у појединим контекстима адноминални одређени вид у номинативу двосмислен је између одређеног и неодређеног читања, док неодређени вид придева има само неодређено читање. Одређеним видом може се упућивати на познатост референта, а у савременом језику се одређеним видом придева у дискурсу може увести и нови референт. Одређени вид је семантички немаркиран и заједно са именицом коју модификује може добити интерпретацију *ад хок* успостављене класе, имитирајући их по форми онако како су утврђене у лексикону, као *бели медвед, брзи воз*, у којима се најчешће појављује одређени вид придева. Када придев учествује у означавању *ад хок* класе, он је двосмислен у погледу одређености и може добити и неодређено читање. Неодређени вид придева у овим контекстима је строго неодређене интерпретације и искључиво служи увођењу нових референата (Станковић 2013: 502–503). Одређеност или неодређеност није једина семантичка дистинкција у односу на коју је одређени вид немаркиран и двосмисленог читања. Заправо, у појединим неодређеним контекстима семантички немаркирани дужи облик придева двосмислен је између јединственог и нејединственог читања, док семантички маркирани краћи облик има само нејединствену интерпретацију. Двосмисленост одређеног вида придева чини га семантички немаркираним, за разлику од неодређеног вида придева који има само нејединствену интерпретацију (Станковић 2013: 504). Аутор наводи реченицу која нам је позната као чест пример у граматицима *Срдит Марко језди низ Косово* где неодређени вид придева указује на тренутно психолошко стање јунака, а не на карактерну особину. Одређени вид придева је двосмислен између временски глобалног и временски локалног читања придевске модификације, док неодређени вид придева има увек искључиво

временски локалну интерпретацију приписивања особине у подинтервалу догађаја денотираног глаголом, као у наведеном примеру (Станковић 2013: 505). Понашање двеју придевских форми иза квантификатора *сваки* представља семантичку разлику која такође сугерише да је неодређени вид семантички маркиран. У позицији иза овог квантификатора одређени вид придева је двосмислен, јер може имати и рестриктивно и нерестриктивно читање, а неодређени вид придева је маркиран, јер недвосмислено сугерише рестриктивно читање (Станковић 2013: 505–506). Још један аргумент у корист интерпретације одређеног вида придева као семантички немаркираног облика јесте његова двосмисленост између интерсективног и супсективног читања, док неодређени вид придева има само супсективно читање (Станковић 2013: 506). На основу свих наведених и анализираних семантичких разлика аутор закључује да је неодређени вид придева морфолошки немаркиран, али семантички маркиран, док је одређени вид придева морфолошки маркиран, али семантички немаркиран. Осврћући се на оцене у дескриптивној лингвистичкој литератури о процесу неутрализације придевске разлике аутор констатује „да се ова категорија не неутрализира, већ се у савременом српском језику не може маркирати кад год је маркирана било која хијарархијски виша придевска категорија“ (Станковић 2013: 499).

У раду „Придевски вид и деκлинација придева” у *Пионирској трилогији Бранка Ћопића* Сања Ђуровић (Ђуровић 2013а) даје морфолошку анализу придевског вида представљајући однос облика именичке и придевске деκлинације придева. Анализом је показана употреба обе деκлинације придева, а утврђено је и да ли придеви неодређеног вида имају доследно именичку промену, а одређеног вида придевску деκлинацију или се препознаје у Ћопићевом делу њихово мешање. Ауторка полази од чињенице да категорију придевског вида познају само описни и градивни придеви, као и да не постоје строга правила њихове употребе иако постоје функционално и текстуално условљене позиције попут именског дела предиката када је увек у неодређеном виду, као и у функцији предикатива и актуелног квалификатива и др. За основни критеријум истраживања узет је морфолошки облик, а репрезентативан број примера представљен је у оквиру именичке синтагме или предлошко-падежне синтагме, класификованих према типу деκлинације, као и према подврсти придева. Након спроведене анализе закључује се да се у анализираним

делима Бранка Ћопића именичка и придевска деклинација употребљавају скоро доследно, додајући да је приметно ширење придевске парадигме.

4.3. Преглед изабраних радова о придевима у хрватском језику

Категорију одређености/неодређености хрватски лингвисти сматрају четвртом категоријом именица, осим категорије рода, броја и падежа. Насупрот до сада истицане тенденције губљења ове опозиције, у радовима хрватских научника који се баве језиком и његовим закономерностима срећемо став да се ова категорија одржава, али да се мењају начини којима се она исказује. У хрватској литератури је наглашено да је примарно средство изражавања категорије одређености/неодређености придевски вид. Преглед ставова Марије Зника, Јосипа Силића, Иве Прањковића, као и Ивана Марковића представићемо хронолошким редом, дакле оним редом којим су објављивани радови које смо консултовали.

У раду „О употреби одређених и неодређених придјевних облика” Марија Зника говори да је приметила другачији начин исказивања генитива у телевизијском програму Радио-телевизије Загреб, и то у делу програма у којем се саопштава временска прогноза. Мотив настанка њеног чланка био је телефонски позив Заводу за језик у којем је анонимна особа питала зашто је у том делу програма чешћа употреба *Бит ће још лијепа времена* уместо *Бит ће још лијепог времена*. Како би дала аргументован одговор погледала је у дефиниције придевског вида које дају граматике. „Карактеристика је неодређених придјева да изричу квалитету чега, дакле да *квалифицирају*. Одређени придјеви изричу и квалитету чега, али том квалитетом идентифицирају. Да бисмо сазнали да ли је придјев неодређен или одређен, помоћи ће нам питања с ријечима *какав* за неодређене придјеве и *који* за одређене придјеве. Да ли ћемо неку одредбу, нпр. уз вријеме, схватити само као квалификацију или као идентификацију квалификацијом, зависи о ономе који говори или пише“ (Зника 1987: 102). Подсећајући се ставова у неколико хрватских граматика у којима се наводи да у предикату и предикатном атрибуту, као и када се ради о познатом својству именице (Зника 1987: 102) придев стоји у неодређеном облику, а у функцији атрибута да је најчешће у одређеном виду, Зника закључује да придеви у неодређеном облику имају већу слободу употребе од оних у одређеном облику.

Придев *лијеп* употребљен је у датом примеру као атрибут уз именицу, а да ли ће бити употребљен у одређеном или неодређеном облику зависи од говорника. Зника неће пропустити да се позове на рад који је написао Е. Фекете, посебно се осврћући на услове за идентификацију именице помоћу придева. Као најважнији услов за то је постојање најмање двају јединки на неком месту у тренутку говора, од којих се само једна појављује са својством које је карактеристично у тим границама. Кад говорно лице спомиње својство које друге јединке немају, саговорник мора тачно одредити о којој јединки је реч, а придев који уз њу стоји је у дужем облику. С обзиром на то да именица *време* у метеоролошком смислу нема множину, семантички је јединствен појам и по томе нема могућности да се уз њу употреби придев у одређеном облику, већ само неодређени, краћи облик придева за који у овом случају Зника констатује да се одликује снажном стилском обојеношћу (Зника 1987: 104–106).

Елемент бројивости код именица М. Зника сматра једним од битних чинилаца који утичу на могућност избора одређеног или неодређеног придевског вида и управо њихов однос анализира у раду „Одређеност и бројивост”. Радом су обухваћене речи које се најчешће употребљавају у функцији прилошких ознака за место, време и начин. Избор придевског вида зависи од одређености именичког појма, у чему се слаже са Фекетеом. Претходно споменути појам истовремено је и познат па се може идентификовати. „То је тзв. *чански* приступ одређености”¹⁷ (Зника 1992: 271). Док се придевом у неодређеном облику казује само особина нечега, употреба придева у одређеном облику укључује и одношење на појединачни предмет. Упоредивањем властите именице *Адам* и апелатива *време* може се увидети да је први пример једнозначан (има један израз, један садржај, више референата), за разлику од именице *време* која има један израз, али више садржаја, па се може односити на више референата у изванјезичкој стварности. За разлику од именице *време* која може означавати и прилике у атмосфери, именица *време* у метеоролошком смислу има један израз, један садржај и једног референта. Код имена Адам можемо питати *Који Адам?*, јер има више носилаца тог имена, у вези са именицом *време* у метеоролошком смислу не можемо поставити питање *Које време?* јер их нема два у том значењу. Из наведеног следи, насупрот тврдњи Фекетеа, да се ако је нешто јединично и не постоји могућност избора између најмање два ентитета, не може се претпоставити да је један ентитет тако знан да би се уз њега могао

---

¹⁷Више о томе у: Зника 1988: 62–64.

употребити придев у одређеном облику (Зника 1992: 274–276). Под варијантним обележјима предмета Зника сматра она која се односе на њихов квалитет, а инваријантна су она која су подразумевана за говорнике („претказива” попут особине лопте да је округла). Зника подсећа да описни придев у оквиру термина мора стајати у одређеном облику, али је искључена могућност да придеви *лијеп* и *ружан* уз именицу *вријеме* (метеорол.) стоје у дужем облику зато што је сама та именица термин. Дакле, „она је појам са својим инваријантним обиљежјима, а придјеву типа *лијепо*, *ружно* могу изрицати само њезина варијантна обиљежја” (Зника 1992: 282).

Јосип Силић (2000) у раду „Категорија неодређености/одређености и начини њезина изражавања” заступа став да је категорија одређености/неодређености логичка и лингвистичка универзалија, с обзиром на то да је резултат апстрактног мишљења и да се исказује у свим језицима на различите начине. По његовом мишљењу ова категорија је актуалносинтактичка иако се у граматицама класификује као морфолошка. Виртуалну структуру *Пред вратима стоји висок човек* аутор назива реченицом, а актуалну (разумемо као укључену у комуникацију) исказом који се члани на тему и рему. Под темом се подразумева оно што је већ споменуто и познато, а под ремом оно што није познато и споменуто. Неодређеност предмета и његових својстава, радње и околности радње крије се у нечлањивим исказима, а неодређеност и одређеност наведеног у члањивим исказима. Помоћу средства *неки* идентификује се неодређеност, а помоћу *тај* одређеност. Аутор наводи да се у језицима са чланом неодређеност и одређеност формализује неодређеним и одређеним чланом, а у хрватском језику неодређеним и одређеним придевом (Силић 2000: 402–403). Следи да ће нечлањивим исказима бити својствене конструкције типа *Пред вратима стоји висок човек*, где неодређени придев *висок* упућује на неодређеност именице *човек*. Ако у таквим конструкцијама нема придева онда се као најприкладније средство за исказивање неодређености издваја *један*, који ће имати функцију неодређеног члана. Спој са *један* (у значењу *неки* прим. М. М.) захтеваће и конструкције у којима се морфолошка ознака између одређеног и неодређеног вида придева неутралисала у корист морфолошке одређености (*високи* и када означава непознато, али и познато, дакле један облик за оба вида), да би се исказала семантичка разлика. *Високи* у примеру који аутор наводи *Пред вратима стоји висок човек* можемо добити на питање *Који?* чиме се потврђује да се издваја из мноштва одређених својстава као што су *високи*, *ниски*, *мршави* и сл. Силић закључује да

неодређеност/одређеност придева не значи и нужно неодређеност/одређеност својства.

Радам „Изражавање неодређености/одређености именица у хрватскоме језику” Иво Прањковић појашњава на који начин се може исказати категорија неодређености/одређености и истиче да је то категорија која је карактеристична за именице, а не за придеве како се до сада сретало у граматицима. Наиме, она се морфологизовала преко придевске промене, тачније преко опозиције одређеног и неодређеног вида. Како није реч о особитости својства, него о особитости предмета аутор закључује да је то категорија коју треба посматрати у вези са именицама, што показују примери у којима је у реченици придев изостављен, а неодређеност/одређеност може бити исказана и на други начин. Аутор скреће пажњу да се не сме превидети чињеница да је заправо придевски вид једно од примарних граматицизованих начина изражавања ове категорије, док у секундарне начине њеног исказивања убраја: падежне облике, затим облике једнине и множине, глаголски вид, ред речи и реченични нагласак, као и лексичка средства. Прањковић подсећа да се формалне разлике између граматицизованих начина изражавања ове категорије све више губе, тј. чувају се једино у облику номинатива мушког рода. Облици придева неодређеног вида су све мање у употреби и најчешће су у говорном језику формално изједначени са променом одређених. Промена по облицима неодређеног вида се све више губи и код оних придева који у номинативу једнине мушког рода немају облик одређеног вида (нпр. придеви на *-ов*, *-ев*, *-ин* и сл.). Аутор истиче да сама категорија одређености/неодређености опстаје, али да се мењају начини њеног изражавања. Када је у питању исказивање ове категорије падежним облицима мисли се најпре на конструкције са прелазним глаголима, уз које се са разликом у значењу може употребити акузатив или генитив, нпр. *додати крух/додати круха* где генитив сигнализира неодређеност, а акузатив одређеност. Прањковић подсећа да је диференцијација по овој категорији везана за категорију падежа ограничена на градивне („тварне“) именице (нпр. *купити цемента* према *купити цемент*), као и на множинске облике оних именица које означавају мале предмете (нпр. *купити књига* према *купити књиге*) (Прањковић 2000: 345). Функцију сличну деоном генитиву може имати словенски генитив који се потенцијално може распоредити и на крај реченице, чиме се интензивира његово значење неодређености, нпр. *Није ни примећивао пролазника*; или пак на почетак реченице навести акузатив да појача значење одређености, нпр. *Пролазнике није ни*

примећивао. Из наведеног можемо уочити да у изражавању ове категорије може учествовати и број, па множина указује на неодређеност, док се једнином, нарочито у акузативу, исказује одређеност (нпр. *купити књига* према *купити књигу*). Неодређеност може сугерисати и множина оних именица које иначе не означавају множину, као што су властите именице (нпр. *У нас се ипак не живи тако добро као у Америкама*). У овом значењу, аутор наводи да се може некада користити и разлика између тзв. дистрибутивне једнине и множине, при чему једнина указује на неку врсту одређености, а множина неодређености (нпр. *жене у бикинију* према *жене у бикинијима*). Још јасније се неодређеност изражава множином као у примеру *Војници су му украли капу*, у којем нам је јасно да је у питању, заправо једнина. Често се догађа и супротно да се одређеност изражава једнином попут примера *Што Нијемац направи тому нема пара* при чему се једнином показује значење „типичан представник” (Прањковић 2000: 345–346). Употреба категорије броја да значи разграничавање неодређености и одређености може се применити и у терминологији где једнином може бити означена врста, а множином цела породица. Један од начина који је истакнут на почетку овог рада јесте и категорија глаголског вида. Прањковић наглашава да свршени глаголи често сигнализирају неодређеност, док несвршени одређеност. Ово је најчешће везано за чињеницу да се уз свршене облике везују ознаке за новоспоменуте предмете, за разлику од несвршених облика који се везују за предмете познате из контекста. Као још чешћи начин изражавања опозиције неодређеност/одређеност Прањковић наводи ред речи и реченични акценат. У примерима *Пријатељ стиже* и *Стиже пријатељ* именица је тема, а глаголски облик рема што значи да се и у једном и у другом примеру сигнализира одређеност именице пријатељ. Посматрајући ред речи и реченични нагласак можемо закључити да је први пример стилски необележен, неутралан, а други пример је стилски обележен, експресиван. Али у обрнутом случају у примерима *Пријатељ стиже* и *Стиже пријатељ* именица има обележје неодређености и представља језгро реме, а како и глаголски облик припада реми имамо, заправо, нерашчлањени исказ. У овом случају друга реченица је стилски неутрална, а прва је експресивна. Дакле, именица може означавати неодређеност ако у актуално нерашчлањеној реченици долази у необележеном реду на крај реченице, или у експресивном реду речи на њеном почетку. Из овога треба изузети апстрактне и властите именице, јер је код њих опозиција неодређеност/одређеност неутрална, нпр. *Иван долази* (Прањковић 2000: 347). У функцији изражавања неодређености/одређености могу се појавити и нека од

лексичких средстава, што се најпре односи на неодређене заменице које показују неодређеност, насупротив показним које означавају одређеност. У служби неодређеног члана Прањковић наводи и број *један, једна, једно*, као и заменице *неки, понеки, некакав, којекакав*, док у служби одређеног члана можемо уочити показну заменицу *тај, та, то* као и заменице *овај, онај, такав, овакав*. Њихова опозиција је посебно видљива у контекстима у којима се појављују заједно нпр. *Послије полусатне угодне шетње дошли су до једног трга и на том се тргу задржали до касних вечерњих сати* (Прањковић 2000: 348).

У обимном раду „Нешто о неодређености/одређености у хрватскоме”, који је изникао из магистарског рада, Иван Марковић се бави питањем функционисања двају облика придева у савременом хрватском језику, као и њиховим значењем и улогом коју имају у изражавању одређености/неодређености. Полазећи од става да је језик састав јединица и њихових односа које кроз људско мишљење добијају свој облик, аутор наводи да сам језик има своје подсаставе, како их Марковић метафорично назива „сита“ кроз која сам себе „просијава“, који омогућавају кретање од једног ка многим, а то су у ствари језичке категорије. Попут језика и људско мишљење има своје категорије, из чега произлази да се категоријски успостављене мисли могу изразити једино категоријски успостављеним језиком (Марковић 2002: 104). Када је употреба члана у питању Марковић наводи да га индоевропски, латински и прасловенски нису имали, док је старогрчки имао члан, а новогрчки има и одређени и неодређени члан. Романски језици су га развили касније, као и енглески и немачки. Од данашњих словенских језика потпуно развијену употребу члана познају само бугарски и македонски језик, у којима се некадашња показна заменица *тъ, та* и *то* употребљава као постпозитивни члан уз именице и придеве, нпр. буг. *хубавата мома* (Марковић 2002: 109). Аутор истиче да анализе начина исказивања категорије неодређености/одређености у хрватском показују да се ова категорија не исказује само придевским видом, већ и, позивајући се на Прањковића (2000), категоријама броја, падежа, глаголског аспекта. Такође се може у вези са тим уочити и губљење именичке деklinације придева (Марковић 2002: 123). Говорећи о језицима који су развили члан, аутор наводи да је то најекономичнији начин изражавања категорије коју анализира. Члан може бити антепониран или постпониран. Први пример срећемо код тзв. аналитичких језика, а други код синтетичких и аглутинативних. Подсећајући да је придевски вид примарни граматикализовани начин исказивања категорије неодређености/одређености аутор

ће се критички осврнути на сваку од секундарних категорија које Иво Прањковић у свом чланку разматра: категорију падежа, категорију броја, категорију глаголског аспекта, реда речи у реченици и њеног нагласка, као и лексику. Марковић сматра да је за категорију броја коју Прањковић наводи у примерима ген. мн. *купити књига* и ак. јед. *купити књигу* релевантна семантика акузатива и генитива, а не категорија броја о којој би се могло говорити када би падежи једнине у том смислу били у опозицији према множинским. Такође, неслагање са ставом Прањковића аутор исказује и о питању властитих именица, коментаришући да се ту ради о „помаку од властитог имена према опћој именици“, јер су то заправо две различите именице (Мудринић и мудринић) за разлику од позиције једне исте именице која може у контексту попримити две иманентне вредности – неодређеност и одређеност. Ако би се хтело и то супротставити евентуално би се могао као адекватнији пример могао узети однос граматичке множине (*цветови*) : лексичка множина (*цвете*) у којем би граматичка множина сугерисала одређеност. (Марковић 2002: 127). Што се тиче глаголског аспекта, тј. вида, Марковић истиче да се неодређеност/одређеност првенствено тиче именичког појма, па апстрактност или конкретност добијена семантиком глагола не би смела бити детерминативни фактор. Дакле, „није свршеност глагола та која неодређује именицу, него, смислено, уз неодређену именицу у функцији субјекта прије од несвршенога може доћи свршени глагол” (Марковић 2002: 128). Када говори о изражавању категорије неодређености/одређености лексичким средствима које Прањковић објашњава, аутор сматра да је све то у складу са пореклом чланова у другим европским језицима. Интересантно је што се посебно задржава на лексеми *један*. Примећује да се детерминатор понаша двојачко: док је број он је лексика, али чим ослаби своју „бројевност“ лишавајући се лексичке семантике броја, он постаје граматичка чињеница. Заправо, тада се може говорити о два садржаја истог израза: *један* као израз садржаја *број*, *један* као израз садржаја *придев*, и *један* као израз садржаја *члан*. Одлика индоевропских језика је да се у граматичкој функцији актуализатора појављују демонстративи и детерминатив *један* (Марковић 2002: 129). Аутор закључује да се потреба за секундарним („неморфологизираним“) начинима изражавања поменуте категорије јавља онда када се примарни („морфологизиран – придјевски вид“) начин покаже као недовољан или кад је изостављен (Марковић 2002: 130).

Однос морфолошког облика и значења које њиме може бити исказано наметнуло се као нарочито занимљиво питање које покушава да разреши Марија Зника у раду „Одређеност компаратива и суперлатива”. Посматрајући искључиво са становишта морфологије чини се, како би Зника рекла „неупитном”, тврдња да су компаратив и суперлатив одређени, јер се мењају по заменичкој промени, као и одређени облици описних придева у основном облику. За разлику од хрватског језика у којем се одређеност компаратива и суперлатива ослања на већ поменути облик и промену описних придева, у другим језицима ова категорија налази ослонац у употреби одређеног или неодређеног члана. Што се тиче значења анализираних облика, углавном се наводи да они изричу одређеност сличну оној која се исказује чланом. Нисмо уверени да би било оправдано да о значењу компаратива и суперлатива закључујемо само на основу њиховог морфолошког лика, односно на основу типа дефлекције по којој се мењају. На основу новијих увида у нарав језика, дакле у природу језичких односа израза и садржаја, Зника истиче да се не може претпоставити постојање узајамно једнозначних односа, што би значило да се један израз не мора увек односити на само један садржај, као и да не мора постојати само један начин да би се исказао исти садржај (Зника 2002: 281). Марија Зника покушава да објасни да ли облици компаратива и суперлатива изричу искључиво одређеност или се њима може означити и неодређеност, која би се по њеном мишљењу могла утврдити постављањем питања *какав*, које нам служи да утврдимо да је неки придев у неодређеном облику. Зника истиче да уколико пођемо само од њихових обличних, морфолошких карактеристика уочићемо да придеви који се завршавају на *-ски*, *-њи*, *-ињи*, *-ји* сугеришу одређеност, док облици придева на *-ов*, *-ев*, *-ин* упућују на значење неодређености, те се узимајући само облик као критеријум не може у потпуности објаснити разлика на семантичком плану. За аргументовано утврђивање одређености и неодређености „облику двију наведених скупина придјева недостаје израз за изрицање другог члана семантичке опреке одређено $\neq$ неодређено. Ако недостаје други израз за други члан опреке, поставља се питање је ли једини постојећи израз једнозначан с обзиром на одређеност, тј. изриче ли само одређеност или само неодређеност, или му се мора претпоставити могућност да једним обликом може изрицати оба садржаја: и одређеност и неодређеност“ (Зника 2002: 283). С обзиром на то да се искључиво са морфолошког аспекта не може закључити да ли придев изриче одређеност или не, Зника сматра да треба укључити у анализу и метајезичка средства, за ову прилику то су питања *који* и *какав*. Попут примера који

се тичу односних и присвојних придева, код којих је граматичка ознака одређености неутрализирана у једном облику, једино се питањима *који* и *какав* утврђује одређеност или неодређеност испитиваног облика, што потврђују њихове функције атрибута и предиката. Иако могућност постојања опозиције облика компаратива за одређеност и неодређеност у језику постоји (нпр. у језику имамо *марљивији*, а немамо **марљивиј*) познато нам је да није у употреби, тј. да се не користи. Упркос томе што данас у језику ова језичка могућност није активирана, Зника подсећа да се она некада, у ранијим раздобљима хрватског језика користила, те да су постојала два израза која су пратила семантичку опозицију одређености $\neq$ неодређености и то један за одређеност, а други за неодређеност¹⁸. Нестајањем обличке разноликости не мора се нужно очекивати да се изгубила и значењска разлика, већ напротив, можемо приметити да један облик садржи оба значења. „Највише што се може утврдити јест то да у том једном облику може бити неутрализирана семантичка опрека одређено $\neq$ неодређено, па је тај један облик истодобно израз и одређености и неодређености“ (Зника 2002: 284). Да је компаратив, а према томе и суперлатив који се од њега гради додавањем префикса *нај-*, имао неодређено значење потврду налазимо у *Старославенској граматици* (Хам 1970: 145) у којој налазимо: „[...] компаратив је углавном изгубио неодређено значење и неодређене (номиналне) облике те задржао само сложену (прономиналну промјену) [...]“. На основу наведеног Зника закључује да ако је компаратив изгубио обличку, морфолошку промену, не значи да је изгубио особину изрицања неодређености. С обзиром на то да на основу облика не можемо јасно утврдити да ли се компаративом или суперлативом изриче одређеност или неодређеност, од великог значаја ће бити да употребимо неко од претходно поменутих метајезичких средстава. Полазећи од претпоставке да су граматички прихватљиве реченице *Он је паметнији* и *Он је данас најбољи* (подв. М. М.) и да одговарају на питање *какав* Зника наглашава да се мора претпоставити да је овим облицима изречена неодређеност, додајући да стоје у позицији именског дела предиката у којој је могућ самооблик неодређеног вида придева. Следи да ако одговарају на питање *који* облици компаратива и суперлатива значењски су одређени као у примеру *Најбољи ученик бит ће награђен*. При семантичкој анализи компаратива и суперлатива не смео заборавити ограничења која намећу синтаксичке позиције за које нам је познато да ови облици не могу у одређеном

¹⁸О томе више у Хам 1970: 139.

* Означава облик који данас у језику не постоји, већ је само претпостављен/конструисан облик.

значању бити део предиката, већ само као атрибути. На крају рада Зника указује на то да није добро тражити узајамно једнозначан однос између семантичких категорија и њихових облика на морфолошкој равни. „Непостојање узајамно једнозначног односа између садржаја опреке одређено $\neq$ неодређено и на морфолошкој разини различитости израза те категорије свједочи о економизирању у језику: са што мање посебних облика изрицати исту количину садржаја“ (Зника 2002: 288).

У оквиру рада „Категорија бројивости у хрватском језику“ Марија Зника наводи да се категорија бројивости доводи у везу са категоријом одређености, за коју нам је из претходно анализираних радова познато да се убраја у четврту категорију именица, као и да је придевски вид једно од примарних граматикализованих средстава којим се она изражава. „Функција је категорије одређености да граматичким средствима изрази статус познатости ријечи којом се говорник служи и на који неким од средстава за остваривање одређености суговорника упућује. [...] За ту је сврху у хрватском језику прикладан одређени облик придјева који својом деиктичком функцијом омогућује да се један сегмент именичког садржаја идентифицира и издваја од осталих истоврсних“ (Зника 2005а: 49). Зника подсећа да се придев у неодређеном и у одређеном облику може употребити уз бројиве и уз небројиве опште именице, док се уз властите именице може наћи само одређени облик придева. С обзиром на то да властито име има референцијалну и идентификацијску функцију, када придев у одређеном облику стоји уз њу има улогу појачавања значења. Уколико се употреби неодређени облик придева уз властито име онда би се тај придев могао разумети као предикатни проширак, јер бисмо га могли добити на питање *какав*. У одређеном облику придев може стајати уз деапелативизираних именице које се „односе на јединично егзистентне ентитете у изванјезичној стварности, а уз то су изгубиле значењску структуру апелатива, па им значење не треба квалифицирати, него се одређеним обликом придјева може на њих упућивати (пр. *свемогући, вјечни Бог, вјечни рај*)“ (Зника 2005а: 50).

Радам „Категорија одређености и предикатно име“ Марија Зника разматра статус придева као предикатног имена с обзиром на категорију одређености, а такође и анализира различит положај неких облика у зависности од тога да ли врше функцију предикатног имена или атрибута. Подсећајући на став И. Прањковића да категорија одређености заправо припада именицама, Зника додаје да наведену категорију именица сама не може изразити, већ јој за то као граматичко средство служи придевски вид. Када је у питању употреба одређеног или неодређеног облика

придева, разликују се позиције у којима се могу наћи у реченици. Наводећи ставове из неколико хрватских граматика закључује се да „придјев као предикатно име стоји у неодређеном облику, али не кажу ништа о томе изриче ли тада такав придјев одређеност или неодређеност или ништа. Даље се обично наводи да придјев у одређеном или у неодређеном облику може бити атрибут па изрицати одређеност или неодређеност именице” (Зника 2005б: 19). У зависности да ли придев изриче одређеност или неодређеност именице одговоре можемо добити или на питање *који* или *какав*. Зника истиче да је употреба одређеног облика придева ограничена само на функцију атрибута, насупротив бројнијим службама које може обављати придев у неодређеном облику: може бити атрибут и изрицати неодређеност именице, може бити предикатни проширак и предикатно име. Покушава се одговорити на питање да ли може сам придев као предикатно име изрицати одређеност или неодређеност. У случају када као део предикатног имена не стоји именица, сматра се да није остварена кључна претпоставка да би придев као део предикатног имена могао изразити одређеност. Појашњава се да придев као део предикатног имена може изрицати одређеност, али само именицу уз коју стоји. Из неодређеног облика придева се не може закључивати да тај придев изриче неодређеност, „баш као што ни из облика придјева типа *десни*, *царски* не можемо аутоматски закључивати да они изричу одређеност [...]“ (Зника 2005б: 20). Зника наглашава да се не може успоставити узајамно једнозначан однос између облика придева и категорије одређености: ако је придев у одређеном облику онда је одређеност, а ако је у неодређеном облику онда неодређеност. Заправо, као сигуран ослонац не могу послужити ни морфолошке парадигме: заменичка коју имају одређени облици описних придева или именичка коју имају описни придеви када изричу неодређеност. Сигурно полазиште Зника види у ономе што је придеву отворило место у устројству реченице. У том смислу можемо посматрати придев двојако: у случају када му место отвара именица и у другом случају када ту улогу има глагол. За први ауторка сматра да ако придеву у реченици место не отвара именица, онда он не припада именској парадигми. „Придјев којим се изриче категорија одређености именице припада именској парадигми јер му је именица отворила мјесто у реченичном устројству. [...] Уврштавањем уз спону у функцији предикатнога имена придјев више не припада именској парадигми. Докида му се могућност склонидбе, али и могућност ступњевања, као и било каква друга промјена облика, него он остаје у облику у којему је уврштен, и то у номинативу” (Зника 2005б: 21). Као део

предикатног имена придев придаје нека својства субјекту, али само посредно преко споне, тј. глагола (који је лексички празна спона и у придеву само тражи допуну), па зато предикатно име не може изрицати одређеност именице у функцији субјекта. Старо правило граматике да придев у предикатном имену стоји у неодређеном облику Зника допуњује објашњењем да придев тада не изриче неодређеност, јер нема именице која би му такву функцију отворила, па треба да будемо опрезни и не закључујемо о садржају речи само на основу њиховог облика.

Познато је да се језик може дефинисати као скуп знакова који служи за комуникацију. Занимљиво је да се упркос очекивању симетричног односа између израза и садржаја, које у језичком знаку повезује значење, или Сосировски речено ознаке и означеног, не затиче у језику таква слика. Управо у раду „Асиметрија у хрватском језику“ Марија Зника разматра тај, условно речено језички несклад, наводећи као један од примера непроменљив придев *драп* који нема могућност да морфолошким знаком искаже род, број или падеж. Функцију обличког знака тада преузимају друга средства у језику као што су атрибут, апозиција, контекст и сл. Питање асиметрије ауторка препознаје и у облицима придевског вида, тачније у оним придевима код којих се „одређеност и неодређеност не изричу двама различитим, него једним обликом у којему је тада ознака одређености неутрализирана. Ријеч је о скупини односних придјева на *-ни, -ски, -чки, -шки, -њи, -ји* и посвојних придјева на *-ов, -ев, -ин* и сл.” (Зника 2008: 90). Зника наглашава да у расподели придевских суфикса не постоји узајамно једнозначан однос са категоријом одређености, јер једна група суфикса има у једном изразу два садржаја који су при актуализацији у узајамно искључном односу: кад је актуализиран један садржај не може се истовремено актуализирати и други. Често се догађа да се један придев који би требало да се мења по именичкој промени, мења по заменичкој. Дакле, један од нивоа на којем се препознаје асиметрија у језику, тј. појава да једном изразу није придружен један садржај, јесте придевски вид код придева код којих је неутрализирана ознака одређености у једном облику.

У раду „Одабрани показатељи одређености и неодређености” Марија Зника истиче да овим радом жели допринети бољем разумевању анализирани категорије, али и олакшати правилан избор облика којим се иста изражава у језику. За разлику од граматика чије језике одликује присуство члана где је ова категорија описана уз поглавља о именицама, у хрватским граматикама је углавном заступљена у целинама које описују придеве, тачније тип њихове деklinације. Иако се одређеност повезује

са придевском парадигмом, ауторка наглашава да из њихових облика не можемо једнозначно закључивати увек да ли се датим обликом изриче одређеност или не. Дајући преглед различитих гледишта могућег сагледавања категорије одређености почев од прагматичког, затим референцијално-семантичког, Зника истиче да је једна од могућих дефиниција ове категорије заправо „да је одређеност актуалносинтактичка именичка категорија. Има двије ознаке: [+ одређено] и [- одређено]” (Зника 2010: 165). У примарна средства за изрицање ове категорије ауторка издваја придевски вид као граматичко, а показне заменице као лексичко, док су секундарна глаголски вид, падежни облици, ред речи. Одређени облик придева носи више информација, јер се њиме извесни појам или предмет и идентификује и квалификује, а неодређеним обликом се предмет не идентификује, већ му се само приписује неко својство. Зника констатује да се у хрватској литератури (Зника 2010: 166) наводи да се не само у чакавском и кајкавском наречју, него и у штокавском опозиција одређено – неодређено губи или се облички неутрализира, па се уместо досадашњих парадигми, именичке и придевске, сада одржава само заменичка промена којом се изриче и одређеност и неодређеност. У таквој језичкој слици језик заправо проналази моделе који помажу да се у једном облику пронађе различитост садржаја. Током историјског развоја хрватског језика дошло је до неутрализације обличких средстава за исказивање одређености најпре у компаративу и суперлативу описних придева, а потом и у позитиву описних придева. Да би се у комуникацији могло раздвојити да ли се једним обликом придева исказује одређеност или неодређеност језик користи заменице и то показне за одређеност, а неодређене за неодређеност. „Тако показне замјенице имају двоструку улогу: деиктичку, показну и идентификацијску улогу, улогу одношења на појединачни предмет означен именицом“ (Зника 2010: 166). Зника наведено илуструје примером *Ударен је оним тупим предметом* у којем обликом инструментала јединине мушког рода не уочавамо са сигурношћу о којем значењу је реч, имајући у виду да су обликом једнаки инструментал одређеног и неодређеног вида. У овом случају присуство показне заменице нас упућује да облик *тупим* разумемо као одређени вид. Уколико уз придев немамо показну заменицу као у примеру *Сједио је под зеленим храстом* Зника нас упућује да покушамо да додамо неку од показних заменица *овај, онај, тај* или пак, појачајни прилог *врло*. Уколико бисмо се одлучили за прву могућност добили бисмо значење одређеног вида, а у другом случају ауторка објашњава да читаву реченицу можемо свести на предикатно име, тј. именски предикат за који нам

је познато да може имати у свом саставу само придев у неодређеном виду. Дакле, уколико се уз придев нађе неки од појачајних прилога типа *јак*, *врло*, *баи* и сл. разумећемо да се ради о промени значења неодређеног облика придева као атрибута, зато што се не може појачавати одређеност неког придева. Такав процес је могућ само код неодређених облика придева што показују примери на које ако бисмо поставили питање *какав* можемо добити одговор: *Он је баи чудан човјек; То је врло лијеп* слика. Као поузданији начин утврђивања категорије одређености у случајевима када стоји у неутрализованом облику Зника указује на стављање читаве синтагме у номинатив једнине, падеж у којем се чува дистинкција: *Путује старим бициклом. Путује врло старим бициклом.* → *врло стар бицикл.* Ауторка истиче занимљиву чињеницу да се додатни прилози не могу употребити уз присвојне придеве који се мењају као придеви неодређеног вида. За градивне придеве Зника наводи да су по типу промене слични неодређенима, а што се тиче односних имамо двојаку ситуацију: када стоје у свом основном значењу попут примера *царски*, *аутобуски* не можемо им додавати појачајне прилоге јер је то супротно граматичким правилима; али када се понашају као описни придеви изричући особину неке именице допуштено је додати прилоге као *врло демократски поступак* (Зника 2010: 167–172).

4.4. Придевске заменице у граматицама српско(хрватско)г језика

Поглавље о заменицама Вук назива „О мјестоименију”¹⁹, а у поднаслову стоји *de pronomine*. Сва „мјестоименија” Вук дели на: „лична”, „присвојавателна”, „указателна”, „вопросителна” и „повраћателна” (Карацић 1814: 41). Од својстава заменица овде налазимо род, број, падеж, лице и „скланњање”. У вези са категоријом рода Вук наводи четири рода: „мужески н. п. *тај, овај*; женски н. п. *та, ова*; средњи н. п. *то, ово*; обшти н. п. *ја, ти*”. За категорију броја Вука помиње да заменице имају бројева као и именице. Што се тиче промене заменица наводи се да нека „мјестоименија” имају своје посебне облике, а нека да се мењају као „прилагателна имена”, тј. придеви. У допуњеном издању из 1818. године, након табеларног приказа за начин промене облика *мој, твој, свој*, налазимо прецизније дефинисану промену заменица. „*Његов, њиов, њен* и *њезин* склањају се као *жут, наши* и *ваши* као *врући*, а

¹⁹ На руском *местоимение* значи заменица.

нечиј, ничиј и свачиј, као чиј” (Карацић 1818: LI). За облике показних заменица *тај, овај, онај* дат је преглед по падежима у оба броја, док се истиче за облике *исти, такви, овакови, онакови* да се склањају као *жути*. „Који склања се као *мој, какови* као *жути*, а *чији (чиј)* управо као *врући*” (Карацић 1818: LIИ).

Када су у питању заменице у Даничићевој граматици срећемо поделу на *чисте* („показују само лице граматичко”) и *помијешане* („осим граматичкога лица показују још нешто”) (Даничић 1850: 31). У чисте убраја *ја, ти, он, онаоно, ко, што* и *себе*. „Помијешане замјенице осим граматичкога лица показују још нешто: [...] да што припада“ (*мој, наш, твој, ваш, његов, њен, њихов, чиј, свој*); „да је што на реду ближе” (*овај, тај, онај, који*); „да што наликује на штогод што је близу” (*оваки, таки, онаки, каки*); „величину и множину која је близу” (*оволики, толики, онолики, колики*) (Даничић 1850: 31–35). Само прве две групе, међу којима препознајемо по значењу присвојне и показне, Даничић сматра правим заменицама, док за остале наводи да би било боље и не убрајати их међу заменице. „*Наш, ваш* и *чиј* (или *чији*) мијењају се као одређени придјиви који се у средњему роду свршују на *е*. *Његов, њезин* (или *њен*), *њихов* и *њин* [...] мијењају се као прости придјиви који се у средњему роду свршују на *о*. (*пр. жут*) [...] *Овај, тај* и *онај* мијењају се као одређени придјиви који се у средњему роду свршују на *о* [...]” (Даничић 1850: 36). У допуњеном четвртном издању граматике из 1864. Даничић наводи да се у седмом падежу јд. м. и ср. рода „кад се наставак *ом* не претвара у *ем* може му се додати на крају *е* [...] н. п. *самоме*.” (Даничић 1864: 29). Слично томе, у 3, 6. и 7. падежу мн. може се додати *а* (нпр. *самима, нашим*). „У другом падежу једнине мушкога и средњега рода може крајње *а* отпасти, па се говори и *самог, нашег*. Тако и у трећем падежу крајње *у* може отпасти *самом, нашем*” једначећи се са обликом седмог падежа (Даничић 1864: 30). Први падеж заменице *њојзи*, чија је основа *ј*, „није никад био у обичају у те замјенице, него се у другим приликама употребљавао и он, употребљавао се у замјеници која је сложена од те замјенице и од ријечце *же*, те је гласила у првом падежу једнине *иже, јеже, јаже*; употребљавао се *а* и сад се још употребљава у придјевима кад од неодређених постају одређени, н. п. *лијеп човјек* да би било одређено узима к себи личну замјеницу трећега лица познатог [...] а то је *и*, те постаје *лијепи човјек*” (Даничић 1864: 30). „И *сам* говори се и с таким *и*: *сами*; та замјеница (кад значи: без икога другог, *solus*) може имати и облике каке имају придјиви неодређени *сама* (други пад.), *саму* (трећи пад.)” (Даничић 1864: 35). Без тог крајњег *и* не могу бити облици *оваки, таки, онаки, каки*, а *сваки* може бити и без

њега и гласи *свак*. Ови облици се могу мењати као неодређени придеви, мада су им обичнији облици као код заменица, а први падеж једине им је обичнији са наставком *и* (Даничић 1864: 35). *Његов, њен, њезин, њихов* иду међу придеве као *Миланов*.

Новаковић код „придевних заменица” наводи четири врсте: „1. за присвајање; 2. за показивање; 3. за каквоћу; 4. за количину” (Новаковић 1894: 14).

Белић констатује да је сам назив заменице „сувише узак и нетачан, [...] јер све заменице не замењују именице.” С обзиром на то да Белић подсећа да је упућивање „основно значење свих заменица без изузетка” констатује да би можда назив анафорске речи могао бити адекватнији, али „тај је назив узак јер би се односио само на недемонстративну употребу заменица. Демонстративне речи – било би такође уско јер би се тиме искључила анафорска функција речи” (Белић 1998: 51). Зато је Белић остао при називу „заменичке речи”²⁰ у које убраја присвојне, показне, упитне, односне, неодређене, одичне и опште (или одређене). Према промени Белић придевске заменице дели у три групе: са заменичком променом, са заменичко-придевном променом и са придевном променом. „У прву групу иду: *тај, овај, онај, ко, што, шта, сав* и све од њих изведене заменице (показне, упитне и опште). У другу групу иду: *мој, твој, наш, ваш, који, чији* и од њих изведене заменице (присвојне, односне). У трећу групу иду: *таки, такав, онаки, оволики, њихов, њихан (њин), њен, њезин* и сл. (заменице за каквоћу, количину и присвајање)” (Белић 2000: 163). Уколико имају више значење односа (заменичко) чувају више заменичку промену, а што се више приближавају придевима (присвојно, количинско и сл.) имају придевну промену (одређену или неодређену).

Стевановић (1964) наводи исте три групе када је у питању промена придевских заменица. Подела на заменичку и придевску деклинацију заснована је на једној прозодијској разлици, а то је квантитет иницијалног самогласника у генитивном (у неким случајевима и акузативном) наставку *-ога* и дативском/локативном *-ом(е)*, при чему би заменице које имају кратко *о* у *-ога, -оге* имале заменичку деклинацију, а оне које имају дуго *о* придевску. Проблема око прихватања ове поделе има доста. Најпре, има врло велики број придевских заменица које по мишљењу ових граматичара могу имати обе деклинације, а то су нпр. *мој, твој, наш, ваш, који, чији, нечији* и др. Затим, разним укрштањима и

---

²⁰В. Ломпар предлаже да се уведе термилошка синтагма *заменички изрази* (Ломпар 2016: 242).

аналогијама дошло је до потирања такве разлике у језичкој пракси, а ако бисмо и претпоставили да су се ти облици потпуно очували нисмо сигурни да би то био довољан и поуздан критеријум за поделу на две врсте посебних деклинација, већ би било прихватљиво говорити о варијантама једне заменичко-придевске деклинације.

Маретић (1963) по значењу дели заменице у седам „редова“: личне, повратна заменица, посвојне, показне, односне, упитне, неодређене. Аутор наводи да речи „исти, сав (вас), сам броје неки граматички такођер међу замјенице, али оне су управо придјевски и зато их међу придјеве и ја стављам” (Маретић 1963: 189). Дуго о у зависним падежима имају придевске заменице *мој, твој, свој* и *који*, у којима је дошло до фонетских промена: губљења *ј*, асимилације и контракције, *мојега>моега>моога>мога*. Поред ових *стегнутих* облика како би их назвао Т. Маретић (1963: 196), употребљавају се, иако знатно ређе, и неконтраховани облици *мојег(а), твојег(а)* и сл. За разлику од осталих прегледаних граматика у којима се користи термин *неодређене заменице*, код Маретића срећемо и назив *индефинитне заменице*.

Значење припадања заједничко је присвојним заменицама и придевима. Када је у питању дефинисање присвојних заменица уочавамо, као разлику у односу на дефиниције које смо сретали у вези са присвојним придевима, заправо категорију лица која је карактеристична за заменице, али не и за придеве. У граматикама препознајемо уобичајене дефиниције да присвојне заменице означавају припадање 1, 2, или 3. лицу, а једино у (Мразовић-Вукадиновић 1990: 245) овакве се дефиниције везују за тзв. „присвојне (посесивне) детерминативе.” Неопходно је скренути пажњу да се у овој граматичкој осим показних заменица наводе и „показни детерминативи”. У питању су исте речи које су хомоними, а разликује их начин употребе: када у реченици стоје самостално представљају заменице, а несамостално детерминативе. Као пример срећемо реченице: **Овим** људима никада нисам веровала. (детерминатив); **Овима** никада нисам веровала (заменица) (Мразовић-Вукадиновић 1990: 308–309). Слично важи и за групу одричних заменица. Заправо, у овој граматичкој термином детерминативи обухватају се заменице које у традиционалним граматикама препознајемо као групу придевских заменица. Појам заменица код ових аутора односи се на групу коју у другим граматикама срећемо као именичке заменице. У дефиницији заменица посебно се истиче категорија падежа (Мразовић-Вукадиновић 1990: 308).

У Симићевој *Српској граматичици I* срећемо поделу заменица на личне и неличне. У неличне убраја *неодређене, упитне и односне* (Симић 2002: 157–158). Када је у питању подела придевских заменица уочавамо две групе: заменице са обележјем лица и заменице без обележја лица. У придевске заменице са обележјем лица осим показних и присвојних, Симић додаје „описне” и „количинске”, док се подела подврсте придевских заменица без обележја лица подударом са поделом код неличних именичких (Симић 2002: 159).

У придевске заменице Тежак-Бабић (2007) убрајају посвојне, показне, упитне и односне, неодређене. Неодређене заменице²¹ обухватају осим неодређених, „нијечне” (одричне) и опће, али се уз поделу не дају додатне дефиниције (Тежак-Бабић 2007: 132).

Попут Стевановића и Белића у *Граматичици српског језика* (Станојчић-Поповић 2008: 99–100) дели придевске заменице на присвојне, показне, неодређене, одричне, опште или одређене, а упитне и односне сврстава у једну групу као односно-упитне, за разлику од осталих граматика у којима су дате као посебне одвојене подврсте придевских заменица.

У Клајновој *Граматичици српског језика* (2005) уочавамо поделу заменица на личне, присвојне, показне, упитне, односне и неодређене. У оквиру неодређених Клајн издваја: заменице на *ни-* и на *и-*; заменицу *сав*; заменицу *сам* и заменице наглашене неодређености (*понешто, понеко, понеки, ко год, ма ко, било ко* и др.).

На основу прегледаних граматика можемо уочити да постоје два начина дефинисања заменица. Једне наглашавају у дефиницијама да су заменице речи које нешто замењују (Караџић 1814: 32; Новаковић 1894: 13; Мразовић-Вукадиновић 1990: 308; Барић и др. 2005: 203), док у другима да представљају речи које на нешто упућују (Стевановић 1964: 170; Симић 2002: 144; Станојчић-Поповић 2008: 99).

С обзиром на то да заменице представљају сложени хетерогени систем у граматикама постоји много различитих начина њиховних подела, али можемо уочити да је заједничко обележје које их повезује заправо семантички критеријум. Као доминантан критеријум уочавамо га у многим граматикама (Караџић 1814;

---

²¹Недоследност у вези са неодређеним и општим заменице уочава В. Ломпар наводећи да се једна група заменица, нпр. са префиксом *и-* у неким граматикама сврстава у *неодређене*, а у неким у *опште заменице*. „Сматрамо да је најбоље решење у овом случају [...] нашла модерна семантика преузимајући термине из математичке логике. Према овом приступу *одричне* (са префиксом *ни-*) и *опште заменице* (са префиксом *сва-*) спадаале би у групу тзв. *универзалних квантификатора*, док би у тзв. *егзистенцијалне квантификаторе* спадаале *неодређене заменице* (са префиксима *не-*, *и-* и заменички изрази са *било, ма и год*)” (Ломпар 2016: 245).

Маретић 1963; Мразовић-Вукадиновић 1990; Барић и др. 2005; Тежак-Бабић 2007), док се код појединих аутора препознаје комбиновање семантичког и синтаксичког критеријума (Белић 2000; Стевановић 1964; Станојчић-Поповић 2008).

Један од предлога могуће нове семантичке поделе заменица који даје В. Ломпар обухватао би у групи заменичких речи следеће врсте: упитно-односне, неодређене, одричне, опште, допусне и изборне (Ломпар 2016: 246).

4.5. Преглед радова о придевским заменицама

Преглед радова о придевским заменицама биће представљен хронолошки, јер се део радова тиче подела заменица, а један део њихових семантичких обележја и употребе.

У чланку „О систему заменичких речи“ Пешикан констатује да „заменички систем иде у најразвијеније функционално-семантичке системе у језику“ (Пешикан 1967: 245). Имајући у виду сложеност заменичког система Пешикан подсећа најпре да се његов опсег не поклапа са општим категоријама речи, јер се међу заменицама сусрећу речи различитих синтаксичких степена. Затим истиче да иако постоје подударности међу различитим језицима, резултати до којих се дошло истраживањем других језика не могу се савим применити, јер постоје разлике у структури система, често и у дијалектима истог језика. Аутор наводи да систематску обраду отежава и чињеница да „заменички систем чине укрштене класе, тако да је практично свака заменичка реч члан двеју категорија (ако се рачуна са синтаксичким степеном, онда је то још једна од укрштених категорија)“ (Пешикан 1967: 246). За заменице које указују на сам појам (а не неку његову карактеристику или моменат у вези с њим) аутор назива *идентификативне (одредне)* заменице. Ову групу заменица према синтаксичком степену дели на две групе: *номиналне (именичке)* и *детерминативне (придевске)*. У номиналним, осим личних, разликује *персонификативне* (када се заменица односи на људско биће) и *имперсонификативне* (када се има у виду неки други појам). У пару са *идентификативним (одредним)* заменицама, Пешикан табеларно представља и *кономиналне* или *зависноименичке* у које убраја *рефлексивне (повратне)* и *посесивне (присвојне)*. Осим горенаведених, постоје још две поделе. Једној подели припадају

квалификативне (за каквоћу, тј. особину или начин попут *овакав, онакав, такав, икакав* и сл.) и *квантификативне* (мерне као што су *оволики, толики, онолики, иколики, колики год* и сл.). С обзиром на то да у ову групу спадају речи трећег синтаксичког степена (прилошке, субдетерминативне) одговарао би им по значењу назив *прилошке заменице* (који је у пракси тешко примењивати, па се Пешикан одлучује за термин *заменичке речи*), попут речи другог степена којима одговара термин *придевске заменице*. Квалификативним заменичким речима припадају *квалификативне придевске (детерминативне) заменице* и *прилошка (субдетерминативна)* варијанта ових речи. Код квантификативних заменичких речи Пешикан разликује *волуминалне* (нпр. *оволики, толики, онолики*), *партитивне* (*деоне*, нпр. *оволико, колико, сав*), *нумералне (бројне*, нпр. *оволико људи, колико људи, сви људи*). Прилошке заменичке речи Пешикан дели на две групе: *локационог (просторног)* и *темпоралног (временског)* значења. Када је у питању подела заменица по значењским типовима, у секцији личних и показних аутор наводи: *личне (персоналне)*, *показне (демонстративне)* и *искључне (ексклузивне)* које су према демонстративним у опозиционом односу, али нису развијене у свим класама (нпр. *другачији, другде, другамо*). Корелативна секција обухвата: *просте* (упитне, односне, неодређене), *допусне* (допусно-односне, допусно-неодређене), *неодређене, одбирне* или *селективне, опште* или *генералне* и *одричне*, тј. *негативне*.

У раду „Систем заменичких речи у српскохрватском језику“ Стевовић (1973) наводи да је главна особина заменица та што у језику представљају *систем говорних лица*. Поменути систем говорних лица јавља се у језику у нивоу тзв. *језичке номинације* (где су самосталне речи у *називној функцији*) или су у *плану функција врста* речи повезане у *синтагме*, а такође у нивоу тзв. *језичке комуникације* у структури реченице. Као и код заменица, категорија говорног, предикативног или граматичког лица налази се и код глагола. Аутор напомиње да у нивоу језичке номинације, у плану врста речи, опште значење говорних лица које имају заменичке речи има три посебне граматичке структуре: *личне заменице* (које имају *функцију именице*, код којих је заменичко значење говорних лица структурирано у *предметност* именичку), *придевске заменице* (имају *функцију придева*, а структура заменичког значења је у појму *особине предмета*) и *заменичке прилоге* (који имају *функцију прилога*, а опште заменичко значење је структурирано у појам *околности* или *прилика* под којима се врши глаголска радња, нпр. време, место, правац, начин, количина и сл.) (Стевовић 1973: 27). На основу ових својих функција заменичке речи

се повезују у синтагме са пунозначним речима: личне заменице се понашају као именице познајући род, број и падеж, придевске заменице као придеви који имају функцију атрибута у синтагми са именицом, а прилози се везују у синтагму са глаголима. Аутор наглашава да „заменичке речи служе у језику као индикатори, параметри и координате са смислом говорних лица, у недељивој и свеобухватној систему говорних лица који има смисао стварности. [...] Заменице су, као речи, асемантичне, празни шаблони [...] који се у свакој новој говорној прилици испуњавају другим стварним значењем“ (Стевовић 1973: 29). Питајући се да ли су заменице речи које замењују именице Стевовић подсећа да је заменица трећег лица у словенским језицима по пореклу показна придевска заменица, која се у самосталној анафорској употреби изградила у личну заменицу. Када је у анафорској употреби ова заменица замењује именице, јер ту функцију могу да врше и придевске показне заменице *овај* и *тај*. Аутор појашњава да је заменица трећег лица лична зато што у трочланом систему чини његов саставни део и по томе што упућује на лице говора, а не на било које лице или предмет. Стевовић сматра да није довољно рећи у граматичким дефиницијама да се заменицама *упућује*, већ треба рећи да се заменицама *упућује на говорна лица*, јер би без тога оне биле само *демонстративне* речи. Неопходно је подсетити на чињеницу да функцији првог и другог лица заменица никако не могу доћи именице (Стевовић 1973: 30). За заменицу трећег лица једнине Стевовић указује на то да може имати и тзв. *стварно лице* које се исказује именицом да би се говор учинио јаснијим: „нпр. На вратима је стајао *он*, *мој отац!*“ Насупрот овом примеру аутор наводи као пример *асемантичног лика* трећег лица једнине, који је у функцији субјекта у безличним реченицама (Стевовић 1973: 31). Као једну од заједничких особина заменичких речи аутор издваја чињеницу да су оне „речи без морфолошке *структуре гласовне слике*: функција врста речи код њих је везана за корен, заменице немају тзв. *основе*²², немају суфикса за грађење речи. Као и прилози, заменице не улазе у односе *грађења речи*: оне се не граде од других речи, нити се од њих ’изводе’ друге речи“ (Стевовић 1973: 36). Када су у питању неке синтаксичке функције које су заједничке код свих заменичких речи уочавамо следеће: све *упитне* заменичке речи употребљавају се у функцији *неодређених*; у тзв. *реторским питањима* заменичке речи нису *упитне већ одричне*;

---

²²С обзиром на то да творба заменица није предмет нашег рада, а и да је фокус на придевским заменицама, подсетићемо да је корисно у вези са заменичким основама упоредити: М. Николић, „Основе и наставци личних заменица“, *Књижевност и језик*, год. 54, бр. 1-2, 2007, Београд, 119–126.

када везују релативне реченице све *упитне* заменице се употребљавају као *релативне*; „код свих *одричних* заменица предлог врши перинтеграцију, тиме што долази између *ни* и заменице: нпр. *ни од кога, ни за шта* [...]“ (Стевовић 1973: 37–39). Када се ради о питању поделе заменица Стевовић сматра да их је оправдано делити на *личне, придевске и заменичке прилоге* јер су то три плана врсте речи са посебним функцијама (именичком, придевском и прилошком), на супрот семантичкој подели (на упитне, неодређене, одричне, опште итд.) за коју аутор сматра да разбија поменути систем функција заменичких речи.

На основу материјала српскохрватског, италијанског и енглеског језика Клајн наводи „да су заменички системи у свим језицима толико слични“ (Клајн 1978: 17). Издвајајући синтагме *мој отац, ови методи, ниједна сцена* аутор коментарише да би граматичар српскохрватског језика рекао да су прве речи заменице, док би их италијански назвао придевима. Клајн додаје да је заправо разлика у интерпретацији јер „и у једном и у другом језику прва реч на исти начин модификује (квалификује, одређује) именицу иза себе“ (Клајн 1978: 17). Аутор подсећа да су за италијанског граматичара заменице речи које врше именичку службу, на шта указује и сам термин *pronome* (*pro nomine* = уместо имена), док се у српскохрватском не прецизира шта се замењује. У овом раду за реч која врши именичке функције (субјекат, предикат и сл.) Клајн користи термин *супстантив*, док за реч која одређује именицу (слично придеву) термин *модификатор*. За личне заменице аутор нема дилему јер су увек супстантиви, док се код осталих пет врста потврђују примери за обе употребе. Циљ овог рада је да се одреди место модификаторских заменица са гледишта поделе на врсте речи, тј. „где сврстати оне речи које би по својим особинама могле припадати разним категоријама“ (Клајн 1978: 22). Аутор наводи да постоје четири основна критеријума за одређивање врсте речи: функција, облик, значење и дистрибуција. Под функцијом се може подразумевати *синтактичка* (улога речи у реченици), затим *синтагматска* (разне врсте односа између појединих речи), док критеријум значења не треба да обухвати само уобичајене школске дефиниције којима модерна лингвистика прикључује важне опозиције између „концептуалних“ и „граматичких“ речи (наводе се и други називи попут „пуне“ и „празне“ речи, „аутосемантичке“ и „синсемантичке“ и сл.) За поименичене придеве попут примера „Јавите се *дежурном*“ Клајн наводи да су функција и дистрибуција именичке, а да је значење и именичко (означавају предмет или биће), али и придевско (јер ништа није изгубљено од првобитног значења особине). За српскохрватске граматичаре Клајн наводи да би у

овом случају облик био пресудан па би ове речи сврстали међу придеве ако им је промена придевска (*дежурни, дежурног*) или међу именице ако им је промена именичка (*добро, добра*) (Клајн 1978: 22–25).

Аутор потом коментарише позицију придева и заменица у односу на поменути четири критеријума. Када је у питању функција атрибута придеви обављају синтагматску функцију модификатора, а у апозитивној и предикативној се непосредније укључују у структуру реченице. Од ове три позиције модификаторске заменице углавном знају само за прву, осим присвојних које се могу употребити и предикативно. Што се тиче дистрибуције Клајн наводи да је она код модификаторских заменица знатно ужа него код придева. Дакле, за разлику од придева заменице не допуштају да уз именицу коју модификују стоји још неки модификатор. И овде су делимичан изузетак присвојне заменице. По трећем критеријуму – облику, модификаторске заменице су доста сличне придевима. У српскохрватском придеви разликују одређени и неодређени вид, док заменице не. Поред наставака заједничких заменичкој и придевској промени, постоје и искључиво заменички наставци попут *ов-ај, он-ај, т-ај*. За разлику од придева заменице се не могу поредити. Значење Клајн наглашава као једну од основних и најкарактеристичнијих особина заменица, појашњавајући да су саме по себи „празне“ речи, али да лексички садржај стичу у контексту. Насупрот „отвореној класи“ придева заменице образују „затворен систем“ са фиксним бројем чланова и системским односима попут *овај : тај : онај* (Клајн 1978: 27–28).

За групу присвојних заменица Милица Радовић Тешић (1978) наводи да се у граматицама разних језика различито сврставају: у неким у заменице, а у другим у групу придева. У српскохрватској литератури у вези са тим није било колебања, већ су увек навођене у оквиру придевских заменица. Предмет овог рада је значењско и функционално понашање заменице *мој*. Ауторка најпре подсећа да анализирана заменица, попут осталих присвојних заменица и присвојних придева, означава однос два појма, у којем се „први, управни појам одређује односом према другом, детерминативном. У односу на први појам заменица *мој* практично се не разликује од присвојних придева, али њена заменичка природа долази до изражаја у односу према другом, детерминативном појму [...]“ (Милица Радовић Тешић 1978: 105). Ауторка наводи неколике примере: 1) најпре када заменица стоји уз именицу и на њу се односи у смислу квалификације модификујући именицу (нпр. означава да нешто припада лицу које говори; затим да је неко у родбинској/пријатељској вези са лицем

које говори; да је нешто неутуђиви део тела лица које говори; да нешто потиче од лица које говори и сл.); 2) уз вокативни облик именице „бог“; 3) уз лексеме којима се означава особа са којом се говори као израз блискости, поштовања; 4) уз вокативни облик именичких лексема „душа“, „срце“, „сунце“ као израз љубави, присности; 5) у народним тужбалицама, обично као рефрен, за истицање емоција туге. Наводи се да се заменица *мој* често употребљава и некњижевно уместо заменице *свој*. Затим, као субстантив, у именичкој служби може означавати: родбину, пријатеље (тада је у множини); а у једнини да је нека особа блиска лицу које говори; реч, вољу, намеру, мишљење; имање, власништво. Осим „кад је атрибутивно употребљена те обавља синтагматску функцију модификатора, ова заменица има својство да се укључује у основну структуру реченице. Најчешће се јавља у служби другог дела предиката“ (Милица Радовић Тешић 1978: 110). Када је у питању дистрибуција ова заменица се може срести на три начина: може стајати уз именички појам (испред или иза њега); између заменице и именичког појма могу се наћи један или више придевских детерминатора; између заменице и именице налази се помоћни презентски облик од глагола бити. Када је заменица супстантив може се наћи у свим синтаксичким позицијама у којима се јавља и именица, с тим да је за заменицу *мој* карактеристично да се може наћи и као други део предиката, што не важи за све придевске заменице. Ауторка закључује да се у научним и стручним текстовима заменице *мој/твој* или *ја/ти* се не употребљавају.

Говорећи у чланку „О заменицама и појму замењивања“ Клајн (1976) констатује да заменице као категорија показују велике подударности у већини европских језика, јер се могу уочити готово исте или сасвим сличне њихове функције и значења: постојање личних заменица три лица једнине и три лица множине, затим показне за близину и даљину, упитне за људе и ствари, релативне, присвојне итд. О питању речи које спадају у заменице постоји по Клајновом мишљењу усаглашеност граматичара ма ком правцу припадали. Но, „предмет спора су заменице у придевској функцији, типа *мој, овај, сваки*, итд., које такође постоје у свим језицима, али их негде сврставају у заменице, негде у придеве, а негде у посебну категорију 'одређивача' (*determiners*) заједно са члановима и неким другим речима“ (Клајн 1976: 547). Насупрот традиционалном тумачењу да је заменица реч која замењује неку другу реч или синтагму, Клајн подсећа да је у модерној лингвистици често истицано да функција замењивања није својствена само заменицама, већ и другим врстама речи међу којима су нпр. неки прилози за време. Такође, постоје заменице

које ништа не замењују попут личних заменица за 1. и 2. лице једнине. У оквиру овог чланка Клајн дефинише појам супституције дајући његова битна обележја. „Елемент који замењује – назовимо га *супституент* – мора, дакле, имати заједничку функцију и контекст са замењеним елементом и не сме бити чешћи или обичнији од њега, јер бисмо у противном овај други сматрали сматрали заменом за први“ (Клајн 1976: 548). Оно што представља озбиљнију контекстуалну разлику јесте да заменица, за разлику од именице коју замењује, не може бити модификована чланом, бројем или придевом. Уколико би супституција „значила искључиво замену облика, било би најлогичније да је сведемо на анафору [...] али је њена суштина семантичка. С друге стране, ни неанафорична супституција није искључиво семантичка појава: јер граматичка ограничења важе и даље: не можемо, говорећи о једној жени да употребимо заменицу мушког рода или заменицу у множини“ (Клајн 1976: 554). За присвојне заменице Клајн додаје да се понашају аналогоно личним, те да су у 3. лицу супституенти наводећи пример (*њен* ход – *Лаурин* ход), у 1. и 2. једнине нису, док у 1. и 2. множине само понекад. За показне заменице истиче се да је ситуација нешто сложенија, те да могу бити анафоричне, а у складу с тим нужно и супституентне (нпр. „Мајор се обрати *пуковнику*, а *овај* генералу“) (Клајн 1976: 558). Али, основна употреба показних заменица је неанафорична, дакле, везана за ситуацију (нпр. Више волим *ово*, него *оно*). Када су у питању релативне заменице, аутор наглашава да се разликују од свих, јер осим синтаксичке функције преузете од замењеног облика (субјекта, објекта) имају и сопствену синтаксичку функцију као елементи за спајање реченица. У вези са неодређеним заменицама, Клајн се задржава на четири основне групе које постоје у свим језицима: 1) *свако, све, сваки*; 2) *неко, нешто, неки*; 3) *ико, ишта, иједан (икоји)*; 4) *нико, ништа, ниједан*. С обзиром на то да свака од ових заменица има квантитативно или дистрибутивно значење, ни за једну од њих се не може рећи да непосредно замењује другу реч или синтагму (Клајн 1976: 561). Како међу подврстама заменица постоје оне које нису супституенти, а имајући у виду да супституената има међу прилозима, глаголима и другим речима, Клајн закључује „да супституција није ни обавезна, ни искључива особина заменица“ те су дефиниције у којима стоји да су „заменице речи које замењују“ заправо непотпуне.

Пипер (1987) у раду „О семантичком систему заменица у српскохрватском језику у поређењу са руским“ наводи да су се проучавања заменица²³ одвијала у два правца: један претежно синтаксички, а други претежно прагматички, док се семантичка проблематика заменичких речи налазила у сенци поменутих токова. Заменичка семантика заслужује да буде испитивана по мишљењу Пипера јер је „од посебне важности категоријална природа значења заменичких речи (када се оне посматрају у језичком систему, а не у говорним реализацијама), у смислу [...] чињенице да у семантичке структуре заменица улазе пре свега такве компоненте као што су 'човек', 'припадност', 'време', 'количина', 'особина', 'узрок' и др.“ (Пипер 1987: 80). Претходно наведено је значајно зато што се семантичке категорије једног језика, на којима се држи његов укупан план садржаја, остварују у разноврсним облицима и на различитим језичким нивоима. Заменице у читавом језичком систему представљају подсистем категоријалних значења чији је план израза у великој мери једноставнији од других граматичких категорија. Кроз заменички подсистем се могу уочити основни принципи на којима су у једном језику организовани семантички односи. У вези са ставом који се често среће у литаратури да су заменице затворен стабилан систем у смислу спорог мењања инвентара и структурних односа, аутор наводи да разноврсност заменичких система у словенским језицима сведочи о „привидној или релативној стабилности и затворености заменичких система“ (Пипер 1987: 81–82). Када је у питању *упућивање* које се среће у бројним дефиницијама заменица, аутор је у дилеми да ли све заменице упућују. Потврду за запитаност Пипер даје наводећи неодређене и упитне заменице, које у поређењу са показним, не одају утисак упућивања. Не сме се занемарити чињеница „да ништа није неодређено само по себи него је нешто увек неодређено за некога, а неодређене заменице и остварују своју основну функцију упућујући на лице (или лица) у говорној ситуацији са чијег се становишта неко или нешто сматра одређеним или неодређеним. Упитне заменице су у том погледу једна врста неодређених“ (Пипер 1987: 82–83). С обзиром на то да „преко упућивања заменичке речи *локализују* исказ у целини и поједине његове делове у говорној и некој другој ситуацији и појединим њиховим елементима“ изгледа оправдано по ауторовом мишљењу да се заменичка семантика проучава у оквиру локалистичких семантичких теорија које су углавном конципиране као теорије падежних значења (Пипер 1987: 83). Под основним

---

²³Термин *заменице* Пипер користи да означи *заменичке речи*.

(инваријантним) значењем аутор сматра оно значење које је у датом систему својствено само датој заменици, док се под општим значењем подразумева онај семантички садржај који је присутан у свим употребама исте заменице. Као пример Пипер наводи да је основно значење заменице *неко* у српскохрватском језику „референцијална неодређеност са становишта говорног лица. [...] Међутим, опште значење заменице *неко* је свака неодређеност, дакле и неререференцијална, која се односи и на говорно лице“ (Пипер 1987: 85). За општи модел семантичког система заменица „најрелевантнијим се сматра разликовање заменица за које је примарна функција локализације (упућивањем) на одређени елемент говорне ситуације, или у односу на њега, од заменица за које је примарна (изразитија) функција квантификације онога на шта се односи именска група у коју таква заменица улази. Другим речима, ова два подсистема не разликују се по томе да ли одређено обележје постоји или не постоји него по томе које је обележје јаче изражено“ (Пипер 1987: 86). У том смислу, заменице са примарном функцијом локализације обухватају два подсистема: један од њих чине личне и присвојне заменице, док други чине показне заменице у ширем смислу (дакле оне које немају семантичко обележје 'лице' у смислу дијалошког лица). У зависности од сфере упућивања (да ли је оно искључиво на текст или је упућивање без таквог ограничења) Пипер наводи да се показне заменице јављају у два своја основна вида: анафорске и деиктично-анафорске. Прве обухватају повратне, релативне и неке специјалне анафорске речи које се иначе не убрајају у заменице (нпр. *поменути, речени* и сл.) (Пипер 1987: 87). Заменице за које не постоји ограничење према сфери упућивања, тј. деиктичко-анафорске представљају развијенији део система и обухватају *општепоказне* заменице и заменице са *посебним показним* значењима. Општепоказне заменице могу без ограничења да се односе на најразличитије аспекте говорне ситуације: просторни, временски, узрочни, квантитативни (нпр. *тај, исти* или *други [човек, зид, час, литар* итд.]). У заменице са посебним показним значењима аутор наглашава „обавезност споја упућивачког елемента са извесним обележјем категоријалне природе“, нпр. просторним (*овде*), временским (*сада*), узрочним (*зато*) убрајајући заменичке прилоге, али и заменичке придеве попут *такав* (којима се традиционално признаје статус заменица), као и примере попут *овдашњи, садашњи* и сл. (чија се заменичка природа оставља обично без разматрања, тј. који се без икаквог коментара убрајају у праве придеве) (Пипер 1987: 87). Аутор указује на то да ако се посматрају у целини, заменице са посебним показним значењима чине два ужа подсистема:

заменице *унутрашње* одредбе и заменице *спољашње* одредбе. У прве аутор убраја *квалитативне* (по особини нпр. *такав* или по начину *тако*) и *квантитативне* (нпр. *толико*). Насупрот њима у заменичке речи са значењем спољашње одредбе налазе се оне са просторним и временским значењем (нпр. *овде*, *сада*, *овдашњи*, *садашњи*) или заменичке речи са узрочним и последичним значењима (нпр. *зато*, *дакле*) (Пипер 1987: 87).

И. Грицкат у раду „Неке појединости у вези са употребом заменице *свој* (*мој*, *твој*)“ анализира употребу и значење заменице *свој* у међуодносу са заменицама *мој*, *твој* издвајајући и специфична значења која онемогућавају њихову међусобну замену. Наиме, Грицкат најпре наводи да се присвојна заменица *свој* „употребљава у реченицама као модификатор (на семантичком пољу припадања) уз називе оних предмета или појмова који на одређени начин [...] представљају својину лица одн. појма исказаног субјектом“ (нпр. Тражим *своју* оловку) (Грицкат 1996: 15). Ауторка подсећа да за наш језик важи правило да у таквим исказима није правилно користити заменице *мој*, *твој*. За заменицу *свој* Грицкат наводи примере у којима проширује значење добијајући семантику *властити*, *аутиентичан* или *близак*. Појављују се у језику и случајеви где се говори о нечему што припада субјекту и где се нужно мора употребити друга заменица уместо заменице *свој*. У овом раду наилазимо на пример: „Ми наилазимо на многе грешке у *нашим* часописима“, где би по правилу требало употребити облик *свој*. Али, значење у овом случају има значајну улогу диференцирања: уколико се употреби *свој* то онда означава да је субјекат део уредништва или власник издавачке куће. Насупрот томе, може се рећи и *нашим* ако би се означавало место излажења часописа. Конструкције у којима се може препознати поредбена компонента представљају примери попут „*Нашег* кучета нигде нема“ у значењу „Не постоји тако лепо / добро / паметно куче као наше“. У таквим примерима семантика именица, у овом случају куче је неутрална, али се овакав начин изражавања примењује како би се повољно и позитивно квалификовала именица. Једино ако именица има неповољну семантику добија се негативна конотација. У оваквим случајевима Грицкат указује да је у питању елипса која се често среће у експресији (Грицкат 1996: 16–17).

У раду „О декомпоновању показних заменица“ Ковачевић (2009) доказује да се, осим именица, придева и прилога, у одређеним синтаксичко-семантичким условима могу декомпоновати и заменице *то* и *ово* употребљене супстантивно. Осврћући се на радове о декомпоновању глагола у предикату (неке од студија су се

појавиле седамдесетих година), затим на радове о декомпоновању (неглаголских) именица почетком XXI века, као и на радове у вези са синтаксом и семантиком прилошких израза, аутор наглашава да се нигде у литератури не помиње могућност декомпоновања заменичких лексема (Ковачевић 2009: 185–186). На примерима из публицистичког функционалног стила аутор показује да је могуће декомпоновање показних (демонстративних) заменица *ово* и *то* у одређеним синтаксичко-семантичким условима. Ковачевић подсећа да није необично што до сада демонстративне заменице нису укључиване у декомпоновање, јер оне немају свог лексичког значења, већ „се њихово значење углавном и изводи из два начина њихове употребе, из егзофоричког и ендофоричког упућивања²⁴ (Ковачевић 2009: 186). На основу бројних примера аутор закључује да при декомпоновању показних заменица у типу глаголских синтагми, управо глагол који означава процес комуникације, „предодређује постојање *теме* као архисеме коју преноси на подређени члан изражен замјеницом“ (Ковачевић 2009: 192). У таквим случајевима декомпонована јединица може задржати форму локатива, што је ређи пример, али и локатив акузативом са предлогом *на* што се показало у примерима као чешћи случај: „нпр. *Разговарали смо о овоме. → Разговарали смо на ову тему // о овој теми*“ (Ковачевић 2009: 192).

Комплексност питања класификације заменица, разматрање досадашњих модела, као и један од могућих предлога у чланку „Могу ли заменице стати у једну табелу“ представља Душка Кликовац (2010). Након осврта на традиционални приступ класификацији за коју као пример наводи поделу коју М. Стевановић даје у свом универзитетском удбенику, а коју примећује да је потпуности прихвата Станојчић (2008), Кликовац подсећа да неки аутори у мањој или већој мери мењају традиционални приступ (Симић 2002, Стевовић 1973), док има и оних који нуде сасвим другачије решење (Пешикан 1967). Поменути „аутори уводе новине у односу

---

²⁴ „Показне замјенице се употребљавају на неколико начина. Један је *егзофорички* (= *деиктички*), када се помоћу замјеница показује нешто у изванјезичној стварности (показивање је везано за изванјезичну ситуацију), нпр. *Додај ми то*. Притом могу, овисно о језику, исказати ступањ удаљености предмета на који се показује (*проксимал*, *медијал*, *дистал*). Други начин употребе је *ендофорички*, када замјенице упућују на неки дио текста (упућивање је везано за *контекст*), нпр. *Знам само то што сам ти рекла*. Ако дио на који упућују унутар текста претходи замјеници, тада се говори о *анафоричкој* употреби показне замјенице, а ако тај дио тек слиједи у тексту, тада је замјеница употријебљена *катафорички*. Упућивање у тексту може бити унутар граница једне реченице, *интрафрастичко*, или може прелазити реченичну границу па се тада ради о *трансфрастичком* упућивању. Показне замјенице могу бити употријебљене *адјективно* или *супстантивно*. Дио текста на који упућују, *антецедент*, може бити једна или више именских ријечи, *номинални антецедент*, или може бити једна или више реченица, *пропозицијски антецедент*“ (Кордић 2002: 68–69).

на традиционални приступ, од којих су највеће следеће: прво, и именичке и придевске заменице деле на оне које имају обележја лица и оне које га немају (ове друге називајући на једном месту неличнима); друго, оне које Стевановић раздваја на неодређене и опште убрајају у једну групу и називају их неодређенима; треће, сматрају да су описне и количинске заменице истог реда као показне и присвојне“ (Кликовац 2010: 37). Код Стевановића Кликовац запажа да „уводи још једну новину: у заменице убраја не само оне речи које се традиционално сврставају у заменице него и заменичке прилоге – које на једном месту назива и прилошким заменицама“ (Кликовац 2010: 38). Предлог поделе заменица коју представља Кликовац чине две групе: прву групу чине заменице које упућују на лица (*ја, ти, он* и др.) и у чијој семантичкој структури нема ниједног елемента сем ознаке лица, док другу групу чине заменице „којима говорник означава припадање лицу“ (*мој, твој, ваш* и сл.). Трећу групу чине заменице *овај, онај, тај, овакав, онакав, такав, оволики, онолики, толики* које упућују на предмет: који се налази у простору саговорника, који је далеко од простора обојице или пак, који припада било ком простору. Кликовац закључује да је „семантичка структура заменица из 3. групе прилично сложена и укључује лице“ додајући да „оно овог пута није најистакнутији елемент“ (Кликовац 2010: 40). У складу са тим Кликовац предлаже и нова терминолошка решења у зависности да ли носе или не носе податак о лицу: *личне* и *неличне*. Из овога следи да би се придевске заменице које означавају припадност лицу звале *личне присвојне*, а оне које упућују на идентитет / квалитет / величину појма који припада простору лица *личне показне*. Уколико не носе податак о лицу звале би се *неличне присвојне* и *неличне показне*.

Радоје Симић (2010) у раду „О придевској одређености и неодређености код заменица“ расправља о видским ознакама код заменица. С обзиром на то да изврстан број заменица познаје формална обележја придевског вида Симић најпре наводи цео списак заменичких речи према једнотомном *Речнику српског језика* Матице српске. Како лексема *васколик* у једнотомном речнику није наведена аутор напомиње да ју је преузео из *Речника српскохрватскога књижевног језика*. Осврћући се најпре на Маретићеву граматику, а потом и на ставове М. Стевановића, које смо већ навели у прегледу граматичке литературе у вези са питањима придевских заменица, Симић разматра обличке особине заменичких речи. Аутор закључује „да се заменице, изузимајући личне, деле заправо у три групе када је реч о њиховој морфологији“ (Симић 2010: 249). У прву групу аутор наводи два типа заменица: а) именичке

заменице *ко* и *што/шта* (и композита) које се деклинирају по тзв. заменичкој деклинацији *-ог(а)*, *-ом(е, у)* итд.; и б) демонстративни идентификативи са крајњим *-ј* у ном. једнине м. р. *овај, тај, онај* које имају исти тип наставака као именичке заменице. Другу групу чине остале придевске заменице које Симић дели у два скупа. Првој групи припадају придевске заменичке речи које се у ном. једнине м. р. завршавају на сугласник изузимајући *-ј* (нпр. *његов, њен, наш, ваш, овакав, такав, онакав, некакав, никакав, свакакав* и сл.). Симић напомиње да се два типа наставака код посесива и квалитатива јављају факултативно (*његовог* и *његова* оца; *таквог* и *таква* човека и сл.), „док код квантификатива дистрибуција има специфичан карактер: за вредности мање од пет начелно важи утврђена дуалска формација типа *неколика* човека, *неколике* жене, а за остало је употребљив систем заменичких наставака (Симић 2010: 250). Другој групи припадају заменице које у ном. једнине м.р. имају крајње *-и* (нпр. *неки, сваки, који, чији* и композита попут *некоји, нечији, ничији* и сл.). Када је у питању значење видских дистинкција код заменица, након навођења значења из речника аутор закључује да „ознаке одређености код заменичких речи не одговарају начелу којем је та појава начелно регулисана код придева“ (Симић 2010: 253). За придевске, а и неке именичке заменице, Симић наводи да под одређеним условима прихватају ознаке придевског вида – наставак *-и* у ном. једнине м. рода и наставке косих падежа са дугим (првим) вокалом. У начелу, ти наставци се не комбинују са заменицама одређеног значења, него напротив – неодређеног. По начину дистрибуције су, како аутор наводи, „у начелу факултативне [...], а семантички или празне или друкчије конципиране него код придева“ (Симић 2010: 254).

V. Анализа корпуса. Придеви

Корпус ће бити представљен у оквиру три групе анализираних дела која смо сврстали по хронолошком критеријуму. Прво ћемо анализирати примере придева издвојене из дела писаца чија су дела обележила крај XIX и почетак XX века. Потом ћемо представити дела писаца друге половине XX века. У оквиру трећег дела наше анализе придева биће обухваћена дела савремених аутора како би се стекла потпунија слика у одређеним морфолошким променама.

5.1. Анализа корпуса с краја XIX и почетком XX века

У првом делу нашег истраживања ексцерпирани су и анализирани примери придева из дела девет писаца чији је одабир вршен на основу два критеријума: хронолошког и територијалног. Наиме, да би се стекла што прегледнија слика стања у облицима придевског вида, као присуства именичке или придевске деклинације, хронолошки критеријум подразумева да прву групу писаца чине аутори који су живели и стварали крајем XIX и почетком XX века. Када је реч о територијалном критеријуму он је утицао на одабир писаца по месту њиховог рођења како бисмо обухватили ширу територију српског језика. Прву групу писаца чине: Милован Глишић (Градац код Ваљева, 1847–1908); Лаза Лазаревић (Шабац, 1851–1891); Јанко Веселиновић (Црнобарски Салаш, 1862–1905); Петар Кочић (Стричићи код Бања Луке, 1877–1916); Бранислав Нушић (Београд, 1864–1938); Радоје Домановић (Овсиште код Крагујевца, 1873–1908); Светолик Ранковић (Велика Моштаница, Београд, 1863–1899); Иво Ћипико (Каштел Нови, близу Сплита, 1867–1923); Симо Матавуљ (Шибеник, 1852–1908).

Да би се стекао потпунији и прецизнији приступ овом питању у анализи смо консултовали и *Речник Матице српске*²⁵, а такође и примере из Електронског корпуса²⁶ Математичког факултета Универзитета у Београду. С обзиром на то да само примери из књижевноуметничког стила нису једини и довољан корпус, да бисмо упоредили стање савременог српског језика истраживање смо употпунили и примерима публицистичког стила. Милка Ивић указује на то да се „не смемо

²⁵За *Речник Матице српске* користимо скраћеницу РМС.

²⁶У раду ће бити коришћена скраћеница ЕК за Електронски корпус Математичког факултета Универзитета у Београду.

ослонити искључиво на језик књижевника, јер он не може (и не сме) илустровати безбојност просека. Књижевници су језички новатори по вокацији. За књижевнике, уосталом, није никаква тајна да и сама тематика о којој се саопштава по себи намеће одређени језички избор. [...] Просечност језичке свакидашњице биће најприкладније илустрована, у ствари, оним што је најмасовније усвојено као инструменат комуникације: језик штампе, радија, телевизије, филма. [...] то ниуколико не значи да ће се баш тај језик препоручивати као узор, нити да све његове особености треба безусловно прихватити као норму [...]. Он овде има да служи само као најпогоднија, основна база за опис оног стања које најтипичније репрезентује садашњи развојни тренутак наше изражајне културе“ (Ивић 1997: 150–151).

Придеви су подељени у три целине на основу семантичког подкритеријума на описне, придеве других односа (у оквиру којих смо издвајали присвојне, временске, месне, намене и др.) и градивне.

5.1.1. Описни придеви

а) номинатив; именичка деклинација

бео дим (Веселиновић, АСК: 271); Бео намештај [...] (Политика, ЕК); Фратар блијед (Матавуљ, АСК: 21); [...] велик је јад мој [...] (Кочић, АСК: 14); весео сјај (Ранковић, АСК: 113); врућ кромпир (Политика, ЕК); Висок, стаситчовек (Ранковић, АСК: 52); стоји голокрак (Ћипико, АСК: 103); залутао, густ облак (Ранковић, АСК: 14, 31); густ, црн дим (Веселиновић, АСК: 248); дебео, мален човек (Ћипико, АСК: 129; Политика, ЕК); дебео га смет удари (Кочић, АСК: 17); дежмекаст, пуначак, омаленчовек (Домановић, АСК: 13); диван мирис (Ранковић, АСК: 30); Газда Милун је добар домаћин, а ти – вредан момак. (Глишић, АСК: 57).

За облик неодређеног вида *велик* пронашли смо само један пример код Кочића: [...] *велик* је јад мој [...] (Кочић, АСК: 14). „Придев *велики* употребљава се, истина, и у облику *велик*, али је обичнији у облику одређеног вида, тј. са завршетком *-и* и у служби где се остали описни придеви употребљавају само у неодређеном виду. (Обичније је кад се каже: *Он је велики*, него – *Он је велик*.)” (Стевановић 1964: 253–254). У РМС за придев *велик* налазимо: **вѐлик**, -а, -о (одр. вѐлики, -а, -о; комп. вѐћи) **1.** *који је изнад просечног, обичног или изнад онога чему се супротставља а. опсегом, обужмом, размерама (у једној или више димензија): велики коноп, велике државе, велике планине, ~ игла, ~ казаљка. б. количином, бројем: велики новац, ~ породица, великинарод. в. узрастом, растом.* — Већ си велик, могао би и сам

промислити. *Новак*. То је морала учинити моја мати и сви велики укући. *Ат. г. степеном, интензитетом, јачином*: велике врућине, велики страх, велика брзина. *д. појачаним степеном карактеристичних особина (које се истичу у значењу именице)*: велики непријатељ, велики разбојник, велики сиромаси, велики обожавалац. *ђ. важношћу, значајем, одговорношћу и сл.* (РМС I: 347). Вук у *Српском рјечнику* из 1818. наводи: „Истина да се мјесто м а л и в е л и к узима м а л е н и г о л е м, али се говори и онако, н. п. јеси ли в е л и к и нарастао? (овђе Србљин нити ће рећи велик ни голем)” (Карацић 1818: XLIII).

Придев *врућ* у синтагми „врућ кромпир” у краћем, неодређеном облику пронашли смо у чак 118 примера, за разлику одређеног облика *врући* уз исту именицу који се јавља у ЕК само 11 пута, док у анализираним делима нисмо пронашли ниједну потврду. Наведена ситуација нас упућује на закључак да је у оквиру лексикализованих форми неодређени облик придева у оквиру ове синтагме очуван чему доприноси и његово значење као идиома. Насупрот овом примеру у којем препознајемо доминацију неодређеног облика, у другим примерима попут *млад/млади* (1378 : 11010); *силан/силни* (76 : 123) у ЕК можемо уочити да је облик одређеног вида придева заступљенији у новинарском стилу.

Придев *голокрак* и у РМС се наводи само у неодређеном облику: „**голдџрак**, -а, -о **а**. који је *голих кракова, голих ногу*. — Учини му се да је [човјек]...босоног и голокрак. *Вел. б. сиромашан*. — Опћи са голокрацима, са нижим слојевима друштва. *Старч.* *фиг. оголео, без лишћа, огољен*. — Брест је . . . просуо . . . мртво лишће и остао голокрак и постићен. *Рад. Д.*“(РМС I: 524–525). Такође, и придев *самотан* у РМС дат је само у неодређеном облику: „**сџмотан**, -тна, -тно **1. а**. који је *сасвим, потпуно сам, усамљен*. — Ја стојим међу вама као самотна јела у грабовој шумици. *Шен.* Да ли да зовнем непознатог друга што самотан скита низ калдрму? *Ђон. б.* *Који је сам без породице и рођака*. — Ја ћу се побринути за тебе у добра старца, богата и самотна. *Ков. А.* Тако му је прошао век, самотну . . . у бризи за сутрашњицу. *Нед. Љ. в.* *који стоји сам, одвојено од других, далеко од људских насеља, осамљен*. — Тамо је у самотном дворцу живјела њезина бака. *Леск. Ј.* Колиба стоји самотна крај пута. *Ств. 1948. 2.* *који пролази, протиче без других, без друштва (о животу)*. — Извади ћурлику, па засвира. . . Она му је једини разговор и забава у самотним часовима пастирског живота. *Коч.* Моје дјетињство било је самотно и хладно. *Фелд. 3.* *који се проводи у самици (о затвору)*. — Постоји читав низ разних дисциплинских

казни: пост, тврдолеж, самотни и тамнизатвор. *Чол.* Часник ме мрко погледа и безрапорта одрапи ми осам дана самотнога затвора. *Мишк.*” (РМС V: 633).

тај скитач, *зао* човјек (Ћипико, АСК: 26); *Зао* час га стиже напречац (Политика, ЕК); Млад, *здрав* (Веселиновић, АСК: 250); Заврзан беше *здрав*. (Веселиновић, АСК: 332); *зрео* и слadak плод (Ранковић, АСК: 10); зној *крупан* као грашке (Глишић, АСК: 182); *Крупан* корак у овом подухвату [...] (Политика, ЕК); Бјеше *крупан* човјек [...] (Матавуљ, АСК: 131); Узгред буди речено, то је *леп* обичај. (Домановић, АСК: 2); *мален* човек (Ћипико, АСК: 129); *Мален* и јевтин преносни рачунар [...] (Политика, ЕК); један *мален* човјек (Кочић, АСК: 52); не тако *мален* број њих (Економист магазин, ЕК); *млад* човјек (Ћипико, АСК: 28); један *млад* играч (Политика, ЕК); један *млад* господин (Матавуљ, АСК: 76); *млад* човјек (Лазаревић, АСК: 93); један *млад* човек (Лазаревић, АСК: 116); *Млад* један човек (Домановић, АСК: 86); неки *млад* сликар (Домановић, АСК: 92); *Миран*, послушан (Веселиновић, АСК: 119; Политика, ЕК); Павле, *окрвављен* (Ћипико, АСК: 103); *окретан*, гибак, усрнуо би [...] (Ћипико, АСК: 108); снажан и *окретан*, амерички стафордски теријер (Политика, ЕК); онај *оштар* рт (Ћипико, АСК: 122); [...] ако си *паметан* човек [...] (Нушић, АСК: 33); *потпун* мир (Ћипико, АСК: 119); стоји [...] *привезан* уза ступ. (Ћипико, АСК: 103); један *пијан* сват (Глишић, АСК: 62); овај *поштен* момак (Глишић, АСК: 50); *пун* таван логика (Домановић, АСК: 3); Ваздух је очишћен и *прозрачан*. (Ћипико, АСК: 11); онај *редак* тренутак (Ранковић, АСК: 102; Политика, ЕК); *сам* момак (Глишић, АСК: 80); *самотан* и празан простор (Ћипико, АСК: 20); *силан* брод (Ћипико, АСК: 45); *силан* капитал (Политика, ЕК); Мора да је *силан* њихов цар [...] (Ћипико, АСК: 41); А ти си све пробао, од свега окусио, па си сад *сит* и задовољан. (Ранковић, АСК: 5); неки млад, *стасит* човек (Ћипико, АСК: 136); висок и *стасит* момак (Политика, ЕК); *снажан* вихор (Кочић, АСК: 17); висок *сухоњав* старац (Ранковић, АСК: 92); Онај *страшан* поглед (Веселиновић, АСК: 222); Тај *страшан* догађај (Политика, ЕК).

Фреквентна употреба краћег облика ном. јд. придева м. и ср. рода примећује се у позицији уз неодређене заменице или број *један* у сличном значењу²⁷. Малобројни су примери употребе неодређеног облика придева уз показне заменице *овај*, *онај*, *тај*. У овом делу се можемо осврнути на тумачење Знике која у примерима овог типа препознаје извесно изневерено очекивање. Наиме, уколико анализирана синтагма започиње неком од показних заменица које у семантичком смислу исказују одређеност, а наставља се неодређеним обликом придева који изриче неодређеност „таква морфолошки несмијењена одређеност може имати своју стилску вриједност“ (Зника 2010: 167). Насупрот очекиваном дужем облику придева који би дошао иза наведених заменица и који би био претпостављен, писци се служе

примерима типа „овај поштен момак“ (Глишић, АСК: 50); „онај редак тренутак“ (Ранковић, АСК: 102); „онај страшан поглед“ (Веселиновић, АСК: 222) да би стилски обојили текст. Употребу краћих облика на овој позицији на којој се очекују дуги можемо повезати и са њиховом предикатоидном природом, као и квалификационом функцијом, јер бисмо додавањем копуле добили значењски и функцијом потпуне исказе (нпр. „онај поглед [је] *страшан*“). Сличне примере смо пронашли и у новинарском стилу нпр. „тај *страшан* догађај“ (Политика, ЕК); али су чешћи и обичнији примери претпостављеног облика одређеног вида попут „тај *лепи* аристократа“ (Политикин културни додатак, ЕК).

тих, *топал*, миришљав ветар (Лазаревић, АСК: 20); опиљив, *топал* дом песме (Политикин културни додатак, ЕК); Мехмет *Топал* (Политика, ЕК); жупник, *тежак* (Ћипико, АСК: 116); *тежак* живот грађана (Политика, ЕК); *тежак* уздах (Ранковић, АСК: 112); некакав *тужан* и милостиван осмејак (Лазаревић, АСК: 35); *Усијан* свећњак (Лазаревић, АСК: 136); *усијан* од позива (Политика, ЕК); *хладан* ветрић (Ранковић, АСК: 9); *цео* изглед (Лазаревић, АСК: 44); *цео* свет (Нушић, АСК: 24; Мостови, ЕК); *Цео* се Београд тресе [...] (Нушић, АСК: 96); *цео* распис (Домановић, АСК: 35); *Цео* народ (Домановић, АСК: 38); *цео* наш округ (Ранковић, АСК: 80); *црн* дим (Лазаревић, АСК: 33); Нов роман: „*Чудан* човек“ (Домановић, АСК: 12).

За придев *топал* пронашли смо свега седам примера у ЕК и то шест као властиту именицу, тј. антропоним, а само један као описни придев, док у РМС: „**топао** (топал); топла, топло **1. а.** *Који има температуру изнад просечне, обичне, угрејан, врућ:* ~ млеко, ~ вода, ~ храна. — Пуше ветар и то тих, топал . . . ветар. *Лаз. Л.* Извори с вишом температуром зову се топли или термални извори. *ОГ.*” (РМС VI: 236). За придев *милостиван* ниједан пример није потврђен у публицистичком стилу, па га можемо сматрати архаичним. *Речник Матице српске* наводи: „**милостиван и милѠстиван**, -вна, -вно в. *милостив*. — Растапа се у гишта под њеним тужним милостивним погледом. *Лаз. Л.* Милостивни цар дао нам је тако. *Ђал.*” (РМС III: 370). Придев *усијан* уочили смо у само три примера у ЕК, док облик *безбрки* нисмо пронашли у ЕК.

б) номинатив; придевска деклинација

благ поглед очев (Ћипико, АСК: 30); *благоворни* утицај (Домановић, АСК: 24); *бледи* пламичак лојанице (Ранковић, АСК: 15); тај *богати* трговац (Домановић, АСК: 27); тај *бујни* народ (Домановић, АСК: 33); *бели* ветар (Глишић, АСК: 173); *безбрки* суђа (Матавуљ, АСК: 78); онај *бели* дим (Веселиновић, АСК: 271); *бесни* Марко (Веселиновић, АСК: 2); *бледи* пламен

воштанице (Веселиновић, АСК: 306); *весели* Алекса (Веселиновић, АСК: 81); онај *ватрени* говорник (Домановић, АСК: 70); *велики* орман (Матавуљ, АСК: 30); *велики* углед (Политика, ЕК); *велики* Бог (Домановић, АСК: 5); Наш *велики* државник (Домановић, АСК: 20; Политика, ЕК); *велики* град (Домановић, АСК: 39); *весели* живот (Ранковић, АСК: 34); тај *врели* пламен (Ранковић, АСК: 40); онај *громовити* глас (Ранковић, АСК: 102); *густ* мрак (Ранковић, АСК: 15); тај *врѹћи* кромпир (Политика, ЕК); *врѹћи* месец јул (Политика, ЕК); Твој *верни* Ђуко (Глишић, АСК: 35); злослутни број (Глишић, АСК: 84; Политика, ЕК).

Облици одређеног вида очекивани су уз присвојне заменице и то се у корпусу потврђује. Интересантно је издвојити пример ном. јд. м. рода *злослутни* који се јавља у називу једне од приповедака Милована Глишића „Злослутни број”. У РМС налазимо за ном. јд. само облик неодређеног вида: „*злослутан*, -тна, -тно = злослут. — Никада, злослутни врачу, нијеси ми рекао добра. *М-И*. Одвела ме туга и мисли злослутне у поље далеко. *Дуч*.” (РМС II, 315). Облик *злослутни* налазимо 11 пута у ЕК, док *злослутан* само 2 пута.

грбави постолар (Ћипико, АСК: 33); *грбави* и вијугави друм (Илустрована политика, ЕК); *густ* луг (Веселиновић, АСК: 225); онај *добри* попа (Веселиновић, АСК: 84); *Добри* човјек (Веселиновић, АСК: 122; Политикин културни додатак, ЕК); онај *дебели* заступник (Ћипико, АСК: 130); *Државни* савет (Нушић, АСК: 13; Република, ЕК); мој *добри* отац (Домановић, АСК: 3); тај *живи* створ (Ћипико, АСК: 121; Политика, ЕК); онај *вечно весели, живи*, девојачки осмех (Ранковић, АСК: 116); Овај *зубни* лекар (Нушић, АСК: 33; Политика, ЕК); тај *знаменити* долазак (Домановић, АСК: 58); онај *искрпљени* гуњ (Глишић, АСК: 183); *Истинити* зулум Симеона Бака (Кочић, АСК: 38); *Јаки* бог (Глишић, АСК: 176); *јадни* тежак (Кочић, АСК: 63); тај *лепи* капетан (Глишић, АСК: 31); наш *лепи* капетан (Глишић, АСК: 32); његов *лијепи* зеленко (Матавуљ, АСК: 142); тај *лепи* аристократа (Политикин културни додатак, ЕК); неки *луди* ветар (Нушић, АСК: 29); *лагани* поветарац (Ранковић, АСК: 15); *млади* сликар (Домановић, АСК: 93); онај *млади* лекар (Матавуљ, АСК: 88); наш *млади* саговорник (Политика, ЕК); *Млади* човек (Домановић, АСК: 15); *мали* пук (Ћипико, АСК: 79); *млади* судач (Ћипико, АСК: 30, 31, 67); *мрки* град (Ћипико, АСК: 35); *мили* и добри народ (Кочић, АСК: 22); *Мудри* странац (Домановић, АСК: 64); *мирни* поглед (Веселиновић, АСК: 155); *млади* див (Веселиновић, АСК: 53); Тај *нејаки* звук (Веселиновић, АСК: 221); *нови* капетан (Ранковић, АСК: 131); Овај *несретни* Симица (Глишић, АСК: 116); тај *непознати* свет (Домановић, АСК: 5); *нови* мост (Ћипико, АСК: 126; Политика, ЕК); *нови* зет (Нушић, АСК: 64); наш *нови* рођак (Нушић, АСК: 101); *обични* метеж (Матавуљ, АСК: 112); *обични* читалац (Политикин културни додатак, ЕК); *оштри* воњ (Ћипико, АСК: 82); *округли*, црвени мјесец (Кочић, АСК: 79); *паметни* Давид (Кочић, АСК: 52); тај *подмукли* мир (Ћипико, АСК: 19); *пијани* Марјан (Глишић, АСК: 116); онај твој *поштени* Сима (Глишић, АСК: 5); *Почасни* конзул (Нушић, АСК:

38); *пијани* Јоза игра (Лазаревић, АСК: 33); *раздражени* и незадовољни народ (Домановић, АСК: 39); *Твој рођени* муж (Нушић, АСК: 89; Политика, ЕК); *разговорни* Заврзан (Веселиновић, АСК: 227); *силни* наступ (Веселиновић, АСК: 98); њен *слабомоћни* изглед (Ранковић, АСК: 116); онај *сплетени* младић (Ранковић, АСК: 119); *Стари* лисац (Веселиновић, АСК: 19); *Стари* попа се заплака (Веселиновић, АСК: 160); *страшни* јунак (Веселиновић, АСК: 271); *свежи* ваздух (Ћипико, АСК: 130); *силни* излијев радости (Ћипико, АСК: 31); овај *славни* суд (Кочић, АСК: 61); *смирени* и побожни господин министар (Домановић, АСК: 37); *сребрни* криж (Ћипико, АСК: 118); *стари* Никола (Ћипико, АСК: 24, 67); наш стари, *добри* учитељ (Домановић, АСК: 75, 81); онај *спржени* Перица (Глишић, АСК: 111); *силни* кнез Кушмељ (Матавуљ, АСК: 7); тај *силни* бес (Политика, ЕК); *снопасти* и врљави Кењо (Матавуљ, АСК: 132); Наш *стари* учитељ (Лазаревић, АСК: 85); Онај *стари* (Нушић, АСК: 85); ако потражи који *страни* лист моју фотографију (Нушић, АСК: 35); овај *суви* говор (Веселиновић, АСК: 85); *страшни* јунак Зека (Веселиновић, АСК: 273); неки *тајни* глас (Домановић, АСК: 3); *танки* врат (Матавуљ, АСК: 28); *танки* слој ваздуха (Политика, ЕК); *топли* дах (Матавуљ, АСК: 134); *топли* оброк (Политика, ЕК); *тешки* камен (Ћипико, АСК: 6); *тихи* комшилук (Ћипико, АСК: 18); Онај *тихи*, мирни, домаћи дух (Веселиновић, АСК: 75); *топли* пламен (Ћипико, АСК: 4); *упорни* Бакоња (Матавуљ, АСК: 97); *упорни* тужилац (Политика, ЕК); онај *ужасни* наступ (Веселиновић, АСК: 288); онај *урођени* стид (Веселиновић, АСК: 328); онај *хладни* поглед (Веселиновић, АСК: 85); *часни* пост (Глишић, АСК: 173; Политика, ЕК); тај *чудни* човек (Домановић, АСК: 12).

С обзиром на то да већина описних придева има у облику ном. јд. м. рода и облик одређеног и облик неодређеног придевског вида, у примерима из дела писаца који су живели и стварали крајем XIX и почетком XX века, можемо уочити да је облик ном. јд. одређеног вида описних придева заступљенији, на супрот краћих облика којих у анализираним делима има мање. Најчешћу употребу неодређеног вида придева у номинативу једине уочили смо у делу Ива Ћипика, а одмах за бројношћу ових примера следе они који су издвојени из дела Светолика Ранковића.

Није ретка појава да један писац исти придев у истом падежу користи у два различита облика. Такав је случај, на пример код Ћипика у чијем делу смо приметили да користи облике следећих придева *дебео/дебели*, *млад/млади*, *оштар/оштри*, *силан/силни*, *тежак/тешки*. Двоструку употребу облика придева у номинативу препознајемо и код Глишића у примерима *пијан/пијани*, *поштен/поштени*, а код Матавуља срећемо *млад/млади*. Колебање у вези са употребом одређеног или неодређеног вида придева ном. јед. м. и ср. рода уочавамо и код Домановића у примеру *чудан/чудни*, *млад/млади*, док Веселиновић користи облике *страшан/страшни*, *густ/густи*, *млади/млади*, *бео/бели*, *миран/мирни*.

Примере попут „државни савет“, „почасни конзул“, „топли оброк“, „часни пост“ можемо посматрати као називе и констатовати да је у тим позицијама очекиван одређени придевски вид.

Доследна је употреба одређеног вида уз присвојне заменице, што је и очекивано, према правилима употребе придева одређеног вида.

в) генитив; именичка деклинација

бледа лица (Ранковић, АСК: 121); од *бела* вела (Ранковић, АСК: 122); од *бела* босиљка (Веселиновић, АСК: 226); доноси *богата* плода (Веселиновић, АСК: 4); *бесвесна* погледа (Домановић, АСК: 62); од *бела* босиљка (Веселиновић, АСК: 228); *ведра* дана (Веселиновић, АСК: 361); биће *врѹћа* меса! (Веселиновић, АСК: 19); *важна* збора (Домановић, АСК: 98); за *ведра* дана (Ћипико, АСК: 34); пријатељ *висока* клера (Ћипико, АСК: 93); са *висока* чела (Ранковић, АСК: 6); од *весела* срца (Ранковић, АСК: 8); нигдје жива и *ватрена* хода (Кочић, АСК: 78); *вел ика* и значајна утицаја (Домановић, АСК: 5); преко *врела* чела (Ранковић, АСК: 112); до *гола* јој живота (Ћипико, АСК: 108);[...] узја *гола* коња. (Кочић, АСК: 54); човјека у чамцу *гологлава* (Ћипико, АСК: 67); око *голокрака*, везана Павла (Ћипико, АСК: 103);[...] ако дође до *густа*. (Глишић, АСК: 126); Сјети се себе [...] *глибава* и сметена [...] (Матавуљ, АСК: 130); *добра* коња (Матавуљ, АСК: 10); Послије *добра* часа (Матавуљ, АСК: 131); после онако *добра* ручка (Ранковић, АСК: 98); За твога *дуга* учитељевања (Ранковић, АСК: 98); од *дубока* даха (Лазаревић, АСК: 35); Људи *добра* срца (Лазаревић, АСК: 48); *дуга* врата (Матавуљ, АСК: 4); из *дуга* времена (Лазаревић, АСК: 5; Ранковић, АСК: 5); од *дуга* пута (Домановић, АСК: 5); од *дуга* времена (Домановић, АСК: 13); *добра* домаћина (Глишић, АСК: 56); на *добра* кршћанина (Ћипико, АСК: 4); *добра* црна вина (Ћипико, АСК: 12); *добра* човјека (Ћипико, АСК: 49); необично *добра* утицаја (Домановић, АСК: 28); послије *дуга* писања (Ћипико, АСК: 29); иза *дуга* одсуства (Ћипико, АСК: 93); *жива* гласа²⁸ (Ћипико, АСК: 19); [...] него да ме *жива* пеку [...] (Матавуљ, АСК: 117); *жива* човека (Политика, ЕК); *задовољна* срца (Ранковић, АСК: 60); код *запуштена* огњишта (Ћипико, АСК: 24); по нешто *званична* посла (Глишић, АСК: 37); начине од *здрава* и читава човека накарду! (Глишић, АСК: 30); Није нам се ништа *зла* догодило [...] (Домановић, АСК: 13); од *зла* времена (Веселиновић, АСК: 265, 337); трагика *изморена* народа (Ћипико, АСК: 31); *крштена* чељадета (Ћипико, АСК: 3); *кисела* лица (Матавуљ, АСК: 141); *милокрвна* лица (Матавуљ, АСК: 85); шећера *лепа* (Глишић, АСК: 35); Ту ће бити *лепа* ћара [...] (Веселиновић, АСК: 75); уз чашу *лепа* вина (Глишић, АСК: 84); од *љута* времена (Ћипико, АСК: 99); [...] ја сам *мека* и болећива срца (Кочић, АСК: 13); [...] *мекана* је срца и податне руке [...] (Кочић, АСК: 46); *модра* лица (Матавуљ, АСК: 72); [...] и сунце га буди у кревету *мирна* и ведра [...] (Ћипико, АСК: 123); *мирна*

²⁸За синтагму живим гласом у *Малом српском фразеолошком речнику* дато је објашњење: означава нешто што је исказано „усмено, речима у непосредном контакту“ (Оташевић 2007: 110).

дана (Веселиновић, АСК: 313); доба *мирна* сна (Веселиновић, АСК: 336); облацима *мирисава* тамјана (Ћипико, АСК: 95); *мрка* погледа (Ћипико, АСК: 57); *мрка* лица (Илустрована политика, ЕК); *мртва*, *испружена* на жало (Ћипико, АСК: 70); [...] о срећним данима *минула* времена (Кочић, АСК: 2); [...] и остави га у кући *нејака*, сироту (Ћипико, АСК: 114); *непосвећена* хлеба (Ћипико, АСК: 124); [...] ако те *неприправна* затече? [...] (Ћипико, АСК: 95); преко цела *недогледна* поља (Ранковић, АСК: 7); Никад није видела тако *намргођена* попа (Глишић, АСК: 185); [...] затече *намриштена* Срдара (Матавуљ, АСК: 121); Бакоња *немирна* срца [...] (Матавуљ, АСК: 121); чуда *нечувена* (Ранковић, АСК: 61); да ме овако *немоћна* загњавите [...] (Матавуљ, АСК: 113); [...] и нађе га *несвјесна*. (Матавуљ, АСК: 32); Нигдје ведро и *насмјана* лица (Кочић, АСК: 78); *намриштена* израза (Домановић, АСК: 14); око *непозната* му непријатеља (Ранковић, АСК: 49); из *неосветљена* предсобља (Ранковић, АСК: 89, 95); трагове *необузdana* веселја (Ранковић, АСК: 114).

У делу Јанка Веселиновића препознајемо паралелно облике оба придевска вида описних придева у генитиву једнине придева мушког и средњег рода *бела/белог, богата/богатог, силна/силног, лепа/лепог, ведро/ведрог, мирна/мирног*. Значајно је нагласити да је облик генитива именичке деклинације описних придева м. и ср. рода једнине најфреквентнији од осталих примера неодређеног вида придева у другим падежима које смо анализирали (номинатив, датив/локатив и акузатив м. и ср. рода једнине придева).

од *оборена* до *оборена* струка (Глишић, АСК: 7); *оштра* вида (Глишић, АСК: 16); комад *обијељена* зида (Ћипико, АСК: 28); уоколо *ограђена* простора (Ћипико, АСК: 74); сасвим *озбиљна* лица (Лазаревић, АСК: 53); до дјевојчета, *послушна* и *мирна* (Ћипико, АСК: 37); пукотине *посрнула* зида (Ћипико, АСК: 73); поред *попова* плота (Лазаревић, АСК: 93); на дело *поштена* човека (Лазаревић, АСК: 112); *празна* и *укочена* погледа (Кочић, АСК: 13); од *пригушена* смеха (Ћипико, АСК: 100); нечијега *промукла* гласа (Ћипико, АСК: 95); Маните се, људи, *празна* разговора! (Кочић, АСК: 6); [...] да ми нема *равна* [...] (Домановић, АСК: 96); [...] све то пуно *радознала* света [...] (Домановић, АСК: 20); за *рђава* времена (Ћипико, АСК: 62); до врло *рђава* живота (Домановић, АСК: 27); у ту небројену шарену масу *разноврсна* света [...] (Домановић, АСК: 30); У томе нам нема *равна*. (Домановић, АСК: 37); маса *радознала* света (Домановић, АСК: 57); жељна свјетлости и *распуштена* живота (Ћипико, АСК: 44, 45); од *ретка* призора (Ранковић, АСК: 105); од *рана* детињства (Веселиновић, АСК: 68); стиди се *сама* себе (Ћипико, АСК: 104); *слободна* рада (Ћипико, АСК: 84); *сува* жала (Ћипико, АСК: 82); нађе Букара *сама* (Матавуљ, АСК: 59); Нашто претварање, нашто лагање себе *сама*? (Лазаревић, АСК: 16); затече *сама* Бакоњу (Матавуљ, АСК: 139); [...] и он се стидио од *сама* себе. (Кочић, АСК: 14); Нема, вели, *сложна* и једина друштва. (Кочић, АСК: 40); изнемогао старац, *смежурана* лица (Домановић, АСК: 100); Не дај боже *смртна* случаја (Лазаревић, АСК:

75); *светла* и весела лица (Ранковић, АСК: 70); гранчицу *суха* босиљка (Ранковић, АСК: 85); од *силна* страха (Веселиновић, АСК: 38, 317); до *суђена* сата (Веселиновић, АСК: 302); тиквицу *тесна* грла (Веселиновић, АСК: 127); место *тврда* пода (Веселиновић, АСК: 205); после *тешка* и уморна пута (Ранковић, АСК: 80); од *тешка* дерта (Глишић, АСК: 34); од *тешка* јада (Глишић, АСК: 49); од *тешка* јордама (Глишић, АСК: 2); од *тешка* напора (Глишић, АСК: 153); после *тешка* и уморна пута (Ранковић, АСК: 178); од *тешка* смеха (Глишић, АСК: 122); шољу *топла* млека (Ћипико, АСК: 124); без *топла* погледа (Ранковић, АСК: 121); преко *тврда*, још *необрађена* поља (Ћипико, АСК: 87); уздах *уцвиљена* живота (Ћипико, АСК: 42); преко *цела* неба (Ранковић, АСК: 14); човек *црвена* као крв лица (Глишић, АСК: 147); од *црна* мачка (Глишић, АСК: 129); *црвена* носа (Матавуљ, АСК: 47); Чудне ли среће и *црна* ли удеса мога! [...] (Кочић, АСК: 13); од *чврста* конопа (Ћипико, АСК: 74); *Чудна* ми чуда. (Ранковић, АСК: 84); необично *широка* лица (Матавуљ, АСК: 132).

Код Ћипика, Матавуља и Кочића примећујемо да су бројни примери именичке деклинације у облику генитива једнине описних придева у односу на одређени облик, што бисмо могли представити односом 2:3. Нису ретки примери у којима можемо констатовати употребу оба вида код истих придева у делу Ива Ћипика: *болесна/болесног, гола/голог, мирисава/мирисавог, мрка/мрког, слободна/слободног, топла/топлог*. Уочили смо да Глишић употребљава оба облика придева *добра/доброг, црна/црног*, док Матавуљ користи и *широка* и *широког*, а Домановић *велика/великог, зла/злог*. Ранковићево дело карактерише двострука употреба придева *тешка/тешког, дебела/дебелог, чудна/чудног, необуздана/необузданог, дуга/дугог, топла/топлог*.

Када је у питању присуство именичке деклинације и генитива описних придева у публицистичком стилу, у ЕК смо углавном наилазили на фразеолошке синтагме: „усред *бела* дана“ (57 пута); „из *чиста* мира“ (75 пута); „батали *ћорава* посла“ (23 пута); „из *ведра* неба“ (102 пута). Такво стање осликава чување именичке деклинације у лексикализованим спојевима у оквиру фразеолошких израза. За разлику од претходно наведених, условно речено слободнији језички спојеви, дакле, спонтане и неусловљене новинарске реченице које су истовремено и израз народног духа и актуелне језичке праксе, показују слабо очување именичке деклинације описних придева м. и ср. рода у генитиву једнине. Пример „*ведра* духа“ у ЕК се јавио 7 пута, „*мрка* лица“ свега 2 пута, „*жива* човека“ једном, „лепотнице *хладна* срца“ (Политикин културни додатак, ЕК) једном, „[...] на које мислим *стегнута* срца“ (Мостови, ЕК) такође, једном. Примере „Ту Раја *тврда* срца био [...]“, као и

„Ангела Меркел *тврда* срца беше [...]“ (Политика, ЕК) можемо протумачити као алузију на стихове из народне поезије, а можемо додати да се ова синтагма „*тврда срца*“ у ЕК јавља тек 7 пута.

г) генитив; придевска деklinација

за *болесног* сина (Ћипико, АСК: 13); у онога *бледог* младића (Лазаревић, АСК: 6); *белог* смока (Веселиновић, АСК: 5); око *богатог* такума (Веселиновић, АСК: 282); оног *веселог* збора (Веселиновић, АСК: 193); његовог *ведро*г чела (Веселиновић, АСК: 48); до *великог* капитала (Глишић, АСК: 86); из тог *великог* гњезда (Глишић, АСК: 85); *врсног* капетана (Глишић, АСК: 38); дуж једног *високог* зида (Матавуљ, АСК: 132); тога *високог* и патриотског положаја (Домановић, АСК: 11); од *великог* интереса (Домановић, АСК: 12); пред домом *великог* државника (Домановић, АСК: 20); иза *главног* олтара (Матавуљ, АСК: 74); *Голога* брда (Глишић, АСК: 142, 166); усред *глувог* доба (Глишић, АСК: 28); крај *голог* огњишта (Ћипико, АСК: 107); *дивље*г човека (Глишић, АСК: 127); код једног *доброг* домаћина (Глишић, АСК: 57); *дугачког* практиканта (Глишић, АСК: 118); тог *дирљивог* говора (Домановић, АСК: 64); *дебелог*, јдроног корења (Ранковић, АСК: 7); после *дугог* ћутања (Ранковић, АСК: 64); из свога *дугог* чибука (Веселиновић, АСК: 14); од *дугог* седења (Веселиновић, АСК: 195); од *жестоког* огња (Ћипико, АСК: 5); крај *живог* мужа (Нушић, АСК: 98); *живога* ми бога (Веселиновић, АСК: 108, 147, 271); Код *зубног* лекара (Нушић, АСК: 29); *злог* духа (Домановић, АСК: 34); шкрипу *зарђалог* клатна (Ранковић, АСК: 112); из *истог* места (Глишић, АСК: 59); после *извесног* ћутања (Домановић, АСК: 14); после *кратког* размишљања (Ранковић, АСК: 117); откачи атом *леденог* очајања (Лазаревић, АСК: 15); осмејка *леденог* неба (Ранковић, АСК: 3); поред *лепог* лика (Веселиновић, АСК: 270); И *мртвога* се стидим! (Веселиновић, АСК: 271); пуним *меденог* сока (Ранковић, АСК: 4); као стакло *мртвог* ока (Лазаревић, АСК: 15); из *мрачног* угла (Лазаревић, АСК: 41); *мирисавог* тамјана (Ћипико, АСК: 96); једнога *мрког* дана (Ћипико, АСК: 10); *масног* залогаја (Глишић, АСК: 40); домамити *мушког* (Нушић, АСК: 65); После *малог* ћутања (Домановић, АСК: 24).

Примери који потврђују једно од правила да се одређени придевски вид користи када се испред придева у именичкој фрази употребе показни или присвојни детерминативи *тај*, *онај*, *такав* (Мразовић-Вукадиновић 2009: 319) потврђују примери: „у онога *бледог* младића“ (Лазаревић, АСК: 6); „његовог *ведро*г чела и осмејка“ (Веселиновић, АСК: 48); „из тог *великог* гњезда“ (Глишић, АСК: 85); „Нема оног *веселог* збора ни разговора“. (Веселиновић, АСК: 193); „из свога *дугог* чибука“ (Веселиновић, АСК: 14); „до оног *дугачког* и *сулудастог* синовца“ (Глишић, АСК: 2).

има ли нечег *новог*? (Нушић, АСК: 19); чега *неугодног* (Нушић, АСК: 52); од *необузданог* ветрогоње (Ранковић, АСК: 34); *Осредњег* раста (Глишић, АСК: 85); од *осигуравајућег* друштва (Нушић, АСК: 11); *отменог* друштва (Нушић, АСК: 47); код *покојног* Вула (Глишић, АСК: 33); син *покојног* Марјана (Глишић, АСК: 92); из *поменутог* села (Глишић, АСК: 106); неког *поштеног* човека (Глишић, АСК: 48); *постојећег* закона (Глишић, АСК: 60); иза неког *празног* бурета (Глишић, АСК: 162); као *паметног* човека (Нушић, АСК: 61); положај *почасног* конзула (Нушић, АСК: 104); *поносног* града (Домановић, АСК: 3); до *правилног* гледишта (Домановић, АСК: 18); *превијеног* акта (Домановић, АСК: 41); ни једног *пријатељског* погледа (Ранковић, АСК: 111); од *раног* доба (Ранковић, АСК: 35); покретање *родољубивог* листа (Домановић, АСК: 36); оног *рачвастог* бреста (Глишић, АСК: 158); из *самог* места (Глишић, АСК: 39); *сваког* месеца (Глишић, АСК: 60); из *свег* гласа (Глишић, АСК: 181); од *силног* добра (Кочић, АСК: 77) из овог *суморног* града (Кочић, АСК: 79); до *самог* врха (Ранковић, АСК: 13); међу наступима *силног* смијеха (Матавуљ, АСК: 97); од свога *сиромашног* сусједства (Ћипико, АСК: 36); *слободног* простора (Ћипико, АСК: 120); осјећам нешто *старинскога*, празног (Ћипико, АСК: 72); *суhog* листа (Ћипико, АСК: 4); до оног дугачког и *сулудастог* синовца (Глишић, АСК: 2); из неког *смешног* времена (Домановић, АСК: 2); *срећног* народа (Домановић, АСК: 5); потреба за знањем *страног* језика (Домановић, АСК: 14); после одласка *старог* капетана (Ранковић, АСК: 131); ни једног *топлог* срца (Ранковић, АСК: 111); од *страшног* погледа (Веселиновић, АСК: 319); пуцањ *сувога* грања (Веселиновић, АСК: 229); од *силног* јецања (Веселиновић, АСК: 98); за *тамног* дугуљастог облака (Ћипико, АСК: 10); *топлог* млека (Ћипико, АСК: 124); око *тешког* пољског рада (Глишић, АСК: 53); од *тешког* плода (Ранковић, АСК: 5); као у неког *тешког* болесника (Лазаревић, АСК: 36); *трудног* рада (Ранковић, АСК: 8); *угледнијега* свијета (Ћипико, АСК: 36); од *црног* глога (Глишић, АСК: 156); *целог* века (Домановић, АСК: 16); неког *чудног* задовољства (Ранковић, АСК: 15); пре *читавог* века (Домановић, АСК: 2); око *широког* струка (Матавуљ, АСК: 9).

За описне придеве у генитиву јединине придева м. и ср. рода нашли смо бројне примере од којих за ову прилику издвајамо само неке: „од *страшног* хашког суда” (Политика, ЕК); „са *лепог* имања” (Политика, ЕК); „из *новог* закона” (Политика, ЕК) и др. Ради прегледности бројних примера из дела писаца који су живели и стварали крајем XIX и почетком XX века одлучили смо да наведемо само неке од издвојених како не бисмо непотребно оптеретили текст. Наведени примери сведоче о томе да је облик генитива јд. описних придева м. и ср. рода и у именичкој и у придевској деklinацији најбројнији. Ако бисмо оквирно покушали да односом представимо облике неодређеног према облицима одређеног вида најприближније би их представила размера 2:3 у корист придевске промене код писаца западних крајева, док би код осталих тај однос најприближније износио 1:2.

д) датив/локатив; именичка деклинација

старац у *белу* руху (Ранковић, АСК: 92); у *белу* руву (Веселиновић, АСК: 232); По [...] *бесну* севању ситних очију (Ранковић, АСК: 53); на *влажну* жалу (Ћипико, АСК: 71); *ваљану* човеку (Глишић, АСК: 57); *ведру* челу (Ранковић, АСК: 82); у *велику* послу (Матавуљ, АСК: 81); *вешту* оку (Ранковић, АСК: 81); у *голу* камену (Ћипико, АСК: 90); на *голу* коњу (Кочић, АСК: 54); по *глатку* камену (Ранковић, АСК: 109); у *дугу* дану (Веселиновић, АСК: 71, 108, 331); по *далеку* видокругу (Ранковић, АСК: 87); на *добру* коњу (Матавуљ, АСК: 131); на *добру* хату (Веселиновић, АСК: 259); *Живу* човеку (Веселиновић, АСК: 302); у тако *забачену* крају (Ранковић, АСК: 80); на *зрелу* корену (Ранковић, АСК: 15); по *љуту* челику (Ранковић, АСК: 85); на *мршаву*, изнемоглу лицу (Домановић, АСК: 70); другоме животу, досада *наслућену* (Ћипико, АСК: 45); у *несрећну* случају (Домановић, АСК: 65); онако *неорну* (Ћипико, АСК: 19); у *непрестану* узбуђењу (Ћипико, АСК: 42); на *округлу* тањиру (Ранковић, АСК: 98); на *осамарену* коњу (Матавуљ, АСК: 129); његову *претјерану* страху (Матавуљ, АСК: 54); на *помамну* коњу (Матавуљ, АСК: 77); по *плаву* небу (Ранковић, АСК: 72); у *скрштену* положају (Ранковић, АСК: 61); *Стару* човеку (Веселиновић, АСК: 303); Њихова кућа беше отворена и *срамну* и *страшну* (Веселиновић, АСК: 80); *уморну* човеку (Глишић, АСК: 174); у *целу* лицу (Ранковић, АСК: 81, 86); на *чисту* пољу (Ранковић, АСК: 51).

Облик датива описних придева именичке деклинације у м. и ср. р. једнине потврђен је код писаца ове групе, осим у делу Лазе Лазаревића и Бранислава Нушића. Уочили смо да поједини аутори, чак у оквиру истих синтагми, у локативу једнине користе придеве различите деклинације. Тако код Ћипика имамо и „на *влажноме* жалу“ и „на *влажну* жалу”, а Матавуљ користи „у *велику* послу” и „у *великом* послу”. У Домановићевом делу препознајемо *несрећну/несрећном*, а код Ранковића *целу/целом*, *ведру/ведром*, *далеку/далеком*, *белу/белом*. Примере двоструке употребе истог придева различите деклинације препознали смо и код Јанка Веселиновића и то *белу/белом*, *добру/добром*. Интересантно је указати на то да Домановић уз исту именицу у локативу, у оквиру исте реченице, користи и облик именичке и придевске деклинације: „Провирим напоље, кад ал’ имам шта видети; један човек [...] а у *шареном оделу*, јаше једног другог човека у врло *богату оделу* обичног, грађанског кроја [...]” (Домановић, АСК: 99). Уочени пример можемо сматрати стилском карактеристиком писца.

У корпусу који осликава стање у новинарском стилу издвојили смо пример фразе коју смо уочили уз предлоге *у*, *о*, *према* + *добру* и *злу*, па можемо закључити да се облици придева именичке деклинације чувају у поимениченим придевима у

оквиру устаљених језичких форми. Ван оваквих чврстих језичких спрега из ЕК нисмо пронашли ниједан пример описног придева именичке деклинације у дативу/локативу м. и ср. рода, што нас наводи на закључак да се ова деклинација у новинарском стилу скоро потпуно изгубила.

ђ) датив/локатив; придевска деклинација

у *белом*, свечаном оделу (Домановић, АСК: 104); на оном *бледом*, смежураном самртничком лицу (Ранковић, АСК: 114); о каквом *важном* финансијском питању (Домановић, АСК: 25); на *великом* општеном збору (Домановић, АСК: 39); *болесном* човеку (Ћипико, АСК: 10; Политика, ЕК); на *белом* свету (Веселиновић, АСК: 145); сва у *белом* (Ранковић, АСК: 88); у том *благом* и *ведром* погледу (Ранковић, АСК: 117); к *великом* зрцу (Ћипико, АСК: 34); у *важном* државном послу (Домановић, АСК: 14); на *влажном* жалу (Ћипико, АСК: 53); *веселом* Сими (Глишић, АСК: 3); у *Великом* Космају (Глишић, АСК: 127); у јесенском *ведром* дану (Матавуљ, АСК: 28); у *великом* послу (Матавуљ, АСК: 114; Политикин магазин, ЕК); на *великом* благослову (Матавуљ, АСК: 50); по *великом* дијелу кршћанства (Матавуљ, АСК: 119); о *великом* пожртвовању (Домановић, АСК: 2); у *готовом* новцу (Глишић, АСК: 88); у *грозничавом* стању (Лазаревић, АСК: 41); на *добром* коњу (Лазаревић, АСК: 44); на том *добром* гласу (Веселиновић, АСК: 347, 349; Политика, ЕК); у *дугом* путу (Ћипико, АСК: 135; Политика, ЕК); На *дневном* реду (Глишић, АСК: 186; Политика, ЕК); *добром* пријатељу (Глишић, АСК: 181); у том *живом* зеленилу (Ћипико, АСК: 120); у *живом* црвенилу (Ћипико, АСК: 9); у *живом* разговору (Ранковић, АСК: 95); о [...] *заборављеном* детињству (Ранковић, АСК: 113); на *једином збрчаном* лицу (Лазаревић, АСК: 59); на *згодном* месту (Глишић, АСК: 70); о овом *загонетном* бићу (Домановић, АСК: 12); у *леденом* гробу (Кочић, АСК: 65); оном *лудом* Живану (Глишић, АСК: 160); по *лепом* стасу (Глишић, АСК: 106); у оном *лепом* руменилу (Веселиновић, АСК: 32); на овом *лепом* дару (Веселиновић, АСК: 223); *малом* сточићу (Ранковић, АСК: 117); као *малом* детету (Лазаревић, АСК: 3; Политика, ЕК); на тако *мудром* уређењу (Домановић, АСК: 19); према *младом* песнику (Домановић, АСК: 88); на овом *несрећном* путу (Домановић, АСК: 72); *милом* погледу (Ранковић, АСК: 82); у *недогледном* простору (Ћипико, АСК: 66); у *несвесном* детињству (Ранковић, АСК: 116); у *непознатом*, туђем свијету (Ћипико, АСК: 90; Политика, ЕК); том *неретком* случају (Ћипико, АСК: 16); по *новом* правилу (Глишић, АСК: 96; Политика, ЕК); у *оближњем* селу (Глишић, АСК: 110); *окожном* начелству (Глишић, АСК: 109); по *облом* трбуху (Домановић, АСК: 13); по *празном* и отвореном тавану (Ранковић, АСК: 28); У том *пријатном* и *важном* разговору (Домановић, АСК: 29); на његовом *пепелавом* деблу (Ранковић, АСК: 4); на *погрешном* путу (Ранковић, АСК: 79); по овако *ружном* времену (Ћипико, АСК: 14); *самом* министру (Глишић, АСК: 69; Политика, ЕК); на *самртном* часу (Нушић, АСК: 82; Мостови, ЕК); Тужим га *славном* суду (Кочић, АСК: 57); на *старом* месту (Лазаревић, АСК: 45); *смежураном* самртничком лицу (Ранковић, АСК: 114);

у *тамном* ваздуху (Домановић, АСК: 20); по *самом* челу (Ранковић, АСК: 4); о том *срећном* случају (Домановић, АСК: 38); моле *свештињем* Богу (Домановић, АСК: 35); на овом *сунчаном* пригревку (Ранковић, АСК: 50); у *самом* нашем темпераменту (Ранковић, АСК: 61); по овом *трновитом* путу (Ранковић, АСК: 38; Политика, ЕК); у *тежем* раду пољском (Глишић, АСК: 171); *туђем* оцу (Глишић, АСК: 170); у *целом* крају (Домановић, АСК: 25; Политика, ЕК); у *целом* селу (Ранковић, АСК: 14); по *целом* срезу (Ранковић, АСК: 100); *црномањастом* Турчину (Веселиновић, АСК: 367); по том *чудном* кругу (Ранковић, АСК: 15); на *чистом* служавнику (Глишић, АСК: 31); на неком *шареном* служавнику (Глишић, АСК: 70); по *широком* свету (Домановић, АСК: 3); по *широком* избору (Политикин магазин, ЕК); онај човек у *шареном* оделу (Домановић, АСК: 98).

Анализирани примери показују да је код описних придева у дативу и локативу једнине мушког и средњег рода фреквентнија придевска деklinација, али не можемо занемарити ни присуство облика именичке деklinације. С обзиром на то да су и у ЕК уочени као доминантни облици придевске деklinације ове групе придева, можемо закључити да се у публицистичком стилу савременог српског језика именичка деklinација у дативу и локативу једнине скоро сасвим изгубила.

е) акузатив; именичка деklinација

болесна оставила (Ћипико, АСК: 7); [...] гледа Марка замрла, *бледа* [...] (Ћипико, АСК: 118); виде и кмета тако исто *бледа* (Веселиновић, АСК: 45); Он се побоја да га родитељи не угледају *будна* (Ранковић, АСК: 89); *ваљана* човека (Глишић, АСК: 53); Имао је газду *вешта* (Глишић, АСК: 85); *врана*, непочишћена коња (Глишић, АСК: 154); који је попа *гологлава* стигао (Глишић, АСК: 107); *гола* коња (Матавуљ, АСК: 7); на онако *гола* коња (Кочић, АСК: 55); сећајући се *грдна* труда (Ранковић, АСК: 6); нађе *добра* коња (Матавуљ, АСК: 73); *душевна* човика (Матавуљ, АСК: 92); на *добра* господара (Ћипико, АСК: 8); *добра* домаћина (Глишић, АСК: 56); Никад га нисам видео тако *добровољна!* (Глишић, АСК: 34); наишао на ревизора *душевна* човека (Ранковић, АСК: 99); [...] као сад кад су затекли Страхину *жива*. (Глишић, АСК: 148); А теби наређујем да Лазара *жива* ухватиш (Веселиновић, АСК: 111); *замрзла* човека (Ћипико, АСК: 118); (*цјелива забленута* Бакоњу) (Матавуљ, АСК: 138); Ево нашег фра-Брне *здрава*. (Матавуљ, АСК: 119); одржи ме *здрава* (Лазаревић, АСК: 69); хлади *знојава* ковача (Лазаревић, АСК: 88); јурну на *изнемогла* старца (Домановић, АСК: 102); *куражна* човека (Глишић, АСК: 146); Ми убисмо човека ни *крива* ни *дужна*. (Веселиновић, АСК: 160; Илустрована политика, ЕК); врло *лепа* прихода [...] (Домановић, АСК: 19); видећи га онако *млада* и бујна! (Матавуљ, АСК: 144); угледах *млада* човека (Домановић, АСК: 99); [...] нађоше *мртва* у тору! (Кочић, АСК: 11); Није то лако гледати *матора* човека [...] (Веселиновић, АСК: 125); [...] да ме убију и осрамоте *мртва* (Веселиновић, АСК: 231); Виђу га *мртва!* (Ћипико, АСК: 28); *мртва*,

испружена на жало (Ћипико, АСК: 70); [...] и остави га у кући *нејака*, сироту (Ћипико, АСК: 114); [...] ако те *неприправна* затече? [...] (Ћипико, АСК: 95); Не може он да гледа *неваљала* човека. (Веселиновић, АСК: 134); поодавно *настањена* у граду (Ћипико, АСК: 36); удари једнога *невјешта* (Ћипико, АСК: 41); онако *непозната* (Глишић, АСК: 94); украо *натоварена* коња (Матавуљ, АСК: 106); проведе *неповријеђена* кроза погибли! (Матавуљ, АСК: 121); пред *незвана* госта (Веселиновић, АСК: 9); момак уведе *оседлана* коња (Ранковић, АСК: 100).

Акузатив једнине придева јавља се у два облика: једнак је номинативу „када је придев уз именицу м. р. која означава *ствар/биљку/појаву*: Видим *бео* пут – Видим *бели* пут, односно једнак је генитиву када је придев уз именицу м. р. са значењем *људског/животињског бића*: Видим *бела* коња – Видим *белог* коња“ (Станојчић–Поповић 2008: 93). То је заправо преношење категорије аниматности и на придев који конгруира са именицом у роду, броју и падежу. Нашом анализом обухватили смо примере придева само акузатива јд. м. и ср. рода који означавају *људско/животињско биће* који су обликом једнаки генитиву једнине, с обзиром на то да су облици акузатива једнаки номинативу препознатљиви из примера који су анализирани уз облике номинатива обе врсте деклинације.

личи на *обична* човека (Домановић, АСК: 9); тек пред зору што ме, *обучена* [...] занесе сан; (Домановић, АСК: 20); за *паметна* човека (Нушић, АСК: 62); [...] и кад га родих овако *проклета*! (Нушић, АСК: 26); обедисмо *права* здрава човека (Веселиновић, АСК: 90); Крушка га гледаше онако *понурина*. (Веселиновић, АСК: 12); [...] кад сам те онако *покуњена* видао! (Веселиновић, АСК: 92); проведе *пијана* девера (Лазаревић, АСК: 52); Људи гледаху Алексу онако *растужена* [...] (Веселиновић, АСК: 51); кад га видим онако *расплетена* (Веселиновић, АСК: 123); *разљућена* риса (Веселиновић, АСК: 259); Видећи га весела и *разговорна* (Веселиновић, АСК: 297); као *стара* друга (Ћипико, АСК: 122); *стара* човека (Ранковић, АСК: 86); Судац [...] осуђује Јолпаза Давидова, *стара* двадесет и двије године (Кочић, АСК: 73); *слична* ни носа, ни ока (Глишић, АСК: 45); оставише попа *сама* (Лазаревић, АСК: 81); заварава себе *сама* (Ранковић, АСК: 59); Хоћу да га видим *срећна* и весела (Веселиновић, АСК: 122); *сува* хлеба (Домановић, АСК: 67); *сува* корена (Ранковић, АСК: 15); затече сама Бакоњу, *тужна*. (Матавуљ, АСК: 139); *умешна* у свом послу (Глишић, АСК: 85).

Издвојени примери сведоче о доминацији краће форме придева над дужом што је посебно уочљиво код Матавуља и Ћипика. Фразеолошки израз у којем се усталио очекивани неодређени облик придева „ни *крива* ни *дужна*” пронашли смо у делу Јанка Веселиновића, а у ЕК је потврђен у 10 примера. У публицистичком стилу

можемо констатовати да су ретки примери употребе наставка именичке деклинације у облику акузатива јд. придева мушког и средњег рода: „за *поштена* и *честита* човека” (Политика, ЕК) само један пример.

ж) акузатив; придевска деклинација

за *болесног* сина (Ћипико, АСК: 13); *бели* лук (Веселиновић, АСК: 95); *ваљаног* лекара (Лазаревић, АСК: 6); у *Велики* Космај (Глишић, АСК: 123); оног *великог* ћурана (Глишић, АСК: 97); тог *великог* Страђанина (Домановић, АСК: 61); *гостионичарског* слугу (Глишић, АСК: 92); *дивљег* човека (Глишић, АСК: 130); *доброг* човека (Глишић, АСК: 85); *доброг* мркунца (Ранковић, АСК: 5); на *доброг* пријатеља (Политика, ЕК); *живог* мужа (Нушић, АСК: 94); *здравог* човека (Лазаревић, АСК: 5); овога *истог* човека (Домановић, АСК: 64); *куражног* вочића (Ранковић, АСК: 5); *лепог* агу Крушку (Веселиновић, АСК: 255); *лудог* Ширгу (Ранковић, АСК: 6); онога *маторог* (Веселиновић, АСК: 174); за *младог* научника (Домановић, АСК: 92; Политика, ЕК); свој *мирни* комшилук (Ћипико, АСК: 17); онај *мрки* морнар (Ћипико, АСК: 65); *малог* сиротог Пупавца (Глишић, АСК: 85); *новог* званичника (Глишић, АСК: 120); *младог* „билица“ (Матавуљ, АСК: 120); овај *наручени* скитач (Ћипико, АСК: 25); на *незваног* госта (Матавуљ, АСК: 98); коња, онако *оседланог* (Ранковић, АСК: 91); у *пијани* свијет (Ћипико, АСК: 48); једног *познатог* златара (Глишић, АСК: 87); *поштеног* и *доброг* човека (Глишић, АСК: 85); *поштеног* уметника (Нин, ЕК); *накосног* Вртирепа (Матавуљ, АСК: 91); на *покојног* Мију (Кочић, АСК: 22); *помамног* бика (Ранковић, АСК: 6); чује се *снажни* људски ход [...] (Ћипико, АСК: 34); у *старога* господара (Ћипико, АСК: 49); *светог* Ђорђа (Лазаревић, АСК: 32); *Арсена самог* (Лазаревић, АСК: 51); *самог* ч’а Марка (Ранковић, АСК: 16); *узбуђеног* Ширгу (Ранковић, АСК: 6); *чудног* звера (Глишић, АСК: 131); на *чудноватог* човјека (Матавуљ, АСК: 114).

Оба облика истих придева користе Ћипико *стара/старог*, Глишић *добра/доброг*, Матавуљ и Домановић *млада/младог*, Лазаревић *здрава/здравог* и *сама/самог*, Ранковић *сама/самог* и *оседлана/оседланог*, док Веселиновић *матора/маторог*. У синтагми „*бели* лук“, коју смо срели у делу Јанка Веселиновића, одређени облик придева је очекиван и можемо га објаснити чињеницом да су придеви у дужем облику када су у улози сталних атрибута. Придев *матори* се код Веселиновића јавио и у одређеном и у неодређеном виду. Када има функцију квалификације „гледати *матора* човека” стоји у неодређеном облику уз именицу. Али када постане поименичен, па се још нађе уз показну заменицу срећемо га у одређеном облику „*онога маторог*”. Упоредјујући примере које смо пронашли у ЕК можемо закључити да су врло ретки примери у којима препознајемо именичку деклинацију у акузативу једине, те можемо закључити да је у новинарском стилу

доминантнија придевска промена. Трагове именичке деклинације препознајемо тек у неком спорадичном примеру или у оквиру фразеолошког израза који својом структуром чува облик који се некада користио.

5.1.2. Придеви других односа

а) номинатив; именичка деклинација

глас *Живанов* (Глишић, АСК: 163); оштар поглед *капетанов* (Глишић, АСК: 35); дугачки практикант *капетанов* (Глишић, АСК: 118); савет *Маринков* (Веселиновић, АСК: 200); пријатељ *Милунов* (Глишић, АСК: 53); *редак* звер (Глишић, АСК: 131); један *сеоски* трговац (Глишић, АСК: 53); онај *Срејин* момак (Глишић, АСК: 50).

У облику номинатива неодређеног вида придева других односа забележен је мали број примера, а најчешћи облици су са наставцима *-ов*, *-ев* и *-ин*.

б) номинатив; придевска деклинација

тај *будући* зет (Нушић, АСК: 33); овај *данашњи* напис (Нушић, АСК: 107); *Државни* савет (Нушић, АСК: 13); *државни* саветник (Нушић, АСК: 44); *енглески* отац (Нушић, АСК: 67); Вођа *жандарски* (Ћипико, АСК: 26); *зимски* дан (Ћипико, АСК: 8); *зимски* капут (Нушић, АСК: 61); Овај *зубни* лекар (Нушић, АСК: 33); *миран* *јутрењи* ваздух (Ранковић, АСК: 106); *кожарски* трговац (Нушић, АСК: 34); слуга *кућевни* (Глишић, АСК: 59); *крупан* *људски* глас (Ранковић, АСК: 36); *марвени* трговац (Веселиновић, АСК: 114); *министарски* фијакер (Нушић, АСК: 27); *Наредни* дан (Ћипико, АСК: 16); наш *народни* обичај (Нушић, АСК: 67); Оштар *ноћни* ваздух (Ранковић, АСК: 36); *Окружни* Суд (Кочић, АС: 69); *полицјски* чиновник (Нушић, АСК: 102); *Предвечерњи* лахор (Ћипико, АСК: 18); *природни* закон (Ћипико, АСК: 33); *старачки*, дрхтави глас (Ћипико, АСК: 29); неки *трговачки* путник (Ћипико, АСК: 15); мој *трговачки* углед (Нушић, АСК: 104).

Из наведених потврда одређеног вида придева можемо закључити да је одређени вид очекиван уз придеве са присвојним заменицама и односне придеве који имају само одређени вид.

в) генитив; именичка деклинација

испод *бабина* рукава (Лазаревић, АСК: 38); из *Банова* Поља (Веселиновић, АСК: 6); ни дората *Блитварева* (Матавуљ, АСК: 65); ни вранца *Вртирепова* (Матавуљ, АСК: 59); до *владичина* двора (Лазаревић, АСК: 77); Јолпаза *Давидова* (Кочић, АСК: 73); мишљења *Дувалова* (Матавуљ, АСК: 47); до *Ђурђевадне* (Глишић, АСК: 52); од *Ђорђева* (Лазаревић, АСК: 12); Уочи *Ивањадне* (Глишић, АСК: 97); особинама *Јерковићева* соја (Матавуљ, АСК:

144); на лицу *Јелкину* (Матавуљ, АСК: 121); Из *Јоцина* говора (Лазаревић, АСК: 19); до доласка *капетанова* (Ранковић, АСК: 128, 131); наставак *Крстова* причања (Матавуљ, АСК: 133); *Крстова* лишца (Кочић, АСК: 45); сина *Кушмелјева* (Матавуљ, АСК: 18); од погледа *капетанова* (Глишић, АСК: 36); *курвина* сина (Кочић, АСК: 71); *Лазина* веселога лица (Ћипико, АСК: 52); преко *Љубишина* лица (Ранковић, АСК: 54); до *Митровадне* (Глишић, АСК: 55).

Када је у питању облик генитива једнине придева других односа са променом по именичкој деклинацији можемо уочити да су доминантни примери присвојних придева настали од властитих именица, а најчешће их срећемо у делу Симе Матавуља. Занимљиво је посебно се осврнути на пример који се односи на верски празник „до *Петрова* дне” код Матавуља, а и примере које најчешће срећемо код Глишића: „до *Ђурђевадне*”, до „*Митровадне*”, „уочи *Ивањадне*”. Можемо закључити да се ради о сложеницама на чијем је првом месту придев и то у неодређеном виду, дакле са наставком именичке деклинације који је срастао са архаичним морфолошким обликом *дне*. У прилог објашњењу наведених сличних облика који се појављују у једном од дијалектолошких зборника издвојићемо закључак из рада „Говори Србијанског Полимља“ Мирослава Николића: „Овакви ликови бележени су, као што се види, не само од православних, него и од муслимана. Они су, иначе, вишеструко занимљиви, прво, по алтернацији *дан-дне*; друго, по готово редовно дугом финалном *-е* [...]; треће по геминираном *н* (←*дн*); четврто, по облику првога дела сложенице (придеву); који је најчешће једнак и у ген. и у лок.” (Николић 1991: 328).

иза паса *млинарева* (Матавуљ, АСК: 72); испод *Недићева* забрана (Ранковић, АСК: 50); од *небесна* плаветнила (Ранковић, АСК: 55); брата *Османова* (Ћипико, АСК: 22); иза *Павлова* венчања (Ћипико, АСК: 109); поред вира *Петрова* (Глишић, АСК: 28); до *Петрова* дне (Матавуљ, АСК: 5); за Момчила *Перићева* (Глишић, АСК: 92); из живота *покојникова* (Ранковић, АСК: 103); Испод врата *Рудоњина* (Кочић, АСК: 7); синовца *Рељина* (Кочић, АСК: 12); после изласка *сунчева* (Ћипико, АСК: 8); звук *старичина* гласа (Ћипико, АСК: 91); из *сестрина* загрљаја (Матавуљ, АСК: 114); *Срдарева* оштрог погледа (Матавуљ, АСК: 59, 72, 101); доводећи *стричева* кулаша (Матавуљ, АСК: 130); друга *Стојанова* (Матавуљ, АСК: 146); од дана одласка *Станкова* (Веселиновић, АСК: 82); као ни *Топузова* вранца (Лазаревић, АСК: 48); из *тетина* погледа (Ранковић, АСК: 116); иза добра *фратрова* коња (Матавуљ, АСК: 22); у славу *Христова* храма (Ћипико, АСК: 131).

У Речнику Матице српске налазимо: „**пётровача** ж 1. бот. и агр. = петровка и петровњача назив за јабуку, крушку, смокву која сазрева о Петровдану.” (РМС IV: 405); „**Пётровдан** м цркв. празник св. Петра и Павла, Петрово, који пада на почетак лета.” (РМС IV: 405); „**Ђурђевдан**, Ђурђевдана и **Ђурђев дан**, Ђурђева дана и ~ дне м (лок. Ђурђевдану, Ђурђеву дану и ~ дне) дан посвећен св. Ђурђу (који се слави 23. IV I 6. V); пролећни празник. — Устав неће ући у живот пре Ђурђева дне. Гавр. Тај неће дочекати Ђурђевдана. Р-К Реч.” (РМС I: 825).

За облик *Петрова дне* у ЕК није пронађен ниједан пример, па можемо закључити да је та форма потпуно архаична. Такође, и за пример *Ђурђева дне* није било потврда у ЕК, а за пример „од Митрова до *Ђурђева дана*” (Политика, ЕК) који је и у новинарском стилу стављен под знаке навода указује на устаљени језички израз који опстаје захваљујући чврстој међусобној вези језичких јединица.

Интересантно је издвојити из дела Симе Матавуља пример „*Срдарева оштрог погледа*”, као и код Ћипика „*Лазина веселога лица*” у којем препознајемо као неубичајено и неочекивано да један до другог стоје два придева различите деклинације што можемо објаснити карактеристиком пишчевог стила.

г) генитив; придевска деклинација

из *административног* одељења (Нушић, АСК: 12); *Благојевог* брње (Лазаревић, АСК: 63); *ваљевског* вашара (Глишић, АСК: 122); *Вујиног* стаса (Глишић, АСК: 178); из *горњег* краја (Глишић, АСК: 111); из *доњег* краја (Глишић, АСК: 53, 99); са *државног* фијакера (Нушић, АСК: 21); за *државног* питомца (Домановић, АСК: 38); од *Ђорђевог* капута (Лазаревић, АСК: 24); *енглеског* конзула (Нушић, АСК: 25); *енглеског* језика (Нушић, АСК: 36); са *западног* неба (Кочић, АСК: 79); из старог *Ивановог* вајата (Веселиновић, АСК: 49); у интересу *јавног* морала (Домановић, АСК: 13); до чина *капетанског* (Глишић, АСК: 110); *комишинског* пута (Ћипико, АСК: 101); за *марвеног* лекара (Нушић, АСК: 79); крај *министровог* стола (Нушић, АСК: 16); *мушког* тима (Политика, ЕК); за Јована ч'а *Марковог* (Ранковић, АСК: 17); *ноћног* ветра (Ћипико, АСК: 4); од *окружног* начелства (Глишић, АСК: 120); *опитинског* писарства (Глишић, АСК: 39); *опитинског* писара (Глишић, АСК: 51, 53); *опитинског* суда (Политика, ЕК); *патриотског* положаја (Домановић, АСК: 11); од *парохијског* дома (Матавуљ, АСК: 145, 146); с *политичког* пола (Домановић, АСК: 16); после *пољског* рада (Домановић, АСК: 25); око тешког *пољског* рада (Глишић, АСК: 53); вријеме највећег *пољског* рада (Матавуљ, АСК: 142); бројаница *рудничког* проте (Ранковић, АСК: 4); код кмета *сеоског* (Глишић, АСК: 32); до *среског* старијег ћате (Глишић, АСК: 130); од женског *смедеревског* света (Глишић, АСК: 84); из скорашњег *стричевог* живота (Матавуљ, АСК: 110); оног погледа *Станковог* (Веселиновић, АСК: 200); *трговинског* уговора (Нушић,

АСК: 113); од *туђинског* зулума (Домановић, АСК: 37); за *турског* суда (Кочић, АСК: 58); око *фратарског* стола (Матавуљ, АСК: 82); од *херцеговачког* дувана (Ћипико, АСК: 125); из *чиновничког* реда (Глишић, АСК: 84); поред зида *школског* (Глишић, АСК: 100).

У примерима генитива анализираних групе придева који имају придевску деklinацију осим присвојних придева уочавамо и придеве временског и просторног односа који су малобројни. Ранковић користи облике и именичке и придевске деklinације за различите придеве настале од властитих именица *Недићева* и *Марковог*, док код Лазаревића срећемо *Ђорђева/Ђорђевог*. Код Матавуља смо препознали двојаки облик у примеру *стричева/стричевог*. Можемо закључити да је однос употребе генитива присвојних придева м. и ср. рода једине обе деklinације прилично уједначена. За примере типа „*енглеског* конзула”, „*општинског* писара”, „*парохијског* дома”, „*административног* одељења” можемо рећи да представљају називе и да је одређени вид придева очекивани облик.

Уколико упоредимо стање у ЕК можемо закључити да су, у односу на неколике примере именичке деklinације, уочене бројне потврде генитива присвојних придева и придева других односа (просторног, временског, месног, намене) у новинарском стилу.

д) датив/локатив; именичка деklinација

по пијанству *Арсенову* (Лазаревић, АСК: 53); у акту *директорову* (Домановић, АСК: 43); о *Ђурђевудне* (Глишић, АСК: 54; Лазаревић, АСК: 26); по *Илијинудне* (Глишић, АСК: 91); на лицу *Иванову* (Веселиновић, АСК: 137); Данилу *Јованову* (Ћипико, АСК: 132); распису *капетанову* (Глишић, АСК: 122; Ранковић, АСК: 71); ка *кметову* столу (Глишић, АСК: 5); у дому *Кушмељеву* (Матавуљ, АСК: 34); у *мајчину* крилу (Ранковић, АСК: 15); о *Марковудне* (Глишић, АСК: 125); о *Петровудне* (Глишић, АСК: 172; Лазаревић, АСК: 90); према *попову* винограду (Глишић, АСК: 98); на *попову* лицу (Лазаревић, АСК: 99); н *провинцијалову* лицу (Матавуљ, АСК: 83); према *Спасојеву* боравишту (Ћипико, АСК: 45); у *тетину* срцу (Ранковић, АСК: 121); *учитељеву* ћурану (Глишић, АСК: 11); у *Хајдук-Вељкову* шанцу (Лазаревић, АСК: 53).

За примере датива једине м. и ср. р. придева именичке деklinације можемо рећи да се јављају искључиво код свих писаца само присвојни придеви, док код Нушића и Кочића нисмо пронашли ниједну потврду. У делу Јанка Веселиновића уочили смо двојаку употребу придева *Иванову/Ивановом*.

Када је у питању стање у ЕК пронашли смо само један пример именичке деклинације: „Сабрала је у недељу по *Петрову дану* [...]” (Политика, ЕК); док је синтаagma „по/о *Петровдану*” уочена 6 пута. За облик *Петрову дне* у ЕК није пронађен ниједан пример, па можемо закључити да је та форма потпуно застарела. Слично, и за пример *Ђурђеву дне* није било потврда у ЕК. За локатив са предлозима *о, по, на* + *Ђурђевдану* у ЕК је пронађено 14 примера.

ђ) датив/локатив; придевска деклинација

у *владином* листу (Домановић, АСК: 20); у важном *државном* послу (Домановић, АСК: 14); у нашем *државном* животу (Домановић, АСК: 14, 58); на *енглеском* језику (Нушић, АСК: 66); к *зарошком* хатару (Глишић, АСК: 142); вашем *зубном* лекару (Нушић, АСК: 35); парњак *Ивановом* Лазару (Веселиновић, АСК: 16); у *јесенском* ведром дану (Матавуљ, АСК: 28); у прозачном *јутарњем* сумраку (Кочић, АСК: 5); заступнику *капетановом* (Глишић, АСК: 134); о *краљевом* дану (Нушић, АСК: 15); по *левом* боку (Лазаревић, АСК: 25); на ча *Марковом* комишању (Ранковић, АСК: 11); *Маркановом* Точку (Кочић, АСК: 61); на *министровом* лицу (Глишић, АСК: 188); на *министарском* фијакеру (Нушић, АСК: 21); у *муслиманском* кварту (Ћипико, АСК: 126); на *ненадлежном* месту (Домановић, АСК: 8); на великом *опитенародном* збору (Домановић, АСК: 39); у свом *прваињем* уверењу (Глишић, АСК: 77); у *противном* правцу (Матавуљ, АСК: 111); „*Просветном* савету на мишлење.” (Домановић, АСК: 41); *сеоском* обору (Глишић, АСК: 3); на друму *сеоском* (Глишић, АСК: 70); оцу *Станковом* (Веселиновић, АСК: 38); о *Станковом* мегдану (Веселиновић, АСК: 103); о убиству *Станковом* (Веселиновић, АСК: 195); По гласу *Станковом* (Веселиновић, АСК: 287); о каквом важном *финансијском* питању (Домановић, АСК: 25).

Упоређујући облике именичке и придевске деклинације придева у дативу/локативу јд. м. и ср. р. једине препознајемо да су облици одређеног вида фреквентнији од неодређеног. У прилог томе иде и чињеница да се у дужем облику у дативу срећу и по неки месни и временски придев којих у краћим облицима датива ове групе придева нема.

е) акузатив; именичка деклинација

увијена у *липов* лист (Ранковић, АСК: 5); брата *Османова* (Ћипико, АСК: 22); А познајеш ли *Теткина* брата? (Матавуљ, АСК: 84).

За облик неодређеног вида акузатива придева других односа забележено је врло мало потврда.

ж) акузатив; придевска дефлекција

вранца *Живановог* (Глишић, АСК: 156); Ухватили *учитељевог* ћурана (Глишић, АСК: 12); за *државног* питомца (Домановић, АСК: 38); на *њихова негдашњега* слугу Спасоја (Ћипико, АСК: 32); на *садашњега* господара (Ћипико, АСК: 36).

Можемо закључити да су примери придева из дела анализираних група писаца у генитиву јд. м. и ср. рода и то присвојних придева са облицима именичке дефлекције најбројнији, за разлику од облика акузатива за који смо уочили само неколико примера.

Сматрамо да је неопходно да се у току овог разматрања осврнемо на један од чланака М. Стевановића под називом „Двојство облика посесивних придева и заменица на *-ов* и *-ин*” у којем нас подсећа да је наш језик наследио двојак придевске облике „из далеке старине”. Једни од њих означавали су својство, па се та функција обележавала придевом са падежним наставцима као и код именица, а други су у себи садржавали још и одређеност појма којем се својство приписује, а настајали су тако што се првобитно на просте придевске облике именске промене додавала анафорска заменица *јь, ја, је*. Тако сложена, придевска промена „највероватније под утицајем заменичких облика, већ од првих времена историји познате епохе развитка нашег језика почела је потискивати именичке наставке придева у појединим падежима. Тим путем се постепено губило осећање разлике у употреби придевских облика с једним и другим функцијама, чак и у оним падежима где се разлика у облицима досад очувала” (Стевановић 1949: 24). У чланку се наводи да питање двојак облика заслужује посебну пажњу, а разлог због којег разматра ову тему је тај што се у нашем језику још увек каже да се ови придеви употребљавају само са наставцима именичке промене, сматрајући такву тврдњу нетачном. Наглашава да су до сада граматичари придеве делили на оне који се у ном. једнине м. р. завршавају сугласником и означавали их као неодређене, а придеве са самогласником у том облику као одређене. Узимајући у обзир као критеријум промене само облик ном. јд. граматичари су допуштали да се присвојни придеви са обликом ном. јд. м. рода, као и присвојене заменице на *-ов* и *-ин*, могу мењати само по именичкој промени. Али стварно стање у језику показује другу слику. „У облицима ген., дат. и лок. једнине м. и ср. рода придеви на *-ов (-ев)* и *-ин*, као год и заменице: *његов, њен, њезин, њин* и *њихов* – употребљавају се, дакако, с именичким завршецима, али не само с њима, већ и с наставцима придевске промене, и то како у

говору широких народних слојева, тако и у језику наших писаца, поред осталих и у језику Вука Караџића, Ђуре Даничића и у језику народних умотворина” (Стевановић 1949: 25). За разлику од правила која Вук даје у својој првој граматизи „Писменици” из 1814. где дозвољава облике у ген. и *Љубинковог* и *Љубинкова*, а у дат. *Љубинкову* и *Љубинковоме*, да би, како каже Стевановић „кад граматички и иначе постаје ученији”, већ 1818. био искључив и навео да се сви придеви на сугласник мењају једнако као придев *жут*, дакле по именичкој промени. Насупрот Даничићу који дозвољава двојство ових облика, Стојан Новаковић наглашава да се они мењају само у неодређеном виду. Сви наведени ставови утицали су на то да тадашње „школске граматике касније за књижевну употребу присвојних придева и заменица на *ов* и *ин* прописују само наставке неодређене придевске, тј. именичке промене, наравно уколико су се ови код придевских речи очували” (Стевановић 1949: 26).

Све то имало је утицаја на ширење именичке промене у разговорном језику, а посебно у писаној речи где се могла вршити контрола и ревизија. За дело Јанка Веселиновића Стевановић истиче да је у ген. јед. придева и придевских заменица на *-ов* и *-ин* м. рода доминантнија, тј. три пута је чешћа придевска од именичке промене. „Код П. Кочића на 8 облика неодређене форме нашао сам 12 примера са завршецима одређеног вида” (Стевановић 1949: 30). Чак и Вук у преводу *Новог завјета* и у другим својим делима, по речима Стевановића употребљава понекад двојаке облике. Иако има писаца код којих Стевановић није пронашао ниједан пример придевске промене, он истиче да је употреба двојакних облика узима све шире размере, питајући се откуда у делима писаца толико облика против којих су граматичари устајали. „Одговор на ово питање је врло прост – писци су их узели с правога врела, из народних говора” (Стевановић 1949: 31). Код образованих људи и у народу се, по наводима Стевановића, много ређе чују облици присвојних придева на *-ов* и *-ин* по именичкој промени. Једино за југозападне крајеве истиче да нису необични примери именичке промене као у делима Матавуља, Љубише, Ћоровића. „Случај Лазе Лазаревића може се објаснити искључиво сталном пишчевом бригом и настојањем да пише што чистијим и граматички правилнијим језиком. Сliku мачванског говора у овом погледу верније представља његов најужи земљак и савременик Јанко Веселиновић. Сем тога, и код самог Лазаревића у његовим приватним писмима, али, што је нарочито важно истаћи, само у онима која је писао у време својих студија, налазимо примере: *без Маминог знања 483, Саву Катиног 497* и сл. У каснијим писмима, из зрелијих година његових, таквих примера већ нема”

(Стевановић 1949: 33). Другим и сложенијим питањем Стевановић сматра напоредну употребу одређених и неодређених облика ових придева када у њиховом облику номинатива не налазимо за то оправдања. Наглашава да су у језику појаве много сложеније и да на бројне процесе утичу разни чиниоци, закључујући да се формална разлика осим у номинативу једнине очувала у генитиву и дативу/локативу јд. м. и ср. рода. На појављивање паралелних придевских облика Стевановић истиче функцију ових речи које су врло често у језику преузимале придевске заменице. На тај начин се служба и једних и других облика придева свела на исказивање особине, дакле, у атрибутој служби. Стевановић наглашава да се не може дати за право граматичарима, који су настојали да ограниче употребу придева и заменица на *-ов* и *-ин* са наставцима придевске промене. „Правац језичког развика се не одређује унапред спремљеним, укалупљеним прописима, већ избија из саме природе језика, из целокупне његове структуре и унутрашњих језичких закона, нераздвајно везаних с развикам и потребама друштва, које се језиком служи” (Стевановић 1949: 36).

5.1.3. Градивни придеви

а) номинатив; именичка деклинација

један *гвозден* астал (Глишић, АСК: 19); Владимир *Гвозден* анализира [...] (Културни додатак, ЕК); *Гвозден* истиче да [...] (Политика, ЕК).

б) номинатив; придевска деклинација

свилени ауфпуц (Нушић, АСК: 22); *сребрни* криж (Ћипико, АСК: 118).

в) генитив; именичка деклинација

На гроб *натрпаше* [...] *трња*, највише *глогова* (Глишић, АСК: 159); *златна* гајтана (Лазаревић, АСК: 25); без *златна* силаја (Лазаревић, АСК: 30); ништа *златна* ни *сребрна* (Матавуљ, АСК: 70); из *треињева* *чибука* (Ранковић, АСК: 63).

г) генитив; придевска деклинација

лепша од *каменог* *блеска* (Ранковић, АСК: 9); *кукурузног* *брашна* (Ћипико, АСК: 9).

д) датив/локатив; придевска деклинација

у *Бронзаном* *Мајдану* (Кочић, АСК: 32); у *земљаном* *суду* (Ранковић, АСК: 112).

За групу градивних придева можемо констатовати да је у корпусу пронађено само неколико примера, те не можемо дати неки прецизнији закључак.

Придев *гвозден* се у новинарском стилу у номинативу најчешће јавља као антропоним или као патроним, дакле ту је најчешће препознатљиво поименичавање што можемо поткрепити чињеницом да смо од 285 примера у ЕК срели само два која су имала функцију атрибута. За облик номинатива одређеног вида придева *гвоздени* нисмо пронашли потвду у анализираном корпусу. За придеве *кукурузни*, *камени* очекиван је облик одређеног вида. У *Речнику Матице српске* налазимо: „**камен**, -а, -о (обично одр.) **1. који је начињен од камена.** — [Нешто се] скотрљана камен под. *Киш.* На ливади . . . бијелио се камени нишан на свјежем мезару. *Сим.*“ (РМС II: 641). Само одређени облик придева нашли смо за „**кукурузни**, -а, -б **1. који се односи на кукуруз.** **2. Који је начињен од кукурузна зрна:**~ брашно.“ (РМС III: 119). За облик генитива можемо уочити из наведених примера да су бројнији примери именичке деклинације, док је облик датива градивних придева потврђен у два примера придевске деклинације. У акузативу није било потврда.

5.1.4. Закључне напомене

С обзиром на то да су дела писаца који су живели и стварали крајем XIX и почетком XX века настајала у периоду у којем је био изражен утицај традиционалне Вукове граматике, можемо закључити да су облици именичке деклинације у великој мери очувани. Номинатив већине описних придева у облику једнине мушког и средњег рода може имати наставке обе деклинације. За ову групу писаца карактеристично је да је облик одређеног придевског вида доминантнији, али треба истаћи чињеницу да је и облик неодређеног вида потврђен у великом броју примера. Није неуобичајено да исти придев у номинативу писац користи у облицима обе деклинације попут Ћипика, Глишића, Матавуља, Домановића и Веселиновића. Од зависних падежа, највећи број примера описних придева именичке деклинације забележено је у генитиву, а потом за бројношћу следе облици датива/локатива и акузатива. Генитив неодређеног вида описних придева је у односу на сличне примере осталих писаца ове групе доминантнији у делима Ћипика, Матавуља и Кочића, дакле писаца из западних крајева, на супрот Нушића код кога смо забележили свега једну потврду. За облик датива/локатива именичке деклинације на

основу издвојених примера можемо закључити да је у поређењу са примерима описних придева одређеног вида потврђен знатно мањи број примера. Занимљиво је истаћи да је облик неодређеног вида акузатива за живо фреквентнији код писаца са западне територије у односу на облике придевске промене. Код осталих писаца су примери акузатива са значењем аниматности по односу облика именичке и придевске деklinације прилично уједначени.

За облике придева других односа у номинативу немамо много потврда, али на основу потврђених примера може се уочити доминација одређеног вида. Присвојни придеви на *-ов*, *-ев* и *-ин*, који су у номинативу једнине мушког и средњег рода неодређеног вида, у генитиву могу имати облике обе деklinације. Највише забележених примера именичке деklinације учили смо у делу Симе Матавуља, док код Домановића и Нушића нисмо нашли ниједну потврду. Придеви који се завршавају на *-ски*, *-чки* и *-шки* могу имати само облике одређеног вида што примери код свих писаца ове групе потврђују. За облик датива придева других односа именичке деklinације осим код Нушића и Кочића где нисмо пронашли ниједан пример, код свих осталих писаца из овог периода нашли смо потврде само за присвојне придеве. Придеви других односа са наставцима придевске деklinације су бројнији, на шта утичу придеви временског и просторног односа који припадају овој групи. За облик акузатива ове групе придева имамо мало потврда, а незнатно превлађују облици придевске деklinације.

Група градивних придева има најмањи број примера, за које је карактеристично да су облици именичке деklinације најбројнији у облику генитива, док у акузативу са значењем живог бића нисмо у овом делу корпуса пронашли ниједан пример.

5.2. *Анализа корпуса друге половине XX века*

У оквиру друге групе писаца чији су романи део корпуса нашег истраживања налазе се писци чија дела представљају богату подлогу за многа лингвистичка проучавања. У овој групи анализирани су примери придева из дела књижевних стваралаца који су писали у другој половини двадесетог века: Бранка Ћопића (1915–1984), Владана Деснице (1905–1967), Меше Селимовића (1910–1982), Милоша

Црњанског (1893–1977), Иве Андрића (1892–1975), Слободана Селенића (1933–1995) и Добрице Ћосића (1921–2014).

У лингвистичкој литератури указано је на то да постоје извесне промене када је реч о деклинацији придева, што потврђује и став Ж. Станојчића (Станојчић 1996: 117) да се „на обличком нивоу језика, несумњиво најкарактеристичније померање у српском књижевном језику периода 1945–1995. извршило у употреби форми придева”. У оквиру нашег рада издвојићемо и описати однос између именичке и придевске промене придева, тј. утврдити у којој мери је ова прва заступљена код писаца горепоменутог периода. Придеви су, као и у претходном поглављу селектовани по падежима и на основу деклинације коју репрезентују, имајући у виду да се на основу семантичког критеријума могу класификовати у описне, градивне и придеве других односа (присвојне, месне, временске, просторне и других односа). Како Станојчић наводи „облички ниво српског књижевног језика своју еволуцију током последњих 50 година развитка манифестује, пре свега, стабилизовањем неколико 'колебљивих' алтернација у главним класама речи: именицама, придевима, бројевима и глаголима. При томе, српска граматичка литература обично разматра одређене морфолошке опозиције у истој парадигми, обележавајући их као (условни) архаизам или као (условну) иновацију, пре свега у односу на Вукову и непосредно поствуковску фазу развитка модерног српског књижевног језика. Другим речима, у њиховом смештању у дату од ове две категорије, граматике их обележавају као *опште*, што најчешће значи – *неутралне*, или као *обележене* специфичним *језичким типом* (који најчешће носи атрибуте 'апсолутно вуковски', 'релативно вуковски' и сл.)” (Станојчић 1996: 112–113). У овом делу рада ћемо настојати да на основу издвојених примера установимо колико тип деклинације зависи од придевског вида на корпусу писаца који су стварали у другој половини двадесетог века.

5.2.1. Описни придеви

а) номинатив; именичка деклинација

Безбрк, ситан и усукан човек (Андрић 1981: 69); *болестан* човјек (Селимовић 1983: 26); *богат*, угледани школован човек (Андрић 1981: 59); *болестан* човек (Андрић 1981: 11); *бучани* шаролик живот (Андрић 1981: 16); Хаим одлазио, погнути *брижан* (Андрић 1981: 74); Бискуп међутим *благ* и насмешен (Црњански, АСК: 24); *блијед* и зимогрољив, дјед (Ћопић, АСК: 37); *Беспросторан* и посвудашан (Десница, АСК: 14); *весео* шапат (Селимовић

1983: 42); *вечит* предмет (Селенић 1996: 224); једва *видљив* титрај усана (Селимовић 1983: 58); *врео* катран (Ћосић, АСК: 100); један *ветрењаст* младић (Андрић 1981: 64); *Велик* нос (Андрић 1981: 52); *Велики* плочник огромног стамбеног блока (Мостови, ЕК).

У оквиру синтагме „*велик* нос” (Андрић 1981: 52) уочавамо придев *велик* у неодређеном виду код Андрића што је врло редак случај за овај придев, а као што смо и у претходном поглављу навели да одређени облик овог придева усталио се и у именском делу предиката. У ЕК нисмо пронашли ниједан пример за облик неодређеног вида, док за облик одређеног има велики број потврда.

груб стричев глас (Селимовић 1983: 48); *густ* непрекидан топот (Селимовић 1983: 63); *гибак*, увек млад (Ћосић, АСК: 7); *гласан* клокот (Ћосић, АСК: 25); тај крај, *глуп*, воден, баровит, раван (Црњански, АСК: 59); неки такав снажан, *громадан* човјек (Десница, АСК: 11); Снег, ситан и *густ* (Ћосић, АСК: 13); из кога немо сипи *густ* снег (Политика, ЕК).

Попут примера синтагми у којима је придев дат у инверзији, о којима ћемо у наставку говорити уз анализу придева из дела Црњанског, и код Ћосића („Снег, ситан и *густ*” (Ћосић, АСК: 13)) уочавамо неуобичајен и неочекиван редослед у односу на примере које налазимо у ЕК. За разлику од публицистичког стила у којем је претпостављени ред речи управо онакав какав поседује већина говорника српског језика, дакле да именици претходи придев који је ближе одређује, у језику писаца распоред језичких јединица представља одраз сопственог израза и стила.

дрзак смијешак (Селимовић 1983: 16); *даровит* млад човек (Селенић 1996: 217); *Диван* материјал (Десница, АСК: 31); *добар* комшија (Селенић 1996: 177; Ћопић, АСК: 14); *драг* пријатељ (Селенић 1996: 254); *директан* мирис (Селенић 1996: 20); *духовит* и надарен подржавалац (Селенић 1996: 14); [...] увекбио *дубоки* тврд (Андрић 1981: 51); *дједов* гост (Ћопић, АСК: 13); *добар* и занимљив свијет (Ћопић, АСК: 13); *Егидијев* је тромбон [...] (Десница, АСК: 50); ниједан *жив* човек (Ћосић, АСК: 164); *жут* лик (Црњански, АСК: 41); *задимљен* простор (Селимовић 1983: 23); *зачуђен* поглед (Селимовић 1983: 67); *болешљив* и *збуњен* каплан (Селимовић 1983: 57); неискусан и *зелен* младић (Селенић 1996: 68); *забринут* Тола (Ћосић, АСК: 139); капетан, *збуњен* и неодлучан, истрча [...] (Ћосић, АСК: 104); обичан, *здрав* човек (Андрић 1981: 54); *Загрљен* топлим дечјим рукама [...] (Црњански, АСК: 10); *зачуђен* старац (Ћопић, АСК: 38); остарео, *измењен* (Црњански, АСК: 32); *Изнурен* од бола (Црњански, АСК: 18); *Испрекидан* лавез паса (Црњански, АСК: 5); *Истрљан* ракијом (Црњански, АСК: 39); *јак* осјећај (Селимовић 1983: 101); *коритаст* траг (Селимовић 1983: 37); *крупан* смех (Ћосић, АСК: 9, 81); Неки *крупан* човек (Црњански, АСК: 98); *Кривоног* и тежак (Црњански, АСК: 6); Ницо није *крадљив* човјек [...] (Ћопић, АСК: 42); *лак*

ироничан смијешак (Селенић 1996: 107); *Лак* ветар (Ћосић, АСК: 121); *леп* иметак (Селенић 1996: 74); *леден* леш у снијегу (Селимовић 1983: 81, 257); *Лак* живот (Црњански, АСК: 92); један *леп* и мек (Црњански, АСК: 112); *Лењ*, толико лењ да [...] (Црњански, АСК: 16); Био је [...] *лијеп* плав човјек [...] (Десница, АСК: 16).

У већини примера су описни придеви неодређеног вида употребљени у номинативу уз именицу на коју се односе, повремено са неком од придевских заменица испред њих, а ретко самостално.

миран дан (Селимовић 1983: 79); *млад* официр (Селимовић 1983: 52); *Млад* човјек (Десница, АСК: 76); *мокар* јастук (Селимовић 1983: 28, 33); *мудар* човек (Селенић 1996: 105); *мучан* бол (Селимовић 1983: 26); Мијат [...] висок и *мршав* (Ћосић, АСК: 15); *мршав*, танак човек (Андрић 1981: 51); *Мртав* човек (Ћосић, АСК: 90); један *млад* човјек (Андрић 1981: 129); *Млад* милиционар (Ћопић, АСК: 138); тоје био *млади* богатособењак (Андрић 1981: 61); *млаки* нездрав јужни ветар (Андрић 1981: 22); *мршав*, танак човек (Андрић 1981: 51); *Мучан* задах (Андрић 1981: 22); *Мокар* мирис (Црњански, АСК: 10, 137); *Миран* и самоуверен, предвиђао је [...] (Црњански, АСК: 11); *млад* монах (Црњански, АСК: 111).

Уколико се подсетимо да се уз број *један*, као и неодређене заменице *неки*, *некакав* и сл. користи неодређени придевски вид, онда нас пример који срећемо код Деснице („само један *мртви* рукавац времена“) наводи на закључак да би у овом случају требало употребити уместо одређеног вида придева, заправо неодређени. Насупрот граматичке норме која је карактеристична за српски књижевни језик, у својим делима писци могу да распореде језички материјал на начин који најбоље осликава њихову поетску замисао.

надарен подражавалац (Селенић 1996: 14); амбис *непремостив* (Селенић 1996: 12); *несумљив* и опште познати шеф (Селенић 1996: 281); *невесео* одсутан поглед (Селимовић 1983: 93); неочекиван и *невидљив* доживљај (Селимовић 1983: 84); *немиран* одсјај (Селимовић 1983: 57); *Неопажен* од паса (Ћосић, АСК: 98); *немоћан* пред њима (Ћосић, АСК: 9); *неодређен* шум (Селимовић 1983: 81); густ *непрекидан* топот (Селимовић 1983: 63); *нечујан* вјетар (Селимовић 1983: 59); један *невин* (Андрић 1981: 32); Бујани још *неискусан*, *младић* је [...] (Андрић 1981: 25); његов *необичан* начин живота (Андрић 1981: 63); *Непосредан* и отворен, фра Петар (Андрић 1981: 49); [...] али *несрећан* човек је сигурно (Андрић 1981: 51); Такав је *нов* ред (Андрић 1981: 33); неки *нов*, ситан апсеник (Андрић 1981: 76); *Надодољен* и глават (Црњански, АСК: 57); Још *необучен*, Комесар (Црњански, АСК: 17); *Необичан* и туђ звук (Црњански, АСК: 13); Скоро *непомичаин* (Црњански, АСК: 39); *непрекидан* шум (Црњански, АСК: 40); некакав *неуобичајен* неред (Ћопић, АСК: 84); Овдје сам остао *непознат* или неоткривен. (Десница,

АСК: 46); *Нетрпељив* према свему (Десница, АСК: 91); *незнатан* помак руке (Десница, АСК: 14); *непознат* немир (Десница, АСК: 38); Како је био *њежан* и крхак, (Десница, АСК: 24).

У номинативу једнине именичке деклинације уз број *један* и неодређену заменицу *неки* потврђује се правило које већина граматика наводи да се у таквим спојевима речи употребљава неодређени вид придева.

Такође, у позицији именског дела предиката, што је очекиван и граматичким правилом дефинисан облик, срећемо примере придева неодређеног вида.

уздигнут и *образован* човек (Селенић 1996: 131); *огроман* тежак старац (Селенић 1996: 14); невесео *одсутан* поглед (Селимовић 1983: 93); *очајан* отац (Андрић 1981: 25); *онизак*, јак човек (Андрић 1981: 75); возач, *онизак* човек са брадом [...] (Политика, ЕК); *Одабран* да замени [...] (Црњански, АСК: 17); Сат, *огроман*, са гвозденим сказаљкама (Црњански, АСК: 15, 35); *Осунчан*, просијан, осети се топал [...] (Црњански, АСК: 11); *Опран* и умивен, посматрајући [...] (Црњански, АСК: 17); *озлојеђен* Сава (Ђопић, АСК: 54); *опрезан* скитач (Ђопић, АСК: 46); *ожењен* човјек (Ђопић, АСК: 41).

За примере попут придева *онизак* који уочавамо у Андрићевом делу можемо напоменути да садрже префикс *о-* који је занимљив за тумачење са семантичког аспекта²⁹, јер, како потврђује и Стевановић, додајући се на ограничени број придева заправо означава мањи степен својства (Стевановић 1964: 427). У РМС налазимо само неодређени облик придева *онизак*: **онижи, -а, -е** и **онизак, -иска, -иско** *прилично, доста низак; омањи, мален*. — Прислонио [се] уз онижи прозор. *Моск. Матија* је онизак човјек. *Вел.* (РМС, IV: 141). За овај придев налазимо свега два примера као потврду за одређени вид у ЕК.

пијан сељачки мравињак (Селенић 1996: 240); *подсмешљив* призив (Селенић 1996: 24); *поносан* отац (Селенић 1996: 170); леп, *привлачан* мушкарац (Селенић 1996: 74); *познат* глас (Селимовић 1983: 63); *пригушен* глас (Селимовић 1983: 63); *познат* мирис (Ђосић, АСК: 130); *пијан* човек (Ђосић, АСК: 128); *Поскочан*, ватрен чичица (Ђопић, АСК: 119).

Занимљив је по својој семантици придев *поскочан*. У корпусу га срећемо у Ђопићевом делу, а РМС га наводи само у неодређеном виду: **поскочан, -чна, -чно**, *који има способност да брзо скочи, хитар, окретан*. — Она је била срећна, хитра,

²⁹Више о томе у: С. Ристић, „Неке карактеристике придева са префиксима *о-* и *по-* у савременом српском језику“, *Наш језик*, XXXIII, 1/2, 1999, 57–67.

поскочна као прије. *Киш*. [...] (РМС IV: 747). У ЕК за овај придев нисмо пронашли ниједну потврду.

неки *пијан* пилот (Ћопић, АСК: 127); *Паметан* човјек (Ћопић, АСК: 47); *Понесен*, крилат, стрикан (Ћопић, АСК: 38); *Старац* се усправи и учврсти, *пркосан*, важан (Ћосић, АСК: 82); *прекоран* глас (Ћосић, АСК: 33); *Капетанов пристојан* поздрав (Ћосић, АСК: 103); *Празан* камен (Ћосић, АСК: 76); *пун* месец (Ћосић, АСК: 125); *припијен* Тола (Ћосић, АСК: 132); *прилепљен* уз плот (Ћосић, АСК: 132); [...] то је *прави* човјек [...] (Андрић 1981: 129); *притешњен* и измучен човек (Андрић 1981: 31); *Плава* кафтан (Црњански, АСК: 41); *разбуђен* паук (Десница, АСК: 43); *расејан* отац (Селенић 1996: 183); *рђав* пут (Селимовић 1983: 92); атлетски *развијен* човек (Андрић 1981: 19); неки тврди *ревностан* чиновник (Андрић 1981: 65); сваки *рђав* чиновник (Андрић 1981: 66); *Ражалошћен*, и у колима, он је [...] (Црњански, АСК: 57); *савестан* владар (Селенић 1996: 119); човек *ситничав* (Селенић 1996: 181); *сјајан* резултат (Селенић 1996: 119); *стар* човек (Селенић 1996: 169); последњи, *сипљив* цик дуката (Ћосић, АСК: 11); *Снег*, *ситан* и густ (Ћосић, АСК: 13); *Сам* положај (Андрић 1981: 21); *Сам* није имао [...] дара [...] (Андрић 1981: 24); *Сам* султан Мехмед (Андрић 1981: 83); Ту је Карађоз одувек био *сталан* предмет [...] (Андрић 1981: 36); неки нов, *ситан* апсеник (Андрић 1981: 76); Син је био *снажан* [...] (Андрић 1981: 59); *Сам* самцит (Црњански, АСК: 39); Са дванаест година, *сам* самцит, дођем у Крагујевац (Политика, ЕК); Аранђел Исаковић, *сасушен* и жут, (Црњански, АСК: 31, 35); *Миран* и *самопоуздан* (Црњански, АСК: 59); *какав субенаст* човјек (Ћопић, АСК: 34).

У синтагми *сам самцит* препознајемо да у иницијалној позицији стоји придев у неодређеном виду у примерима редупликације исказујући појачану експресивност употребљеног основног придева. Редупликација представља „у морфологији назив за процес понављања у коме облик префикса или суфикса одражава извесне фонолошке карактеристике корена” (Кристал 1998: 316). Бавећи се синтаagmaма овог типа Ковачевић истиче да је у њиховом саставу на првом месту неизведени придев, а други део заузима изведеница (*пун пунџат*, *сам самцит* и др.) (Ковачевић 2009: 24). У овом синтагматском споју у ЕК потврђен је облик неодређеног вида придева *сам* у свега пет примера.

тежак и мутав створ (Селимовић 1983: 79, 96); *тих* разговор (Селимовић 1983: 63, 100); [...] *гази* земљу *топао* и млад (Ћосић, АСК: 179); *тих* човек (Андрић 1981: 24); *танак* круг (Андрић 1981: 17); Ранији управник, *тврдо* и искусан старац (Андрић 1981: 26); *Туп* удар копита (Црњански, АСК: 5); *Тврдо* колац (Црњански, АСК: 111); *уздигнут* и образован човек (Селенић 1996: 131); *уздржан* господин (Селенић 1996: 119); *упадљив* нос (Селенић 1996: 14); *усамљен* дријен (Селимовић 1983: 96); Њен *уморан* и јецав уздах (Ћосић,

АСК: 71); [...] то је *устаљен* давнашњи обичај (Андрић 1981: 36); *Уплашен* и ражалошћен, клону (Црњански, АСК: 26); он, као *узнесен* (Црњански, АСК: 39); *Уморан* од јахања (Црњански, АСК: 9, 24); *Ужурбан*, он јој још једном [...] (Црњански, АСК: 9); *хладан* и одбојан став (Селимовић 1983: 23); *Цео* навилјак (Ћосић, АСК: 60); *Цео* свој век (Ћосић, АСК: 77); *цео* тај монолог (Андрић 1981: 32); *Цео* свет (Андрић 1981: 36); Бајазит је био *црномањаст*, висок [...] (Андрић 1981: 82); *Цео* огроман сутон (Црњански, АСК: 46); он, жут, *црн* (Црњански, АСК: 51); *Црн*, улаштен, испупчен кров (Десница, АСК: 112); *частан* и прав човјек (Селенић 1996: 106); *чудан* Слободан (Селенић 1996: 137); Његов начин рада *чудовишан* је [...] (Андрић 1981: 37); *Читав* један целеп (Црњански, АСК: 12); *Чист*, плав свод (Црњански, АСК: 14); *Чист* оштар зрак (Десница, АСК: 34); *Чудан* и тужан, он је [...] (Црњански, АСК: 43); твој *школован* (Ћосић, АСК: 59); *шарен* живот (Црњански, АСК: 48).

Црњански углавном користи придеве неодређеног вида у иницијалној позицији у реченици и то најчешће без предлога, изостављајући именице. Неретко у његовим прозним редовима препознајемо одлике песничког језика који се огледају у бројним инверзијама. Издвајајући придеве или их набрајајући, позиционо на почетак реченице, да би из поетских разлога уметнуо какво казивање доприноси ритмичности и мелодичности текста, често ће изоставити да субјекат исказе именицом (нпр. *Миран* и *самопоуздан*, ипак је првим псовкама обасипао себе у памети, па затим друге. (Црњански, АСК: 59); *Уморан* и *празан*, био је лак, као и да није имао тела. (Црњански, АСК: 137)). Насупрот уобичајеном реду речи који је карактеристичан за савремени српски језик и који препознајемо „по схеми *придев + именица: бескрајне траве, земљаних зрна* (Станојчић 2008: 59); у поетском тексту *Сеоба* ред је обрнут, инвертован, уобичајен за раније епохе [...]. Отуда за модерно језичко осећање има конотацију свечаног.” Значајан проучавалац дела Црњанског, Новица Петковић истиче да „свака одредбена синтагма крије у себи некадању [...] целу реченицу: „мокра ноћ” подразумева „ноћ је мокра”, па се прво елиминисе предикативност „ноћ мокра” а затим се придев пребацује у препозицију „мокра ноћ.” Тако је ако рачунамо од савремене норме, а једино тако и смемо рачунати. Црњански пак, кад рачунамо од језичке норме која се пре пола века није разликовала од данашње, као да враћа назад точак развоја: синтагму „мокра ноћ” мења у „ноћ мокра”, па ритмички условљеним сегментовањем издваја, изолује детерминатив (што је графички изражено зарезом), тј. добија типичну полупредикативну конструкцију „ноћ, мокра” чиме се делимично враћа, актуелизује некадања предикативност” (Петковић 1988: 241–242). Претходно наведено можемо

поткрепити примерима које смо уочили: „Сат, *огроман*, са гвозденим сказаљкама” (Црњански, АСК: 15, 35); „*Чист*, плав свод” (Црњански, АСК: 14). Уочили смо врло честу употребу облика неодређеног вида номинатива глаголског придева трпног који је доминантнији и фреквентнији од одређеног вида, као и од „правих”, тј. описних придева.

б) номинатив; придевска деκлинација

балави Радић (Селенић 1996: 107); Онај *безазлени* и наизглед приглупи? (Андрић 1981: 73); *безгаћи* шегрт (Ћосић, АСК: 156); тај *бели* човек (Ћосић, АСК: 101); *бенасти* Раде Ћопић (Ћопић, АСК: 37, 52); *беспомоћни* Србин (Селенић 1996: 263); *благородни* мајор (Црњански, АСК: 23); *блиједи* Зеко (Селенић 1996: 51); *блиндирани* аутомобил (Селенић 1996: 204); *богати* Грк (Андрић 1981: 57); *црни*, *брадати* Стеван (Селенић 1996: 295); *брадати* сликар (Ћопић, АСК: 25); *бркати* наредник Мунижаба (Ћопић, АСК: 57); *бркати* Михајло (Селенић 1996: 196); *ватрени* патриота (Селенић 1996: 72); *везани* пас (Селимовић 1983: 21); *велики* писац (Десница, АСК: 76); *Велики* петак (Ћосић, АСК: 47); *Велики* углед Тахир пашин (Андрић 1981: 60); *Велики* мајстор (Андрић 1981: 87); онај *велики* камен (Црњански, АСК: 18); *Мијат*, *верни* слуга (Ћосић, АСК: 99); *вешти* поп (Селенић 1996: 113); *високи* комесар (Селенић 1996: 51); *какав високи* гост (Десница, АСК: 22); *врагометни* Веселица (Ћопић, АСК: 43).

У делу Владана Деснице наишли смо на пример „какав *високи* гост“ (Десница, АСК: 22) који можемо протумачити као придев који означава да је нека особа висока (што би било право значење овог придева) или, пак, да је из високог друштва (у пренесеном, метафоричном значењу). РМС наводи за једно од значења придева *висок*: [...] „који има истакнут повлашћен положај у друштву; угледан, отмен. — И она [Дара] ми се допада, а потребно ми је и због мога положаја да стечем везу са вишим круговима. *Нуш*. То је девојка интелигентна, високог рода. *Каш*. [...]“ (РМС I: 384). Дакле, одабир придевског вида повезан је са семантичком компонентом придева, те у овом случају не бисмо могли да облик придева одређеног вида заменимо обликом неодређеног, имајући у виду да то може променити значење придева.

гарави кум (Ћопић, АСК: 105); онај *говорљиви* човек (Андрић 1981: 76); *голишави* купач (Селенић 1996: 211); *грешни* брадоња (Ћопић, АСК: 30); *дебели* чиновник (Андрић 1981: 107, 110); познати, *добри* свијет (Селимовић 1983: 8); *досјетљиви* Сава (Ћопић, АСК: 42); *достојанствени* отац и сапутник (Селенић 1996: 37); *драг* пријатељ (Селенић 1996: 254); [...] наш *државни* тим [...] (Политика, ЕК); *Дугачки* ходник (Десница, АСК: 9);

духовити подругљивац (Селимовић 1983: 17); предусретљиви и *елегантни* Марјановић (Селенић 1996: 111); *живи* створ (Ћосић, АСК: 158; Политика, ЕК); *заинтересовани* Роберт (Селенић 1996: 20); његов *законити* отац (Селенић 1996: 114); *замишљени* човечуљак (Селенић 1996: 61); овога *занимљивог* придошлице (Ћопић, АСК: 35); *записани* предмет (Андрић 1981: 9); *зачарани* принц (Селенић 1996: 198); *златасти*, љепљиви недјељни пелуд (Десница, АСК: 46); *зрнасти* снег (Ћосић, АСК: 6); тај *искривљени* смијешак (Селимовић 1983: 54); *искусни* ратник (Селенић 1996: 249, 286); *јогунасти* захтев (Селенић 1996: 199); *коректни* Walker (Селенић 1996: 255); овај *кратки* тренутак (Селенић 1996: 54); онај *крезуби* Грк (Андрић 1981: 116); *културни* радник (Селенић 1996: 93); *Крупни* човек (Андрић 1981: 117).

Необичност у приповедању Андрић постиже комбиновањем синтагми различитих деклинација, једне за другом, у којој се најпре наводи облик одређеног вида придева, а одмах за њим исти придев у именичкој деклинацији: нпр. *Крупни* човек, *крупна* гласа (Андрић 1981: 117). За пример придева *жив* пронашли смо свега 3 примера у облику неодређеног вида у ЕК, док је за облик одређеног вида баш у синтагми „*живи* створ“ потврђено 10 примера. Можемо закључити да је у питању лексикализовани израз у којем је фреквентнија употреба одређеног вида овог придева.

Тај *крхки* факат (Десница, АСК: 70); *Класични* умјетник (Десница, АСК: 115); поставити један *конкретни* наслоњач (Десница, АСК: 167); *леп* иметак (Селенић 1996: 74); *љубазни* продавац (Селенић 1996: 11, 20); *мали* Милашић (Селенић 1996: 157); мој *малолетни* син (Селенић 1996: 280); *милосрдни* одговор (Селенић 1996: 250); тај *млади* дивљак (Црњански, АСК: 65); *мукли* рик волова (Црњански, АСК: 28); тај *младалачки* осмејак (Селенић 1996: 18); тај *моћни* Аћим (Ћосић, АСК: 37); и опет је само један диони живот – само један *мртви* рукавац времена. (Десница, АСК: 38); *мршави* обешењак Ђоко (Селимовић 1983: 22); онај *мршави* (Андрић 1981: 109, 110); *мудри* и проницљиви Виргилије (Селенић 1996: 289); *мукли* тутањ (Селенић 1996: 30); *Млади* фратар (Андрић 1981: 8); *млади* Турчин (Андрић 1981: 48); *Млади* француски краљ (Андрић 1981: 90); *млади* доктор (Десница, АСК: 27); *Модри* плиш (Десница, АСК: 174); *надарени* трагалац (Селенић 1996: 64); његовани *ненамрешкани* врат (Селимовић 1983: 93); *независни* Продановић (Селенић 1996: 221); *неповерљиви* дивљак (Селенић 1996: 151); *неразумљиви* скуп звукова (Селенић 1996: 16); *несумњиви* победник (Селенић 1996: 32); мали *несмирени* Lesley Hayes (Селенић 1996: 30); *несуђени* поп (Селенић 1996: 35); *неопрезни* Орфеј (Селенић 1996: 105); *несрећни* Тривун (Селенић 1996: 61); *неуморни* Berry (Селенић 1996: 49); тај *неписмени* воденичар (Ћосић, АСК: 101).

Слично можемо анализирати однос придевског вида у пару *класичан* : *класични*, ако имамо у виду пример из Десничиног дела „*класични* умјетник”

(Десница, АСК: 115). Питање избора придевског вида представља избор писца, али је условљено и семантичком компонентом самог придева. Можемо констатовати да је избор облика придевског вида условљен не само морфолошким, него и семантичким факторима.

непомични човек (Ћосић, АСК: 2); *нечастиви* је напустио ваш дом [...] (Ћосић, АСК: 69); *нечастиви* зауздава (Ћопић, АСК: 63); *ногати* баја (Ћопић, АСК: 35); *небески* чокот (Ћосић, АСК: 164); сваки *нови* капетан (Ћосић, АСК: 3); *несрећни* Тахир-пашин син (Андрић 1981: 112, 131); *несретни* Цем (Андрић 1981: 125); његов *необични* однос (Андрић 1981: 29); онај „*невини*” (Андрић 1981: 33); *Нови* управник (Андрић 1981: 26); [...] „*нови*” поред њега не спава. (Андрић 1981: 45); *неодређени* и нејасни шапат (Андрић 1981: 62); *необучени* и неочешљани Вук Исаковић (Црњански, АСК: 41); *непрекидни* шум (Црњански, АСК: 56); *несвјесни* носилац (Десница, АСК: 53); *његовани* ненамрешкани врат (Селимовић 1983: 93); *огорчени* стрикан (Ћопић, АСК: 47); мој *одлучни* откорак (Селенић 1996: 121); *опасни* син Михајло (Селенић 1996: 237); *опори* глас старог фратра (Андрић 1981: 9); *осудљиви* смртник (Селенић 1996: 197); *остарели* отац (Селенић 1996: 65); *отворени* прекор (Селенић 1996: 77).

На основу примера „*нечастиви* је напустио ваш дом” можемо напоменути да се придев среће углавном у синтагматским спојевима са именицом, но може се наћи и у позицијама где преузима улогу именице, тј. када је супстантивизиран и тада је најчешће у облику одређеног вида.

паметни мангуп (Селимовић 1983: 17); *познати* живот (Селимовић 1983: 8); *потмули* тутањ (Селимовић 1983: 62); Велики, *плави* поглед њен (Црњански, АСК: 121); *плахи* и повучени трговац (Селенић 1996: 106); *плахи* и *повучени* трговац (Селенић 1996: 106); *полетни* београдски универзитет (Селенић 1996: 117); *полуобразовани* човек (Селенић 1996: 203); *поносни* деда Милутин (Селенић 1996: 162); *породични* берберин (Селенић 1996: 28); *предусретљиви* и елегантни Марјановић (Селенић 1996: 111); *преживели* партизан (Селенић 1996: 207); *прекаљени* пут (Селенић 1996: 61); несумњив и опште *признати* шеф (Селенић 1996: 281); *пристојни* Елизабетин син (Селенић 1996: 170); Мој *покојни* отац (Ћосић, АСК: 76); мој *покојни* супруг (Политика, ЕК); *Преки* суд (Ћосић, АСК: 152); *постарији*³⁰ морнар (Андрић 1981: 116).

У примеру који смо издвојили из дела Црњанског „Велики, *плави* поглед њен” (Црњански, АСК: 121) очекиван је облик одређеног придева уз присвојну заменицу.

---

³⁰Попут придева *постарији*, у савременом српском језику се јављају још и *помањи*, *повелики*, *погуићи* и сл. Више о томе у: С. Ристић, „Неке карактеристике придева са префиксима *о-* и *по-* у савременом српском језику“, Наш језик, 1999, XXXIII, 1/2, 57–67.

За разлику од публицистичког стила у којем уочавамо да ће заменица чешће бити употребљена на првом месту синтагме испред придева и именице, Црњански успева да постигне ритмичност и подари књижевном тексту нову стилску вредност.

Прави избор (Андрић 1981: 14); Он мора бити као ја, *прави*, стари радикал (Ћосић, АСК: 17); *престарели*, сипљиви и прегојени Киркор (Андрић 1981: 39); *промукли* бас (Андрић 1981: 116); *праведни* бог (Ћопић, АСК: 35); *предобри* душевни старац (Ћопић, АСК: 21); *потиштени* старац (Ћопић, АСК: 25); *пренеражени* дјед (Ћопић, АСК: 51); *разрешени* спор (Селенић 1996: 162); *рањени* његов друг (Селенић 1996: 287); његов стари *ратни* друг (Селимовић 1983: 32); *родољубиви* трговац (Селенић 1996: 37); мој *рођени* завичај (Селенић 1996: 74, 179); *прави рожнати* чешаљ (Селимовић 1983: 93).

Занимљиво је, такође, и са морфолошког и са семантичког аспекта да се осврнемо на придев *прави*. Уколико бисмо посматрали пример „[...] то је *прави* човјек [...]” (Андрић 1981: 129) имајући у виду искључиво граматичко правило о неодређеном виду придева када је на месту именског дела предиката, у наведеном примеру бисмо очекивали облик *прав*, што би нас навело на закључак да је дошло до огрешења о норму српског језика. Но, не заборављајући и семантички аспект, а консултујући и РМС можемо уочити да је у овом примеру различит вид придева заправо има и различита значења. У том смислу можемо закључити да у оваквим примерима семантичка компонента на изванредан начин условљава морфолошки облик. Дакле, у РМС налазимо: „**прав, -а, -о** (одр. **прави, -а, -о**; каткад појачано: **прав правцат, прав правцит, прав здрав; прави правцати**) **1. а.** *раван, негсавијен, неискривљен.* — Право се дрво по половици цијепа. *Н. посл. Вук.* [...] **2. фиг. а.** *који нема кривице, невин, недужан.* — На све стране веле, жбири и уходе, те може чо'ек **прав правцит заглавит!** *Мат.* [...] **б.** *који је без мане, исправан, поштен, честит.* — Сједио овај или онај у варошкој кући, само да је **прав.** *Шен.* [...] **в. покр.** *који је по вољи, мио, угодан* [...] Ако сам ти **прав, оче,** да се окумимо! *Лаз. Л.* **3.** *који доиста јест, који одговара стварности, стваран, збиљски, истински: право стање ствари.* — [...] Убрзо показаше своје право лице. *Ћоп.* **4.** *онакав какав треба да буде.* — [...] Ти си само трећина правога човјека. *Козарч.* **5.** *који одговара приликама, времену, ситуацији, жељама, способностима чијим, погодан: стићи у право време, известити на прави пут.* — [...] Бајкић доби времена да се прихвати правога посла. *Ћос. Б.* [...] **б.** *који нешто значи или представља непосредно у ужем смислу, у основној*

рсализацији: прави разломак, прави објекат, прави кутњаци, права ребра итд.“ (РМС IV: 838–839).

мој *савесни* Мајкл (Селенић 1996: 191); *свемоћни* Стојадиновић (Селенић 1996: 118); *Свјетлуцави* папир (Десница, АСК: 82); *Славни* је писац (Десница, АСК: 77); наш *славољубиви* син (Селенић 1996: 207); *слаткасти* скроб (Селимовић 1983: 101); *стари* Ђуђа Зубан (Селимовић 1983: 8; Селенић 1996: 61, 85); *сушичави* комесар (Селимовић 1983: 26); *слуђени* син Михајло (Селенић 1996: 237); *социјални* амбис (Селенић 1996: 21); *снуждени* принц (Селенић 1996: 16); *цео сребробогати* Земун (Црњански, АСК: 120); *стамени* Петар Карађорђевић (Селенић 1996: 37); *строги* светац (Селенић 1996: 37); *сладуњави* мирис (Ћосић, АСК: 9); *смјели* ловац (Ћопић, АСК: 22); *стари* мирис (Ћосић, АСК: 23); *Стари* фратар Мијо Јосић (Андрић 1981: 8); *стари* искусни управник (Андрић 1981: 25); *један стари* хећим (Црњански, АСК: 48); *стари* Тахирпаша (Андрић 1981: 60); *Стари* кадија (Андрић 1981: 69); *стари* ноћник (Ћопић, АСК: 50); *стари* лопов Сава (Ћопић, АСК: 13); *стари* самарџија Петрак (Ћопић, АСК: 13); Био је то тих, улизан *стари* момак (Десница, АСК: 80); *стари* човјек (Ћопић, АСК: 53, 54); тај *случајни* намјерник (Ћопић, АСК: 23); *Ситни* човек (Андрић 1981: 76); *сторуки* сељачак (Ћопић, АСК: 94).

Попут Андрића, и Десничин прозни стил одликује се смењивањем дублетних облика придевског вида. На почетку приповедања, тј. на почетку одређеног пасуса текста Десница употребљава неодређени облик придева *славан* када уводи у прозни ток неког или нешто условно речено „непознатог”, да би након неколико реченица наставио користећи одређени облик придева, у овом случају, *славни*: „Аутор књиге коју сам прочитао веома је *славан* писац [...] *Славни* је писац увидио [...]” (Десница, АСК: 77). Издвајајући примере придева одређеног и неодређеног вида из Андрићевог дела, уочили смо да наш нобеловац пажљиво негује свој израз и управо различитим видовима придева упућује на то да ли је лик којег читаоцу представља познат из претходно прочитаних редова или га тек треба увести. У том смислу, када први пут у приповедању помиње неког младог човека Андрић ће употребити неодређени вид придева. Након неколико реченица исти придев ће се појавити у одређеном виду како би се истакла извесна „познатост” лика, нпр. „Али баш нам један *невин* треба ” (Андрић 1981: 31); „А онај *невинисад* зна [...]” (Андрић 1981: 33). Осим наведеног придева у „Проклетој авлији” уочили смо употребу следећих описних придева у оба вида у номинативу: *богат/богати*, *велик/велики*, *млад/млади*, *мршав/мршави*, *невин/невини*, *необичан/необични*, *нов/нови*, *ситан/ситни*. Код Ћосића

налазимо паралелну употребу само два придева у оба вида у номинативу: *жив/живи, топао/топли*, а код Селенића смо забележили *надарен/надарени*.

Занимљив је одређени вид егзоцентрично³¹ придева *сторуки* у синтагми „*сторуки* сељачак“ (Ћопић, АСК: 94) који представља наслов једног поглавља Ћопићеве *Баите сљезове боје*. РМС наводи само његов неодређени облик: **сторук**, -а, -о *који као да има сто руку*. — Као разгоропађен и сторук, отимао [се] тројици полицајаца. *Кул. [...]* (РМС V: 1038).

тврди живот (Селимовић 1983: 94); мали, *тртави* Италијан (Селенић 1996: 29); тај *топли* мирис (Ћосић, АСК: 130); *трезвени* брат Сава (Ћопић, АСК: 51); *Тршави* дјечак (Ћопић, АСК: 106); онај наш *тужни* безимени сељачак (Ћопић, АСК: 95); *ћутљиви* човјек (Селимовић 1983: 32); мој *убоги* живот (Андрић 1981: 55); *учињени* корак (Селимовић 1983: 61); *уздрхтали* глас (Селенић 1996: 26); *узнемирени* витки Тигар (Селенић 1996: 129); *угледни* судија (Селенић 1996: 62); *усамљени* пјевач (Ћопић, АСК: 40); *хладни* заједљиви комесар Владо (Селенић 1996: 49); *црвени* комесар (Селенић 1996: 239); *црни* ђаво (Селенић 1996: 295); *црни* лук (Ћосић, АСК: 49); *црни* сљез (Ћопић, АСК: 6).

Синтагма „*црни* лук“ представља пример сталног атрибута и зато се налази у облику одређеног придевског вида, јер не означава лук црне боје, већ његову врсту.

четвртasti отвор (Селимовић 1983: 96); *чудни* рат (Селенић 1996: 51; Селимовић 1983: 51); *чувени* Чавлин Далматинац (Ћопић, АСК: 63); онај *чупави* широња (Ћопић, АСК: 65); *чулни* осећај (Селенић 1996: 21); Ђорђе Катић, *чувени* трговац, (Ћосић, АСК: 163); тај мали *шарени* свијет (Десница, АСК: 7); *шупљи* брест (Ћосић, АСК: 88).

С обзиром на то да је очекивани и, са аспекта граматике, обавезни облик одређеног придевског вида уз присвојне и показне заменице (Мразовић-Вукадиновић 1990: 319) можемо констатовати да и анализирана грађа из нашег корпуса, као и из ЕК („Наш *мировни* покрет у Израелу [...]” (Мостови, ЕК); „Наш *стари* став је [...]” (Политика, ЕК); „Наш *трофејни* спорт [...]” (Политика, ЕК); „Овакав *вандалски* чин [...]” (Политика, ЕК); „Овакав *самокритички* исказ [...]” (Политика, ЕК); „Овакав *пластични* новац [...]” (Политика, ЕК); „[...] а такав *саблажњиви* чин [...]” (Мостови, ЕК); „[...] сваки такав *морални* чин [...]” (Мостови, ЕК)) наведено потврђује.

³¹„Сложенице могу бити *ендоцентричне*, где је укупно значење сложеница изведиво из њених делова ([...] *пароброд* је брод који користи пару) или *егзоцентричне*, где је укупно значење нешто више или друкчије од збира саставних делова, нпр. *сеџикеса* није неко ко сече кесе, него шкрта особа.” (Шипка 2005: 31).

в) генитив; именичка деклинација

усред *бијела* дана (Селенић 1996: 50); усред *бела* дана (Црњански, АСК: 15; Политика, ЕК); погледа *блага* молећива (Селенић 1996: 137); он хвата дна *бледа* месеца (Ћосић, АСК: 179); човек *бојажљива* изгледа (Андрић 1981: 17); *важна*, свечана израза (Селенић 1996: 178); из *ведра* неба (Селенић 1996: 114); [...] а сада нам из *ведра* неба стиже вест о стечају [...] (Политика, ЕК); за *ведра*, сунчана дана (Ћопић, АСК: 145); *велика* носа (Селенић 1996: 40); *видљива* ожиљка (Десница, АСК: 104); из *висока* жита (Ћопић, АСК: 26); *висока* реда (Десница, АСК: 54); од *врсна* познаваоца (Селенић 1996: 109).

Примере попут „усред *бијела* дана” и „из *ведра* неба” можемо окарактерисати као фразе или устаљене лексикализоване форме у оквиру којих речи задржавају своје облике, у овом случају придевског неодређеног вида. За синтагму „усред *бела* дана” у ЕК смо пронашли 57 примера што потврђује да се у публицистичком стилу чува неодређени облик придева у фразеолошким јединицама. За синтагму „из *ведра* неба” потврђено је у ЕК 102 примера, од којих је 83 пронађено уз именицу „гром”.

гипка корака (Селенић 1996: 142); до *грозна* догађаја (Селенић 1996: 28, 208); иза *густа* честара (Селенић 1996: 58); крај неког *димљива* огњишта (Андрић 1981: 127); без *добра* за њу (Црњански, АСК: 102); [...] за разликовање *добра* и зла [...] (Политикин културни додатак, ЕК); [...] борба *добра* и зла [...] (Политикин културни додатак, ЕК); у *добра* човјека (Ћопић, АСК: 10); пун *добра* народа (Селенић 1996: 23, 210); Ја сам [...] толико *добра* учинио. (Ћосић, АСК: 181); поред толиког свога *добра* (Андрић 1981: 19); *достојанствена* држања (Селенић 1996: 40, 51); *дрвенаста* укуса (Десница, АСК: 73); *дубока* и свечана гласа (Селенић 1996: 55); од *дуга* времена (Десница, АСК: 7, 23, 119).

Придев *добар* се у српском језику поименичио и у примерима када се користи без именице препознатљива је именичка деклинација. С обзиром на то да је у оваквим позицијама придев без именице на коју би се односио можемо рећи да је обичнији неодређени него одређени облик. Претпостављамо да се облик именичке деклинације придева *добар* очувао под јаким утицајем устаљених форми у којима се употребљавао, а и данас се користи уз придев *зао*, нпр. „борба *добра* и *зла*” (Политикин културни додатак, ЕК), а такође и аналогичном, под утицајем средњег рода именице „добро”, која се мења као именица „село” и остале именице прве (Стевановићеве) врсте. У ЕК је потврђено 154 примера оваквих спојева („*добра* и *зла*”) испред којих су употребљене именице „борба”, „страна”, „разликовање”,

„сукоб”, „гас”, „категорија”, или, пак, у предлошко-падежним конструкцијама „од добра и зла”, „између добра и зла”. У РМС налазимо примере за значење облика придева *добар*, али и за именицу *добро* која је заправо облик средњег рода јд. придева *добар*. Најпре ћемо се осврнути на значења придева *добар*: „**добар**, добра, добро (одр. добри, -а, -о; комп. бољи) **1. а.** који је позитивних особина, ваљан, врстан, одабран; супр. зао, рђав, лош. — [Он] није лукав него добар, предусретљив. *Глиш.* [...] **б.** који је племенитих особина. — Отац му бијаше добар као добар дан у години. [...] **2. а.** приличан, знатан, велик. — [Кватерник] је просједио добар дио свога живота у књижницама. *Нех.* [...] **б.** који је пуне или препуне мере. — За добра два сата дођу на ловиште. *Том.* **3. јак, здрав.** — Ти имаш добре очи. Благо теби! *Вел.* [...] **4. имућан; угледан.** — То је била добра трговачка кућа. *Андр.* [...] **5. родан, плодан.** — Кад год је [зима] мокра на почеткуз а суха на крају, зна се да ће бити добра година. *Андр. II.* **б. користан.** — Сухој земљи и слана је вода добра. *Н. посл. Вук.* **7. лековит.** — Трава за коју кажу да је од очију добра. *Вук Рј.* **8. скуп; супр. јефтин.** — Хвалио се како ће их [слике] за добре новце продати. *Перк.* **9. угодан, пријатан.** — Рекле ми жене коју добру ријеч. *Козарч.* [...]” (РМС I: 698). С обзиром на то да семантичка компонента има значајну улогу у избору придева или именице подсетићемо се и значења која РМС наводи за именицу *добро*: „**добро**, с (ген. мн. добара) **1. а.** непокретно имање, посед. — Од тог се имања начини једно угледно добро за целу околину. *Дом.* **б.** културно и материјално благо. — Она [економска географија] проучава . . . производњу, расподјелу и потрошњу материјалних добара. *ОГ.* [...] **2. а.** стварна или морална корист, благостање; повољни животни услови, уживање. — Што је тај начелник урадио за опће добро? *Тип.* [...] **б.** ир. зло. — Притиснуло нас добро са свију страна . . . па једва дишемо. *Коч.* **3. особина онога који је добар, доброта.** — Мајка Миља била је по добру чувена и позната код свих околних јединица. *Ћоп.* **4. одмила о ономе који је особито мио и драг, који жели и чини добра.** — Мајко моја, врло добро моје! *НП Вук.* **5. фиг. добра дела.** — У радњи човековој разликујемо добро и зло, право и неправо. *Марк. Св.* [...]” (РМС I: 701).

За разлику од примера које смо издвојили из дела Црњанског, Андрића и Ћосића у којима се може уочити употреба супстантивизираниог облика придева *добар*, код Ћопића и Селенића се јављају примери придева *добар* у атрибутој служби, али са облицима именичке деклинације, сачуваних у српском језику под утицајем претходно наведених облика који су употребљени самостално. У прилог наведеном корисно је да се подсетимо Стевановићевог коментара: „Употребом у

именичкој служби извештан број придева у нашем језику је тако и сасвим постао самосталним речима, тј. именицама. То су, пре свега, придеви средњег рода: *благо*, *добро* и *зло*. Означавајући првобитно оно што је благо, пријатно, оно што је добро и оно што је зло – ове речи су добиле значења: имања, богатства, среће и несреће. И тако су оне, добивши прво службу именица, после добиле и њихову промену и све остале особине” (Стевановић 1964: 269).

жалосна човјека (Селенић 1996: 14); *жива* човјека (Андрић 1981: 130); Крупнијег и чвршћег *женска* нисам видео. (Андрић 1981: 116); *носа забодена* у књиге (Ћопић, АСК: 79); из *загушљива* простора (Десница, АСК: 152); преко *залеђена* брвна (Ћопић, АСК: 120); *зановијетна* човјека (Десница, АСК: 139); *зачуђена* израза (Десница, АСК: 195); *згрчена* лица (Селенић 1996: 292); иза *згуснута* жбуна црнога граба (Ћопић, АСК: 141); *здрава* отпора (Селенић 1996: 32); *зелена* погледа (Селенић 1996: 54, 142); *зла* погледа (Селенић 1996: 226); толико *зла* (Андрић 1981: 69).

Када је у питању придев *зао* и његова позиција када је у облику именичке деклинације, можемо уочити да се он може наћи у атрибутој функцији, дакле уз неку именицу коју ближе одређује, или, пак, у самосталној позицији, када заправо, попут горе анализираниог придева *добар*, преузима функцију именице, па самим тим је и оправдано употребљен облик по којем се деклинирају сличне именице (нпр. *село*, *поље*). Придев у функцији именице, тј. супстантивизиран препознајемо и у Андрићевом делу: „Крупнијег и чвршћег *женска*³² нисам видео.” (Андрић 1981: 116).

избраздана лица (Селенић 1996: 40); човјека *изведена* из самице (Десница, АСК: 35); лица *изобличена* од жалости (Ћосић, АСК: 174); од *изненадна* оштра шамара (Селенић 1996: 119); *искрена* гађења (Селенић 1996: 30); *испечена* заната (Селенић 1996: 286); иза *испучена* чела (Селенић 1996: 299); *исхлапљела* нафталина (Десница, АСК: 178); *јасна* лика (Селенић 1996: 48); *кратка* корака (Селенић 1996: 136); Човек *кратка* века (Андрић 1981: 81); *кратка* пијетета (Десница, АСК: 81); из *краткотрајна* заноса (Селенић 1996: 200); с капљом *крвава* гноја (Десница, АСК: 47); *Крхка* здравља (Десница, АСК: 23); *крупна* стаса (Селенић 1996: 141); *крупна* гласа (Андрић 1981: 117); *куртоазна* прелаза (Селенић 1996: 212).

Код Андрића препознајемо реченице у којима се смењују именичка и придевска деклинација попут примера: „Човек *кратка* века, *зле* среће и *погрешног*

---

³² У делу *Језик и стил Ива Андрића* Станојчић истиче да је анализирајући Андрићева дела, из различитих периода његовог стваралаштва, уочено да се генитив придева *мушка* и *женска* користе у неодређеном виду када су у именичкој функцији, дакле самостално употребљени, насупротив доследној употреби одређеног вида када се исти придеви употребе у атрибутој функцији (Станојчић 1967: 51). Наведено потврђује и један пример из нашег корпуса.

првог корака” (Андрић 1981: 81). Придев *кратак* у облику генитива Селенић користи у оба вида.

лака корака (Ћопић, АСК: 30, 46, 63); *ледена* лица (Селенић 1996: 41); из *лепљива* глиба (Селенић 1996: 290); од *лијена* дјетета (Десница, АСК: 54); *лијена* плава човјека (Десница, АСК: 18); *Ломна* корака (Ћопић, АСК: 27); *магличаста* сјена (Селимовић 1983: 50); *марљива* детета (Десница, АСК: 148); *мила* гласа (Десница, АСК: 214); са *минирана* поља (Селенић 1996: 112); *мирна* лица (Селенић 1996: 52); очима *мирна* погледа (Андрић 1981: 47); глас *мирна* и честита човјека (Десница, АСК: 18); од *млада* жилава граба (Ћопић, АСК: 132); израз *млада* и неистанчана друштва (Десница, АСК: 205); до *мркла* мрака (Политика, ЕК); *модерна* доба (Селенић 1996: 30); погледа блага, *молећива* (Селенић 1996: 137); *моћна* бријега (Селенић 1996: 204, 262); сред *мрзла* дана (Селенић 1996: 54).

Занимљиво је осврнути се на придев *мрзао*, за који у РМС налазимо у оквиру одреднице ном. јд. потврду само за облик неодређеног вида: **мрзао**, мрзла, мрзло, **а. врло хладан, леден; који потиче од нечега хладног.** — Истог трену по слушаоцима као да удари некакав мрзли талас. *Ћоп.* И зачује се воде мрзли клокот у жарку грлу. *Гор. б. расхлађен, охлађен, хладан.* — Скочила на ноге, донела господину мрзле печенке. *Том.* (РМС III: 439). Можемо приметити да Селенић придев *мрзао* употребљава са наставком именичке деклинације „сред *мрзла* дана” (Селенић 1996: 54) највероватније из стилских разлога.

наборана чела (Ћосић, АСК: 15); *набрана* чела (Ћопић, АСК: 137); малко *набухла* лица (Десница, АСК: 49); необично *надарена* човјека (Десница, АСК: 86); подно *нашушурена* гаја (Ћопић, АСК: 18); *напета* лица (Селенић 1996: 268); после *напорна* пешачења (Селенић 1996: 24); пут *невидљива* града (Ћопић, АСК: 96); од наша *недоречена* разговора (Селенић 1996: 46); гласом *незрела* полетарца (Ћопић, АСК: 149); из *неисцрпна* врела (Селенић 1996: 162); од *некрштена* дјетета (Десница, АСК: 19); *неминовна* растанка (Ћопић, АСК: 154); *неокићена* гроба (Десница, АСК: 205); поред *непозната* насеља (Селенић 1996: 142); двориште посве *неправилна* облика (Андрић 1981: 15); речи сасвим *непрепознатљива* облика (Селенић 1996: 16); од *непријатна* питања (Селенић 1996: 119, 199); у присуству *непријатна* сведока (Селенић 1996: 153); *несигурна* хода (Црњански, АСК: 77); *несрећна* порођаја (Селенић 1996: 36); због *неугодна* окретања (Селенић 1996: 111); *неутешна* риданја (Селенић 1996: 151); уста *нестална* облика (Десница, АСК: 36); *необична* озбиљна човјека (Десница, АСК: 145).

У издвојеним примерима можемо уочити да су препознатљиви придеви у облику квалитативног генитива („пут *невидљива* града” (Ћопић, АСК: 96); „гласом *незрела* полетарца” (Ћопић, АСК: 149); „двориште посве *неправилна* облика”

(Андрић 1981: 15); „речи сасвим *непрепознатљива* облика” (Селенић 1996: 16); „уста *нестална* облика” (Десница, АСК: 36)) за који се у граматикама наводи да се може наћи и у облику одређеног, али и у облику неодређеног вида (Мразовић–Вукадиновић 2009: 320). Управо за синтагме у којима се придев среће у облику квалитативног генитива Станојчић истиче да је „именица заједно са придевом који је одређује ослобођена и најмање нијансе семантичког односа неодређеност : одређеност” (Станојчић 1967: 44). Овакви примери у којима се придеви у квалитативном генитиву могу наћи и у облику неодређеног, али и у облику одређеног вида, заправо потврђују напоредну употребу ових облика независно од семантичких условљености познатости/непознатости појма о којем је реч. Сама разлика у значењу паралелних облика постепено се губила у случајевима када се означавао неки општи, заједнички појам, а не нешто одређено. Управо неутралисање те семантичке опозиције посебно је уочљиво у облику квалитативног генитива.

обла сјена (Селимовић 1983: 54); *обасјана* лица (Ћопић, АСК: 138); у шуму *офарбана* дрвета (Ћопић, АСК: 79); *обзирна* професора (Селенић 1996: 49); *оборена* погледа (Андрић 1981: 98); *одбегла* погледа (Селенић 1996: 295); *одрасла* човека (Селенић 1996: 63); без *озбиљна* отпора (Селенић 1996: 55); зарад *опипљива* циља (Селенић 1996: 108); *опасна* изгледа (Селенић 1996: 210); због *опуштена* лица (Селенић 1996: 268); *оскудна* речника (Селенић 1996: 12); *оскудна* опора сока (Десница, АСК: 73); тек *ослобођена* Београда (Селенић 1996: 37); испод *отворена* погледа (Селенић 1996: 49); *откривена* лица (Андрић 1981: 59); без *особита* одјека (Десница, АСК: 100); изишао *опаљена* перја (Десница, АСК: 59); *опуштена* лица (Десница, АСК: 84); лијепо *оуртана* профила (Десница, АСК: 31); *паметна* и отворена чела (Селенић 1996: 278); слабости *поједина* човека (Селенић 1996: 41); из *племенита* дела (Селенић 1996: 206); *повезана* врата (Црњански, АСК: 69); *погубна* завршетка (Селенић 1996: 40); делове *подељена* стана (Селенић 1996: 7); без *постепена* прелаза (Селенић 1996: 152); *постојана* богатства (Селенић 1996: 21); *поуздана* одговора (Селенић 1996: 46); *празна* разговора (Селенић 1996: 164); после *првотна* шока (Селенић 1996: 226); *приватна* порекла (Селенић 1996: 24); с церемониозношћу *поднапита* човјека (Десница, АСК: 50); лица *притиснута* (Ћосић, АСК: 116); у дну *пространа* сељачког дворишта (Ћопић, АСК: 109); од *прикривена* смијеха (Ћопић, АСК: 115); *проходна* пута (Селенић 1996: 287); *пржена* шећера (Десница, АСК: 197); *просвирана* шешира (Десница, АСК: 178); комађа *печена* меса (Десница, АСК: 52); *плитка* даха (Десница, АСК: 7); *притајена* даха (Десница, АСК: 18).

Неуобичајен је у употреби придев *првотни* који смо учили само у Селенићевом делу. С обзиром на то да РМС овај придев представља само у облику н.

јд. одређеног вида, очекивана је придевска промена овог придева, насупротив оне коју срећемо код Селенића. РМС наводи: „**првотни**, -а, -о а. *који је први у нечему или по нечему, почетни, првобитан* (4). — Кад се првотни утисци подвргну контроли Хладнијег запажања . . . онда је прво што се констатира: боја. *Батут*. Гибање [је] ... последица узрока који је првотнији од њега. *Баз. б. који је био у употреби пре другог, бивши, ранији, првобитан* (5). — Напуштено је првотно славенско Ћирилово писмо, тешка глагољица. *Барац.*” (РМС IV :872). Такође, и за придев *поједини* у РМС смо пронашли потврду само за одређени облик, док се код Селенића овај придев појављује у неодређеном виду: „**поједини**, -а, -о **1.** *који није тачно одређен, неки, покоји. 2.* мн. *некоји, неки, не сви.* — Стављају се у задатак [научној експедицији] и горе наведени послови, или бар поједини од њих. *Петр. М. [...]*” (РМС IV: 616). Заобилазећи нормативне оквире српског језика који се односе на употребу облика придевског вида Селенић постиже оригиналност и јединственост стваралачког језика књижевноуметничког стила.

од рана јутра (Селенић 1996: 8); *ружичаста* обла сјена (Селимовић 1983: 54); око *распричана* млинчића (Ћопић, АСК: 23); *разбацана* тријешћа (Ћопић, АСК: 72); око *разваљена* самара (Ћопић, АСК: 14); *разиграна* точка (Ћопић, АСК: 25); иза *ријетка* дрвећа (Ћопић, АСК: 18); од *ружна* човјека (Десница, АСК: 98); *разгажена* вријеска (Десница, АСК: 121); *расточена* трбуха (Десница, АСК: 178); истуреног *сама* самцита (Ћопић, АСК: 97); између *свјетлуцава* разбојишта (Ћопић, АСК: 78); *ситна* корака (Ћопић, АСК: 126); до *суђена* часа (Ћопић, АСК: 69); *сјетна* погледа (Ћопић, АСК: 62).

Осим горе поменутог примера редупликације који смо уочили у облику номинатива неодређеног вида у делу Црњанског, код Ћопића препознајемо у генитиву облик именичке деклинације иако се испред њега налази придев у одређеном виду „истуреног *сама* самцита” (Ћопић, АСК: 97). За разлику од номинатива неодређеног вида облика придева *сам* за који смо пронашли свега пет потврда у ЕК, облик генитива овог придева са наставцима именичке деклинације у публицистичком стилу није потврђен.

делије *страшна* погледа (Ћопић, АСК: 82); *свечана* гласа (Селенић 1996: 142, 178); *светла* тена (Селенић 1996: 111); од *силна* понављања (Селенић 1996: 54); *скривена* кривца (Селенић 1996: 209); са *скровита* места (Селенић 1996: 62); због њихова *скучена* простора (Селенић 1996: 8); *слободна* простора (Андрић 1981: 41); од *спољна* света (Селенић 1996: 7); од *сопствена* живота (Селенић 1996: 104); *стегнута* гласа (Ћосић, АСК: 27); од

стечена животна искуства (Селенић 1996: 105); после *срдачна* опроштаја (Селенић 1996: 113); *срећна* брака (Селенић 1996: 35); зарад свог *старинска* српства (Селенић 1996: 165); од *стидна* искуства (Селенић 1996: 30); после *страшна* дана (Селенић 1996: 254); *супротна* пола (Селенић 1996: 18); *сива* и тмурна заточеништва (Селенић 1996: 197); *спора* корака (Селенић 1996: 51); од *суђена* часа (Селимовић 1983: 124); *сунчева* зрака (Десница, АСК: 221); *свјежа*, насмијана лица (Десница, АСК: 27); *скамењена* лица (Десница, АСК: 139); од *сама* себе (Десница, АСК: 11); сасвим *суха* ока (Десница, АСК: 13); *спечена* непца (Десница, АСК: 13); *смирена* човјека (Десница, АСК: 124).

За придев *старински* који срећемо код Селенића можемо се подсетити правила да се придеви који се завршавају суфиксима *-ски*, *-чки*, *-ики* заправо понашају као компаратив и суперлатив придева, тј. увек су у облику одређеног вида (Белић 2000: 151; Пипер-Клајн 2013: 132; Станојчић 2008: 94). Дакле, у овом случају бисмо очекивали придевску промену, тј. облик *старинског*, али уместо тога примећујемо у овом делу анализе код описних придева, а то ћемо истаћи и нешто касније, када будемо говорили о облицима присвојних придева у Селенићевом делу, заправо облик неодређеног вида. РМС наводи само одређени облик овог придева: „**старински**, -а, -о **1.** који се односи на старо доба, на старину: ~ обичај, ~ новац. — По предањима старинским живим. Панд. На старински начин ми смо пјесму сложили. Цес. Д. **2.** који се придржава старих обичаја и схватања, несавремен. — Опћина је још увијек . . . старинска, патријархална и фамилијарна. Коз. Ј. Старински си ти човек ... па не знаш многе ствари. Дом.” (РМС V: 1001). Попут Селенића, и Десница ће употребити неодређени облик код придева у чијој промени очекујемо одређени вид попут примера „*сунчева* зрака” (Десница, АСК: 221). У ЕК нисмо пронашли ниједан пример претходно поменуте синтагме, док се спој „*сунчевог* зрака” појавио три пута („[...] попут *сунчевог* зрака.” (Политика, ЕК)). Интересантан за анализу је и пример неодређеног облика „од *спољна* света” (Селенић 1996: 7) за који РМС наводи само одређени облик (РМС V: 937), а граматике се слажу у ставу да придеви који означавају месни или временски однос имају само облике одређеног вида. Очигледно је употреба именичке деklinације уз одређене суфиксе код придева у којима очекујемо наставке придевске промене намерни потез писца да стилски обоји текст и да учини архаичнијим прозне редове. За овакве примере можемо закључити да нису маркирани морфолошки, тј. облички, већ стилски.

испод *танка* пухора (Селимовић 1983: 24); нешто *танка* и стара одела (Андрић 1981: 52); Калпурнију, *танка* профила (Десница, АСК: 48); са *тактичка* разлога (Селенић 1996: 225); *тврда* погледа (Селенић 1996: 63);

[...] акционарима *тврда* срца [...] (Политика, ЕК); *тврдоглава* чела (Селенић 1996: 172); од *тесана* камена (Десница, АСК: 149); глас *толерантна* човјека (Десница, АСК: 123); *трбушаста* човјека (Десница, АСК: 175); *топла* и угодна гроба (Десница, АСК: 30); *убрзана* даха (Андрић 1981: 40); према месту *уговорена* састанка (Селенић 1996: 141); *укочена* погледа (Андрић 1981: 74); *уобичајена* спокоја (Селенић 1996: 143); *уска* лица (Селенић 1996: 75); због *успорена* корака (Селенић 1996: 68); силином *ужарена* копља (Селимовић 1983: 55); из *усколебана* чамца (Ђопић, АСК: 145); Преко *закрчена* узана трга (Ђопић, АСК: 100); ризнице *утишана* поткровља (Ђопић, АСК: 78); с *ублиједјела* лица (Десница, АСК: 34); *усамљена* шетача (Десница, АСК: 268); од *часна* човека (Селенић 1996: 217); после *чудесна* открића (Селенић 1996: 67); *капу чудна* облика (Ђопић, АСК: 79); (гле *чудна* случаја!) (Десница, АСК: 41); Ујело га куче, *чудна* ми чуда. (Политика, ЕК); *шарена* света (Селенић 1996: 198); шеширима *широка* обода (Десница, АСК: 48).

У наведеним примерима могли би се употребити равноправно и облик одређеног и облик неодређеног вида придева ако посматрамо са граматичког или нормативног аспекта (нпр. уместо „*танка* профила” Десница је могао употребити и претпостављени облик „*танког* профила”; уместо синтагме „*убрзана* даха” коју смо срели код Андрића, могао се употребити и облик „*убрзаног* даха” и сл.). Једино у вези са примером придева *тактички* неспорно је да би са становишта норме требало употребити у генитиву одређени облик, дакле „*тактичког*”. Не узимајући у обзир нормативне оквире српског језика Селенић користи стваралачку слободу и зарад стилске обојености свог романа *Очеви и оци* одлучује се за облике неодређеног вида у оваквим случајевима. У публицистичком стилу ретки су примери придева неодређеног облика у генитиву једине. Можемо указати на то да постоје потврде придева именичке деklinације из ЕК у примерима у којима су делови устаљених израза, нпр. *тврда* срца, *чудна* ми чуда.

Неопходно је скренути пажњу и на извешан број примера у којима препознајемо употребу придева (или придевских заменица) одређеног и неодређеног вида у оквиру истих реченица, понекад једне поред других: „*иза згуснута* жбуна *црнога* граба” (Ђопић, АСК: 141); „у дну *пространа* *сељачког* дворишта” (Ђопић, АСК: 109); „Човек *кратка* века, зле срећеи *погрешног* првог корака” (Андрић 1981: 81); „зарад *свог* *старинска* српства” (Селенић 1996: 165); „крај *неког* *димљива* огњишта” (Андрић 1981: 127). Наведени примери показују да се у делима писаца који су стварали и живели у другој половини двадесетог века углавном равномерно користе облици придева обе деklinације.

г) генитив; придевска деклинација

без *активног* језгра (Селенић 1996: 182); *атлетског* узраста (Андрић 1981: 76); осјећања, *апориорног* и условљеног (Десница, АСК: 72); овог *безазленог* свијета (Селимовић 1983: 86; Селенић 1996: 198); Тјескоба *безгласног* доживљавања (Десница, АСК: 32); *безосећајног* погледа (Селенић 1996: 265); *благог* нестрпљења (Селенић 1996: 76); *блаженог* усхићења (Селенић 1996: 140); са *болног* места (Селенић 1996: 259); изван *бомбардованог* Београда (Селенић 1996: 205); *белог* дима (Ћосић, АСК: 6); од *белог* камена (Ћосић, АСК: 145); Од *буђавог* брашна (Ћосић, АСК: 70); од његовог *брзог* хода (Ћосић, АСК: 49); од његовог *брзог* бежања (Ћосић, АСК: 112); неког *богатог* младића (Андрић 1981: 33); *бескрајног*, звезданог неба (Црњански, АСК: 25); по одласку *бираног* одреда (Црњански, АСК: 24); *благословеног* стања (Црњански, АСК: 33); крај *бркатог* официра (Црњански, АСК: 66); *будног* дједа (Ћопић, АСК: 19); једног *бркатог* делије (Ћопић, АСК: 82); од *брушеног* стакла (Десница, АСК: 9).

С обзиром на то да се у *Нормативној граматици српског језика* наводи да придев уз именице стоји у одређеном виду када су оне раније поменуте или су „одређене самим својим значењем, одређени вид придева може доћи после речи *један* или *неки*, нпр. *један млади глумац, неки жути цвет*” (Пипер-Клајн 2013: 134) можемо сматрати оправданом употребу одређеног вида придева и у генитиву једнине у сличним позицијама („*неког богатог* младића” (Андрић 1981: 33); „*једног бркатог* делије” (Ћопић, АСК: 82)). У наведеним примерима примећујемо одређени облик придевског вида у спојевима иза којих је његова употреба очекивана као што су присвојне и показне заменице („*овог безазленог* свијета” (Селимовић 1983: 86; Селенић 1996: 198); „од *његовог брзог* хода” (Ћосић, АСК: 49)).

од *ваздушастог* марокена (Селенић 1996: 139); ни једног *ваљаног* начина (Селенић 1996: 119); део *већинског* народа (Селенић 1996: 71); *високог* образовања (Селенић 1996: 166); *врућег* кромпира (Селенић 1996: 113);[...] Борису Тадићу који не одбија да све већу количину *врућег* кромпира претура по сопственим шакама. (Политика, ЕК); Из *великог*, нагорелог ибрика (Ћосић, АСК: 39, 63); Из *великог* црног ока (Ћосић, АСК: 127); од *великог* шљивика (Ћосић, АСК: 147, 148); од његовог *влажног* дахтања (Ћосић, АСК: 120); од *врелог* сунца (Ћосић, АСК: 111); овог *великог* "прихватилишта" (Андрић 1981: 25); од [...] *великог* страха (Андрић 1981: 52); *великог* похода (Андрић 1981: 90); силуета *високог*, погнутог [...] човека (Андрић 1981: 45, 75); иза *високог* зида (Андрић 1981: 49); без *временског* реда (Андрић 1981: 98); *ведрог*, небесног погледа (Црњански, АСК: 30); од *великог* студента (Црњански, АСК: 16); на дну *великог* парка (Црњански, АСК: 22); код *великог* прозора (Црњански, АСК: 33); *Великог* Јове (Ћопић, АСК: 27); мог *веселог* Нице (Ћопић, АСК: 52, 61); *видног* поља (Десница,

АСК: 20); *великог* лудог старца (Десница, АСК: 60); мимо *возног* реда (Десница, АСК: 22); из *вижљастог* голаћа (Десница, АСК: 162).

Синтагму „*врућег* кромпира” коју срећемо у Селенићевом делу можемо сматрати чврстим лексичким спојем који је потврђен и у ЕК у чак 14 примера. Такав број примера сведочи о чувању генитива одређеног вида придева *врућ* у датом устаљеном изразу који се одликује посебним семантичком слојем метафорично указујући на нешто непријатно и неугодно. Када су у питању синтагматски спојеви придева и именице у оквиру личног имена придев стоји у одређеном облику, а потврду за то правило уочавамо у Ћопићевом делу „*Великог* Јове” (Ћопић, АСК: 27). Такође, уз властиту именицу којом се означава јединствени појам или лице наћи ће се придев са наставком придевске деklinације („*мог веселог* Нице” (Ћопић, АСК: 52, 61)).

грубог шињела (Селимовић 1983: 33, 71; Селенић 1996: 106, 161, 272); од *грубог*, нетесаног камена (Ћосић, АСК: 153); *голишавог* младића (Селенић 1996: 149); од *грохотног* смеха (Селенић 1996: 221); *гуравог* геце (Селенић 1996: 114); без *гласног* отпора (Андрић 1981: 100); од неког *горког* гнева (Андрић 1981: 113); испод лишћа и *густог* грања (Црњански, АСК: 82); до *голог* дрхтавог меса (Десница, АСК: 209); *мог горућег* питања (Десница, АСК: 71); *гранатог* угарка (Ћосић, АСК: 79); усијаног *дахтавог* дана (Селимовић 1983: 85); *доброг* дувана (Селенић 1996: 20, 49, 221); преко његовог *доброћудног* подсмеха (Селенић 1996: 75); *дроњавог* србијанског сељака (Селенић 1996: 131); до тог наглог и *драматичног* развода (Селенић 1996: 79); од *дугачког* кабинета (Селенић 1996: 111); бусен *дивљег* јечма (Ћосић, АСК: 71); од *дуванског* дима (Ћосић, АСК: 96); *дугог* носа (Ћосић, АСК: 23); после *дугог* бављења (Ћосић, АСК: 115); са *дугог* доксата (Ћосић, АСК: 145); из *дубоког* снега (Андрић 1981: 7); до *дубоког* разумевања (Андрић 1981: 30); После *дугог* ишчекивања (Андрић 1981: 41); *доброг* младића (Андрић 1981: 67); милост *доброг* господара (Андрић 1981: 102); од тог *досадног*, мокрог дана (Црњански, АСК: 46); *дубоког*, модрога мора (Црњански, АСК: 32, 56); после тако *дугог* ценкања (Црњански, АСК: 40); ни *драгог* сунца (Ћопић, АСК: 54); *дјечјег*, распећа (Ћопић, АСК: 21); код каквог *древног* праведника (Ћопић, АСК: 9); Из *дугог* вијећања (Десница, АСК: 31); *дивљачног* мора (Десница, АСК: 23).

Придеве попут *гласан*, *доброћудан*, *драматичан*, *досадан* који имају суфикс -*ан*, а у саставу одређеног вида -*ни* треба разликовати од односних са истим наставком (нпр. *десни*, *ноћни*). Наиме, иако постоји подударње на морфолошкој равни, неопходно је нагласити да постоји семантичка разлика. Док описни придеви овог типа имају оба вида у номинативу једнине (нпр. *гласни*, *доброћудни*,

драматични, досадни) и означавају особину неког појма, бића или ствари, односни придеви означавају известан однос (временски, месни, присвојни и сл.) и имају само облик одређеног вида, што ћемо детаљније описати у делу рада у којем су придеви других односа.

живог свјетла (Селимовић 1983: 92); *гомила живог* песка (Ћосић, АСК: 14); [...] док не извадимо главу из *живог* песка [...] (Политика, ЕК); *живог* људског створа (Десница, АСК: 46); *мирис жениног* тела (Ћосић, АСК: 130); *гомилице жутог* цвећа (Ћосић, АСК: 3); *гомилу жутог* кукуруза (Ћосић, АСК: 115); *Брежуљак жутог* кукуруза (Ћосић, АСК: 127); *њеног жутог* девера (Црњански, АСК: 48); *од замишљеног* додира (Селимовић 1983: 27); *замореног* дана (Селимовић 1983: 85); *грумен замршеног* златног предива (Селимовић 1983: 16, 148); *заслуженог* одмора (Селимовић 1983: 30); *заједничког* живота (Селенић 1996: 23); *преко заобљеног* трбушчића (Селенић 1996: 111); *мог збуњеног* мозга (Селенић 1996: 145); *мог згрченог* бића (Селенић 1996: 149); *оног злоћудног* органа (Селенић 1996: 233); *од сваког знатижељног* погледа (Селенић 1996: 154, 156); *попут зобеног* зрна (Селенић 1996: 9); *захукталог* постројења (Селенић 1996: 211); *загашеног* огњишта (Ћосић, АСК: 8); *са укусом зарђалог* ножа (Ћосић, АСК: 9); *од зимског* јутра (Ћосић, АСК: 70); *алата, заосталог* (Андрић 1981: 132); *од такозваног здравог* и поштеног света (Андрић 1981: 26); *испод запуштеног* гробља (Црњански, АСК: 13); *застртог* прозора (Црњански, АСК: 41); *до нашег заједничког* кревета (Ћопић, АСК: 52); *измрцвареног* народа (Селенић 1996: 205); *без извесног* религиозног страха (Селенић 1996: 53); *измирског* вилајета (Андрић 1981: 65); *драж измичућег* (Десница, АСК: 85); *после њеног изненадног* саопштења (Селенић 1996: 297); *од искиданог* сна (Ћосић, АСК: 135); *истог* дана (Ћосић, АСК: 2); *Истог* јутра (Ћосић, АСК: 121); *истог* мишљења (Црњански, АСК: 35, 63); *искреног* саучешћа (Андрић 1981: 30); *испретураног* алата (Андрић 1981: 9); *истог* трена (Ћопић, АСК: 25, 61).

За облик генитива који уочавамо у синтагми „*живог* песка” пронашли смо потврду осим у Ћосићевом делу, такође и у новинском стилу српског језика где је употребљена 8 пута. РМС уз бројна значења придева *жив*, у оквиру примера који су издвојени као посебни изрази наводи и „живи песак” у значењу *покретан песак* (РМС II: 32). Разуме се да у оба наведена примера има метафорично значење упућујући на неку тешку и озбиљну ситуацију у којој се човек може наћи. У облику придева који смо издвојили из Десничиног дела „драж *измичућег*” (Десница, АСК: 85) уочавамо заправо попридевљени глаголски прилог садашњи који се завршава суфиксом *-ћу*³³. С обзиром на то да је овај облик придева настао од глагола подсетићемо се Белићеве тврдње да „партиципи глаголски прелазе у придевске речи

³³Више о томе у: М. Стевановић, „Попридевљавање глаголског прилога на *-ћу*“, Јужнословенски филолог, XVIII, 1949–1950, 55–85.

на тај начин што им се значење радње измени у значење особине или што им се привремено вршење радње (глаголски партиципи показују увек временско приписивање радње) измени у стално, тј. у сталну радњу која се схвата као особина: *текућа вода* није вода која тече сада када се о њој говори, већ вода која увек тече, жива, покретна вода“ (Белић 1998: 64). За нашу анализу је значајно да је придев *измичући* употребљен у очекиваном облику одређеног придевског вида, уколико имамо у виду једно од граматичких правила да се придеви који се завршавају на *-ћи* мењају по придевској промени, а можемо додати да су, због свог суфикса, заправо морфолошким ликом слични облицима компаратива и суперлатива који су увек у одређеном придевском виду³⁴. Употребу облика одређеног и неодређеног вида уочавамо код придева *изненадни* (РМС наводи само облик неодређеног вида *изненадан*, II: 420) који Селенић користи паралелно: „од *изненадна* оштра шамара” (Селенић 1996: 119) и „после њеног *изненадног* саопштења” (Селенић 1996: 297). Свакако је неопходно напоменути да су са становишта норме оба облика правилна, а њихова наизменична употреба сведочи о присуству обе деклинације у облику истог придева и истог падежа.

јаког тијела (Селимовић 1983: 83); помало се и гадећи болесног, *јектичавог* изгледа (Ћосић, АСК: 95); мог *коначног* налаза (Селенић 1996: 134); после *кратког* и варљивог предаха (Селенић 1996: 144, 165); После *кратког*, збуњеног ћутања (Црњански, АСК: 20); *трулог* или *крвавог* мяса (Селенић 1996: 289); *куваног* грашка (Селенић 1996: 24); *културног* стања (Селенић 1996: 203); од *крупног*, мирног гласа (Ћосић, АСК: 132); Женског, *киселог* мяса (Ћосић, АСК: 60); од *лажног* малахита (Десница, АСК: 9); иза *лепог* чела (Селенић 1996: 145); из *лепог* сна (Ћосић, АСК: 89); *лепог* разговора (Ћосић, АСК: 103); *личног* егоизма (Селенић 1996: 203); *локалног* наречја (Селенић 1996: 43); после мог *лукавог* покушаја (Селенић 1996: 295); *људског* мравињака (Селенић 1996: 103); из *лудог* клупка (Андрић 1981: 111); због *мирнодопског* посла (Селимовић 1983: 54); оног *мршавог* дјетета (Селимовић 1983: 75); *малог* дјетета (Селенић 1996: 7); топлота *малог* детета (Црњански, АСК: 11); у нокту *малог* прста (Десница, АСК: 38); трачак *мигољивог* сладострашћа (Десница, АСК: 96); дашак *мекшег* времена (Десница, АСК: 25); *мутног* погледа (Црњански, АСК: 55); округлог *млохавог* лица (Селенић 1996: 111); *мртвог* лица (Селенић 1996: 294); оног *мршавог* дјетета (Селенић 1996: 75); *мушког* срца (Селенић 1996: 15, 122, 170); од *модрог* лица (Ћосић, АСК: 180); *малог* опела (Ћосић, АСК: 168); из тог *меког* црнила (Ћосић, АСК: 96); од глади [...] и *меког* срца (Ћосић, АСК: 106); *меког* падања (Ћосић, АСК: 171); из *малог* меха (Ћосић, АСК: 9); *младог* леда (Ћосић, АСК: 2); зраци *младог* сунца (Ћосић, АСК: 144); поред

³⁴Пипер–Клајн не препоручују употребу придева на *-ћи* у облику неодређеног вида, већ истичу као исправан једино облик одређеног вида: нпр. *Ефекат је застрашујући* (Пипер–Клајн 2013: 132).

млаког лежаја (Ћосић, АСК: 120); *Семења мокрог* (Ћосић, АСК: 140); између *мртваг* Чађевића (Ћосић, АСК: 86); од *мутног* страха (Ћосић, АСК: 110); од *младог* човека (Андрић 1981: 26); овог *младог* ефендије (Андрић 1981: 68); Иза [...] *мртваг* лица (Андрић 1981: 29); Око тог *мртваг* тела (Андрић 1981: 92); од *мртваг* Џем-султана (Андрић 1981: 100); до *малог* млина (Ћопић, АСК: 18); изнад *маленог* стола (Ћопић, АСК: 56); каквог *маштовитог* чобанина (Ћопић, АСК: 23).

Када је у питању придев *мали* који у н. јд. има само одређени облик можемо уочити да Селенић, Црњански и Десница користе облик придевске деклинације који је сасвим граматички оправдан. Како наводи и Стевановић „само облик одређеног вида имају придеви: *бојни, жарки, јарки, мали, сињи, стојни, судњи, суштити*” (Стевановић 1964: 253).

неравног пута (Селимовић 1983: 127); *новог* града (Селимовић 1983: 70; Селенић 1996: 16, 166); преко *набреклог* трбуха (Селенић 1996: 219); од њеног *наглог* покрета (Селенић 1996: 79, 120, 122); од *наивног* Продановића (Селенић 1996: 222); из неког *накарадног* уверења (Селенић 1996: 218); *намераваног* брака (Селенић 1996: 77); *наоблаченог* англиканског бога (Селенић 1996: 17); *напетог* противника (Селенић 1996: 292); без *нарочитог* смисла (Селенић 1996: 20, 147); од *насртљивог* рођака (Селенић 1996: 165); зарад нечијег *незаконитог* и личног престижа (Селенић 1996: 258); *неизреченог*, потмулог беса (Селенић 1996: 281); после *напорног* дана (Селенић 1996: 246); *негативног* елемента (Селенић 1996: 203); због *недовољног* познавања језика (Селенић 1996: 23), *неочешљаног* изгледа (Селенић 1996: 210); од *неполитичног* ствараоца (Селенић 1996: 108); иза *непријатног* тајца (Селенић 1996: 265); *неприкосновеног* закључка (Селенић 1996: 224); *неравног* пута (Селенић 1996: 127); мога *несретног* тумачења (Селенић 1996: 118); тога *несрећног* Хоџића (Селенић 1996: 151).

Потврду да поједини придеви могу имати наставке обе деклинације у истом падежу препознајемо у Селенићевом приповедању у генитиву: „*напета* лица” (Селенић 1996: 268) и „*напетог* противника” (Селенић 1996: 292); „после *напорна* пешачења” (Селенић 1996: 24) и „после *напорног* дана” (Селенић 1996: 246); „од *непријатна* питања” (Селенић 1996: 119, 199) и „иза *непријатног* тајца” (Селенић 1996: 265). Одређени и неодређени придевски вид је у издвојеним примерима сасвим оправдан са нормативног становишта, али не бисмо могли потврдити са аспекта савременог стања српског језика и очекиван. Потврду за ове придеве неодређеног вида нисмо пронашли у ЕК.

у присуству *непријатна* сведока (Селенић 1996: 153); *несрећна* порођаја (Селенић 1996: 36); једног *младог* и *непоқвареног* народа (Селенић 1996: 32);

због мог *непримереног* укључивања у разговор (Селенић 1996: 13); због очевог *нескривеног* дивљења (Селенић 1996: 76); после *неучтивог* позивања (Селенић 1996: 278); из *нагнутог* ибрика (Ћосић, АСК: 115); од нагло *надошлог* умора (Ћосић, АСК: 108); тог *нелјудског* (Ћосић, АСК: 159); од *нелагодног* страха (Ћосић, АСК: 181); глас *нечастивог* (Ћосић, АСК: 66); преко *невиног* снега (Ћосић, АСК: 89); од *нетесаног* камена (Ћосић, АСК: 152); *ниског* сунца (Ћосић, АСК: 124); од *свогновог* пријатеља (Андрић 1981: 95); *невидљивог* мора (Андрић 1981: 21); *невидљивог* града (Андрић 1981: 49); По том свом *необичном* начину (Андрић 1981: 28); *нечовечног* њиховог начина (Андрић 1981: 43); *нездоровог* задаха (Андрић 1981: 27); *напуштеног* арсенала (Андрић 1981: 21); *нарочитог* дара (Андрић 1981: 24); *неизлечиво* гфалсификатора Заима (Андрић 1981: 21); Од бескрајног и *несхватљиво* преплитања (Андрић 1981: 29); дух неког *несрећног* принца [...] (Андрић 1981: 62); тело *несрећног* брата (Андрић 1981: 64); *нехотичног* дивљења (Андрић 1981: 42); због [...] *непромишљеног* говора (Андрић 1981: 64); од *немоћног* беса (Црњански, АСК: 21); *нечујног* хода (Црњански, АСК: 36); од свог *непрестаног* пушења (Црњански, АСК: 46); *непрекидног* хода (Црњански, АСК: 52, 72); од *непрекидног* размишљања (Црњански, АСК: 58); од *немоћног* беса (Црњански, АСК: 86); *новог* најменика (Ћопић, АСК: 34); тртљања *неуморног* рођака (Ћопић, АСК: 8); *непровјереног* зла (Десница, АСК: 138).

Придеве који почињу одричном речцом *не-* анализирали смо у једном од ранијих радова наглашавајући да она има функцију: стварања антонима по критеријуму присуство/одсуство неког својства или особине (нпр. *моралан* : *неморалан*; *излечив* : *неизлечив*), затим према критеријуму квантитета префикс *не-* остварује функцију промене значења основног придева резултирајући појмом неодређеног значења (нпр. *мали* : *немали*), а према критеријуму квалитета речца *не-* остварује функцију промене значења основног придева доносећи потпуно нова значења (нпр. *згодан* : *незгодан*).³⁵ Бројни примери придева, у чијем саставу је одрична речца *не-* који су уочени код писаца који су стварали и живели у другој половини двадесетог века, потврђују уједначеност употребе генитива јединине придевске промене у поређењу са горе наведеним примерима именичке деklinације. Занимљиво је скренути пажњу на оно што смо увидели у делу Црњанског да у истом падежу, генитиву, уз исту именицу *ход* користи придеве различитих деklinација: одређеног вида, нпр. „*непрекидног* хода” (Црњански, АСК: 52, 72), али и придев неодређеног вида, поменут у претходном делу, нпр. *несигурна* хода (Црњански, АСК: 77).

³⁵Више о томе: М. Милојевић, „О придевима са префиксом *не-* у српском језику“, у: *Савремена проучавања језика и књижевности. књ. I*, уред. М. Ковачевић и др., Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац, 2009, 177–184.

Капа *обожаваног* мужа (Десница, АСК: 42); озбиљност *одистинског* (Десница, АСК: 61); поред *ограђеног* воћњака (Селимовић 1983: 96); *ојачалог* повјерења (Селимовић 1983: 58); *опасног* Тигра (Селимовић 1983: 21, 279); *осиротјелог* имања (Селимовић 1983: 9); из *обављеног* разговора (Селенић 1996: 281); *обзирног* педагога (Селенић 1996: 19); за *обичног* борца (Селенић 1996: 14); *ограниченог* облика (Селенић 1996: 108, 198); иза њеног *одбрамбеног* презира (Селенић 1996: 140); пре мога *одлучног* разговора (Селенић 1996: 156); плач *окупљеног* народа (Селенић 1996: 208); *округлог* млохавог лица (Селенић 1996: 111); *ољуштеног* бадема (Селенић 1996: 262); *острвског* центлмена (Селенић 1996: 75); *оштрог* задовољства (Селенић 1996: 275); *одраног* свињчета (Ћосић, АСК: 39); *онесвешћеног* официра (Ћосић, АСК: 86); из *обичног* криминала (Андрић 1981: 71); из свог *опасног* заноса (Андрић 1981: 97); *општег* узбуђења (Андрић 1981: 23); *освештаног* начела (Андрић 1981: 13); из *Осечког* града (Црњански, АСК: 99); са *осветљеног* зида (Црњански, АСК: 47); тог *осталог* света (Црњански, АСК: 50); Тога *оскудног* и никаквог прољећа (Ћопић, АСК: 25); око његовог *омиљеног* прибјежишта (Ћопић, АСК: 26); између *отреситог* бојције (Ћопић, АСК: 61).

У примеру „*Осечког* града” препознајемо доследност у употреби два граматичка правила која се односе на придеве одређеног вида. Најпре уочавамо да је употребљен са наставком придевске деклинације што је потпуно очекивано с обзиром на то да је познато правило да се придеви када су део географских имена налазе у облику одређеног придевског вида, а овоме можемо додати и правило да су придеви који се завршавају на *ски-*, *чки-*, *шки-* увек одређеног вида (Пипер-Клајн 2013: 132; Станојчић 2008: 94). За разлику од доминантнијих примера придева који стоје уз именице и ближе их одређују, ретки су примери попут „озбиљност *одистинског*” (Десница, АСК: 61) у којима се одређени придевски вид налази самостално, у финалној позицији у реченици (нпр. „Она им придаје знамен *реалности, озбиљност одистинског.*”).

из тог *погруженог* болесног човјека (Селимовић 1983: 34); поред *попаљеног* села (Селимовић 1983: 114); због *прикривеног* узмицања (Селимовић 1983: 81); *пуног* одрицања (Селимовић 1983: 9); *пансионског* заједништва (Селенић 1996: 24); сопственог *патриотског* осећања (Селенић 1996: 126); *победничког* народа (Селенић 1996: 71); са много *полемичког* жара (Селенић 1996: 199), *политичког* комесара одреда (Селенић 1996: 110, 123, 224); изнад *површног* блеска (Селенић 1996: 117); *пожељног* брака (Селенић 1996: 77); без *позитивног* усмерења (Селенић 1996: 203); *породичног* отпора (Селенић 1996: 77, 184); неизреченог, *потмулог* беса (Селенић 1996: 281); *празног* града (Селенић 1996: 150).

Осим генитива облика придевске дефлекције код Селенића придев *празан* препознајемо и у облику неодређеног вида; „*празна* разговора” (Селенић 1996: 164).

прекинутог крика (Селенић 1996: 271); *пријатног* тронедељног дружења (Селенић 1996: 14); *плавог* тјемења (Селенић 1996: 189); са шољом *понуђеног* чаја (Селенић 1996: 211); *пуног* одрицања (Селенић 1996: 9); *предусретљивог* рачунополагача (Селенић 1996: 19); *преосталог* накита (Селенић 1996: 286); преко *препреченог* канала (Селенић 1996: 8); *привременог* растанка (Селенић 1996: 142); *продуженог* затиљка (Селенић 1996: 75); *проширеног* Вишког споразума (Селенић 1996: 239); од *презрелог* грожђа (Ћосић, АСК: 167); *пенушавог* шапутања (Ћосић, АСК: 33); *плеханог* цвокота (Ћосић, АСК: 35); од њега *побеснелог* (Ћосић, АСК: 12); мог *покојног* оца (Десница, АСК: 107; Република, ЕК); *правог* значења (Десница, АСК: 11); *преломљеног* лорњона (Десница, АСК: 21); попут *падавичавог* лазарончића (Десница, АСК: 13); *преживелог* близнака (Ћосић, АСК: 50); од *простог* стола (Ћосић, АСК: 101); *пунолетног* сина (Ћосић, АСК: 29); од *пијаног* газде (Ћосић, АСК: 47); од *плетеног* рогоза (Андрић 1981: 52); *победничког* живота (Андрић 1981: 8); *покојног* фра-Петра (Андрић 1981: 9, 132); због *поновног* виђења (Андрић 1981: 78); са *посредног* причања (Андрић 1981: 99); *пуног* снега (Андрић 1981: 7); иза великог *проваљеног* оцака (Андрић 1981: 43); од изгубљеног, људског и *правог* света (Андрић 1981: 45); *правог* муслимана (Андрић 1981: 67); *правог* додира (Андрић 1981: 92); *погрешног* првог корака (Андрић 1981: 81); После *поновног* његовог уласка (Црњански, АСК: 43); из *пијаног* сна (Црњански, АСК: 15); *потмулог* гласа (Црњански, АСК: 48).

Када придевима претходе присвојне или показне заменице већина издвојених примера су, у складу са граматичким правилима, у облику одређеног придевског вида попут: „из тог *погруженог* болесног човјека” (Селимовић 1983: 34); „мог *покојног* оца” (Десница, АСК: 107); „После *поновног* његовог уласка” (Црњански, АСК: 43).

неког *плетеног* плота (Црњански, АСК: 58); сјај *плавог* неба (Црњански, АСК: 58); од *прошлог* дана (Црњански, АСК: 5); слике њеног *прошлог* живота (Црњански, АСК: 50); После *пригушеног* вриска (Црњански, АСК: 15); раван бескрајног, *прљавог* снега (Црњански, АСК: 43); уочи сваког *пазарног* дана (Ћопић, АСК: 44); *правог* светитеља (Ћопић, АСК: 59); *прохујалог* живота (Ћопић, АСК: 52); *питомог* кестена (Ћопић, АСК: 18); *разрушеног* Београда (Селенић 1996: 263); *расеченог* лица (Црњански, АСК: 45); преко њеног *раскошног* тела (Селенић 1996: 257); без извесног *религиозног* страха (Селенић 1996: 53); малог, *риђег* дечака (Селенић 1996: 163); *разбијеног* цилиндра (Ћосић, АСК: 174); од *раскрвављеног* дрвета (Ћосић, АСК: 156); стрмину *равног* детелишта (Ћосић, АСК: 112); нема ничег *рђавог* (Ћосић, АСК: 128); *руменог* одсјаја (Андрић 1981: 50); од *родног* мјеста (Ћопић, АСК: 143).

Поредећи примере који су издвојени у оквиру анализе генитива именичке деклинације са облицима истог падежа, али придевских наставака, можемо закључити да постоји уједначена заступљеност и једних и других облика у делима корпуса које у овом делу рада издвајамо. Анализирајући придевски вид и деклинацију у Ћопићевим делима у оквиру *Пионирске трилогије* и Сања Ђуровић закључује да се именичка и придевска деклинација употребљавају равноправно и доследно (Ђуровић 2013а: 361–368).

овог *ситног* тела (Селимовић 1983: 75); од овог тихог *смекишаног* гласа (Селимовић 1983: 104); *савришеног* бића (Селенић 1996: 242); изнад *самог* чела (Ћосић, АСК: 33); до *самог* прага (Ћосић, АСК: 62); до *самог* суда (Ћосић, АСК: 100); од себе *самог* (Ћосић, АСК: 124, 139); поред *самог* стожера (Ћосић, АСК: 159); до *самог* конца (Десница, АСК: 44); од *самог* прапочетка (Десница, АСК: 58); код *смртног* случаја (Десница, АСК: 22); Због *смртног* случаја у породици [...] (Политика, ЕК); *сретног* исхода (Десница, АСК: 55); њиховог *стакленог* mesa (Десница, АСК: 9); *старог* часовничара (Десница, АСК: 14); ткиво *свијесног* живота (Десница, АСК: 28); Из *сурог*, голог планинског залеђа (Десница, АСК: 34); *сељачког* народа (Ћосић, АСК: 81); њеног *свирепог* осмеха (Ћосић, АСК: 107); од *сељачког* зноја (Ћосић, АСК: 94); пуна *ситног*, потмулог цвокота (Ћосић, АСК: 6); од себе *скривеног* (Ћосић, АСК: 32); од *старог* крова (Ћосић, АСК: 44); од *слатког* стида (Ћосић, АСК: 112); *снажног*, дугог врата (Ћосић, АСК: 127); од *сињег* мора (Ћосић, АСК: 133); зрнца *сувог* креча (Ћосић, АСК: 131); *сувог* смиља (Ћосић, АСК: 177); од *скореног* блата (Селенић 1996: 233); из *сопственог* живота (Селенић 1996: 105, 12, 217); *савесног* родољубља (Селенић 1996: 128); *самосталног* раста (Селенић 1996: 271); *сигурног* упоришта (Селенић 1996: 55); из *симбиотичког* јединства (Селенић 1996: 171); поред *скрханог* оца (Селенић 1996: 80); *сладуњавог* мириса (Селенић 1996: 20); једног *светлог* јутра (Селенић 1996: 18); свог *смелог* поступка (Селенић 1996: 81); *слабашиног* стаса (Селенић 1996: 18); *смртнога* чланства (Селенић 1996: 229); *снажног* бедра (Селенић 1996: 159); нашег *социјалног* и културног стања (Селенић 1996: 202, 204); од *сталног* мањка сна (Селенић 1996: 209); *старог* Папе (Селенић 1996: 117, 138); сате *стрљивог* чекања (Селенић 1996: 139); особама *супротног* пола (Селенић 1996: 27); *сивог* рукава (Селенић 1996: 15, 186); Од *самог* почетка (Андрић 1981: 28); до *самог* султана (Андрић 1981: 38); *старог* фратра (Андрић 1981: 9); између *старог* Киркора (Андрић 1981: 41); код једног *старог* сефарда (Андрић 1981: 60); *строгог* прописа (Андрић 1981: 58); папучу *Светог* Оца (Црњански, АСК: 24); прозору *старог* здања (Црњански, АСК: 17, 67); *сунчаног* и чистог јутра (Црњански, АСК: 10); до *самог* врха (Ћопић, АСК: 20, 32); испред *самог* носа (Ћопић, АСК: 45); икону *светог* Ђорђа (Ћопић, АСК: 30); *светог* Илије (Ћопић, АСК: 43); послије првог *свјетског* рата (Ћопић, АСК: 24); иза [...] *скровитог* мјеста (Ћопић, АСК: 13); *старог* домаћина (Ћопић, АСК: 41).

У примерима: „папучу *Светог* Оца” (Црњански, АСК: 24); „икону *светог* Ђорђа” (Ђопић, АСК: 30); „*светог* Илије” (Ђопић, АСК: 43) у којима је придев *свети* у изразима религиозног карактера претпостављена је употреба облика придевске деклинације. Такође, и за придев *сињи* с обзиром на то да се завршава суфиксом *-њи* имајући у виду граматички критеријум можемо закључити да је правилно употребљен у облику одређеног вида. Осим облика придевске деклинације, „*сивог* рукава” уочили смо да Селенић користи исти придев у истом падежу са наставком именичке деклинације „*сива* и тмурна заточеништва” (Селенић 1996: 197). Примери двојакних облика истог придева, као и примери придева исте врсте, а различитих деклинација, представљају потврду прилично уједначене употребе облика обе деклинације у делима писаца ове групе.

из *тамног* заборава (Ђопић, АСК: 38); бљесак *танушног* смијешка (Селимовић 1983: 58); *тихог* дечака (Селимовић 1983: 104); *тајног* разумевања (Селенић 1996: 169); из *тајновитог* дела човекове душе (Селенић 1996: 148); бљесак *танушног* смијешка (Селенић 1996: 58); *тренутног* положаја (Селенић 1996: 261); *трулог* или крвавог мяса (Селенић 1996: 289); *тихог*, малог пожара (Ђосић, АСК: 35); осмијех *тихог* ликована (Десница, АСК: 13); *тужног* разврата (Десница, АСК: 14); пуна *туђе*г мяса (Ђосић, АСК: 129); због *туђе*г стида (Ђосић, АСК: 152); од *тешког* унутрашњег смеха (Андрић 1981: 29); од *тешког* достојанства (Андрић 1981: 30); до *тужног* и свечаног краја (Андрић 1981: 98); између *тврдог* зида (Црњански, АСК: 68); после *тупог* звука (Црњански, АСК: 15); *узнемиреног* пјевача (Ђопић, АСК: 41); из *укривеног* засеока (Ђопић, АСК: 61); *усијаног* ваздуха (Селимовић 1983: 85); *убичајеног* поздрава (Селенић 1996: 296); *уздрхталог* трбуха (Селенић 1996: 152); мога *ужурбаног* деловања (Селенић 1996: 283); због *упорног* погледа (Селенић 1996: 26); поред *угашеног* огњишта (Ђосић, АСК: 77); пуном *уморног* хукања (Ђосић, АСК: 106); задахом *ужеглог* лоја (Ђосић, АСК: 8); *уморног* пијанства (Ђосић, АСК: 62); од тог *усамљеничког* кукурикања (Ђосић, АСК: 117); *убрзаног* хода (Црњански, АСК: 52); *уског* брвна (Црњански, АСК: 37); блатишта *усахнулог* (Црњански, АСК: 103); *хладног* свијета (Селенић 1996: 47); *цвјетастог*³⁶ кретона (Десница, АСК: 77); дуж *целог* огледала (Селимовић 1983: 8, 25); *црног* железничара (Селенић 1996: 125, 134); њеног *црвенкастог* и влажног осмеха (Ђосић, АСК: 116); преко *целог* лета (Ђосић, АСК: 136; Политика, ЕК); из *црног* оцака (Ђосић, АСК: 52); снега *црног* (Ђосић, АСК: 62); *Целог* дана (Ђосић, АСК: 106); пуна *црвеног* глиба (Ђосић, АСК: 85); *целог* века (Андрић 1981: 28); *целог* живота (Андрић 1981: 54); Кошаркаши Партизана памтиће *целог* живота [...] (Политика, ЕК); четвртина *целокупног* покретног

³⁶Више о томе: М. Павловић, „Значење придева с наставком *-аст* и његовим варијантама“, Наш језик, IV, св. 1–2, 1952, 9–24; св. 3–4, 1952, 99–114; св. 5–8, 1953, 175–195.

иметка (Андрић 1981: 39); једног *црног* сандука (Црњански, АСК: 39, 47); свог *цртаћег* блока (Ђопић, АСК: 48).

Као што смо напоменули у неком од претходно анализираних придева на *-ћи*, с обзиром на то да се придев *цртаћи* у свом основном облику, дакле н. јд. завршава на *-и* облик генитива са наставцима придевске промене можемо коментарисати као оправдан са морфолошког аспекта. Придеви субјективне оцене попут примера *цвјетаст*, *црвенкаст* могу имати наставке или именичке или придевске деклинације. У наведеним примерима које смо издвојили из дела Деснице и Ћосића наведени су у облику одређеног придевског вида.

овог *чудног* противника (Селимовић 1983: 100, 237; Селенић 1996: 281); овог *чудног* човека (Андрић 1981: 53); из тог *чудног* народа (Црњански, АСК: 65); у *чупоглавог*³⁷ старца (Ђопић, АСК: 53); *часног* карактера (Селенић 1996: 76); *читавог* дана (Ћосић, АСК: 33); због *чувеног* оца (Ћосић, АСК: 9;); око *чврстог* зрна (Ћосић, АСК: 49); *чистог* лика (Црњански, АСК: 42); од *читавог* хвата (Црњански, АСК: 65); тога *чаробног* јутра (Ђопић, АСК: 44); унук *честитог* дједа (Ђопић, АСК: 7); *читавог* вијека (Ђопић, АСК: 8, 41); *читавог* божјег љета (Ђопић, АСК: 35); *иновског* кипариса (Андрић 1981: 21); од *шареног* стакла (Ћосић, АСК: 155); око *широког* огњишта (Ћосић, АСК: 6); око *шупљег* бреста (Ћосић, АСК: 81).

Описни придеви у генитиву именичке и придевске промене спадају у најбројније примере који су издвојени из анализираних дела. Уочљиво је да су доминантнији примери описних придева одређеног вида. Неопходно је нагласити да су од придева неодређеног вида, узимајући у обзир бројност примера других косих падежа, облици генитива на првом месту. Можемо закључити да је код писаца чија су дела настала у другој половини двадесетог века однос облика генитива једнине придева именичке и придевске деклинације прилично равноправан. У поређењу са стањем у публицистичком стилу, примећујемо да су чешћи облици одређеног вида придева м. и ср. р. генитива једнине, док су примери неодређеног вида очувани у оквиру устаљених израза.

---

³⁷Придев *чупоглав* припада есоцентричним сложеницама које чувају значења саставних делова (нпр. глувонем), наспрот ексцентричним сложеницама које не чувају значење саставних делова (риђокоса не значи „риђа коса“ већ „жена са риђом косом“). Више о томе у: Ж. Станојчић, „Есоцентричне придевске сложенице у српскохрватском књижевном језику“, ЗМСФЛ, XXVII–XXVIII, 1984/1985, 727–732.

д) датив/локатив; именичка деклинација

на голу ђогату (Ћопић, АСК: 111); на *господствену* удаљењу (Селенић 1996: 108); према *гураву* народу (Селенић 1996: 47); у сваком *добру* (Андрић 1981: 19); [...] међусобно помагање у *добру* [...] (Политика, ЕК); кад је у *добру* (Андрић 1981: 49); не води *добру*³⁸ (Андрић 1981: 99); Увек уз њу је, и у *добру* и злу, њен брат [...] (Политика, ЕК); *женску* створењу (Селимовић 1983: 16); *Живу* човјеку (Десница, АСК: 131); о доброты и злу (Десница, АСК: 10); Ипак, ако пође по злу [...] (Политика, ЕК); у *знојну* кревету (Селенић 1996: 7); На овако *лијепу* времену (Ћопић, АСК: 48); по *личну* нахођењу (Селенић 1996: 258); У врту иза куће, *ограђену* (Десница, АСК: 24); кретање на *отворену* (Десница, АСК: 150); у *пожњевену* кукурузишту (Ћопић, АСК: 21); у *проваљену* зиду (Ћопић, АСК: 102); у *рђаву* стању (Селенић 1996: 123); на *сигурну*, заштићену мјесту (Десница, АСК: 81); на *скровиту* мјесту (Ћопић, АСК: 54); по *сунчану* дану (Десница, АСК: 40); *удаљену* понору (Селенић 1996: 9).

За облик датива/локатива описних придева м. и ср. р. именичке деклинације нисмо пронашли ниједну потврду у делу Ћосића и Црњанског, док код осталих писаца имамо примере којих има знатно мање него облика генитива придева исте деклинације. Поименичени придеви *добро* и *зло* чији су облици средњег рода добили функцију именица, преузели су и њихове наставке те из тога произлази употреба облика који су заправо једнаки облицима недређеног придевског вида. Стабилности оваквих облика *добру* и *злу* датива и локатива у језичком систему српског језика доприноси њихово очување у оквиру устаљених фразеолошких израза: „у *добру* и *злу*” (у значењу у *свакој ситуацији*³⁹), „поћи по *добру*” (у значењу *поћи повољним правцем, повољно се развијати*), „бити (живети) у *добру*” (у значењу *бити, живети у пријатељским, добрим односима*). Ову тврдњу можемо поткрити и подацима претраге из ЕК у којем смо за пример „у *добру* и *злу*“ пронашли 8 примера, док смо за предлошко-падежну конструкцију „по *злу*“ пронашли тачно 100 примера. У вези са наведеним примерима присетићемо се Фекетеовог става да је у „језику позната појава да речи осим свог основног изворног значења и функције понекад поприме и другачију улогу. Једна од њих је и могућност промене семантичко-граматичке сфере речи и способност 'пресељавања' једне категорије речи у другу. Пример такве флукуације је могућност именице да преузме улогу придева, а придева да функционише као именица. Лингвистичка условљеност за ову појаву лежи у

³⁸Упор.: Е. Фекете, „Кад придев постане именица“, *Свет речи*, 1998, бр. 6/8, 102–104.

³⁹Значења фразеолошких израза преузели смо из *Малог српског фразеолошког речника* (Оташевић 2007: 174).

промени основне функције речи; уместо да, рецимо, придев као типична одредбена реч укаже на својство именице уз коју стоји, у стању је да у неким приликама функционише самостално, тј. без именице као управног члана синтагме“ (Фекете 1998: 102).

ђ) датив/локатив; придевска деклинација

у *активном* кругу (Селенић 1996: 216); о читавом *бијелом* свијету (Селимовић 1983: 11, 118; Селенић 1996: 37, 281); на *бијелом* стропу (Десница, АСК: 7); у *белом* диму (Ћосић, АСК: 6, 15, 16); по *белом* свету (Ћосић, АСК: 35; Политика, ЕК); по *белом* путу (Ћосић, АСК: 145); на *белом* коњу (Ћосић, АСК: 43); на *белом* дану (Андрић 1981: 51); у такозваном *белом* чардаку (Андрић 1981: 53); у *белом* кругу (Црњански, АСК: 15); на *белом* чаршаву (Црњански, АСК: 34, 47); у *бескрајном* кругу (Црњански, АСК: 140); на *блатњавом* брегу (Црњански, АСК: 8); у *бледоплавом* небу (Црњански, АСК: 28); при *брзом* проласку (Црњански, АСК: 14); на *бесном* пастуву (Ћосић, АСК: 165); на широком *блиједом* небу (Селимовић 1983: 109); у *брзом*, равномерном касу (Ћосић, АСК: 16); *бесплатном* моделу (Ћопић, АСК: 30); овоме *благодатном* крају (Ћопић, АСК: 29); по [...] *благочестивом* послу (Ћопић, АСК: 53); у *балетном* погледу (Десница, АСК: 141); у *беспрекидном* кругу (Десница, АСК: 183); лепом и *безазленом* младићу (Селенић 1996: 237, 295); у *блаженом* часу (Селенић 1996: 144); у нашем *безбедном* забрану (Селенић 1996: 7); на *беспрекорном* енглеском такту (Селенић 1996: 75); *бистроме* Михајлу (Селенић 1996: 199); у *бомбардованом* Лондону (Селенић 1996: 261); *брзплетом* и нервозном левичарству (Селенић 1996: 205).

Синтагму „по *белом* свету” осим у Ћосићевом делу, пронашли смо у публицистичком стилу српског језика (56 пута), а њено одржавање у систему српског језика у облику одређеног придевског вида условљено је чврстим лексичким спојем, док за претпостављени неодређени облик истог придева (→ „по *белу* свету“) у ЕК нисмо пронашли ниједну потврду. За примере попут „*бистроме* Михајлу” (Селенић 1996: 199); „у *бомбардованом* Лондону” (Селенић 1996: 261) можемо рећи да су очекивани облици одређеног вида, јер се налазе непосредно испред властитих именица. Што се тиче придева са суфиксима *-ан/-ен* попут примера *активан*, *бескрајан*, *бесан*, *бесплатан*, *беспрекоран* с обзиром на то да могу имати у ном. јд. и облик одређеног и неодређеног придевског вида, граматички је потпуно адекватна употреба неодређеног вида који уочавамо у делима ове групе писаца.

у *великом* огледалу (Селенић 1996: 11); у *великом* послу (Ћосић, АСК: 23); у *вечитом* мраку (Ћосић, АСК: 49; Политика, ЕК); *високом* плоту (Ћосић, АСК: 45); на *високом* челу (Ћосић, АСК: 108); у *високом* снегу (Андрић 1981:

131); у *врућем* купатилу (Црњански, АСК: 34); *великом* здању (Црњански, АСК: 18); *веселом* тркачу (Ђосић, АСК: 35); на *веселом* излету (Десница, АСК: 27); *гипком* кораку (Селенић 1996: 141); *гласном* смеху (Селенић 1996: 221); у класичном *гудачком* квартету (Селенић 1996: 143); по *гласном* немиру села (Ђосић, АСК: 73); и [...] *гласном* сркуту (Ђосић, АСК: 107); на *голом* рамену (Ђосић, АСК: 114); *господском* оделу (Ђосић, АСК: 17); *грешном* телу (Ђосић, АСК: 70); у *дивљем* страху (Селимовић 1983: 85); према *дремовном* титрању (Селимовић 1983: 10); о *дугом* дворишту (Селимовић 1983: 68); *дарованом* животу (Селенић 1996: 144); на *дебелом* тепиху (Селенић 1996: 111); *дечачком* лицу (Селенић 1996: 271); склоност ка *догматичном* мишљењу (Селенић 1996: 227); *дубоком* цепу (Селенић 1996: 184); *духовитом* оштроумљу (Селенић 1996: 140); у *духовном* оку (Селенић 1996: 7, 55); у *душевном* стању (Селенић 1996: 276); своје *душевном* личном свецу (Ђосић, АСК: 54); По *дугом* ћутању (Ђосић, АСК: 27); у *дугом* ропству (Андрић 1981: 92); на *дугом* столу (Црњански, АСК: 16).

По граматичком правилу локатив је падеж у којем увек испред именице и придева мора стајати предлог. У наведеним примерима испред придева одређеног вида, као део предлошко-падежних конструкција, стоје предлози *у, на, о, по*. За разлику од претходно анализираних примера у којима присуство предлога није било обавезно, у примерима придева м. и ср. рода који су у локативу препознајемо да су саставни део синтагми.

у естетском погледу (Селенић 1996: 30); о *женском* лукавству (Селимовић 1983: 23; Селенић 1996: 74;); у покренутом и *житком* пределу (Селимовић 1983: 20); у *жељеном* правцу (Селенић 1996: 283; Политика, ЕК); у *жутом* муљу (Селенић 1996: 196); на *жутом* концу (Ђосић, АСК: 5); *забезекнутом* Дани (Ђосић, АСК: 63); у *затворском* дворишту (Селимовић 1983: 75); у *згуснутом* мраку (Селимовић 1983: 82); у своје *загаситом* руху (Селенић 1996: 43); *запенушаном* вртлогу (Селенић 1996: 108); у *застаиђеном* оку (Селенић 1996: 256); у *затамњеном* делу (Селенић 1996: 282); у *затвореном* фургону (Селенић 1996: 284); На *збабаном* лицу (Црњански, АСК: 75); у мраку *зеленкастом* (Селенић 1996: 145); *здравом* и чистом човеку (Андрић 1981: 17); у *здруженом* напору (Селенић 1996: 215); у *заборављеном* смеху (Ђосић, АСК: 11); у *замућеном* виделу (Ђосић, АСК: 152); у *затутњалом* срцу (Ђосић, АСК: 112); *збуњеном* Ђорђу (Ђосић, АСК: 172); по *знојавом* потиљку (Ђосић, АСК: 114); у том *зеленом* (Ђосић, АСК: 18); у *зеленом* реденготу (Ђосић, АСК: 74, 78); њеном *дуго заповстављеном* поносу (Десница, АСК: 13); у *забитном* гнијезду (Десница, АСК: 23).

Насупрот примерима придева који су најчешћи у атрибутој позицији уз именице, можемо издвојити ређу употребу придева у самосталним позицијама и то са наставцима придевске деклинације. С обзиром на то да су анализирани примери издвајани у облику синтагми, да би се могла имати потпунија слика за ово тумачење

ћемо навести целу реченицу: „Како те није стид да у том *зеленом* изиђеш на улицу?” (Ћосић, АСК: 18). Дакле, уколико би се у овом питању употребио неодређени вид можемо рећи да реченица семантички не би била потпуна, а за такав пример се не би могла наћи потврда ни у новинарском стилу. Када је у питању значењски адекватнији морфолошки облик место би требало оставити одређеном виду, јер својим обликом оправдава позицију показне заменице иза које стоји, а такође, указује на подразумевани семантички концепт у свести говорника (нпр. *зеленом* + оделу). За придев *збабан* који код Црњанског срећемо у облику одређеног вида, РМС наводи само облик неодређеног вида: „**збабан**, -а, -о *који је као у бабе; који има изглед бабе, старачког изгледа, смежуран*. — Упрепашћен витез стаде гледајући уочено на збабано лице њено. *Ил.*” (РМС II: 260). Осим облика датива/локатива са наставком именичке деклинације „*женску створењу*” (Селимовић 1983: 16), код Селимовића препознајемо и облик придевске деклинације истог падежа „*о женском лукавству*” (Селимовић 1983: 23).

на *избораном* лицу (Селимовић 1983: 14); у *изнајмљеном* стану (Селенић 1996: 217; Политика, ЕК); у *изранављеном* и осиромашеном Београду (Селенић 1996: 197); у *изненадном* просветљењу (Селенић 1996: 63); на *интимном* ручку (Селенић 1996: 117, 232); на *истом* биваку (Ћосић, АСК: 3); у том *истом* расположењу (Андрић 1981: 97); у *истом* расположењу (Политика, ЕК); по *истуреном* подбратку (Десница, АСК: 194); у *извесном* смислу (Андрић 1981: 28); при том *изненадном* подизању (Црњански, АСК: 41); *исправном* човеку (Андрић 1981: 18); у *истом* тренутку (Црњански, АСК: 21); на *истом* месту (Црњански, АСК: 48; Република, ЕК); *ископаног* јарка (Црњански, АСК: 85); у *јадном* стању (Селенић 1996: 259); у *једноликом* чагртању (Ћосић, АСК: 107); по далеком *каљавом* друму (Селимовић 1983: 26); у *класичном* гудачком квартету (Селенић 1996: 143); по *кратком* поступку (Селенић 1996: 15, 66, 262; Селимовић 1983: 101; Политика, ЕК); о *кратком* рату (Црњански, АСК: 9); *крвавом* клупку (Селенић 1996: 285, 294); Српском *културном* клубу (Селенић 1996: 122, 202); у мом *крутом* српству (Селенић 1996: 144); у *Кривом* Виру (Ћосић, АСК: 89); о високом и *крупном* сину (Ћосић, АСК: 166); своје *кићеном* Сави (Ћосић, АСК: 54).

Чврсти лексички спој „по *кратком* поступку” осим у анализираном корпусу уочавамо и као врло фреквентну предлошко-падежну конструкцију у новинском стилу српског језика. ЕК бележи чак 142 потврде наведеног устаљеног склопа речи углавном у вези са информацијама правне садржине. Нормативно и граматичко правило употребе одређеног придевског вида у оквиру географских назива показује пример „у *Кривом* Виру” (Ћосић, АСК: 89).

лаганом кретању (Селимовић 1983: 100); у *лаком* заокрету (Селимовић 1983: 88, 141); *лажљивом* молеру (Селенић 1996: 119); на *личном* избору (Селенић 1996: 16); у *лудом* дану (Селенић 1996: 150, 203); На свом *луцкастом* лету (Десница, АСК: 14); у *љепљивом* гробу (Селимовић 1983: 34); на *малом* ћепенику (Селимовић 1983: 51); о *мришавом* човјеку (Селимовић 1983: 69); на *мутном* обзорју (Селенић 1996: 295); на *мајушном* плану (Селенић 1996: 122); и у *моралном* и у естетском погледу (Селенић 1996: 31, 169); *минулом* стријељању (Селенић 1996: 150); у *мирнодопском* миљеу (Селенић 1996: 198); у *мрклом* мраку (Селенић 1996: 273; Свет, ЕК); по *младом* леду (Ћосић, АСК: 187); том *младом*, сувом и жутом деверу (Црњански, АСК: 36); у *малом* парку (Ћосић, АСК: 36); по брзом и *меком* улетању ножа (Ћосић, АСК: 100); *мртвом* војнику (Ћосић, АСК: 86); *мришавом* дечачићу (Ћосић, АСК: 154); о *мирном* животу (Андрић 1981: 21); у неком *мирном* кутку (Десница, АСК: 47); у *мутном* времену (Андрић 1981: 10); о *младом* Турчину (Андрић 1981: 53); у *мушком* виду (Андрић 1981: 60).

Придев *мркли* нашли смо у РМС дат само у облику одређеног вида: „**мркли**, -а, -о **1**. Који је без имало светлости, потпуно мрачан, таман. — Ноћ мркла, прст се пред оком не види. Чол. фиг. Мркле приче ничу. Шег. **2**. који је добро одмакао у трајању, касни, позни: до мркле ноћи. — [Епидемија настаје] од Петрова поста, па се . . . протегне до мркле јесени и даље. Батут. Изр. До мркла мрака в. уз мрк (изр.)“ (РМС III: 441). Селенић овај придев употребљава у дативу/локативу у одређеном придевском виду, што можемо коментарисати као облик који је усклађен са нормом српског језика, јер не постоји номинатив неодређеног облика овог придева (→*мркао*), већ само семантички, али не и морфолошки сличан придев *мрк*. Стабилности одређеног облика датива/локатива једнине придева *мркли* доприноси и чињеница да је управо пример „у *мрклом* мраку“ потврђен и у ЕК 15 пута. Иако РМС упућује на то да облик придева *мрк* има неодређени облик у изразу „до *мркла* мрака“ уз придев *мрк* пронашли смо само потврду: „Изр. до мрка мрака до касно у ноћ; мрка капа (зла прилика) в. уз *капа* (изр.)“ (РМС III: 441). У ЕК за израз „до *мркла* мрака“ налазимо свега једну потврду.

према *невидљивом* сабеседнику (Селимовић 1983: 26); у неком *неизбежном* сну (Селимовић 1983: 106); у овом *несигурном* свијету (Селимовић 1983: 96); мом српски *настројеном* оцу (Селенић 1996: 37); по *нарочитом* куриру (Црњански, АСК: 89); у том *невидљивом* ветру (Црњански, АСК: 11); у *неиздржљивом* диму (Црњански, АСК: 46); у неком *неизбежном* реду (Црњански, АСК: 55); У *непрекидном* сељакању (Црњански, АСК: 50, 51); у *ниском* лету (Црњански, АСК: 48); [...] а око планине, у *ниском* лету, кружили су авиони [...] (Политика, ЕК); *недопустивом* ђачету (Селенић 1996: 226); о *нејасном* предмету размишљања (Селенић 1996: 128); у *нелагодном*

положају (Селенић 1996: 289); *неминовном* прекиду (Селенић 1996: 148); о њеном *необичном* појављивању (Селенић 1996: 145); о *непознатом* и заборављеном пријатељу (Селенић 1996: 12, 18, 66); у *неприродном* положају (Селенић 1996: 149; Политика, ЕК); *нервозном* левичарству (Селенић 1996: 205); у *новом* и непознатом свету (Селенић 1996: 12, 18, 82); о *написаном* тестаменту (Ћосић, АСК: 130); у *неразумљивом* шапату (Ћосић, АСК: 82); у *напуштеном* збегу (Ћосић, АСК: 77); *новом* оделу (Ћосић, АСК: 172; Ебит, ЕК); у *новом* и свечаном облику (Андрић 1981: 81); о *необичном* Турчину (Андрић 1981: 51); у *необичном* животу (Андрић 1981: 96); [...] о песничком животу као *необичном* животу [...] (Политикин културни додатак; ЕК); у *неповерљивом* ћутању (Андрић 1981: 47); *невином* младићу (Андрић 1981: 69); *новом* газди (Ћопић, АСК: 38; Политика, ЕК); *неуништивом* животу (Ћопић, АСК: 51); *непознатом* калем-ефендији (Ћопић, АСК: 23); по *нервозном* поигравању (Десница, АСК: 33).

На основу примера у којима је неодређена заменица испред одређеног придевског вида („у неком *неизбежном* сну” (Селимовић 1983: 106); „у неком *неизбежном* реду” (Црњански, АСК: 55)), и исте позиције присвојних и показних заменица („у овом *несигурном* свијету” (Селимовић 1983: 96); „мом *српски* *настројеном* оцу” (Селенић 1996: 37); „у том *невидљивом* ветру” (Црњански, АСК: 11); „о њеном *необичном* појављивању” (Селенић 1996: 145)) можемо закључити да се са семантичког аспекта разлика употребе одређеног вида уз неодређене заменице заправо неутралисала. На ову чињеницу нас подсећају и Пипер-Клајн: „У употреби облика одређеног и неодређеног вида придева има много колебања” (Пипер-Клајн 2013: 134). Израз „у *ниском* лету” који ЕК бележи 38 пута можемо закључити да као облик чврстог лексичког споја опстаје у језику захваљујући фреквентности у публицистичком стилу српског језика.

на *одмереном* одстојању (Селенић 1996: 104); *одлучном* обрачуну (Селенић 1996: 280); у *одсудном* часу (Селенић 1996: 165); упркос *озбиљном* труду (Селенић 1996: 266); *окорелом* континенталцу (Селенић 1996: 118); у *окупираном* Београду (Селенић 1996: 203); *опасном* ћутању (Селенић 1996: 33); у *оперативном* штабу (Селенић 1996: 283); у *осиромашеном* Београду (Селенић 1996: 197); о тако *осетљивом* предмету (Селенић 1996: 121); по *ослобођеном* Београду (Селенић 1996: 209); *отвореном* програму (Селенић 1996: 143); у *отвореном* програму (Политика, ЕК); у *очекиваном* смеру (Селенић 1996: 57); по *огарављеном* зиду (Ћосић, АСК: 39); *окривљеном* лицу (Ћосић, АСК: 157); на *омршавелом* врату (Ћосић, АСК: 152); на нешто *омршавелом* дугуљастом лицу (Ћосић, АСК: 106); на *отвореном* прозору (Ћосић, АСК: 115; Политика, ЕК); у *ослобођеном* народу (Ћосић, АСК: 178); не само *окривљеном* (Андрић 1981: 35); на *осветљеном* видикју (Андрић 1981: 128); у *огромном*, мутном, кишном свитању (Црњански, АСК: 7); по напред

одређеном путу (Црњански, АСК: 61); у *општем* плачу (Црњански, АСК: 14); на *осјетљивом* лику (Десница, АСК: 25).

Неопходно је скренути пажњу и на одређени број примера у којима придев нема атрибуцкску функцију, већ стоји самостално, преузимајући улогу именице, нпр. „не само *окривљеном*” (Андрић 1981: 35). Иако у таквим примерима функционише као именица, придев не преузима увек и њене морфолошке карактеристике (наставке за облик), дакле не мења се у таквим позицијама увек по именичкој деклинацији. Да бисмо јасније представили позицију одређеног вида придева у овом случају навешћемо део реченице: „[...] није веровао никад никоме, не само *окривљеном* ни сведоку него ни самом себи” (Андрић 1981: 35).

на *празном* дворишту (Селимовић 1983: 128, 223, 261); на *преврнутом* сандуку (Селимовић 1983: 80); *присном* додиру (Селимовић 1983: 100; Селенић 1996: 35); по стакласто *прозирном* небу (Селимовић 1983: 58); у *пакленом* кругу (Селенић 1996: 222; Илустрована политика, ЕК); том малом *погрљеном* човеку (Селенић 1996: 212); о природи *преводиљачког* рада (Селенић 1996: 179); упркос *патетичном* заклињању (Селенић 1996: 237); у *писаном* облику (Селенић 1996: 16; Политика, ЕК); у *племенитом* науму (Селенић 1996: 208); у *плитком* простору (Селенић 1996: 185); у *погубном* смеру (Селенић 1996: 200); по једном *познатом* моделу (Селенић 1996: 27); По познатом сценарију [...] (Политика, ЕК); на *покривеном* трему (Селенић 1996: 163); у *поновљеном* покушају (Селенић 1996: 9, 122, 154); у *плавом* лонцу (Селенић 1996: 265); у *подношљивом* непокрету (Селенић 1996: 7); на *прашњавом* плочнику (Селенић 1996: 125); у *првобитном* стану (Селенић 1996: 8); на *преврнутом* сандуку (Селенић 1996: 80); у *пренесеном* смислу (Селенић 1996: 271; Политикин културни додатак, ЕК); у *природном* континуитету (Селенић 1996: 266); на *пристојном* одстојању (Селенић 1996: 144, 226); у *прозрачном* крају (Селенић 1996: 270); у *паћеничком* уживању (Ћосић, АСК: 33); своје *паметном*, добром сину (Ћосић, АСК: 9); *пијаном* попу (Ћосић, АСК: 19); *правом* апсенику (Ћосић, АСК: 157); у његовом *политичком* животу (Ћосић, АСК: 97); у *покорном* ћутању (Ћосић, АСК: 52); *Покојном* оцу (Ћосић, АСК: 69); *пристојном* и уљудном човеку (Ћосић, АСК: 18); по неком *природном* инату (Ћосић, АСК: 186); у првом *подесном* тренутку (Андрић 1981: 100); натом *пошироком* миндерлуку (Андрић 1981: 9); У сваком *поједином* случају (Андрић 1981: 30); у овом *пространом* и многољудном граду (Андрић 1981: 13); У целом његовом *подбулом* лицу (Црњански, АСК: 23); њеном *покојном* мужу (Црњански, АСК: 70); У *потпуном* осећању (Црњански, АСК: 82); на ћилиму *простром* (Црњански, АСК: 34); у *процвалом* дрвећу (Црњански, АСК: 61); о свом *прошлом* животу (Црњански, АСК: 58); при *пуном* Месецу (Црњански, АСК: 62); о *потмулом* бубњању (Десница, АСК: 75); У том одијељеном и *потавањеном* дијелу (Десница, АСК: 11).

Анализирајући у претходним потпоглављима одређени придевски вид и његову позицију у оквиру синтагми, па кад је то било потребно и у оквиру реченица, уочили смо да је одлика којом се роман Црњанског издваја од дела осталих писаца заправо стална тежња да у прозни текст унесе одлике песничког језика. Из наведених примера то потврђује придев *прострт* који је употребљен у инверзији, у позицији иза именице у конструкцији „на ћилиму *простртом*” (Црњански, АСК: 34). За овакву употребу облика придевског вида не постоје прецизне дефиниције ни у граматицама, ни у нормативним приручницима савременог српског језика, већ се ради о посебној поетици одређеног ствараоца и јединственом начину на који ће у свом делу распоредити језичке елементе.

равничарском блату (Селимовић 1983: 20); *радосном* сусрету (Селимовић 1983: 88); у *разбијеном* прозорчићу (Селимовић 1983: 82); *рођеном* брату (Селимовић 1983: 102); *разгоронађеном* Хитлеру (Селенић 1996: 119); *расејаном* оцу Стевану (Селенић 1996: 183); на свом *раскалашном* папиру (Селенић 1996: 122); у *раскопчаном* шињелу (Селенић 1996: 292); у *рђавом* друштву (Селенић 1996: 222); о *револуционарном* снобизму (Селенић 1996: 202, 257); на *риђем* пласту (Селенић 1996: 222); по *радосном* стиду (Ћосић, АСК: 115); у *разобрученом* шафољу (Ћосић, АСК: 52); на *ратном* походу (Андрић 1981: 81); *редовном* току (Андрић 1981: 11; Политика, ЕК); *редовном* поступку (Андрић 1981: 35; Политика, ЕК); у *рђавом* али и у повољном смислу (Андрић 1981: 37); По *разбацаном* сену (Црњански, АСК: 58); у *Ратном* савету (Црњански, АСК: 62); На *раскрвављеном* западу (Десница, АСК: 35).

Уз властите именице употреба облика одређеног вида придева јесте очекивана и граматички оправдана као у примерима: „*разгоронађеном* Хитлеру” (Селенић 1996: 119); „*расејаном* оцу Стевану” (Селенић 1996: 183), јер је самим значењем именице јасно одређено о којем лицу се говори. Такође, у оквиру имена историјског тела или организације правилно је да се употреби облик придевске деklinације: „у *Ратном* савету” (Црњански, АСК: 62). Пример „*рођеном* брату” (Селимовић 1983: 102) можемо тумачити као стални атрибут, јер се придевом у овом случају не представља било који брат са којим смо у сродству, већ тачно одређена особа. Пример придева који ЕК потврђује (62 пута), као и Андрићево дело јесте „*редовном* поступку” (Андрић 1981: 35; Политика, ЕК) који можемо објаснити устаљеном језичком формом која је најчешће у употреби у примерима извесних процедуралних правних поступака. У оваквим случајевима употреба именичке деklinације би била недопустива са нормативног аспекта. Уочено је да Селенић

придев *рђав* користи са наставком именичке, али и придевске деклинације: „у *рђаву* стању” (Селенић 1996: 123) и „у *рђавом* друштву” (Селенић 1996: 222).

на *самом* крсту (Ћосић, АСК: 68); *светом* мученику (Ћосић, АСК: 69); по *снежном* полу (Ћосић, АСК: 21); у *спором* косом мицању (Ћосић, АСК: 127); у *старом* гробљу (Ћосић, АСК: 174); у том *сјеновитом* полукругу (Селимовић 1983: 69); по *старом* обичају (Селимовић 1983: 70); у *свечаном* руху (Селенић 1996: 141); *сигурном* кревету (Селенић 1996: 9); у том *сјеновитом* полукругу (Селенић 1996: 69); о *скандалозном* разводу (Селенић 1996: 151); *скептичном* уву (Селенић 1996: 167); на *солидном* острвском копну (Селенић 1996: 21); према *сопственом* избору (Селенић 1996: 172, 221, 233); у њеном *старачком* изгледу (Селенић 1996: 286); у *страном* граду (Селенић 1996: 39); у *сјајном* свечаном оделу (Андрић 1981: 101); у *самом* суседству (Андрић 1981: 27, 96); [...] по *старом*. (Андрић 1981: 36; Политика, ЕК); *стварном* животу (Андрић 1981: 81); овом *слепом* кучету (Андрић 1981: 117); у *спором* буђењу (Андрић 1981: 131); у том *страховитом* прскању (Црњански, АСК: 10); у *сивом* небу (Црњански, АСК: 8); на слами и жутом, *сухом* лишћу (Црњански, АСК: 8); у *страшном* облику (Црњански, АСК: 34); у *страшном* метежу (Црњански, АСК: 38); *старом* виловњаку (Ћопић, АСК: 41); *спретном* коњчићу (Ћопић, АСК: 14); у *самом* срцу (Ћопић, АСК: 21); на *свечаном* мјесту (Ћопић, АСК: 56); *самом* себи (Ћопић, АСК: 38); *светом* Ради Лоповском (Ћопић, АСК: 54); *скромном* и честитом лопову (Ћопић, АСК: 39); *старом* човјеку (Ћопић, АСК: 36); *слободном* случају (Десница, АСК: 54); у *сунчаном* дану (Десница, АСК: 58).

У *Проклетој авлији* уочен је локатив јд. придева одређеног вида *стар* у самосталној позицији. Андрић у финалној позицији у реченици наводи овај придев: „А на крају, све је ипак остало по *старом*” (Андрић 1981: 36), а наведени облик потвђује и публицистички стил. Насупрот поимениченим придевима које смо наводили уз облике датива/локатива једнине м. и ср. рода именичке деклинације *добро* и *зло*, за придев *стари* нисмо пронашли потврду за облик неодређеног вида (→„по *стару*“). Када је у питању придев *свети* можемо констатовати да је његов одређени придевски вид очекиван облик, јер у номинативу једнине има морфолошки наставак за облик *-и*, што указује на то да ће имати наставке придевске деклинације, а и односи на садржај религиозног карактера.

по *тапацираном* двоседу (Селенић 1996: 230); *тврдоглавом* сину (Селенић 1996: 205); према оном *тешком* осећању несреће (Селенић 1996: 136); *тужном* киту (Селенић 1996: 293); у *тихом* крају (Селимовић 1983: 64; Селенић 1996: 59); у *топлом* плаветнилу (Селимовић 1983: 42; Селенић 1996: 23, 232); у том *трпљивом* подношењу (Селимовић 1983: 33); на вршку, *тамном* и шилџатом (Ћосић, АСК: 11); у свету, *туђем* и мрском (Ћосић, АСК: 31); *туђем* детету (Ћосић, АСК: 154); на том *тихом* разбојишту (Ћосић, АСК: 66); у *туђем* животу (Андрић 1981: 11); у *тешком* положају

(Андрић 1981: 58; Политикин културни додатак, ЕК); у *топлом* полумраку (Црњански, АСК: 39, 48); његовом огромном, *тешком* коњу (Црњански, АСК: 63); њиховом *тачном* сазнању (Десница, АСК: 11); у *тријумфалном* походу (Десница, АСК: 164); о *ужасном* призору (Селенић 1996: 45); *упадљивом* профилу (Селенић 1996: 45); упркос *упорном* одбијању (Селенић 1996: 156); у *уобичајеном* правцу (Селенић 1996: 144); на *урођеном* разликовању (Селенић 1996: 75); на *уском* тврдом миндерлуку (Селенић 1996: 138, 149); према *устаљеном* обичају (Селенић 1996: 168); по *утврђеном* шаблону (Селенић 1996: 20); у *уском* кошу (Ћосић, АСК: 7); по *углачаном* патосу (Црњански, АСК: 70); у *хипотетичном* случају (Селенић 1996: 109); у том *хладном* погледу (Црњански, АСК: 36); *хидроцефалном* створењу (Десница, АСК: 56); у *хировитом* свртку (Десница, АСК: 94).

Предлошко-падежну конструкцију „у *тешком* положају” потврдили смо у ЕК (35 пута), осим у Андрићевом делу, што указује на то да је овакав лексички спој у систему српског језика чврст и постојан. Употреба неодређеног вида у овом случају би била могућа морфолошки, јер придев *тежак* има облик и неодређеног и одређеног вида у свом основном облику, тј. номинативу једнине (што потврђује РМС VI: 163), али би са семантичког аспекта таква претпостављена конструкција звучала архаично [→ у *тешку* положају].

По *целом* изгледу (Андрић 1981: 27); на *Црном* мору (Андрић 1981: 81); по *црном* лептиру (Ћосић, АСК: 38, 63); према Авлији и *целом* оном људству (Андрић 1981: 29); у *целом* телу (Црњански, АСК: 13, 53, 60); по *целом* Подунављу (Црњански, АСК: 8); на овом *чврстом* тлу (Селимовић 1983: 84, 141); *часноме* Милутину (Селенић 1996: 36); на овом *чудачком* острву (Селенић 1996: 11); у *чудном* сну (Селенић 1996: 212, 262); у свом *чудесном* походу (Ћопић, АСК: 21); по *читавом* логору (Црњански, АСК: 16); у том *чудноватом* замору (Црњански, АСК: 58); у *чистом* бијелом убрусу (Десница, АСК: 46); на *чистом* небу (Селимовић 1983: 85); у *читавом* свемиру (Десница, АСК: 41); по *цумбастом* путу (Селенић 1996: 278); на *целом шареном* свету (Селенић 1996: 292); на овоме нашем *шареном* свијету (Ћопић, АСК: 6); на *широком* блиједом небу (Селимовић 1983: 109); на *широком* и кратком длану (Ћосић, АСК: 120); на *шуштавом* лежају (Десница, АСК: 39).

У складу са правилу да у оквиру географских назива придеви стоје у одређеном придевском виду, можемо уочити да је придев *црн*, који може имати обличке наставке или именичке или придевске деklinације, у Андрићевом делу употребљен у локативу одређеног вида, нпр. „на *Црном* мору” (Андрић 1981: 81). У примерима као што су „по *целом* Подунављу“ (Црњански, АСК: 8) и „*часноме*

Милутину” (Селенић 1996: 36) с обзиром на то да стоје испред властитих именица одређени облик придева је адекватан.

У поређењу са примерима придева који у свом лексичком саставу имају суфиксе *-ан/-ен*, а у анализираним делима представљају најбројније, међу примерима који се налазе у облику датива/локатива јд. м. и ср. рода именичке деклинације (горе поменути облици придева *господствен*, *знојан*, *личан*, *отворен*, *проваљен*, *сигуран*, *сунчан*, *удаљени* сл.) можемо уочити да је приметна доминација облика придевске деклинације. Анализа овог дела корпуса показује да је у облицима датива/локатива придева м. и ср. рода знатно фреквентији одређени придевски вид, али да се не сме занемарити постојање облика именичке деклинације.

е) акузатив; именичка деклинација

бесвесна борца (Селенић 1996: 287); у *безимена* ноћника (Ћопић, АСК: 96); као човека *вешта* (Андрић 1981: 10); спушта *врео* кромпир у земљане чиније (Ћосић, АСК: 106); [...] пребацио *’врео* кромпир’ у руке. (Политика, ЕК); *глагољива* и отворена војника (Ћопић, АСК: 130); *добра* и незлобива (Ћопић, АСК: 66); *жива* ме однесоше (Ћопић, АСК: 100); [...] нема *здрава* човека [...] (Андрић 1981: 126); *мртва* човјека (Ћопић, АСК: 38); у *мучаљива* и повучена млакоњу (Десница, АСК: 48).

Када је у питању синтагма „*врео* кромпир” у Ћосићевом делу примећујемо да је употребљена у акузативу неодређеног придевског вида, као и у новинском стилу. Истим морфолошким обликом придев *врео* у овим стиловима српског језика реализује два значења. У првом случају, у Ћосићевом делу уочавамо денотативно значење, док се у публицистичком стилу реализује конотативно значење (у смислу неке непријатне/незгодне прилике). Подсетићемо се да смо у оквиру анализе номинатива придевске деклинације прве групе писаца уочили синтагму сличне семантике „*врућ* кромпир“. РМС наводи: „**врео**, врела, врело **1.** *врло топао, врућ*. — На очи јој навру вреле сузе. *Вел.* [...] **2.** *фиг. а. страстан, пун жара*. — Да харема има . . . са врелим. . . женама, то је он читао. Нам. Долази на ред. . . не хладан него врео критичар. *Сек. б. пун узбуђења, осећања, заносан*. — Шиљаше му свој врели поздрав. *Ћип.* [...] **в.** *врло јак, снажан*. — Пати од вреле боли. *Крањч. Стј.* [...] (РМС I: 434). За придев *глагољив* пронашли смо у РМС (I: 490) само облик номинатива неодређеног вида, као и да је у шаљивом значењу *говорљив*, *разговоран*, па можемо закључити да Ћопић не само обликом неодређеног придевског вида, већ и избором придева који имају сопствену семантичку обојеност, постиже архаизирање текста.

Невина човека (Андрић 1981: 13); да га [...] не увуку *невина* (Андрић 1981: 113); *необична* дечака (Селенић 1996: 157, 177); *неразумна* човека (Селенић 1996: 105); *необична* старца (Ћопић, АСК: 140); За *нестрпљива* земљодјелца (Ћопић, АСК: 40); *необична* путника (Ћопић, АСК: 30); за *неписмена* човјека (Ћопић, АСК: 23); *одрасла* човека (Селенић 1996: 162); *ортодоксна* социјалиста (Селенић 1996: 203); [...] га је већ *отрована* предао краљу. (Андрић 1981: 92); *очајна* оца (Селенић 1996: 279); на *озебла* пјевца (Ћопић, АСК: 97); змаја *огњевита* (Ћопић, АСК: 30); [...] ево ти га *обувена* и потпасана [...] (Ћопић, АСК: 10); *окретна* коњичка (Ћопић, АСК: 14); *ожалошћена* дједа (Ћопић, АСК: 109); видио *пијана*, љута (Ћопић, АСК: 125); малко *посустала* човјека (Десница, АСК: 197); [...] имали игде *разумна* човека [...] (Андрић 1981: 121); за круто *реална* човјека (Десница, АСК: 89); *савесна* трговца (Селенић 1996: 35); *саката* бедника (Селенић 1996: 125); [...] а кад стварно посједује све друго више него себе *сама* [...] (Десница, АСК: 61); Тај божански терет тера га да сагледа себе *сама*⁴⁰. (Политика, ЕК); *сањива* пролазника (Ћопић, АСК: 23); човека *спора* и достојанствена (Андрић 1981: 10); *страсна* пушача (Селенић 1996: 299); за *тешка* болесника (Селенић 1996: 128); на *тртава* Италијана (Селенић 1996: 30); загледа *униформисана* дугајлију (Ћопић, АСК: 133); поштовали су га као *умна* и образована (Десница, АСК: 123); *честита* Србина (Селенић 1996: 44).

Облике именичке деклинације у акузативу једнине описних придева мушког и средњег рода уочили смо код Селенића, Андрића, Ћопића, Деснице и Ћосића. За разлику од ових дела, у романима Селимовића и Црњанског примере акузатива придева неодређеног вида нисмо пронашли. Публицистички стил не потврђује много примера за овај облик, осим спорадичних примера који су се у језику одржали захваљујући структури лексичког споја у оквиру којег се именичка деклинација задржала. Пример наведеног је придев *сам* за који смо пронашли потврду у ЕК у оквиру устаљеног израза „себе *сама*“. Синтагма „себе *само*“ је у новинском стилу много чешћа, што можемо тумачити као продор и стабилност придевске деклинације. Неопходно је да споменемо да за облик *сам* РМС разјашњава неколика значења наводећи да може бити заменица, али и придев: „**сам**, *сама*, *само* **I. заменица** *сваког лица (уз именице и личне заменице) служи за истицање и означава* **1. а. лице** *које самостално, без помоћи или мешања других суделује у радњи, од кога потиче радња; он (ја, ти) лично (каткад појачано инстр. »главом«).* — Јави цијели догађај везиру . . . молећи га . . . да што прије сам главом стигне на Орлово-поље. *Том. [...] б. оно што је главно, најважније као извор и носилац радње.* — И *сама* се земља буну и вели: шта сисате толико из мене. *Вел. [...] в. радњу која се врши несвесно, механички,*

⁴⁰Иако смо се одлучили да ради анализе примере наводимо у оквиру синтагми или предлошко-падежних конструкција, због разумевања значења поједине примере наводимо у оквиру реченица.

изазвану унутрашњим разлозима; без ичије помоћи, само од себе, ничим споља неподстакнуто. — То неће никнути само од себе. Чил. [...] г. важност, значај, углед, високи положај каквог лица: чак и, дапаче. — Милун . . . прети ... да ће тужити . . . капетана самом министру. Глиш. [...] 2. а. почетак радње (уз именице које значе време или оно што се у времену збива): баш, управо. — Већ од самога првог трена као да је показивао знакове . . . љубави за љепотом. Креш. [...] б. тачан простор на коме се нешто налази, докле се што пружа, докле се стигло и сл. — У њих, осим двадесет чифлука, онако селиште уза саму варош. Мул. [...] II. прид. 1. а. одвојен од других, без икога другог, усамљен (често појачано изведеницама од исте речи: самцат, самцит). — Отишли су, студент остаде и осјети се сам. Вил. [...] б. који је без породице, без рођака, без блиских. — Па такав сам ти и сам, сам без икога свога. Михољ. [...] 2. без примесе, чист, прави, потпун, несумњив (такође појачано изведеницама: самцат, самцит). — Баци на сто, а оно звекну: сам самцат дукат, брате! Лаз. Л. [...]” (РМС V: 618–619).

ж) акузатив; придевска деклинација

до бенастог Микана (Ћопић, АСК: 100); брадатог иконописца (Ћопић, АСК: 43); брижног пратиоца (Селенић 1996: 129, 146); око будног човека (Андрић 1981: 106); необичног, уштогљеног и буквалног Србина (Селенић 1996: 14); Аћима су ти везаног [...] (Ћосић, АСК: 91); код слуге Мијата, верног (Ћосић, АСК: 148); Оног вредног дечака (Ћосић, АСК: 101); тог вулгарног демона (Селенић 1996: 227); Мог веселог Ницу (Ћопић, АСК: 46); на великог врага (Ћопић, АСК: 58); за генијалног Душка (Селенић 1996: 195); дежмекастог човјека (Десница, АСК: 175); доброг бикоњу (Ћосић, АСК: 108); мог доброг дједа (Ћопић, АСК: 6); драгог сина (Селимовић 1983: 73); задржава драгоценог роба (Андрић 1981: 85); вратити драгоценог заточеника (Андрић 1981: 91).

У складу са познатим правилом да се уз облике присвојних и показних (демонстративних) заменица употребљава одређени придевски вид препознајемо и очекиване облике акузатива: „Оног вредног дечака” (Ћосић, АСК: 101); „Мог веселог Ницу” (Ћопић, АСК: 46); „мог доброг дједа” (Ћопић, АСК: 6). Осим у атрибутој функцији, одређени облик придевског вида можемо уочити и у служби апозитива: код слуге Мијата, верног (Ћосић, АСК: 148).

Ти си ме сатрла и живог сахранила [...] (Ћосић, АСК: 32); а користи и [...] једног живог човјека (Десница, АСК: 131); на оног жгебавог младића (Селимовић 1983: 107); забављеног и ироничног Роберта (Селенић 1996: 77); на занимљивог саговорника (Селенић 1996: 111); згрченог и изгубљеног

(Ћосић, АСК: 66); помоћу *злосрећног* брата (Андрић 1981: 86); *законитог* султана Бајазита (Андрић 1981: 64, 107); [...] *заљубљеног* у ту своју спорост (Андрић 1981: 10); поступак неког *изопаченог* сањара (Селенић 1996: 35); *кићеног* синовца (Ћопић, АСК: 36, 52); Овако *клонулог* (Ћосић, АСК: 178); *Лажног* сина (Ћосић, АСК: 121); за *лошег* сликара (Ћосић, АСК: 21); *локалног* повереника (Селенић 1996: 108); Раду *Лоповског* (Ћопић, АСК: 54); овог *малог* црквењака (Ћосић, АСК: 138); *маленог* сина (Селенић 1996: 160); *малолетног* краља (Селенић 1996: 109); *маторог* очуха (Црњански, АСК: 49); *младог* фра-Растислава (Андрић 1981: 8); тог *мрког* човјека (Селимовић 1983: 64); *мртвог* сина (Селимовић 1983: 114); чека да га *мртвог* нагази (Ћосић, АСК: 9); нашли га *мртвог* (Ћосић, АСК: 76).

У позицијама у којима се придев налази као саставни део имена оправдана је употреба придевске деklinације: „Раду *Лоповског*” (Ћопић, АСК: 54), као и када стоји испред властите именице: „*младог* фра-Растислава” (Андрић 1981: 8).

надувеног трговца Јордана (Селенић 1996: 221); *нараслог* сина (Селенић 1996: 196); *нежног* енглеског целата (Селенић 1996: 142); *неиспаваног* младића (Селенић 1996: 227); *необичног*, уштогљеног и буквалног Србина (Селенић 1996: 14); *несретног* Арчија (Селенић 1996: 77); гледајући га *непомичног* и немог (Ћосић, АСК: 11); његовог *ниског* и косматог коња (Ћосић, АСК: 64); за оног *несрећног* учитеља (Ћосић, АСК: 21); извикасмо *новог* књаза (Ћосић, АСК: 89); *нарочитог* изасланика (Андрић 1981: 89); неког *невиног* (Андрић 1981: 32); наовог *невиног* Хаима (Андрић 1981: 113); оног првог *невиног* (Андрић 1981: 34); овог *необичног* човека (Андрић 1981: 52); што га овако шареног и *надодољеног* (Црњански, АСК: 55); неког *неочекиваног* дужника (Црњански, АСК: 29); *новоустоличеног* свеца (Ћопић, АСК: 54); *новопеченог* свеца (Ћопић, АСК: 51, 54); свог *немирног* синовца (Ћопић, АСК: 46); *нераздвојног* друга (Ћопић, АСК: 60).

Са семантичког аспекта занимљив је придев *надодољен* који није у РМС издвојен у оквиру посебне одреднице, већ је дат као пример уз глагол надодолити „*накитити као додолу, сувише накитити, накинђурити*” (РМС III: 527), јер представља глаголски придев трпни поменутог глагола. За овај придев нисмо пронашли ниједну потврду у ЕК ни за облик именичке, ни придевске деklinације што нас наводи на закључак да је у питању архаизам.

мог *обзирног* Стевана (Селенић 1996: 194); Нешто као мисао на *одлуталог*. (Десница, АСК: 12); *осиромашеног* трговца (Селенић 1996: 34); *ортодоксног* левичара (Селенић 1996: 203); *острвљеног* нападача (Селенић 1996: 271); на *одоцнелог* повратника (Ћосић, АСК: 13); готово *обезнањеног* Јерменина (Андрић 1981: 40); на *одсутног* Ћамила (Андрић 1981: 101); *острвљеног* крвника (Андрић 1981: 34); после оног првог, страшног и *обесног* (Црњански, АСК: 44); *онесвеслог* (Црњански, АСК: 22); *ониског* старину

(Ћопић, АСК: 57); *омаленог* бркицу (Ћопић, АСК: 87); у *помамног* младића (Селенић 1996: 269); на нашег *поседнутог* сина (Селенић 1996: 227); нашег *прагматичног* професора (Селенић 1996: 67); Елизабетиног *пристојног* сина (Селенић 1996: 170); твог *покојног* деду (Ћосић, АСК: 140); *преживелог* близнака Алексу (Ћосић, АСК: 138); *последњег* селака (Ћосић, АСК: 140); коња [...] *покривеног* снегом (Ћосић, АСК: 94); *покојног* фра-Рафу (Андрић 1981: 52); [...] кад власт престане да разазнаје *правог* од *кривог* (Андрић 1981: 10); трговца *познатог* (Црњански, АСК: 8); *прикладног* светитеља (Ћопић, АСК: 54).

С обзиром на то да се придеви не употребљавају само да означе особину неког појма, већ у служби именица „значе оно што би значили заједно са именицом на коју се односе и која се уз њих подразумева” (Мразовић-Вукадиновић 2009: 314) што потврђују примери попут: „Нешто као мисао на *одлуталог*.” (Десница, АСК: 12); „[...] кад власт престане да разазнаје *правог* од *кривог*” (Андрић 1981: 10). Ако бисмо у овој позицији употребили облик неодређеног вида придева, да би била потпунија семантичка слика требало би да додамо и претпостављену именицу *човек*: нпр. На *одлутала* човека. Насупрот облику неодређеног вида придева који не би могао да буде самостално употребљен у овој позицији, уочавамо да је сасвим довољно да се у фокусу реченице који је овде позициониран на самом крају употреби одређени облик.

разбијеног непријатеља (Селенић 1996: 287); у Толу [...] *раздрљеног* и босог (Ћосић, АСК: 172); *ружног* човека (Селенић 1996: 128); *ружног* човека (Селимовић 1983: 128); *слабог* човека (Ћосић, АСК: 90); њега, *суровог* и снажног (Ћосић, АСК: 37); за њега *самог* с Богом (Ћосић, АСК: 130); себе *самог* (Ћосић, АСК: 154); *срдачног* министра (Селенић 1996: 112); *срдитог* Продановића (Селенић 1996: 221); *старог* Продановића (Селенић 1996: 219); син *стидљивог* и *ћутљивог* Милутина (Селенић 1996: 51); као да га то и *самог* мучи [...] (Андрић 1981: 54); *стаситог* човека (Андрић 1981: 103); види *самог* себе (Црњански, АСК: 57); уз овог, *суhog*, жутог човека (Црњански, АСК: 44); у *снажног* анђела (Црњански, АСК: 34); *самог* слушателја (Ћопић, АСК: 55); *светог* Николу (Ћопић, АСК: 29); *светог* Ђурђа (Ћопић, АСК: 33); послије *свјетског* рата (Ћопић, АСК: 34); *свјетлосног* миша (Десница, АСК: 15); *старог* знанца (Десница, АСК: 39).

Како смо напомињали и у ранијим примерима где се придев *свети* појављивао у облику генитива, значајно је да подсетимо да је облик одређеног вида сасвим адекватан са аспекта норме и граматике српског језика: „*светог* Николу” (Ћопић, АСК: 29); „*светог* Ђурђа” (Ћопић, АСК: 33). Неодређени вид би био огрешење о нормативна правила српског језика.

тртавог Италијанчића (Селенић 1996: 30); не добију *трезног* (Црњански, АСК: 26); у *ћутљивог* и строгог газду (Ћосић, АСК: 10); [...] *убоог* и слепог увек сам даривала. (Ћосић, АСК: 70); *удаљеног* и смањеног Чакаранца (Ћосић, АСК: 97); између Комесара, већ прилично *уморног* и напитог (Црњански, АСК: 24); *уштогљеног* Србина (Селенић 1996: 14); *узврпољеног* Микана (Ћопић, АСК: 103); *уштогљеног* Американца (Ћопић, АСК: 56); *фаличног* свеца (Ћопић, АСК: 58); *циничног* Ричарда (Селенић 1996: 82); *целог* себе (Ћосић, АСК: 173); за *целог* тог великог клипана (Црњански, АСК: 32); *џабног* посленика (Ћопић, АСК: 34); живог, *шареног* петла (Ћосић, АСК: 45); Удали су је [...] за Грка, *тешког* богаташа (Андрић 1981: 57).

Осим као атрибут одређени вид придева можемо срести и у служби апозитива: нпр. „између Комесара, већ прилично *уморног* и напитог” (Црњански, АСК: 24) или апозиције: нпр. „Удали су је [...] за Грка, *тешког* богаташа” (Андрић 1981: 57). Са семантичког аспекта интересантан је придев *џабни* који у генитиву одређеног вида срећемо код Ћопића. За овај придев РМС наводи неодређени облик: „**џабан**, -бна, -бно *који се добија џаба, бесплатно; који се даје на дар.* — Познавајући учитеља као човјека који углавном пије џабну ракију . . . Симан је рекао . . . да му се не пије. *Андр. И.*“ (РМС VI: 909). За овај придев нисмо пронашли потврду у ЕК те можемо констатовати да је највероватније архаизам.

Насупрот мање бројним примерима придева акузатива именичке деклинације, можемо закључити да је облик придевске деклинације заступљенији у делима писаца који су живели и стварали у другој половини двадесетог века.

Иако предмет нашег истраживања није облик вокатива једнине придева мушког и средњег рода, сматрамо да је значајно да се на кратко осврнемо на облике које смо уочили. За разлику од облика вокатива једнине који смо уочили у делима писаца прве групе, дакле насталих крајем деветнаестог и почетком двадесетог века, навешћемо ради поређења другачији облик који смо препознали у делима ове, друге групе писаца. Наиме, код Глишића смо препознали облик вокатива који је једнак облику неодређеног вида номинатива придева *добар*: „Ама где си, *добар* човече?” (Глишић, АСК: 143), „Па шта би, *добар* човече?” (Глишић, АСК: 150). Код Ћопића уочавамо пример: „Раде, *стари* поштени домаћине [...]” (Ћопић, АСК: 15). Иако су за анализу облика вокатива адекватнији драмски текстови у којима је он доминантан падеж, у овом кратком осврту желели смо да покажемо да је и у облику вокатива код писаца прве групе заступљенија именичка деклинација, тј. облик неодређеног придевског вида.

5.2.2. Придеви других односа

У оквиру придева других односа издвајали смо присвојне (посесивне), придеве временског односа, придеве просторног односа, као и придеве других односа (намене, потицања и сл.).

а) номинатив; именичка деклинација

један *бакин* брат (Десница, АСК: 35); *Болесников* немир (Десница, АСК: 235); *Илијин* сат (Ђопић, АСК: 123); *Карађорђево* четовођа (Ђосић, АСК: 135); *командиров* глас (Селимовић 1983: 32); *Младићев* глас (Андрић 1981: 108); *Миканов* брат Јоваш (Ђопић, АСК: 99); живот *Михајлов* (Селенић 1996: 223); *очев* поглед (Ђосић, АСК: 26); *Слободанов* презир (Селенић 1996: 108); *сликарев* тихи млинчић (Ђопић, АСК: 27); пријатељ *Тахирпашиин* (66).

У облику номинатива неодређеног вида придева других односа потврде смо пронашли код свих писаца које смо по временском критеријуму сврстали у другу групу. Једино у делу Црњанског нисмо пронашли ниједну потврду.

б) номинатив; придевска деклинација

Београдски град (Црњански, АСК: 40); *бивши* општински чиновник (Ђопић, АСК: 87); *вечерњи* Стамбол (Андрић 1981: 128); *досадашњи* кардинал Родриго Борџија (Андрић 1981: 90); *Египатски* султан (Андрић 1981: 86, 88); *зимски* мирис воћа (Ђосић, АСК: 23); тај *зимски* светац (Ђопић, АСК: 49); *манастирски* петао (Ђосић, АСК: 70); *некадашњи* познати лопов (Ђопић, АСК: 30); *паланачки* кочијаш (Ђосић, АСК: 31); *садашњи* султан (Андрић 1981: 65); овај *садашњи* (Андрић 1981: 67); наш *сеоски* пјесник (Ђопић, АСК: 48); *срески* капетан (Ђосић, АСК: 29, 73); *Сутрашњи* дан (Црњански, АСК: 16); шарени, *турски* трг (Црњански, АСК: 40); *угарски* краљ Матија (Андрић 1981: 86); *Француски* краљ (Црњански, АСК: 87); *Хаимов* чудни опрез (Андрић 1981: 56); *Царев* син (Андрић 1981: 95); Велики, *царски* град (Црњански, АСК: 31); *италски* кров (Селимовић 1983: 123).

На основу издвојених примера односних придева одређеног вида можемо констатовати да код Селенића и Деснице немамо потврде за дати облик. У поређењу са бројем примера именичке деклинације уочавамо да су облици придевске деклинације присутнији/бројнији у анализираним делима.

в) генитив; именичка деклинација

из *Аријаднина* клупчета (Селенић 1996: 9); до *братова* заклона (Ћопић, АСК: 100); портрет *бакина* брата (Десница, АСК: 36); на *бакина* брата (Десница, АСК: 197); *Врелина* *вјерникова* жара (Десница, АСК: 63); из *владаочева* божанског поријекла (Десница, АСК: 186); од *венчачка* мермера (Селенић 1996: 159); *верничка* дивљења (Селенић 1996: 37); из *вечерњег* пожара (Ћопић, АСК: 139); у ћошак *Вилсонова* оквира (Ћопић, АСК: 56); одбљесак *демијургова* зрцала (Десница, АСК: 29); *дједова* камарата (Ћопић, АСК: 64); *дневна* реда (Селенић 1996: 214); *Дрмогаћина* лога (Ћопић, АСК: 68); од *Егидијева* дворишта (Десница, АСК: 48); јек *Егидијева* тромбона (Десница, АСК: 49); *Есхилова* Окованог Прометеја (Десница, АСК: 62); *Елизабетина* тена (Селенић 1996: 10, 143, 163); до *задња* часа (Селенић 1996: 56); *Јашина* живота (Селенић 1996: 217); иза оснијежена *кукрикова* жбуна (Ћопић, АСК: 96); *кажњеникова* хљеба (Десница, АСК: 245); из *мађионичарева* рукава (Десница, АСК: 124); *Милутинова* сина (Селенић 1996: 125); *Михајлова* говора (Селенић 1996: 270); изненадна *намесникова* питања (Селенић 1996: 119).

У облику генитива неодређеног вида придева можемо препознати да је велики број примера присвојних придева на *-ов*, *-ев* и *-ин* који су у ном. јд. само неодређеног вида и имају именичку деклинацију: „*дједова* камарата” (Ћопић, АСК: 64); „од *Егидијева* дворишта” (Десница, АСК: 48); „*Милутинова* сина” (Селенић 1996: 125).

Ако посматрамо пример који смо издвојили из Селенићевог дела „до *задња* часа” (Селенић 1996: 56) неопходно је да се у анализи подсетимо граматичког правила да „значење и облик одређеног вида увек имају и придеви са суфиксом *-њ-и*, као *данашњи*, *овдашњи*, *ондашњи*, *садашњи*, *садашњи* [...]“ (Пипер-Клајн 2013: 132) те можемо констатовати да је овде дошло до огрешења о норму српског језика. Свакако, одабир именичке деклинације у овом примеру можемо приписати стилском маниру писца у жељи да архаизира текст, јер ћемо код Селенића уз примере генитива придева других односа препознати овај придев са наставком придевске деклинације „*задњег* зида” (Селенић 1996: 240).

Нанкина кадета (Селенић 1996: 125); поред *синовјева* гроба (Селенић 1996: 282); *Стојадиновићева* кабинета (Селенић 1996: 110); познавање *Шекспирова* језика (Селенић 1996: 65); као Српкиња *енглеска* порекла (Селенић 1996: 197); од *змијска* погледа (Селенић 1996: 232); пре доласка *краљевска* воза (Селенић 1996: 139); *мушка* профила (Селенић 1996: 40, 229); *национална* поноса (Селенић 1996: 131); *неочинска* беса (Селенић 1996: 226); оградe *опсјенарева* ужета (Десница, АСК: 8); човеку *пацовска* изгледа (Селенић 1996: 212); од *плинска* светла (Селенић 1996: 55); од *подводна* врбика (Ћопић, АСК: 40); о вредности и природи *политичка* бављења у Срба

(Селенић 1996: 121, 215); после *полицјска* часа (Селенић 1996: 197); од *сељакова* печална погледа (Ћопић, АСК: 91); преко *сељакова* рамена (Ћопић, АСК: 135); *Сизифова* посла (Десница, АСК: 133); [...] испред *Трунићева* салаша (Селенић 1996: 287); *умјетникова* лика (Десница, АСК: 244); од *царинска* рата (Селенић 1996: 37); из *царска* Крушевца (Селенић 1996: 39); *циганска* изгледа (Селенић 1996: 120); *човјекова* развитка (Десница, АСК: 128).

Осим присвојних придева који се у ном. јд. завршавају на *-ов*, *-ев* и *-ин* и код којих су облици генитива именичке деклинације, који су по правилима традиционалних граматака очекивани, код Селенића уочавамо доминантну употребу придева на *-ски*, *-чки* и *-шки* у облицима неодређеног вида. Интересантно је напоменути да је Селенић неодређени вид свих ових придева употребио баш у генитиву. Подсетимо ли се нормативних и граматичких правила (Пипер-Клајн 2013: 132; Станојчић 2008: 94) да у зависним падежима придеви на *-ски*, *-чки* и *-шки* могу имати само облике одређеног придевског вида, можемо рећи да препознајемо огрешење о норму. Неопходно је истаћи да је избором облика именичке деклинације горе поменутих придева Селенић заправо раздваја два наративна тока која у роману *Очеви и оци* воде Стеван Медаковић и Енглескиња Елизабета Блејк. У циљу карактеризације ликова Селенић ће Стевановом приповедању, као представнику балканског света, доделити облике именичке деклинације. Претпостављамо да је Селенић имао намеру да, осим осликавања језичког идентитета ликова, употребом односних придева у облицима неодређеног вида које користи као средство нарушавања стандардне норме, заправо архаизира текст.

За облике односних придева генитива једине именичке деклинације нисмо пронашли потврду у делу Андрића и Црњанског.

г) генитив; придевска деклинација

од *Аћимовог* погледа (Ћосић, АСК: 95); због *Аћимовог* презира (Ћосић, АСК: 160); до пријатеља *Аћимовог* (Ћосић, АСК: 140); *Адамовог* кревета (Ћосић, АСК: 170); у једној удубини *апсанског* зида (Андрић 1981: 39); подигнутог *астраганског* оковратника (Ћосић, АСК: 21); великог *Аћимовог* разочарања (Ћосић, АСК: 37); за обасјана *августовског* дана (Ћопић, АСК: 78); од *аутомобилског* точка (Десница, АСК: 218); за *будућег* извођача (Десница, АСК: 44); оног *бакиног* брата (Десница, АСК: 43); тишину *бабљег* љета (Ћопић, АСК: 17); из владаочева *божанског* поријекла (Десница, АСК: 186); *бристолског* краја (Селенић 1996: 20); *британског* парламента (Селенић 1996: 12); свог *бившег* одреда (Селенић 1996: 201); *будућег* домаћина (Селенић 1996: 118); *багременог* коца (Ћосић, АСК: 141); читавог *Бадњег*

дана (Ћосић, АСК: 16); од *Бадњег* дана (Ћосић, АСК: 92); судија *београдског* суда (Ћосић, АСК: 18); *бечког* цесара (Црњански, АСК: 71, 73); до повратка *братовљевог* (Црњански, АСК: 18); из дома *братовљевог* (Црњански, АСК: 29); Ничег *братског* (Црњански, АСК: 31); до *Беренклауовог* шатора (Црњански, АСК: 90); боје чистог, зимског, *вечерњег* неба (Црњански, АСК: 35, 117); *вечерњег* сунчања (Црњански, АСК: 42); последњег, *вечерњег* осветљења (Црњански, АСК: 46); од *вечерњег* ваздуха (Црњански, АСК: 113); жустрог *војничког* марша (Десница, АСК: 44); код принца Александра *Виртембершког* (Црњански, АСК: 29); *Вукашиновог* имена (Ћосић, АСК: 18); из *Вукашиновог* одласка (Ћосић, АСК: 74); *васељенског* моћника (Селенић 1996: 54); *витешког* реда Д'Обисона (Андрић 1981: 85); од *вечерњег* неба (Селенић 1996: 182); *вечерњег* покоја (50); мог *властитог* живота (Десница, АСК: 59); *Врховног* управног судишта (Десница, АСК: 186); *газдинског* сина (Ћопић, АСК: 61); *Главног* привредног вијећа (Десница, АСК: 186); иза *говеђег* репа (Ћопић, АСК: 82); кћи малог *грчког* трговца (Андрић 1981: 60); иза *гробљанског* рта (Десница, АСК: 24).

Иако у облицима ном. јд. имају само облике неодређеног вида, за присвојне придеве на *-ов*, *-ев* и *-ин* Стевановић наводи да је „природно што ови облици и у осталим падежима имају облике неодређеног придевског вида”, додајући да су „врло чести и данас несразмерно чешћи [...] и правилни облици осталих њихових падежа с наставцима придевске промене” (Стевановић 1964: 267–268) што потврђује велики број примера из нашег корпуса. За примере придева одређеног вида у синтагмама попут: „код принца Александра *Виртембершког*” (Црњански, АСК: 29), „*Врховног* управног судишта” (Десница, АСК: 186), „*Главног* привредног вијећа” (Десница, АСК: 186) можемо закључити да су очекивани, јер представљају саставни део личног имена или назива институције.

дугогодишњег болесника (Десница, АСК: 79); у књигама *Достојевског* (Десница, АСК: 25); *дрвног* средишта (Андрић 1981: 83); из мог *данашњег* искуства (Селенић 1996: 146, 211); *десног* суседа (Селенић 1996: 114); мога *дотадашњег* мишљења (Селенић 1996: 64); *дипломатског* кора (Селенић 1996: 117); од *дуванског* дима (Селенић 1996: 106); нашег *друштвеног* војевања (Селенић 1996: 108, 141, 169, 275); од *десног* (Ћосић, АСК: 41); до *десног* рамена (Црњански, АСК: 57); [...] дечаци његовог *дворског* хора. (Црњански, АСК: 25); негдашњег *дједовог* свијета (Ћопић, АСК: 27); у *дједовог* синовца (Ћопић, АСК: 40); до *дрвног* крста (Црњански, АСК: 16); стазе *доњег* града (Црњански, АСК: 12); из *доњег* предграђа (Црњански, АСК: 17); Између њега и *данашњег* мене (Десница, АСК: 8); од *Ђорђевог* (Ћосић, АСК: 33); уског *Егидијевог* дворишта (Десница, АСК: 48); од *египатског* султана (Андрић 1981: 83, 86); због *Елизабетиног* поступка (Селенић 1996: 80, 165); *енглеског* центлмена (Селенић 1996: 18).

У прилог констатацији да се у делима аутора из друге половине XX века, облици придевског вида именичке и придевске деклинације јављају равноправно можемо навести пример „уског *Егидијевог* дворишта” (Десница, АСК: 48) подсећајући да смо у оквиру примера у претходном делу имали исти придев именичке деклинације („од *Егидијева* дворишта”) који су у Десничином делу употребљени на истој страни у размаку од само неколико реченица. Селенић придев *енглески* користи и у одређеном и у неодређеном виду: „*енглеског* центлмена” (Селенић 1996: 18) и „као Српкиња *енглеска* порекла” (Селенић 1996: 197).

жениног трбуха (Ћосић, АСК: 141); око *жениног* новца (Црњански, АСК: 89); *житарског* трговца (Ћосић, АСК: 35); грешног *женског* рода (Ћопић, АСК: 62); с досадног *зимског* лога (Ћопић, АСК: 40); *западног* хришћанског света (Андрић 1981: 84); *зимског* сумрачја (Ћосић, АСК: 68); боје *зимског*, чистог, вечерњег неба (Црњански, АСК: 30); *зимског* јутра (Ћосић, АСК: 71); *задњег* зида (Селенић 1996: 240); *идућег* дана (Ћосић, АСК: 12, 155); *идућег* јутра (Ћосић, АСК: 117); шареног *јесењег* јутра (Ћосић, АСК: 179); *јесенског* дана (Ћосић, АСК: 181); током *једногодишњег* боравка (Селенић 1996: 146); од *јужног* ветра (Андрић 1981: 27); испод млада *јутарњег* сунца (Ћопић, АСК: 26); од онога зачараног *јесењег* поподнева (Ћопић, АСК: 52); од *јелењег* рога (Десница, АСК: 19).

У оквиру ексцерпираних примера уочили смо да у облику генитива:

а) придеви именичке деклинације могу бити дати у синтагматском низу један за другим („иза оснијежена *кукрикова* жбуна” (Ћопић, АСК: 96); „изненадна *намесникова* питања” (Селенић 1996: 119); „од *сељакова* печална погледа” (Ћопић, АСК: 91)); затим

б) као низ облика придевске деклинације („грешног *женског* рода” (Ћопић, АСК: 62); „*западног* хришћанског света” (Андрић 1981: 84); „шареног *јесењег* јутра” (Ћосић, АСК: 179)); али

в) нису ретки и неуобичајени примери комбинација обе деклинације („за обасјана *августовског* дана” (Ћопић, АСК: 78); „из владаочева *божанског* поријекла” (Десница, АСК: 186); „испод млада *јутарњег* сунца” (Ћопић, АСК: 26); „од дебела *морнарског* сукна” (Десница, АСК: 235); „ниска *сеоског* плота” (Селенић 1996: 147)). Можемо констатовати да су у примерима наизменичне употребе придева обе деклинације углавном у иницијалној позицији облици придева неодређеног вида.

хитрином *камелеонског* језика (Десница, АСК: 101); моћног *католичког* реда (Андрић 1981: 84); глума *Карађозовог* живота (Андрић 1981: 29); *Карађозовог* притиска (Андрић 1981: 31); од *кнежевског* рода (Андрић 1981:

83); од израза *крајњег* гнушања (Андрић 1981: 30); *краљевог* говора (Селенић 1996: 139); *кнегињиног* занимања (Селенић 1996: 116); *кинеског* порцулана (Селенић 1996: 44); *кнежевског* пара (Селенић 1996: 117); до *књажевог* коњушара (Ћосић, АСК: 185); по такту *кобилиног* корака (Ћосић, АСК: 146); *коњског* каса (Ћосић, АСК: 62); *коњског* мяса (Црњански, АСК: 38); сувог *ливадског* цвећа (Ћосић, АСК: 23); *левог* суседа (Селенић 1996: 114, 229); *Лизиног* захтева (Селенић 1996: 79, 80); до *лондонског* апартмана (Селенић 1996: 79); старог *личког* лопова (Ћопић, АСК: 38); *људског* достојанства (Десница, АСК: 22); мирис *мачјег* урина (Десница, АСК: 43); код *мјесног* бријача (Десница, АСК: 79); око *млинског* точка (Ћопић, АСК: 24); млаког *михољског* љета (Ћопић, АСК: 13); *македонског* језика (Селенић 1996: 217); поред *мајчиног* гроба (Селенић 1996: 80); *малопређашњег* смијешка (Селенић 1996: 151, 271); поред *Михајловог* кревета (Селенић 1996: 155, 200); од *манастирског* пса (Ћосић, АСК: 8); *манастирског* конака (Ћосић, АСК: 69); од *манастирског* зида (Ћосић, АСК: 145); од дебела *морнарског* сукна (Десница, АСК: 235); од *мужевљевог* салона (Црњански, АСК: 67); од силног *мушког* млаза (Ћосић, АСК: 141); између *мајчиног* бола (Андрић 1981: 58); једног *мајског* дана (Андрић 1981: 81); нит *младићевог* причања (Андрић 1981: 96); од *младићевог* шапата (Андрић 1981: 97).

Насупрот примера именичке дефлекције присвојног придева „*Михајлова* говора” (Селенић 1996: 270) у делу *Очеви и оци* уочавамао исти придев употребљен са наставком придевске дефлекције „поред *Михајловог* кревета” (Селенић 1996: 155, 200). Као што смо напоменули, када користи облике неодређеног вида придева на *-ски*, *-чки* и *-шки* Селенић их даје само у генитиву, али употребљава, такође, и облике одређеног вида поменутих придева „до *лондонског* апартмана” (Селенић 1996: 79).

За *недавног* рата (Ћопић, АСК: 64); од чудесног *ноћног* доживљаја (Ћопић, АСК: 21); код *напуљског* краља (Андрић 1981: 86); против *напуљског* краља (Андрић 1981: 92); у власти *напуљског* краља (Андрић 1981: 92); против свога *некадашњег* друштва (Андрић 1981: 25); од *некадашњег* силеције (Андрић 1981: 120); *Наникиног* мозга (Селенић 1996: 103); *некадашњег* „фондака” (Десница, АСК: 79); водама *напуљског* заљева (Десница, АСК: 56); код случајног *ноћног* другарства (Десница, АСК: 29); плочу *ноћног* ормарића (Десница, АСК: 57); до крајњег *оградног* зида (Десница, АСК: 61); због *очевог* нескривеног дивљења (Селенић 1996: 76); због *очевог* прекора (Ћосић, АСК: 35); *очевог* „дођи, Ђорђе” (Ћосић, АСК: 125); од *очевог* коца (Ћосић, АСК: 184); *османлијског* високог чиновника (Андрић 1981: 30); за живота *очевог* (Црњански, АСК: 50); иза *Осечког* града (Црњански, АСК: 50); *огромног* трбуха (Црњански, АСК: 7); од *Овчег* поља (Ћопић, АСК: 46); *пријатељског* гакања (Ћопић, АСК: 13); ријека *подгрмечког* краја (Ћопић, АСК: 28); од *позлаћеног* папира (Црњански, АСК: 71); од његовог *потполковничког* чина (Црњански, АСК: 62); у дворцу *печујског* бискупа (Црњански, АСК: 22); бискупа *печујског* (Црњански, АСК: 24); председник

паланачког суда (Ћосић, АСК: 22); *правилима полицијског рада* (Андрић 1981: 29); од *псећег* језика (Ћосић, АСК: 63); *иза последњег* слушаоца (Селенић 1996: 45, 142); *твог политичког непријатеља* (Ћосић, АСК: 37); *Пијадовог* разговора (Селенић 1996: 212); *из племенског патријархализма* (Селенић 1996: 132); *пуританског морализма* (Селенић 1996: 30); *пећинског* човјека (Десница, АСК: 76); *из оног пубертетског* страха (Десница, АСК: 81).

С обзиром на то да облици придева на *-ски*, *-чки* и *-шки* у облику номинатива једнине имају само облике одређеног вида очекивано је и у складу са нормативним узусом српског језика да у генитиву, као и у другим зависним падежима, имају наставке придевске промене, што потврђују примери из корпуса. Занимљиво је поменути да смо код Црњанског уочили да исти придев и именица могу стајати у различитој позицији, што можемо тумачити као стилски манир писца да мења ред истој комбинацији речи: „у дворцу *печујског* бискупа” (Црњански, АСК: 22) или „бискупа *печујског*” (Црњански, АСК: 24).

рибарског предграђа (Десница, АСК: 16); *Робертовог* плаћања (Селенић 1996: 21, 27); *чувеног радикаског* вође (Ћосић, АСК: 186); код *ракијског* котла (Ћопић, АСК: 43); *Сљедећег* прољећа (Ћопић, АСК: 8); *сљедећег* јутра (Ћопић, АСК: 8, 11); са *Солунског* фронта (Ћопић, АСК: 10); *Око „султановог брата”* (Андрић 1981: 85); *млаз сунчевог* рала (Ћосић, АСК: 141); са *Симкиног* модрикастог лица (Ћосић, АСК: 175); до *Симкиног* прозора (Ћосић, АСК: 140); *трагом сунчевог* и месечевог хода (Ћосић, АСК: 2); *среског* капетана (Ћосић, АСК: 53, 57); од *среског* капетана (Ћосић, АСК: 137); *садашњег* себе (Селенић 1996: 265); *тог септембарског* дана (Селенић 1996: 14); *из Слободановог* кабинета (Селенић 1996: 108); *сљедећега* говорника (Селенић 1996: 234); *Србиновог* живљења (Селенић 1996: 108); *из сељачког* строја (Селенић 1996: 106); *из суседног* салона (Селенић 1996: 230); *ниска сеоског* плота (Селенић 1996: 147); *србијанског* војника (Селенић 1996: 37); *испред српскога* гада (Селенић 1996: 106, 123, 204); *Белина спољњег* света (Андрић 1981: 7); *једног септембарског* дана (Црњански, АСК: 66); *сербског* свештенства (Црњански, АСК: 120); *Славонско-подунавског* полка (Црњански, АСК: 7, 24); *после врућине* и *сјаја спољашњег* (Црњански, АСК: 107); *служинског* бугарења (Десница, АСК: 120); *из самаританског* интересирања (Десница, АСК: 76); *из сусједног* павиљона (Десница, АСК: 52); *седмичног* календара (Десница, АСК: 7); *самостанског* зида (Десница, АСК: 14); *између* мога и *сучеличног* павиљона (Десница, АСК: 47).

Када су у питању придеви на *-(ш)њи* и *-ни* значајно је подсетити да они већ својим облицима номинатива једнине спадају у групу придева који се мењају по придевској деklinацији. По правилу граматике и норме српског језика за ову врсту придева очекивани су облици које смо потврдили у корпусу: „*садашњег* себе”

(Селенић 1996: 265); „после врућине и сјаја *спољашњег*” (Црњански, АСК: 107); „Белина *спољњег* света” (Андрић 1981: 7); „из *суседног* салона” (Селенић 1996: 230); „*седмичног* календара” (Десница, АСК: 7); „између мога и *сучеличног* павиљона” (Десница, АСК: 47).

У диму *турског* дувана (Црњански, АСК: 47); *Толиног* смеха (Ћосић, АСК: 6); због *тадашњег* узбуђења (Ћосић, АСК: 75); с малог *таванског* прозора (Ћопић, АСК: 79); *уредског* намјештаја (Десница, АСК: 67); са *фратарског* звоника (Десница, АСК: 49); код *француског* конзула (Ћосић, АСК: 18); из једног *француског* утврђеног града (Андрић 1981: 86); против *француског* краља (Андрић 1981: 91); за време *фра-Петровог* погребња (Андрић 1981: 7); општег *хришћанског* похода (Андрић 1981: 89); из *хришћанског* ропства (Андрић 1981: 98); *хотелског* ходника (Селенић 1996: 211); једног *хрватског* диверзанга (Селенић 1996: 124); *Хегеловог* мишљења (Селенић 1996: 202); *хајдучког* повјереника (Ћопић, АСК: 61); *хајдучког* свеца (Ћопић, АСК: 30); са *црквеног* сабора (Ћопић, АСК: 26); *црквеног* звона (Ћосић, АСК: 66); због *Чакаранчевог* убиства (Ћосић, АСК: 103); *човековог* живота (Селенић 1996: 149); скок *шаховског* коњића (Десница, АСК: 61).

Можемо закључити да су фреквентнији облици генитива придевске деklinације односних придева од именичке. Такво стање код писаца чија су дела обележила другу половину двадесетог века можемо тумачити као продор придевске деklinације, поготово код облика присвојних придева на *-ов*, *-ев* и *-ин* који су према тенденцијама ранијих граматика и с обзиром на нулти наставак у ном. јд. имали облике именичке деklinације.

д) датив/локатив; именичка деklinација

На *адвокатову* челу (Десница, АСК: 145); *дједову* оку (Ћопић, АСК: 6); прилагођено *Егидијеву* тромбону (Десница, АСК: 50); *Елизабетину* привођењу (Селенић 1996: 267); *Робертову* друштву (Селенић 1996: 21); на *слезову* цвијету (Ћопић, АСК: 6); на *слијепчеву* лицу (Десница, АСК: 10); На *старчеву* лицу (Десница, АСК: 126); у *старчеву* оку (Ћопић, АСК: 16); у *старчеву* собичку (Ћопић, АСК: 57), у *човекову* животу (Селенић 1996: 67); на *Чавлинову* мјесту (Ћопић, АСК: 63).

Примере датива једнине м. и ср. р. односних придева именичке деklinације нисмо пронашли у *Проклетој авлији* Андрића и *Сеобама* Црњанског. У односу на придеве одређеног вида можемо констатовати да су ови примери малобројни, али је свакако значајно да су у корпусу потврђени. Међу њима су искључиво присвојни придеви, а ниједна потврда придева временског, просторног или придева других односа.

ђ) датив/локатив; придевска дефлекција

према *Арчијевом* браку (Селенић 1996: 77); у *Аћимовом* срезу (Ћосић, АСК: 57); *Адамовом* лицу (Ћосић, АСК: 170); *Адамовом* колону (Ћосић, АСК: 170); *аустријском* интернунцију (Андрић 1981: 10); у том *божјем* селу (Ћосић, АСК: 90); на *бакином* лицу (Десница, АСК: 13); у *Банетовом* стану (Селенић 1996: 212); на *Барбарином* лицу (Селенић 1996: 32); свом *будућем* мужу (Селенић 1996: 74); у *бојном* строју (Ћосић, АСК: 166); *бенгалском* тигру (Селенић 1996: 64); у *Београдском* граду (Црњански, АСК: 63, 64); у *братовљевом* дому (Црњански, АСК: 18); по узору *братовљевом* (Црњански, АСК: 26, 105); при *бискуповом* благосиљању (Црњански, АСК: 22); у неком мрачном *брђанском* селу (Црњански, АСК: 61); у *будимском* магистрату (Црњански, АСК: 112); у *војничком* оделу (Црњански, АСК: 19, 65); у понеком дурашном, *влашском* коњу (Црњански, АСК: 59); по *ваљевском* срезу (Селенић 1996: 106); *варварском* ритуалу (Селенић 1996: 169); у *варошком* оделу (Ћосић, АСК: 53); на *Василијевом* огњишту (Ћосић, АСК: 65); по *Вукашиновом* доласку (Ћосић, АСК: 156); неком косматом *вучјем* свецу (Ћопић, АСК: 30); у *газдинском* воћњаку (Ћосић, АСК: Ћосић, АСК: 98); у *горњем* луку (Ћосић, АСК: 155); у ниском *грабовом* грмљу (Ћосић, АСК: 6); у *градском* животу (Селенић 1996: 43); у *грчком* Солуну (Селенић 1996: 53); на *горњем* Дунаву (Црњански, АСК: 103); на *десном* рамену (Црњански, АСК: 17, 73); на *детињем* челу (Селенић 1996: 163); по *далеком* каљавом друму (Селимовић 1983: 26); *друштвеном* понашању (Селенић 1996: 107, 202); по *друштвеном* положају (Андрић 1981: 54); *државном* службенику (Ћосић, АСК: 163); *десетогодишњем* првенцу (Ћосић, АСК: 40); у *Доњем* Лапцу (Ћопић, АСК: 129); у првом *дједовом* комшилуку (Ћопић, АСК: 56); на *дудовом* листу (Десница, АСК: 28); *Ђорђево* столу (Ћосић, АСК: 52); на *Ђорђево* лицу (Ћосић, АСК: 144); на *ђаволјем* гувну (Ћосић, АСК: 142); на неком *ђаволском* острву (Андрић 1981: 21); њеном *енглеском* пореклу (Селенић 1996: 76, 166); према *Егидијевом* дворишту (Десница, АСК: 51); ка *економском* сепаратизму (Селенић 1996: 124); у *Елизабетином* понашању (Селенић 1996: 54, 259).

У делу Владана Деснице препознајемо двојаку употребу облика: „прилагођено *Егидијеву* тромбону” (Десница, АСК: 50) и „према *Егидијевом* дворишту” (Десница, АСК: 51). Код Селенића смо учили паралелну употребу обе дефлекције истог присвојног придева: „*Елизабетину* привођењу” (Селенић 1996: 267) и „у *Елизабетином* понашању” (Селенић 1996: 54, 259). На основу двојакних облика истих придева у истим падежима можемо закључити да су у делима писаца ове групе именичка и придевска дефлекција равноправно заступљене.

у *жељезничком* саобраћају (Десница, АСК: 169); на *задњем* седишту (Селенић 1996: 16); у *забранском* делу (Селенић 1996: 8); у црвеном женском *зимском* капуту (Ћопић, АСК: 132); у *јеврејском* гробљу (Селенић 1996: 71);

по ниском *јесењем* небу (Десница, АСК: 78); на *јужном* углу (Црњански, АСК: 24); у њиховом *јутарњем* обреду (Селенић 1996: 158); по блату *јесенском* (Ћосић, АСК: 134); о *јучерашњем* дану (Ћосић, АСК: 57); у *кафанском* дворишту (Ћосић, АСК: 117, 120); у *конопчаревом* дућану (Ћосић, АСК: 85); *комунистичком* врху (Селенић 1996: 281); у *краљевском* двору (Селенић 1996: 43).

Код придева који се завршавају на *-ски, -чки, -шки* и *-њи*, као у горе наведеним примерима у анализираним делима друге групе придева, у дативу/локативу м. и ср. р. јд. потврђени су очекивани облици одређеног вида. Употреба неодређеног вида ових придева била би заправо неправилна са аспекта норме и граматике српског језика.

У том *крсташком* походу (Андрић 1981: 88); у *левом* цепу (Ћосић, АСК: 53); на рачун *латинског* клира (Црњански, АСК: 25); о мом *лијевом* боку (Десница, АСК: 16); по *лијевом* листу (Десница, АСК: 19); према *мајчином* гробу (Десница, АСК: 90); о врату *мужевљевом* (Црњански, АСК: 32); по *Мијатовом* мршавом врату (Ћосић, АСК: 15); у целом *моравском* пољу (Ћосић, АСК: 165); *мајчином* укусу (Селенић 1996: 163); на *матерњем* тлу (Селенић 1996: 162); у *Милутиновом* начину (Селенић 1996: 41); *Михајловом* брату (Селенић 1996: 199); по неком древном *морнарском* веровању (Андрић 1981: 57); на *милиционарском* столу (Ћопић, АСК: 137); на *млинском* прагу (Ћопић, АСК: 12); о свом *некадашњем* боравку (Андрић 1981: 10); на *немачком* језику (Селенић 1996: 115, 261); на *немачком* (Црњански, АСК: 19); у *новембарском* Бристолу (Селенић 1996: 55); за изгубљеном *Наникином* Србијом (Селенић 1996: 125); мом *ноћном* столу (Десница, АСК: 7); у *обалском* муљу (Селимовић 1983: 31); у том *оријенталном* клупчету (Селенић 1996: 132).

Међу потврђеним примерима придевске деклинације односних придева чест је случај да се ови облици налазе непосредно иза присвојних и показних заменица уз које је, по правилу, у том облику и очекивано да стоје: „о мом *лијевом* боку” (Десница, АСК: 16); „о свом *некадашњем* боравку” (Андрић 1981: 10); „у том *оријенталном* клупчету” (Селенић 1996: 132). С обзиром на то да се међу овим примерима јављају присвојни придеви *Мијатов, Милутинов, Михајлов, мајчин* који се могу мењати и по именичкој и по придевској деклинацији можемо констатовати да су облици одређеног вида превладали.

о *октобарском* догађају (Селенић 1996: 45); на *острвском* копну (Селенић 1996: 21); *очевом* лицу (Ћосић, АСК: 48); На *пољском* путу (Ћосић, АСК: 130); на *политичком* збору (Селенић 1996: 107, 224); у *пролетном* сутону (Црњански, АСК: 44); у *породиљском* кревету (Селенић 1996: 168); у

породичном кругу (Селенић 1996: 206); о Павловом карактеру (Селенић 1996: 119); у професоровом кабинету (Селенић 1996: 129); на професоровом лицу (Десница, АСК: 177); у леденом предбожићњем зраку (Десница, АСК: 79); чувеног прекоморског мајстора-декоратера (Десница, АСК: 30); у датом повијесном моменту (Десница, АСК: 65); овом последњем (Ћосић, АСК: 97); у том последњем тренутку (Црњански, АСК: 9; Политика, ЕК); на последњем комаду (Црњански, АСК: 61, 62); том последњем акту (Десница, АСК: 13); у Робертовом говору (Селенић 1996: 27); у римском окружењу (Селенић 1996: 8); у радикалском политиканству (Ћосић, АСК: 29); ка стајском вајату (Ћосић, АСК: 14); у нашем свакодневном општењу (Селенић 1996: 170); у савременом разврставању (Селенић 1996: 8); у секташком стилу (Селенић 1996: 203); у овом сељачком јаду (Селенић 1996: 226); у сељачком оделу (Ћосић, АСК: 81); у свечарском руху (Ћопић, АСК: 62); целом српском краљевству (Селенић 1996: 40).

Осим облика неодређеног вида истог придева, Селенић користи и облик одређеног: „Робертову друштву” (Селенић 1996: 21) и „у Робертовом говору” (Селенић 1996: 27) што показује присуство обе деклинације у делу „Очеви и оци”.

у Славонском Броду (Црњански, АСК: 18); Славонско-подоунавском полку (Црњански, АСК: 20); Слободановом позиву (Селенић 1996: 122); о Спинозином натпису (Селенић 1996: 136); у стамболском истражном затвору (Андрић 1981: 11); оном обичном, просјечном, свакидашњем човјеку (Десница, АСК: 22); турском писму (Андрић 1981: 10); на Топличином венцу (Селенић 1996: 107); у топчидерском трамвају (Селенић 1996: 244); на Топчидерском брду (Ћосић, АСК: 120); о Ћамиловом нестанку (Андрић 1981: 105); на уличном балкону (Десница, АСК: 68); на уметничком балу (Селенић 1996: 60); француском конзулу (Ћосић, АСК: 74); француском краљу (Андрић 1981: 86, 87; Политика, ЕК); на француском двору (Црњански, АСК: 74); овом у црквеном дворишту (Селенић 1996: 38); у царском дому (Андрић 1981: 65); на царском прагу (Андрић 1981: 68); на црквеном сабору (Ћопић, АСК: 11); последњем човечјем конопцу (Ћосић, АСК: 3); На школском излету (Десница, АСК: 68).

Поредећи облике односних придева у дативу/локативу јд. м. и ср. р. једине обе деклинације можемо увидети да су облици одређеног вида присутнији од неодређеног. Значајно је скренути пажњу на присвојне придеве на *-ов*, *-ев* и *-ин* код којих би били правилни облици обе деклинације, али је превладала придевска деклинација.

е) акузатив; именичка деклинација

на Бурђева бијелца (Ћопић, АСК: 30); [...] има султанова брата (Андрић 1981: 86).

Облике односних придева акузатива именичке деклинације пронашли смо само код Ћопића и Андрића, док у делима Црњанског, Деснице, Селенића, Селимовића и Ћосића потврда за ове облике није било.

ж) акузатив; придевска деклинација

Америчког председника Вилсона (Ћопић, АСК: 58); Оца *Аранђеловог* (Црњански, АСК: 107); *божијег* шпијуна (Ћопић, АСК: 54); *војног* суда (Ћопић, АСК: 88); *дједовог* рођака (Ћопић, АСК: 52); *доратовог* спасиоца (Ћопић, АСК: 71); Последњег, *Исаковичевог* слугу Аркадија [...] (Црњански, АСК: 15); једног *католичког* свештеника (Црњански, АСК: 88); *Крајишког* пролетерског батаљона (Ћопић, АСК: 90); *сеоског* пољара (Ћопић, АСК: 64); у *срески* затвор (Ћопић, АСК: 58); *српског* добровољца (Ћопић, АСК: 24; Политика, ЕК); [...] тражи *султановог* брата (Андрић 1981: 86); жељеног *турског* принца (Андрић 1981: 88); за турског *царског* сужња (Андрић 1981: 90).

Иако су малобројни, облици одређеног вида односних придева у акузативу једнине мушког и средњег рода чешћи су од облика неодређеног вида. Попут примера које смо наводили и у другим падежима, код Андрића смо уочили да се исти придев, у оквиру истог пасуса, у истом падежу користи са наставцима различитих деклинација: „[...] има *султанова*⁴¹ брата (Андрић 1981: 86)” и „[...] тражи *султановог* брата” (Андрић 1981: 86). Код Деснице, Селимовића, Селенића и Ћосића нисмо пронашли ниједан пример акузатива односних придева одређеног вида.

По бројности примера, у односу на облике номинатива и генитива одређеног вида односних придева, можемо закључити да је акузатив на последњем месту.

5.2.3. Градивни придеви

а) номинатив; именичка деклинација

„Зато је језик извиканих локалних величина често *дрвен*“ (Политика, ЕК); [...] још му у осмеху засветлуца *златан* зуб [...] (Политика, ЕК); [...] зелени бонус – тако *напирнат* [...] (Политика, ЕК); Београдска агенција „*Сребрн* туш“ [...] (Политика, ЕК).

---

⁴¹Ради прегледнијег увида навешћемо део текста: „У исто време угарски краљ Матија Корвин шаље сјајно изасланство и тражи *султановог* брата за себе [...]. А најживље је изасланство папе [...] који [...] не одустаје од своје намере да покрене хришћанске владаре на крсташки рат против Турске. А за то му је потребно да у својој власти има *султанова* брата одметника као средство“ (Андрић 1981: 87).

Облике неодређеног вида номинатива градивних придева м. и ср. р. једине нисмо пронашли ни у једном од седам анализираних дела писаца које смо сврстали у другу групу анализе нашег корпуса. Неколике потврде можемо навести само из публицистичког стила.

За облик неодређеног вида придева *сребрн* пронашли смо само три примера, док је за облик одређеног вида истог придева у новинском стилу било много више потврда. Придев *дрвен* уочили смо као део полусложенице *Дрвен-град* и као именски део предиката у примеру: „Зато је језик извиканих локалних величина често *дрвен*.” Само један пример именичке деклинације придева *папирнат* потврдили смо у ЕК, на супрот 16 потврда истог придева номинатива придевске деклинације. Придев *златан* је у облику неодређеног вида врло фреквентан у новинском стилу, али је и његов облик одређеног вида четири пута бројнији.

б) номинатив; придевска деклинација

изгубљен *вунени* конач (Ћосић, АСК: 9); *водени* чопор (Ћосић, АСК: 50); *Дрвени* кревет (Ћосић, АСК: 115); *стаклени* цилиндар (Ћосић, АСК: 126; Политика, ЕК).

Одређени вид градивних придева номинатива једине м. и ср. рода пронашли смо једино код Ћосића. У делима других аутора одређени облик номинатива градивних придева није потврђен.

в) генитив; именичка деклинација

од *воштана* платна (Десница, АСК: 120); *гвоздена* срца (Селенић 1996: 104); *златна* кова (Селенић 1996: 165); испред *камена* замка (Селенић 1996: 64); врх сабљастог *кукурузова* листа (Селимовић 1983: 98).

Генитив градивних придева неодређеног вида уочили смо само у по једном примеру код Деснице, Селенића и Селимовића. У делима Андрића, Ћопића, Црњанског и Ћосића нисмо пронашли ниједну потврду.

г) генитив; придевска деклинација

од *врбовог* прућа (Црњански, АСК: 85); од *гвозденог* цвећа (Црњански, АСК: 102); са високог *дрвеног* трема (Црњански, АСК: 112); Преко *дрвеног* мостића (Десница, АСК: 199); у крчкање *дрвеног* кревета (Ћосић, АСК: 130); грумен замршеног *златног* предива (Селимовић 1983: 16, 148); од *златног* плетива (Црњански, АСК: 69); попут *зобеног* зрна (Селимовић 1983: 9); од

[...] сенки *јасеновог* лишћа (Ћосић, АСК: 126); од *кукурузовог* здравља (Ћосић, АСК: 154); са свог *мермерног* крила (Селенић 1996: 161); у државној ковници *металног* новца (Андрић 1981: 37); мучилишта оног *ораховог* (Ћосић, АСК: 55); старог *сребрног* посуђа (Селенић 1996: 117); из њеног претворно безазленог *трсковог* скровишта (Десница, АСК: 19).

Када је у питању генитив одређеног вида градивних придева, можемо и по бројности издвојених примера закључити да је фреквентији облик од неодређеног. Једино код Ћопића нисмо пронашли ниједну потврду овог облика. Можемо уочити да му је доминантна атрибуцка функција и да је у многим примерима у предлошко-падежним конструкцијама које садрже присвојне и показне заменице, чиме је њихова придевска деklinација заправо условљена.

д) датив/локатив; именичка деklinација

Попут стања какво смо затекли у корпусу када се ради о облику номинатива именичке деklinације градивних придева, идентична је слика и за облике датива/локатива исте деklinације градивних придева, тј. ниједне потврде у књижевним делима писаца друге групе нема.

ђ) датив/локатив; придевска деklinација

у добром домаћем *вуненом* џемперу (Десница, АСК: 173; Политика, ЕК); у *звоненом* замаху (Селенић 1996: 158); по изрибаном *дашчаном* поду (Ћосић, АСК: 35); у плитком *дрвеном* шафољу (Ћосић, АСК: 48); по *дрвеном* сандуку (Ћопић, АСК: 38; Политика, ЕК); у *дрвеном* лутку (Десница, АСК: 247); према *земљаном* поду (Селимовић 1983: 83); по *каменом* зиду (Ћосић, АСК: 152); на *каменом* зиду (Ћосић, АСК: 177); на зеленом *картонском* рубу (Десница, АСК: 7); *кукурузовом* клипу (Ћосић, АСК: 107); у *позлаћеном* барокном оквирићу (Десница, АСК: 18); у сивом *свиленом* цилиндру (Селенић 1996: 139); у *сребрном* оквиру (Ћопић, АСК: 57); на *сребрном* послужавнику (Десница, АСК: 49); на малом *храстовом* стругу (Андрић 1981: 9); на *цигланом* поду (Ћосић, АСК: 48); по *цигланом* поду (Ћосић, АСК: 115, 182).

Датив/локатив м. и ср. р. јединине одређеног облика градивних придева једино нисмо пронашли у делу Црњанског, док смо код Андрића и Селимовића уочили по један пример. С обзиром на то да у делима ове групе писаца нисмо пронашли ниједну потврду за датив/локатив неодређеног вида, можемо закључити да се у овом падежу код писаца који су живели и стварали у другој половини двадесетог века именичка деklinација градивних придева потпуно изгубила.

Облици акузатива градивних придева обе деклинације нису потврђени у делима писаца друге групе наше анализе.

5.2.4. *Закључне напомене*

Примери номинатива описних придева у делима која су обележила другу половину двадесетог века показују да се за обе деклинације у корпусу јављају бројне потврде. Уједначену употребу номинатива одређеног и неодређеног придевског вида препознајемо код Ћопића, Андрића и Селимовића, док је код Петровића и Селенића доминантнији одређени вид. Облик неодређеног вида генитива има највише потврда у односу на остале анализиране косе падеже. За генитив именичке деклинације највећи број примера забележили смо код Селенића и Деснице, док се најмање неодређеног вида описних придева у генитиву нашло у делу Црњанског. Иако се код ове групе писаца појављује као фреквентан облик генитива са наставцима именичке деклинације, неопходно је истаћи да су у свим анализираним делима овог дела корпуса облици одређеног вида заправо превладали. Падежни облици неодређеног вида датива/локатива једнине јављају се у знатно мањем броју примера у односу на исти вид генитива, а такође и у односу на облике одређеног вида овог падежа. Ниједну потврду за неодређени облик датива/локатива описних придева м. и ср. р. нисмо уочили у делу Ћосића и Црњанског. У акузативу описних придева можемо закључити да је забележен велики број примера неодређеног вида са значењем аниматности и то код Селенића, Андрића, Ћопића, Деснице и Ћосића. Ниједну потврду именичке деклинације акузатива описних придева нисмо пронашли у романима Селимовића и Црњанског. Значајно је истаћи да је и у акузативу описних придева, као и у осталим анализираним падежима доминантнији одређени придевски вид.

Придеви других односа у номинативу именичке деклинације потврђени су код свих писаца ове групе и припадају присвојним придевима, осим код Црњанског у чијем делу нисмо забележили ниједан пример. Међу примерима односних придева номинатива одређеног вида, који су у односу на примере именичке деклинације заступљенији, ниједну потврду нисмо уочили код Селенића и Деснице. Када је реч о генитиву можемо констатовати да већина писаца ове групе користи равноправно облике именичке и придевске деклинације, понекад истих придева у оквиру истог

пасуса у тексту (нпр. Десница). Само код Андрића и Црњанског нисмо пронашли ниједну потврду односних придева генитива једине именичке деклинације. С обзиром на то да у номинативу имају облике неодређеног вида, присвојни придеви на *-ов*, *-ев* и *-ин* по правилима граматике у савременом српском језику могу имати обе промене, те можемо констатовати да су у анализираним делима ове групе тако и потврђени, али је фреквентнија употреба одређеног вида. Неопходно је скренути пажњу на нарочиту употребу придева на *-ски*, *-чки* и *-шки* у облицима неодређеног вида у Селенићевом делу. За разлику од очекиване употребе одређеног вида поменутих придева код осталих писаца ове групе, једино Селенић доследно употребљава неодређени вид ових придева искључиво у генитиву што можемо објаснити извесним кршењем прописане норме српског језика у корист јединственог стилског израза и архаизирања текста. Што се тиче облика датива/локатива односних придева неодређеног вида, међу малобројним потврдама нису се нашли примери Андрића и Црњанског. И за облик датива/локатива придева других односа можемо истаћи доминацију придевске деклинације, која ће код савремених аутора, што ћемо видети у следећем поглављу, потпуно потиснути облике именичке. Постепено губљење неодређеног вида уочљиво је и у облику акузатива за који смо пронашли у овом делу корпуса само по једну потврду код Ћопића и Андрића, док је пример одређеног вида потврђен само код Ћопића, Андрића и Црњанског.

За мали број градивних придева у овој групи писаца када је у питању номинатив потврђен је једино облик одређеног вида у Ћосићевом делу. Именичка деклинација у генитиву се у по неком примеру очувала код Деснице, Селенића и Селимовића, док је одређени вид генитива ових придева нешто бројнији. За датив именичке деклинације наш корпус не показује ниједну потврду, док су облици придевске деклинације потврђени код осталих писаца, осим Црњанског. Акузатив градивних придева обе деклинације код писаца ове групе није потврђен.

5.3. *Анализа корпуса из периода XXI века*

Имајући у виду временски критеријум, у трећу групу писаца из чијих дела смо ексцерпирани примери за анализу убрајамо савремене писце: Горан Петровић (1961–), Срђан Ваљаревић (1967–), Марко Видојковић (1975–), Владимир Пиштало (1960–) и Немања Митровић (1960–). Њихова дела обележавају почетак XXI века. У

вези са променама у језику које се могу анализирати и које су неминовно настале у односу на прву групу писаца, чија су дела настала да подсетимо крајем деветнаестог и почетком двадесетог века, неопходно је да нагласимо да је прошао читав један век. „Књижевни језик коме је Вук Караџић одредио основне смернице развоја стар је више од једног столећа. Свакоме мора бити јасно да су се у том раздобљу догодиле извесне промене које су удаљиле књижевни језик данашњице од првобитног, основног, Вуковог језика (Ивић 1997: 11).“ Када су у питању основне морфолошке категорије, издвајајући при том облике дефлекције и конјугационе типове, Милка Ивић констатује да се углавном „данашњи књижевни језик слаже са Вуковим“. Међу карактеристична и најкрупнија одступања из области морфологије у односу на Вуков језик Ивић наводи „одсуство употребе имперфекта и разликовање придевског вида помоћу наставака неких зависних падежа у књижевном језику. Што се ове друге особине тиче – непознавање примера типа Вуковог: *кад је видио Србе и Русе у равну пољу 43; Да свака нахија изабере по једнога поштена и паметна човјека 2* и сл. – она је данас тако масовно заступљена да је заиста стекла право да се и озакони [...] Има, додуше, мали број појединаца који, држећи се у овом правцу застареле нормативне граматике, у писаном језику разликују вид помоћу наставака, али то разликовање иначе не врше у говорном језику, или га бар не врше доследно, што је карактеристично (Ивић 1997: 19–20).“ Надовезујући се на уочавање морфолошке слике која се односи на губљење разликовања придевског вида помоћу наставака, можемо рећи да су примери придева анализираних групе писаца који су рођени у другој половини двадесетог века, заправо типичан пример. Примери придевског вида су, као и у два претходно анализираних групама, дати кроз карактеристичне падежне облике једнине мушког и средњег рода и то: номинатива, генитива, датива/локатива и акузатива.

Деклинациони облици придевског вида сврстани су најпре у групу описних придева, а потом придева других односа и на крају овог поглавља примери који се тичу најмалобројније групе – градивних придева.

5.3.1. Описни придеви

а) номинатив; именичка деклинација

влажан траг (Петровић 2000: 303); Младић, *висок* и кратко подшишан, [...] (Ваљаревић 2006: 88); Иако *гладан* као вук [...] (Видојковић 2004: 43); *драг* пријатељ (Петровић 2000: 233); Био је *збуњен* [...] (Ваљаревић 2006: 23);

У 22:40 *идеалан* тренутак да радим [...] (Ваљаревић 2006: 18); један *крупан* младић (Ваљаревић 2006: 192); [...] продавац, *крупан* момак у црној тренерци, [...] (Ваљаревић 2006: 6); Продавац кромпира, *крупан* мушкарац, [...] (Ваљаревић 2006: 28); *кратак* поглед (Петровић 2000: 312); *кишовит* дан (Петровић 2000: 141); [...] био сам *лош* ученик [...] (Ваљаревић 2006: 42); *Млад* момак (Ваљаревић 2006: 22); мрак [...] пролази *неопажен* (Митровић 2015: 9); *нестваран* мук (Петровић 2000: 258); *непозван* разум (Пиштало 2011: 46); *непристојан* човек (Петровић 2000: 81).

Осим у атрибутој служби у којој можемо срести придеве обе деклинације, наведени примери номинатива једнине придева мушког и средњег рода потврђују граматичка правила да придев стоји у неодређеном облику у позицији именског предикатива „[...] био сам *лош* ученик [...]” (Ваљаревић 2006: 42), али и када је у позицији апозитива попут: „Младић, *висок* и кратко подшишан, [...]” (Ваљаревић 2006: 88) или „[...] продавац, *крупан* момак у црној тренерци, [...]” (Ваљаревић 2006: 6). Неретко срећемо неодређени облик придевског вида у оквиру фразеолошких израза, као у делу *Канџе* Марка Видојковића: „Иако *гладан* као вук⁴²” (Видојковић 2004: 43).

један *огроман* човек (Ваљаревић 2006: 23); *посебан* сој (Петровић 2000: 260, 267); *пун* Месец (Петровић 2000: 25; Политика, ЕК); *потребан* багаж (Петровић 2000: 26); Један мушкарац *пијан* (Ваљаревић 2006: 54); *празан* тролејбус (Ваљаревић 2006: 161); *разноврстан* намештај (Петровић 2000: 229); *Савриен* дан (Ваљаревић 2006: 18); *Свеж* ваздух (Ваљаревић 2006: 52; Политика, ЕК); *сликовит* пример (Петровић 2000: 118; Политика, ЕК); *срдит* глас (Петровић 2000: 20); *снажан* осећај узбуђења (Петровић 2000: 161); Газда Воја је био *строг* и добар газда [...] (Ваљаревић 2006: 27); *Танак* млаз крви (Видојковић 2004: 197); *тих* разговор (Петровић 2000: 308); Стационар, *удаљен* педесетак километара од Београда, [...] (Ваљаревић 2006: 34); *хладан* ваздух (Ваљаревић 2006: 121); *Цео* свет (Пиштало 2011: 10, 12, 106; Ваљаревић 2006: 6, 21); *Цео* тај фазон (Видојковић 2004: 7); *кратак*, *шуштав тон* (Петровић 2000: 312).

За синтагму „*пун* Месец” (Петровић 2000: 25; Политика, ЕК), која је потврђена у ЕК у чак 55 примера, можемо констатовати да је у питању чврст

---

⁴²У делу *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме* наводи се да се фразеолошким „поређењем један појам жели да оквалификује, учини познатијим довођењем у везу по некој особини с познатијим појмом, код којег је та особина изражена у великом степену или опште позната. Поређењем се појачава значење (особина појма), откривају се сличности, али и разлике које постоје међу упоређеним појмовима (нпр. *гладан као вук*, *мудар као лисица*, *млад као роса у подне*). Обично се у оваквом типу поређења упоређује један конкретан предмет с другим предметом који нам није појединачно познат и чије је лексичко предметно значење сужено на значење доминантне карактеристике” (Мршевић Радовић 1987: 42).

лексички спој и да би употреба одређеног вида у овом случају била могућа, али неуобичајена (за пример одређеног вида у ЕК у оквиру ове синтагме нема потврда). Примере именичке деклинације можемо уочити и уз број *један* који је у иницијалној позицији у синтагмама „*један крупан* младић” (Ваљаревић 2006: 192); „*један огroman* човек” (Ваљаревић 2006: 23); „*Један* мушкарац *пијан*” (Ваљаревић 2006: 54). Уколико се осврнемо на део закључака донетих на седници Одбора за стандардизацију српског језика⁴³ можемо констатовати да су наведени примери придева уз број *један* заправо потврда препоруке за употребу неодређеног придевског вида.

Неодређени придевски вид описних придева у облику номинатива потврђен је у анализираним делима свих писаца чија дела чине корпус савремених аутора.

б) номинатив; придевска деклинација

Овај *безимени* вулкан (Митровић 2015: 25); тај *безуби* мајстор (Ваљаревић 2006: 108); *блистави* комадић (Петровић 2000: 180); средовечни, *благоглагољиви* рентијер Мојсиловић (Петровић 2000: 18); *бесни* муцавац (Пиштало 2011: 57); *Бркати* Стјепан Митров Љубиша (Пиштало 2011: 82); *Велики* нос (Пиштало 2011: 59); *велики* Исус (Пиштало 2011: 74); *велики* митинг (Видојковић 2004: 64); *велики* ров (Петровић 2000: 247; Политика); *глуви* мрак (Митровић 2015: 10); *Громогласни* прдеж (Митровић 2015: 51); *горки* мирис чемпреса (Пиштало 2011: 21); *главати* је прскао [...] (Пиштало 2011: 48); тај *гласни* тип (Ваљаревић 2006: 174); [...] лекари су рекли да је то *главни* разлог [...] (Ваљаревић 2006: 35); *један дебели* (Видојковић 2004: 28); неки *дебели* (Видојковић 2004: 41); некакав *дебели* саобраћајац (Видојковић 2004: 88); Главни *дебели* окупио нас је [...] (Видојковић 2004: 213).

⁴³На седници Одбора за стандардизацију српског језика, одржаној 17. децембра 1999. године, као део Закључка број 12 забележено је следеће: „Разликовање *одређеног* и *неодређеног придевског вида* (морфолошко само код мушког рода, а акценатско код женског и средњег) добро се држи у првом падежу и као именски део предиката, али у косим падежима ишчезава чак и у књижевно-уметничком стилу, па и разговорном, осим онде где га подупиру још жива својства појединих народних говора. Па ипак, требало би да граматике стандардног језика упозоравају и на стилистичку вредност очувања тих категорија онде где је то могуће — у лепој књижевности, у *књижевноуметничком стилу*, па и у регистру оне дисциплине која се назива *науком о књижевности*. Изван тог стандарднојезичког огранка—природно је оно што се дешава или се већ десило. Нажалост, наставници граматике, која се мало и слабо предаје у школама, троше време на оно што је имплицитна норма стандарднојезичког система, па немају када да се позабаве занимљивом и суптилном тематиком, нити има специјалистичких приручника који би у том смислу помогли амбициознијим професорима. Ваља нам стога дати и коју илустрацију: *један озбиљни младић* синтагма је коју, као и низ сличних, можемо прочитати свакодневно, али можемо бар то рећи да неодређени атрибути *један* и *неки*, као својеврсна замена за неодређени члан у другим језицима, искључују одређени вид, који сам по себи изискује придевску неодређеност. Ту се опет враћамо на питање *каквоће*, која упућује на неодређени, и *којине*, која упућује на одређени придевски вид.” (<http://www.rastko.rs/filologija/odbor/odluka012.html>, 8.6.2015).

Када су у питању примери попут „средовечни, *благоглагољиви* рентијер Мојсиловић” (Петровић 2000: 18), „*Бркати* Стјепан Митров Љубиша” (Пиштало 2011: 82) или „*велики* Исус” (Пиштало 2011: 74) можемо констатовати да су очекивани облици одређеног придевског вида, јер се налазе непосредно испред властитих именица.

Синтагму „*главни* разлог” срећемо у Ваљаревићевом делу као именски предикатив: „[...] лекари су рекли да је то *главни* разлог [...]” (Ваљаревић 2006: 35). Ако бисмо по правилу граматике очекивали у овој позицији придев неодређеног вида, можемо рећи да би то било необично, или би утицало на промену значења, као што констатује РМС: „**главан**, -вна, -вно **1.** необ. в. *главни* (1). — Она [трећа глава] је управо најинтересантнија и најглавнији део целе приповетке, тако главан да су оне раније две главе управо излишне. *Срем.* Оксиген је дакле главан део животне хране. *М 1867. 2.* покр. *леп, наочит*; исп. главит (2). — Главан јунак, а ријесно рухо. *Март.*” (РМС I: 486). У овом случају можемо закључити да је превагнуо семантички критеријум у односу на граматички, јер се облик одређеног вида може оправдати значењем које као прво наводи РМС „који се истиче по важности; најбитнији, основни“ (РМС I: 487).

У делу *Канџе* Марка Видојковића уз одређени придевски вид *дебели* уочавамо у атрибутској служби *један, неки, некакав*: „један *дебели*” (Видојковић 2004: 28); „неки *дебели*” (Видојковић 2004: 41); „некакав *дебели* саобраћајац” (Видојковић 2004: 88). Исти придев овај писац ће употребити и поименичен: „Главни *дебели* окупио нас је [...]“ (Видојковић 2004: 213). На основу ових примера можемо претпоставити да се семантичка разлика категорије придевског вида у великој мери изгубила, јер се истим морфолошким обликом означавају и неодређени и одређени појам.

дежурни лекар (Ваљаревић 2006: 22; Политика, ЕК); неки *дрски, овдашњи* господичић (Петровић 2000: 213); *дубоки* дисај (Петровић 2000: 104); Један *дуги* поглед (Видојковић 2004: 71); *жути* пас (Ваљаревић 2006: 131); *забавни* парк (Пиштало 2011: 127; Политика, ЕК); *задихани* Панталоне (Пиштало 2011: 59); *зеленооки* тип (Пиштало 2011: 48, 50); *заклети* нежења (Петровић 2000: 257); *запуштени* локал (Петровић 2000: 17); *зракасти* трг (Петровић 2000: 164); *зупчасти* крај (Петровић 2000: 206); *изгризени* камиш луле (Петровић 2000: 235); *измрцварени* мозак (Ваљаревић 2006: 14); твој *изнемогли* синчић (Митровић 2015: 13); *идеализовани* град (Пиштало 2011: 78); његов *иронични* осмех (Пиштало 2011: 93); *јасни* глас (Пиштало 2011: 34); Његов *једнолични* глас (Митровић 2015: 31); *крилати* лав (Пиштало 2011:

28); тај *крупни* тип (Ваљаревић 2006: 174); *лелујави* прутац светлости (Петровић 2000: 309); *лагани* сточић (Петровић 2000: 32); *латинични* натпис (Петровић 2000: 82); *ледени* свод (Митровић 2015: 30); *ледени* ветар (Видојковић 2004: 63, 119, 191, 223); *љутити* одзвук камена (Петровић 2000: 316); *мркли* мрак (Видојковић 2004: 40; Политика, ЕК); *Матори* је гарантовано први и други јануар по пунио битнијим гостима. (Видојковић 2004: 115); *малени* Бор (Петровић 2000: 156); *млади* човек (Петровић 2000: 179, 316); *начитани* лав (Пиштало 2011: 26); *накисели* ваздух (Пиштало 2011: 90); *Нестварни* град (Пиштало 2011: 14); *Неваљали* Зец (Митровић 2015: 32); *невиђени* страх (Видојковић 2004: 54); *несвршени* србиста (Петровић 2000: 11); *ненадокнадиви* мањак (Петровић 2000: 142); *непознати* мушкарац (Петровић 2000: 79, 119); [...] каже *необријани* у којној јакни. (Ваљаревић 2006: 183).

Примере употребе одређеног вида у синтагмама „*дежурни* лекар” (Ваљаревић 2006: 22), „*забавни* парк” (Пиштало 2011: 127), „*мркли* мрак” (Видојковић 2004: 40) можемо објаснити као лексикализоване изразе у којима је наставак придевске деклинације очекиван, а потврђен је великим бројем примера и у новинском стилу. Облик номинатива са наставком придевске деклинације уочавамо у примерима поименичених придева када преузимају улогу именице и стоје самостално без ње: „*главати* је прскао [...]” (Пиштало 2011: 48); „*Матори* је гарантовано први и други јануар попунио битнијим гостима.” (Видојковић 2004: 115); „[...] каже *необријани* у којној јакни.” (Ваљаревић 2006: 183).

нови круг (Ваљаревић 2006: 161); *отопљени* снег (Ваљаревић 2006: 105); *овејани* бакалин (Петровић 2000: 43); *Огромни* октопод (Митровић 2015: 21); *ољуштени* бадем (Петровић 2000: 49); *господинов* *повишени* глас (Петровић 2000: 100); *пензионисани* радник (Петровић 2000: 241); *пергаментни* абажур (Петровић 2000: 26); *подозриви* надзорник (Петровић 2000: 123); *погнути* мушкарац (Петровић 2000: 83); *мој* *покојни* ћаћа (Петровић 2000: 46); Деда је био *прави* деда-мангуп. (Ваљаревић 2006: 42); Био је то *прави* друмски клозет [...] (Видојковић 2004: 53); Био је *проклети* тремарош. (Видојковић 2004: 28); Сваки *пунолетни* грађанин (Видојковић 2004: 34); *Пристојни* пријатељ (Ваљаревић 2006: 57, 115, 167); *потпуни* пораз (Ваљаревић 2006: 75); наш *првобитни* договор (Петровић 2000: 162); *приватни* живот (Петровић 2000: 277; Новости); онај *постиђени* пуковник (Петровић 2000: 130); *препорођени* дан (Петровић 2000: 313); *познати*, *охоли* израз лица (Петровић 2000: 315; Блиц); *разбарушени* херцеговац (Петровић 2000: 147); *раскошни* врт (Петровић 2000: 72); *резервни* пешадијски поручник (Петровић 2000: 260); *резбарени* пас (Пиштало 2011: 46); *свети* Јован (Пиштало 2011: 52); *Светлооки* заводник (Пиштало 2011: 81); *седи* дечак (Пиштало 2011: 48); *ситни* женски глас (Пиштало 2011: 48); *сабрани* морски песак (Петровић 2000: 105); *Седи* Зец (Митровић 2015: 32); *Светли* отвор (Митровић 2015: 84); *сетни* Анастас Браница (Петровић 2000: 219); *сигурносни* ланац

(Петровић 2000: 245: Новости); *сиви* дим (Петровић 2000: 260); *смакнути* ланац (Петровић 2000: 30); *Ја сам био нула, смрдљиви* београдски гоља [...] (Видојковић 2004: 131); тај *спори* ритам (Ваљаревић 2006: 69); *Био сам стални* гост [...] (Ваљаревић 2006: 140); *сунчани* дан (Ваљаревић 2006: 63); *стари* ђенерал Белимарковић (Петровић 2000: 107); *тајанствени* творац (Петровић 2000: 291); *убеђени* франкофил (Петровић 2000: 256); *Ужарени* песак (Митровић 2015: 13); *мој усплахирени* лик (Видојковић 2004: 70); *тихи* град (Пиштало 2011: 70); *Трезни* Симо Матавуљ (Пиштало 2011: 82); *трофејни* револвер (Петровић 2000: 277); *Ђорави* је устао [...] (Видојковић 2004: 27); *Ђутљиви* доктор Андрић (Пиштало 2011: 83); *учени* доктор (Пиштало 2011: 52); *утицајни* воајер (Пиштало 2011: 68); *цветни* грм (Пиштало 2011: 71); *Црвени* џемпер (Видојковић 2004: 40); *црни* чамац (Пиштало 2011: 88); тај *црни* пас (Ваљаревић 2006: 125); *Црни* гусар (Ваљаревић 2006: 171); *цичани* мраз (Петровић 2000: 149); *Црни* Пит (Митровић 2015: 10, 27); *Челетов* деда (Видојковић 2004: 29); *шарени* ранац (Петровић 2000: 27); *Његов широки* осмех (Митровић 2015: 90).

У вези са придевом *прав/прави* било је речи у оквиру анализе примера групе писаца чија су дела обележила другу половину XX века, када смо коментарисали пример из Андрићевог дела „[...] то је *прави* човјек [...]” (Андрић 1981: 129) приметивши да семантички моменат има значајну улогу у овом случају у избору придевског вида. Такође, избор неодређеног вида уместо одређеног у примерима: „Деда је био *прави* деда-мангуп.” (Ваљаревић 2006: 42); „Био је то *прави* друмски клозет [...]” (Видојковић 2004: 53) утицао би на промену значења иако би се испоштовао принцип граматичког правила да у именском предикативу придев увек стоји у облику неодређеног вида.

Примери у којима је одређени придевски вид очекиван, на основу правила граматике да уз присвојне и показне заменице стоји управо тај облик, уочени су у делима ове групе писаца: „наш *првобитни* договор” (Петровић 2000: 162); „мој *усплахирени* лик” (Видојковић 2004: 70); „Његов *широки* осмех” (Митровић 2015: 90).

Познато је да већина описних придева има оба облика придевског вида у номинативу једнине мушког рода. На основу издвојених примера можемо закључити да је облик придевске деклинације доминантнији у односу на именичку. Најчешћу употребу неодређеног придевског вида уочили смо код Петровића и Ваљаревића, а мање примера код Митровића, Пиштала и Видојковића.

в) генитив; именичка деклинација

[...] и мени наврле сузе на очи. Из *ведра* неба. [...] (Видојковић 2004: 31, 33); [...] као гром из *ведра* неба [...] (Видојковић 2004: 149; Политикин културни додатак, ЕК); са *дуга* лечења (Петровић 2000: 230); *Чудна* ми чуда. (Пиштало 2011: 19); *Чудна* ми чуда – човек купио авион па се возика по небу до миле воље. (Политика, ЕК).

Облик генитива јединине мушког и средњег рода придева именичке деклинације забележили смо у по једном примеру у делима Видојковића, Петровића и Пиштала. Једино се у делу *Ситничарница код срећне руке* Горана Петровића појавио један пример у облику генитива неодређеног придевског вида који није у склопу устаљених језичких израза, као у осталим примерима ове групе. Видојковић и Пиштало користе тек по неки пример генитива именичке деклинације и то у саставу чврстих фразеолошких форми: „као гром из *ведра* неба”⁴⁴ (Видојковић 2004: 149), „*Чудна* ми чуда.”⁴⁵ (Пиштало 2011: 19). Ниједну потврду за облик неодређеног вида описних придева нисмо пронашли у делима Митровића и Ваљаревића. За оба фразеолошка израза пронашли смо потврде у новинском стилу српског језика.

г) генитив; придевска деклинација

бујице *арогантног незналаштва* (Пиштало 2011: 18); *безгласног* рибљег говора (Петровић 2000: 18); *белог* лица (Петровић 2000: 51, 85); у јазбину *Белог* Зеца (Митровић 2015: 31); једног бесконачног таласа (Митровић 2015: 26); овог *безизлазног*, горостасног иглоа (Митровић 2015: 28); од *бујног* растиња (Митровић 2015: 13); *бесконачног* разматрања (Петровић 2000: 115); *благог* нестрпљења (Петровић 2000: 57, 154); до *бледоруменог* сатена (Петровић 2000: 33); *младог*, *бледог* човека (Петровић 2000: 154); овог *богоугодног* места (Петровић 2000: 166); *чистог белог* папира (Ваљаревић 2006: 57); *белог* лука (Ваљаревић 2006: 88, 133); изнад *високог* крана (Ваљаревић 2006: 89); *важног* посла (Петровић 2000: 87; НИН, ЕК); валовима *великог* света (Пиштало 2011: 13); *великог* храма (Митровић 2015: 5); усред твог *великог* пешачког подухвата (Видојковић 2004: 56); испред *великог* огледала (Видојковић 2004: 100).

С обзиром на то да је придев *бео/бели* у синтагми „*бели лук*” стални атрибут и стоји у номинативу јединине у одређеном придевском виду, можемо констатовати и да је облик генитива са наставцима придевске деклинације очекиван.

⁴⁴ У значењу „изненада, потпуно неочекивано” (Оташевић 2007: 129).

⁴⁵ У значењу „нема разлога за чуђење, ништа необично; ништа важно” (Оташевић 2007: 774).

вештог акварелисте (Петровић 2000: 74); *вредног* времена (Петровић 2000: 208); од *вечтог* снега (Петровић 2000: 74); као *главног* лика (Ваљаревић 2006: 53); *глуног* ловца (Митровић 2015: 32); *дворедног* сакоа (Петровић 2000: 11), гостионици „Код *Дивљег* Човека” (Пиштало 2011: 42); преко *дрхтавог* пламена (Пиштало 2011: 67); *дундастог* лица (Пиштало 2011: 57); *деталног* преслишавања (Петровић 2000: 159); оног *дебелушног* Чеха (Петровић 2000: 43); *доброћудног* господина Увила (Петровић 2000: 157); *договореног* преузимања (Петровић 2000: 202); *доброг* дувана (Петровић 2000: 112; Блиц); *духовног* здравља (Петровић 2000: 116); *душевног* растројства (Петровић 2000: 130); *егзотичног* крајка Европе (Петровић 2000: 125); *елементарног* васпитања (Петровић 2000: 76); тог *епистоларног* романа (Петровић 2000: 173); *ефикасног* средства (Политика, ЕК); до *жељеног* савршенства (Петровић 2000: 186); *заврбованог* станара гарсоњере (Петровић 2000: 289); *зајануреног* лица (Петровић 2000: 30); *мапа закопаног* блага (Митровић 2015: 7); *звучање звонког* гласа (Митровић 2015: 22); *заметеног* крајка Европе (Петровић 2000: 125); жена *загонетног* наручиоца (Петровић 2000: 70); *закопчаног* одећа (Петровић 2000: 169); од *засењивог* ситног блистања (Петровић 2000: 273); *заслужног* лекара (Петровић 2000: 120); *збораног* лица (Петровић 2000: 296); од *званичног* свршетка рата (Петровић 2000: 275); *званичног* колекционара (Петровић 2000: 190); *звучног* имена (Петровић 2000: 30); од *зеленог* стакла (Пиштало 2011: 53).

Имајући у виду да наведени примери описних придева могу бити и у одређеном и у неодређеном виду, можемо констатовати да су превладали облици придевске деклинације. Примере попут „тог *епистоларног* романа” (Петровић 2000: 173) и „*ефикасног* средства” (Политика, ЕК) можемо тумачити као чврсте лексичке спојеве за које је одређени вид очекивани облик.

идеалног угла (Петровић 2000: 53); *избразданог* лица (Ваљаревић 2006: 63); пре *извесног* времена (Ваљаревић 2006: 25, 47; НИН, ЕК); *истог* дана (Ваљаревић 2006: 38; Мостови, ЕК); *избрисаног* лица (Пиштало 2011: 26); лица *издуженог* (Пиштало 2011: 47); из *истог* пехара (Пиштало 2011: 35); без *извесног* религиозног страха (Петровић 2000: 178, 268); после њеног *изненадног* саопштења (Петровић 2000: 55); *илегалног* материјала (Петровић 2000: 267); *испремиштаног* покућства (Петровић 2000: 307); *истог* часа (Митровић 2015: 21); *истог* тренутка (Видојковић 2004: 19, 56, 67); *касетираног* прозора (Петровић 2000: 25); перјаница *крвавог* тиранина (Видојковић 2004: 19); од *кружног* кретања (Петровић 2000: 16); Мирис *куваног* вина (Митровић 2015: 30); обличју *крилатог* лава (Пиштало 2011: 25); од *кратког* и брзог ходања (Ваљаревић 2006: 69); од сопственог *лошег* живота (Ваљаревић 2006: 102); ваздух *лажног* пролећа (Пиштало 2011: 8); *леденог* неба (Митровић 2015: 26, 27, 34); *летећег* гуштера (Митровић 2015: 66); *лаганог* умирања (Петровић 2000: 260); овог *литерарног* првенца

(Петровић 2000: 77, 177); *личног* егоизма (Петровић 2000: 56, 283); од *љубичастог* мастила (Петровић 2000: 170, 180); Из *малог* предсобља (Видојковић 2004: 68); [...] *осокољен новцем* који сам добио од *маторог*. (Видојковић 2004: 52); до *меког* шапата (Петровић 2000: 312); *младог* пара (Петровић 2000: 303; Свет, ЕК); *млађаног* Краља Петра (Петровић 2000: 262); од *млвеног* рогача (Петровић 2000: 218); *мокрог* рубља (Петровић 2000: 54); из *магловитог* бескраја (Пиштало 2011: 67); између *мокрог* и влажног дрвећа (Ваљаревић 2006: 70); ничег *модерног* (Ваљаревић 2006: 7); код *мртвог* пса (Видојковић 2004: 45); из сваког *могућег* милиметра (Видојковић 2004: 74); Тај део, иначе *мутног* неба (Ваљаревић 2006: 89); Таквог, *неописивог* укуса [...] (Ваљаревић 2006: 20); из *Новог Сада* (Ваљаревић 2006: 88).

Придеви који су попридевљавањем настали од глаголског прилога садашњег завршавају се на *-ћи*: „*детећег* гуштера” (Митровић 2015: 66); „из сваког *могућег* милиметра” (Видојковић 2004: 74). Придеви настали на овај начин „означавају стално вршење радње, односно – најчешће – стално бивање у стању означено мотивним глаголом, што чини да се појмови уз чија имена тако употребљени гл. прилози стоје ближе одређују, квалификују као својом сталном особином – могу се употребити са функцијом правог придева и добити његову дефлексију, са свим морфолошким особинама које она подразумева“ (Станојчић–Поповић 2008: 174). Одређени придевски вид у косим падежима јесте њихов једини правилни облик. Исто правило важи и за називе места, установа и сл. што можемо поткрепити примером „из *Новог Сада*” (Ваљаревић 2006: 88).

Дан *неуморног* луњања (Пиштало 2011: 21); оног *надобудног* студента (Петровић 2000: 297); од *напоредног* читања (Петровић 2000: 163); из овог *недокучивог* свијета (Петровић 2000: 19); због *недоличног* шарања (Петровић 2000: 124); *незавидног* живота (Петровић 2000: 109); *неокрченог* собичка (Петровић 2000: 7); за *непојмљивог* англоамериканског бомбардовања Београда (Петровић 2000: 263); *новоизграђеног* анекса хотела (Петровић 2000: 16); *несносног* бола (Петровић 2000: 215); *несразмерног* стаса (Петровић 2000: 30); мога *несретног* тумачења (Петровић 2000: 237, 325); *неугледног* подручја (Петровић 2000: 54); од *неудобног* положаја (Петровић 2000: 313); *новог* града (Петровић 2000: 124, 134; Политикин културни додатак, ЕК); *несталог* књижара Гаврила Димитријевића (Петровић 2000: 57); нема ничег *неприродног* (Митровић 2015: 6); из Ниша и *Новог Сада* (Видојковић 2004: 37); звукови *нормалног* живота (Видојковић 2004: 40); од *обилатог* крварења (Видојковић 2004: 64); *огњеног* језера (Митровић 2015: 27); од *осталог* крша (Митровић 2015: 19); *отегнутог* језика (Митровић 2015: 18); *одраслог* човека (Петровић 2000: 142); око *одсутног* одговора (Петровић 2000: 101); *оправданог* подизања (Петровић 2000: 303); *отежаног* дисања (Петровић 2000: 18);

ограниченог облика (Петровић 2000: 259); *обојеног чела* (Пиштало 2011: 53); *крај отвореног прозора* (Ваљаревић 2006: 50); *од правог надахнућа* (Ваљаревић 2006: 24); *од проведеног дана* (Ваљаревић 2006: 53); *пристојног пријатеља* (Ваљаревић 2006: 191); *пуног смисла* (Ваљаревић 2006: 19); *плавог чела* (Пиштало 2011: 57); *линији познатог света* (Пиштало 2011: 25); *из свог краткотрајног предивног сна* (Видојковић 2004: 77); *из препуног срца* (Пиштало 2011: 11, 56); *у светлима промењеног Београда* (Пиштало 2011: 11); *пергаментног абажура* (Петровић 2000: 32); *постојаног љубичастог мастила* (Петровић 2000: 175, 190).

Облици са наставцима придевске промене очекивани су у примерима у којима је придев део географског назива или има функцију атрибута уз властиту именицу: „*несталог књижара Гаврила Димитријевића*” (Петровић 2000: 57); „*из Ниша и Новог Сада*” (Видојковић 2004: 37); „*у светлима промењеног Београда*” (Пиштало 2011: 11).

испод скупоценог, поцепаног папира (Петровић 2000: 215); *правилног лица* (Петровић 2000: 92); *празничног броја* (Петровић 2000: 12); *првобитног света* (Петровић 2000: 189); *устаљеног и предвидљивог сижеа* (Петровић 2000: 54); *сопственог, претежног осећања* (Петровић 2000: 28); *привидног постојања* (Петровић 2000: 55); *пријатног тронедељног дружења* (Петровић 2000: 236); *нашег природног савезника* (Петровић 2000: 312); *погођеног посла* (Петровић 2000: 204); *од претрпљеног ужаса* (Митровић 2015: 19); *наследник онако пристојног човека* (Петровић 2000: 150; Политика, ЕК); *жена продорног погледа* (Петровић 2000: 244); *оближњег питомог кестена* (Петровић 2000: 314); *из простог народа* (Петровић 2000: 33); *пуког случаја* (Петровић 2000: 56); *пуког одрицања* (Петровић 2000: 205); *од пустог павиљона* (Петровић 2000: 89); *раскопчаног дугмета* (Петровић 2000: 149); *преко њеног раскошног тела* (Петровић 2000: 135); *њеног распусног мужа* (Петровић 2000: 150); *од разног метала* (Ваљаревић 2006: 54); *за редовног надзора* (Петровић 2000: 156, 169; Политика, ЕК); *резонантног тела* (Петровић 2000: 310); *против самовољног режима* (Петровић 2000: 106); *од самог јутра* (Видојковић 2004: 8); *до самог кордона* (Видојковић 2004: 49); *Трг светог Марка* (Пиштало 2011: 18); *због слабог интересовања* (Видојковић 2004: 65; Политика, ЕК); *богиња слатког мириса* (Пиштало 2011: 46); *иза слепог ока* (Пиштало 2011: 68); *слепог миша* (Пиштало 2011: 77); *код слепог миша* (Митровић 2015: 46); *из страшног затвора* (Пиштало 2011: 13); *пуним седог лишћа* (Митровић 2015: 7); *из смртоносног загрљаја* (Митровић 2015: 21); *страшног Капетана Куке* (Митровић 2015: 26).

Описни придеви који се завршавају на *-ан/-ен* у неодређеном виду, у одређеном имају наставак *-ни* и могу се мењати и по именичкој и по придевској деklinацији. Из наведених примера можемо уочити да је придевска промена доминантна: „*празничног броја*” (Петровић 2000: 12); „*од претрпљеног ужаса*”

(Митровић 2015: 19); „жена *продорног* погледа” (Петровић 2000: 244); „из *страшног* затвора” (Пиштало 2011: 13). Пример генитива одређеног вида „*слепог* миша” који уочавамо у делу В. Пиштала и Н. Митровића очекиван је зато што је придев *слепи* уз именицу *миш* заправо у функцији сталног атрибута означавајући не јединку, него читаву врсту.

заборављеног *сентименталног* романа (Петровић 2000: 54); из *сопственог* живота (Петровић 2000: 28, 272); од *складног* трепера чула (Петровић 2000: 201); *скромног* тиража (Петровић 2000: 283); ради *сличног* исхода (Петровић 2000: 31); *слободног*⁴⁶ времена (Петровић 2000: 69, 159); *снажног* бедра (Петровић 2000: 125); од *сталног* мањка сна (Петровић 2000: 227); изобичног, *стандардног* речника (Петровић 2000: 40; Политикин културни додатак, ЕК); ради *сумњивог* поступка (Петровић 2000: 279); *сивог* рукава (Петровић 2000: 84); код Цркве *светог* Марка (Ваљаревић 2006: 135); испред зграде *Специјалног* суда (Ваљаревић 2006: 176); тог *топлог* августа (Ваљаревић 2006: 23); од последица *тешког* шлога (Ваљаревић 2006: 22); *тачног* датума (Петровић 2000: 277; Политика, ЕК); *телесног* здравља (Петровић 2000: 116); *тространог* оквира (Петровић 2000: 310); очима *уваженог* читаоца (Митровић 2015: 7); од *уврнутог* камена (Пиштало 2011: 23); *младић учвршћеног* срца (Пиштало 2011: 12); испод наводно *угашеног* Грота (Митровић 2015: 6); *узалудног* пешачења (Видојковић 2004: 86); од *уздраног* прочеља (Петровић 2000: 110); *узорног* образовања (Петровић 2000: 157); од *указаног* поглавља (Петровић 2000: 50); мимо *укупног* стана (Петровић 2000: 36, 222); *умрљаног* материјала (Петровић 2000: 170); због *упорног* погледа (Петровић 2000: 203); од *хладноцрвеног* сафијана (Петровић 2000: 8); *целог* века (Митровић 2015: 13); од *целог* тела (Ваљаревић 2006: 52); *целог* живота (Ваљаревић 2006: 12); У *мраку Црног* Врха (Митровић 2015: 6); на радост *Црног* Пита (Митровић 2015: 26, 29); од *црног* перја (Пиштало 2011: 18); до *Црвеног* крста (Ваљаревић 2006: 188); флашу *црног* вина (Ваљаревић 2006: 100; Политика, ЕК); *црног* вина (Петровић 2000: 288); след *честог* записивања (Петровић 2000: 129).

Као саставни део неког назива правило налаже да придев стоји у одређеном облику што потврђују предлошко-падежне конструкције: „код Цркве *светог* Марка” (Ваљаревић 2006: 135); „испред зграде *Специјалног* суда” (Ваљаревић 2006: 176); „У *мраку Црног* Врха” (Митровић 2015: 6); „до *Црвеног* крста” (Ваљаревић 2006: 188).

⁴⁶У вези са придевом *слободан* сматрамо да је неопходно да се осврнемо на део закључка Одбора за стандардизацију: „Постоји једно поље где у српском језику суверено влада одређени придевски вид. То се поље зове *терминологија*. Колебања се дешавају када корисницима није јасно да је посредни термин или бар термилошка употреба каквог израза. У фудбалу, на пример, важан је термин за оно што се туче после фаула, тј. сваког прекршаја, укључујући и онај *с беле тачке*, што се зове *једанаестерац*. Исправно је *слободни ударац*, а не нпр. *слободан ударац* главом, који не укључује казну, или *слободан ударац* руком, који повлачи слободни ударац а понекад и оштрију казну.“ (<http://www.rastko.rs/filologija/odbor/odluka012.html>, 8.6.2015)

Насупрот врло малом броју примера генитива именичке деклинације придева мушког и средњег рода једнине, можемо констатовати да је придевска деклинација готово потпуно превладала.

д) датив/локатив; именичка деклинација

За облик датива/локатива описних придева именичке деклинације у делима савремених аутора нисмо пронашли ниједан пример. С обзиром на овакво стање у корпусу можемо закључити да је у овим падежима дошло скоро до потпуног губљења облика неодређеног придевског вида.

ђ) датив/локатив; придевска деклинација

према *абecedном* распореду (Петровић 2000: 208); на *бајатом* хлебу (Видојковић 2004: 22); у *белом* југу (Видојковић 2004: 87); У *белом* манастиру (Пиштало 2011: 28); на целом *боговетном* свету (Петровић 2000: 171); о читавом *бијелом* свијету (Петровић 2000: 136, 150); на *благом* узвишењу (Петровић 2000: 40); *брзом* разлагању (Петровић 2000: 311); у *будном* сну (Петровић 2000: 57); *буновном* Вождовцу (Петровић 2000: 265); по *великом* челу (Пиштало 2011: 57); *виртуозном* ветру (Петровић 2000: 322); У *вишесмисленом* роману (Петровић 2000: 304); на *вртоглавом* вису (Петровић 2000: 104); *горком* мирису (Пиштало 2011: 28); човеку, *главатом* (Пиштало 2011: 48); на *голом* поду (Петровић 2000: 313); у *далеком* Буенос Ајресу (Петровић 2000: 56); на *добром* путу (Економист магазин, ЕК); у *добром* стању (Ваљаревић 2006: 46); у *добром* шуту (Ваљаревић 2006: 125); У *епистоларном* роману (Петровић 2000: 188); у *загонетном* хладу (Петровић 2000: 32, 317); *заклетом* противнику сваке монархије (Петровић 2000: 108); по *затравелом* знању (Петровић 2000: 74).

Насупрот одсуству примера именичке деклинације, у корпусу затичемо многобројне потврде за облик датива/локатива једнине придева мушког и средњег рода са наставцима придевске деклинације. Када је у питању синтагма „на *добром* путу” можемо констатовати да је у ЕК имала чак 442 потврде што сведочи о томе да имамо пример чврстог лексикализованог израза који је фреквентан и у новинском стилу. С обзиром на то да су датив и локатив падежи у којима именске речи стоје уз предлоге, можемо констатовати да у наведеним примерима има више оних у којима су придеви одређеног вида у оквиру предлошко-падежних конструкција, него примера придева употребљених без предлога или што је још ређи случај – у самосталној позицији.

У *извесном* смислу (Пиштало 2011: 13; Мостови, ЕК); у *илустрованом* „Калемарском годишњаку” (Петровић 2000: 196); упркос *изричитом* услову (Петровић 2000: 304); у *истом* тренутку (Ваљаревић 2006: 12; Ебит, ЕК); на *истом* месту (Ваљаревић 2006: 68, 87; Свет, ЕК); у *контролисаном* тиражу (Петровић 2000: 267); у једнособном *комфорном* стану (Видојковић 2004: 91); по *лепом* дану (Видојковић 2004: 10); *лаганом* кретању (Петровић 2000: 180); на *личном* избору (Петровић 2000: 190); у *лаком* заокрету (Петровић 2000: 106); *лепом* и безазленом младићу (Петровић 2000: 129); *магловитом* утиску (Петровић 2000: 130); *младом* Анастасу Браници (Петровић 2000: 116); по *мрклом* мраку (Митровић 2015: 32, 34; Видојковић 2004: 51; Политикин културни додатак, ЕК); у свом *малом* дворцу (Пиштало 2011: 64); на свом *малом* транзистору (Ваљаревић 2006: 35); на тако *малом* потезу (Ваљаревић 2006: 94); у *малом* стану (Ваљаревић 2006: 117); о *мирном* решавању (Видојковић 2004: 8; Политика, ЕК).

Предлошко-падежне конструкције попут: „У *извесном* смислу” (Пиштало 2011: 13; Мостови, ЕК); „у *истом* тренутку” (Ваљаревић 2006: 12; Ебит, ЕК); „на *истом* месту” (Ваљаревић 2006: 68, 87; Свет, ЕК); „по *мрклом* мраку” (Митровић 2015: 32, 34; Видојковић 2004: 51; Политикин културни додатак, ЕК) налазимо у књижевноуметничком стилу нашег корпуса, али је неопходно истаћи да их срећемо у великом броју и у новинском стилу, те из тога произлази да се ради о чврстим лексичким спојевима који у таквом стабилном непромењеном облику опстају у савременом српском језику. Чак и код писаца чија су дела настала почетком двадесетог века, и код којих је именичка деклинација описних придева бројнија по потврдама, за придев *известан* нисмо пронашли неодређени облик датива/локатива једнине. Придев *исти* који се јавља уз именице „тренутак” и „место” уочавамо да може имати у номинативу једнине само одређени вид, те је облик придевске деклинације и једини могућ. На придев *мркли* осврнули смо се у оквиру анализе датива/локатива придевске деклинације код писаца који су стварали почетком XX века. РМС наводи овај придев само у облику одређеног вида (РМС III: 441), те је и са становишта граматике очекиван облик који је потврђен и у нашем корпусу.

у *непознатом* правцу (Видојковић 2004: 16; Политика, ЕК); у *непромењеном* положају (Видојковић 2004: 76); на *Новом* Београду (Видојковић 2004: 16; Ваљаревић 2006: 134; Политика, ЕК); у *непрестаном* диму (Пиштало 2011: 8); према овом *неравном* тргу (Пиштало 2011: 20); према *нагураном* људству (Пиштало 2011: 21); свом *неверном* љубавнику (Петровић 2000: 128); у каквом *недоличном* послу (Петровић 2000: 100); о *нејасном* предмету размишљања (Петровић 2000: 74); у *новом* и *непознатом* свету (Петровић 2000: 110, 312); у *обимном* руском роману (Петровић 2000: 265); по *огромном* броју (Петровић 2000: 13; Политика, ЕК); у *огромном* слеђеном

мехуру (Митровић 2015: 25); *одушевљеном* републиканцу (Петровић 2009: 108); *окупљеном* народу (Петровић 2000: 214); *отвореном* програму (Петровић 2000: 219, 288; Политика, ЕК); у *основном* облику (Митровић 2015: 14); у карневалски *обрнутом* свету (Пиштало 2011: 12, 51); о *одређеном* нивоу (Пиштало 2011: 15).

Придев *нов/нови* јесте прави описни придев и може имати промену и по именичкој и по придевској деklinацији. Интересантно је подсетити да ни у делима писаца која смо анализирали у претходне две групе није било потврда за облик датива/локатива именичке деklinације иако је облик неодређеног вида (нпр. у *нову* оделу) граматички и нормативно могућ. У овом случају, када је придев део назива установе или географског појма, потпуно је очекивано да стоји у облику одређеног вида „на *Новом* Београду” (Видојковић 2004: 16; Ваљаревић 2006: 134; Политика, ЕК) што потврђује и пример из новинског стила. Као што смо наводили уз сличне примере, када се придев нађе иза присвојних или показних заменица стоји у одређеном виду па су сасвим оправдане конструкције попут „према овом *неравном* тргу” (Пиштало 2011: 20) или „свом *неверном* љубавнику” (Петровић 2000: 128).

у *пречистом* огледалу (Пиштало 2011: 42); у *немом*, *прашњавом* граду (Митровић 2015: 7); *појединачном* дугмету (Петровић 2000: 181); у *проклетом* клозету (Видојковић 2004: 55); у *пуном* саставу (Видојковић 2004: 57; Политика, ЕК); на *пустом* острву (Видојковић 2004: 121); у *природном* континуитету (Петровић 2000: 120); на *пристојном* одстојању (Петровић 2000: 320; Политика, ЕК); мом *пристојном* пријатељу (Ваљаревић 2006: 57); [...] али када ходам по *равном* [...] (Ваљаревић 2006: 6); према очевом *разметљивом* казивању (Петровић 2000: 255); по *сопственом* признању (Петровић 2000: 76); у *савршеном* складу (Петровић 2000: 67; Политика, ЕК); у *самом* дну (Видојковић 2004: 41); на *самом* челу (Видојковић 2004: 49); на *самом* крају (Митровић 2015: 6; НИН, ЕК); на *светом* задатку (Видојковић 2004: 18); по мом *скромном* мишљењу (Видојковић 2004: 26); у овом *смрдљивом* бусу (Видојковић 2004: 61); у *супротном* смеру (Видојковић 2004: 20); у *супротном* правцу (Петровић 2000: 15, 220, 228); у *скупом* посућу (Петровић 2000: 264); у једном католички *строгом* интернату (Петровић 2000: 157); на *седефном* небу (Митровић 2015: 25); *скамењеном* јајету (Митровић 2015: 42); у *Светом* Лоренцу Пезанатијском (Пиштало 2011: 26); у *схематичном* свету (Пиштало 2011: 18); у *тескобном* подземљу (Митровић 2015: 18); на неком *тихом* месту (Ваљаревић 2006: 53); по овом *топлом* времену (Ваљаревић 2006: 55); у том *туробном* акваријуму (Петровић 2000: 17); *трудољубивом* посленику (Петровић 2000: 76); у *уобичајеном* саставу (Видојковић 2004: 20); по *утврђеном* шаблону (Петровић 2000: 58); на *целом* другом спрату (Ваљаревић 2006: 36); на *Црвеном* крсту (Ваљаревић 2006: 99); на *Цветном* тргу (Видојковић 2004: 5); *целом* свету (Видојковић 2004: 18; Политикин културни додатак, ЕК); у

црном капутићу (Видојковић 2004: 48); на *црном* острву (Митровић 2015: 24); у *црном* оклопу (Пиштало 2011: 78); непозната жена у *црном* (Видојковић 2004: 75).

Из наведених примера можемо посебну пажњу обратити на примере ређе употребе одређеног придевског вида у самосталној супститутивној позицији. Потврде у којима препознајемо придеве који преузимају функцију именице су: „[...] али када ходам по *равном* [...]” (Ваљаревић 2006: 6); „непозната жена у *црном*” (Видојковић 2004: 75). За разлику од описних придева попут *добро*, *зло* и сл. које смо уочили у примерима из дела која су настала почетком двадесетог века, за које су потврђени облици именичке деклинације, а који су се очували углавном у устаљеним изразима („по *добру*”, „у *добру* и *злу*” и сл.) примери придева у самосталним позицијама у дативу/локативу, које смо уочили код савремених аутора, јављају се искључиво у одређеном виду. Примери предлошко-падежних синтагми потврђују да се ради о лексикализованим изразима који су потврђени и у новинском стилу савременог српског језика: „у *пуном* саставу” (Видојковић 2004: 57; Политика, ЕК); „у *савршеном* складу” (Петровић 2000: 67; Политика, ЕК); „на *самом* крају 232” (Митровић 2015: 6; НИИ, ЕК). Приличну фреквенцију наведених синтагми можемо илустровати бројкама: за прву наведену синтагму пронашли смо 159 потврда, за другу 14, а пример „на *самом* крају” електронски корпус бележи 232 пута.

е) акузатив; именичка деклинација

За облик акузатива једнине описних придева мушког и средњег рода можемо констатовати да нисмо нашли ниједну потврду у корпусу. Неопходно је да поменемо да смо одређени број примера уочили у делу Ваљаревића („*неописив* укус” (Ваљаревић 2006: 20); „на *празан* стомак” (Ваљаревић 2006: 16, 89); „у *прљав* сне” (Ваљаревић 2006: 127); „*тежак* проблем” (Ваљаревић 2006: 144); „*човеков* дух” (Ваљаревић 2006: 75); „На *чудан* начин” (Ваљаревић 2006: 59)). С обзиром на то да не означавају живо и да су морфолошки једнаки номинативу једнине, нису релевантни за нашу анализу. На основу свега наведеног можемо закључити да грађа из нашег корпуса показује да је именичка деклинација у акузативу једнине м. и ср. рода сасвим нестала из савременог српског језика. Потпуно је превладала придевска деклинација што ће показати примери у наставку рада који потврђују доминацију одређеног придевског вида овог падежа.

ж) акузатив; придевска дефлекција

оног *асматичног* стрица (Петровић 2000: 261); за *бескомпромисног* друга Сретена Покимицу (Петровић 2000: 269); на свог *бучног* суседа (Петровић 2000: 227); предивног, *белог* једнорога (Петровић 2000: 93); [...] оног момка [...] *ведро*, витког [...] (Ваљаревић 2006: 70); [...] поломио десни кук и онда су му уградили *вештачки*. (Ваљаревић 2006: 35); на *дебелушкастог* пса (Пиштало 2011: 26); *дебели* зелени цемпер (Ваљаревић 2006: 71); *дебели* слој (Ваљаревић 2006: 108); у *дебели* снег (Ваљаревић 2006: 108); тако *дивног* момка (Видојковић 2004: 31; Политика, ЕК); Једног *доброг* коња (Ваљаревић 2006: 39); *доброг* аутомеханичара (Ваљаревић 2006: 151); у кафани „*Доњи град*“ (Ваљаревић 2006: 42); *дуги* нос (Пиштало 2011: 44); *доконог* новинара (Политика 2015: 5); *дотичног* Анастаса Браницу (Петровић 2000: 196); *жесток*ог непријатеља режима (Петровић 2000: 290); *загонетног* човека (Петровић 2000: 13; Политика, ЕК); на један *врућ зелени* чај (Ваљаревић 2006: 68, 94); *јдног* Ашенбаха (Пиштало 2011: 20); *јаког* страха (Ваљаревић 2006: 73); јдног *крупног* мушкарца (Ваљаревић 2006: 63); *крилатог* лава (Пиштало 2011: 14); оног *лепог* дечака (Пиштало 2011: 23; Политикин културни додатак, ЕК); на *лукавог* ракуна (Пиштало 2011: 25); као његов *лични* протест (Ваљаревић 2006: 59).

У позицији испред властите именице описни придеви стоје у одређеном виду што препознајемо у примерима: „за *бескомпромисног* друга Сретена Покимицу” (Петровић 2000: 269); „*дотичног* Анастаса Браницу” (Петровић 2000: 196); „*јдног* Ашенбаха” (Пиштало 2011: 20). У вези са синтагмом „*кисели купус*”⁴⁷ (Видојковић 2004: 23) можемо се подсетити да се на питање *какав* добија одговор којим се означавају особине неодређеног појма, за разлику од питања *који* где је одговор истовремено у функцији и идентификације и квалификације (Мразовић-Вукадиновић 1990: 257). У наведеном примеру сматрамо да је адекватно употребљен одређени придевски вид. Што се тиче примера „на један *врућ зелени* чај” (Ваљаревић 2006: 68, 94) можемо уочити да се придев *зелен* појављује у одређеном виду, јер је у функцији сталног атрибута означавајући врсту, а не боју чаја, иако се испред њега налази придев у неодређеном виду.

[...] опалио *маторог* ашовчетом по прстима. (Видојковић 2004: 101); чекам *маторог* (Видојковић 2004: 153; Политика, ЕК); на *млади* лук (Ваљаревић 2006: 202); кроз *мистични* мрак (Пиштало 2011: 21); *насмејаног* кочијаша

⁴⁷Занимљиво је да је баш овај пример разматран као честа недоумица, па се нашао и у делу закључка Одбора за стандардизацију: „Сви ми једемо *кисели купус* (који купус?), али се бунимо ако нам *какав* несавестан трговац у летњим месецима подметне *кисео купус*, а ми смо тражили и платили обичан, исправан (слатки) купус. Дакле: —*Који купус?* —*Кисели купус!* —*Какав купус?* —*Кисео купус!*“ (<http://www.rastko.rs/filologija/odbor/odluka012.html>, 8.6.2015)

(Пиштало 2011: 104); неког *невидљивог* гуштера (Ваљаревић 2006: 48); *неочекивани* добитак (Ваљаревић 2006: 161); у тај *необични* пар (Пиштало 2011: 138); *Неваљалог* зеца (Митровић 2015: 32); *непознатог* гимназијалца (Петровић 2000: 127); *непомичног* оца (Петровић 2000: 278); *прашњавог* извиђача (Петровић 2000: 260); *предивног*, белог једнорога (Петровић 2000: 93); [...] мени се толико тога *ружног* десило у животу [...] (Ваљаревић 2006: 49); тог *сталног* купца (Петровић 2000: 195; Политика, ЕК); дугачак *смеђи* капут (Ваљаревић 2006: 71); онај мој *стари* компјутер (Ваљаревић 2006: 119); *топли* цемпер (Ваљаревић 2006: 120); [...] а *ћоравог* са написаним говором нисам видео. (Видојковић 2004: 21); [...] и пуца у *Ћоравог* (Видојковић 2004: 165); свој *укочени* престрављен поглед (Ваљаревић 2006: 91); *уморног* дората (Петровић 2000: 141); *храброг* племића (Петровић 2000: 240); У *црни* зид (Пиштало 2011: 14); *црни* хлеб (Ваљаревић 2006: 20); *црвени* цвет (Пиштало 2011: 70); свог *чудног* клијента (Петровић 2000: 188).

У неколико примера препознајемо самосталну употребу одређеног придевског вида у функцији коју би могла вршити именица: „[...] опалио *маторог* ашовчетом по прстима”. (Видојковић 2004: 101); „[...] мени се толико тога *ружног* десило у животу [...]” (Ваљаревић 2006: 49); „[...] а *ћоравог* са написаним говором нисам видео.” (Видојковић 2004: 21). Можемо уочити да је један од њих постао надимак у делу *Канце* Марка Видојковића „[...] и пуца у *Ћоравог*” (Видојковић 2004: 165). Поредeћи примере у којима су један до другог оба придева одређеног вида попут „*предивног, белог једнорога*” (Петровић 2000: 93); „*дебели зелени цемпер*” (Ваљаревић 2006: 71); са синтаagmaма које чине придеви различитих деклинација као „*дугачак смеђи капут*” (Ваљаревић 2006: 71); „свој *укочени престрављен поглед*” (Ваљаревић 2006: 91) можемо уочити да су по бројности уједначени.

5.3.2. Придеви других односа

а) номинатив; именичка деклинација

Свакодневно, *вишечасовно* стајање (Ваљаревић 2006: 55); *господинов* повишени глас (Петровић 2000: 100); *девојчин* пртљаг (Петровић 2000: 27); Звонки *Кришинин* глас (Митровић 2015: 99); *Магдаленин* дом (Петровић 2000: 109); *Марков* зет (Политика, ЕК); *Надин* лик (Видојковић 2004: 60); *Наталијин* сусед (Петровић 2000: 284); *Павићев* пас (Пиштало 2011: 17); *Храстов* жбун (Петровић 2000: 272); *Церијев* зет (Видојковић 2004: 10).

У номинативу именичке деклинације придева других односа у примерима издвојеним из дела савремених аутора, можемо констатовати да превлађују присвојни придеви на *-ов/-ев* и *-ин*, а да је само један придев временског односа

„Свакодневно, *вишечасовно* стајање” (Ваљаревић 2006: 55). Највише примера забележено је у делу *Ситничарница код срећне руке* Горана Петровића.

б) номинатив; придевска деκлинација

гардијски оркестар (Петровић 2000: 210); *грађевински* материјал (Петровић 2000: 293); тај мој *давни* предак (Пиштало 2011: 59); *десни* табан (Ваљаревић 2006: 139); један тај *дечији* длан (Ваљаревић 2006: 153); *древни* песник (Пиштало 2011: 73); *енглески* придев (Митровић 2015: 35); *јапански* лик (Пиштало 2011: 53); *Југоисточни* ветар (Ваљаревић 2006: 160; Политика, ЕК); *кинески* лампион (Пиштало 2011: 45); *лијеви* образ (Петровић 2000: 101); *људски* израз (Петровић 2000: 58); слан *морски* вјетар (Петровић 2000: 104); један *немачки* овчар (Ваљаревић 2006: 185); *новембарски* свод (Петровић 2000: 13); Црни *ноћни* свод (Митровић 2015: 17); *последњи* покушај (Петровић 2000: 106; Политика, ЕК); *омањи* радни сто (Петровић 2000: 7); *скораињи* надзор (Петровић 2000: 172); *средњи* београдски плато (Петровић 2000: 203); тај *стационарски* круг (Ваљаревић 2006: 36); *студентски* протест (Видојковић 2004: 15); *француски* уметник (Петровић 2000: 157); *француски* амбасадор (Пиштало 2011: 68); *цепни* часовник (Петровић 2000: 171).

Међу придевима других односа можемо уочити да у издвојеним примерима најбројнију групу представљају придеви са суфиксом *-ски*. У наведеним примерима придева доминантни су присвојни придеви, затим временског односа, а потом просторног односа и придеви намене. У поређењу са бројношћу придева именичке деκлинације, можемо закључити да је одређени вид придева других односа чешћи.

в) генитив; именичка деκлинација

Попут облика генитива именичке деκлинације описних придева, и код придева других односа затичемо исту слику у корпусу. Ниједан пример генитива неодређеног вида није потврђен у корпусу, што нас наводи на закључак да су се такви облици из дела савремених писаца потпуно повукли и уступили место наставцима придевске промене. Чак ни у оквиру фразеолошких устаљених форми, у којима се примери придева неодређеног вида код писаца чија су дела настала почетком двадесет првог века углавном срећу, није пронађен за ову групу придева ниједан пример. За разлику од морфолошке слике коју смо имали код писаца који су стварали почетком XX века, где је за ову врсту придева било доста потврда, преко нешто мањег броја примера код писаца чија су дела обележила другу половину XX

века, код савремених аутора уочавамо потпуно ишчезавање генитива именичке деклинације придева других односа мушког и средњег рода. Слично стање уочавамо и у ЕК.

г) генитив; придевска деклинација

из *Анастасовог* носа (Петровић 2000: 102, 169); преко *Атлантског* океана (Митровић 2015: 54); од *астечког* злата (Пиштало 2011: 74); у облику *астечког* сунца (Видојковић 2004: 42); Стубове *античког* храма (Пиштало 2011: 31); око *атомског* језгра (Митровић 2015: 40); *барокног* торња (Петровић 2000: 141); *багремовог* меда (Петровић 2000: 153); *балканског* уједињења (Петровић 2000: 125); са *Бановог* брда (Видојковић 2004: 127, 153; Политика, ЕК); преко *Бранковог* моста (Видојковић 2004: 47, 233); *београдског* свода (Петровић 2000: 25); *Богородичиног* перивоја (Петровић 2000: 238); *будућег* домаћина (Петровић 2000: 44, 255); са *биоскопског* платна (Митровић 2015: 41; Политика, ЕК); овог *Божјег* света (Митровић 2015: 40); *венецуеланског* града Маракаиба (Ваљаревић 2006: 171); *вечног* мрака (Митровић 2015: 22); *вилиног* коњица (Митровић 2015: 33); *Викторијиног* језера (Митровић 2015: 89); из тог *вишегодишњег* процепа (Петровић 2000: 59); *варошког* доконања (Петровић 2000: 152); *васељенског* дрвета (Петровић 2000: 98, 145); *винског* камена (Петровић 2000: 170); *владарског* дома (Петровић 2000: 106); из *вулканског* грла (Митровић 2015: 83); из *војног* одсека (Видојковић 2004: 14; Политика, ЕК); Из *Весниног* угла (Видојковић 2004: 158); барјак *Грађанског* савеза (Видојковић 2004: 13); *годишњег* доба (Пиштало 2011: 51); *давног* кроја (Петровић 2000: 30, 34); до Утнапиштина *Далеког* (Пиштало 2011: 12); *делфинског* чела (Пиштало 2011: 33); свог *девојачког* јастука (Петровић 2000: 284); *девојчиног* живота (Петровић 2000: 159); *десног* кажипрста (Петровић 2000: 320); *десног* стопала (Ваљаревић 2006: 76); следбеници *дервишког* реда (Ваљаревић 2006: 94); тог *децембарског* понедељка (Петровић 2000: 39); *домаћег* језика (Петровић 2000: 159); препун *дуванског* дима (Петровић 2000: 17; Политика, ЕК).

Код придева других односа који се завршавају на *-ски*, *-чки*, *-шки* подсећајући се правила која срећемо у граматикама (Станојчић-Поповић 2008: 94; Пипер-Клајн 2013: 132) очекивани облик у косим падежима, па и у генитиву једнине мушког и средњег рода јесте одређени придевски вид. Код савремених писаца нашег корпуса можемо констатовати да су наведени примери придева у складу са граматичком и правописном нормом: „од *астечког* злата” (Пиштало 2011: 74); „*балканског* уједињења” (Петровић 2000: 125); „*варошког* доконања” (Петровић 2000: 152). Присвојни придева на *-ов*, *-ев* и *-ин*, с обзиром на то да у номинативу једнине имају неодређени вид „имаће у зависним падежима, међутим, обе промене” (Станојчић-Поповић 2008: 94). У многим ексцерпираним примерима примећујемо продор

придевске деклинације која је сасвим потиснула именичку код савремених аутора: „из *Анастасовог* носа” (Петровић 2000: 102, 169); „са *Бановог* брда” (Видојковић 2004: 127, 153); „*Викторијиног* језера” (Митровић 2015: 89); „до *Карађорђевог* парка” (Ваљаревић 2006: 106).

енглеског писца (Петровић 2000: 261); [...] мало *енглеског* да научим [...] (Ваљаревић 2006: 52); од *женског* гласа (Видојковић 2004: 60); од *залазећег* времена (Петровић 2000: 7); *индијског* чаја (Видојковић 2004: 52); од *истарског* (Пиштало 2011: 30), са *источног* Јадрана (Пиштало 2011: 76); *јануарског* броја (Петровић 2000: 120); *јесењег* листа (Митровић 2015: 31); *јесењег* сунца (Петровић 2000: 180); *младог јутарњег* сунца (Петровић 2000: 126); део *јучерашњег* поподнева (Петровић 2000: 231); *јунског* дана (Петровић 2000: 168); *кором Јужног* пола (Митровић 2015: 25, 26); као *књижевног* јунака (Митровић 2015: 34); *Кафкиног* Грегора (Митровић 2015: 49); *иза књижарског* пулта (Петровић 2000: 198); *због комшинициног* имена (Видојковић 2004: 109); *космичког* кретања (Петровић 2000: 170); *мог коначног* налаза (Петровић 2000: 34, 62; Политика, ЕК); о свом *коначном* одласку (Петровић 2000: 26); *конгресног* туризма (Петровић 2000: 12); на основу *краткотрајног* брака (Петровић 2000: 261); *каторског* одбрамбеног зида (Пиштало 2011: 27); *критског* Ретимноа (Пиштало 2011: 30); до *Карађорђевог* парка (Ваљаревић 2006: 106); председник *кућног* савета (Ваљаревић 2006: 58); *левог* стопала (Ваљаревић 2006: 76); од *личког* бора (Пиштало 2011: 151); Професорка *ликовног* (Пиштало 2011: 9); до *лежећег* положаја (Петровић 2000: 259); испод *летњег* неба (Петровић 2000: 168); *лептировог* крила (Митровић 2015: 67); *Маминог* Капетана (Митровић 2015: 35); *матерњег* језика (Петровић 2000: 30, 231; Политика, ЕК); *месечевог* мехура (Петровић 2000: 200); *Митићевог* магазина (Петровић 2000: 44); *младићевог* одела (Петровић 2000: 165); у служби *млетачког* сената (Пиштало 2011: 27); од *мађарског* (Ваљаревић 2006: 52); *импровизованог моторног* возила (Ваљаревић 2006: 54); поред *музичког* стуба (Видојковић 2004: 69).

За придеве који означавају месни однос познато је да у облику номинатива јединине мушког рода стоје у одређеном виду из чега проистичу наставци придевске промене у зависним падежима, што потврђују и примери из корпуса: „са *источног* Јадрана” (Пиштало 2011: 76); „*кором Јужног* пола” (Митровић 2015: 25, 26); „*левог* стопала” (Ваљаревић 2006: 76). Наведено правило односи се и на придеве временског односа, код којих је, такође, одређени облик у генитиву граматички исправан: „*јесењег* листа” (Митровић 2015: 31); „*младог јутарњег* сунца” (Петровић 2000: 126); „део *јучерашњег* поподнева” (Петровић 2000: 231); „испод *летњег* неба” (Петровић 2000: 168).

тог *немачког* филозофа (Ваљаревић 2006: 19); од *новогодишњег* славља (Ваљаревић 2006: 65); периферног *нервног* система (Ваљаревић 2006: 34); део *неовдашњег* (Пиштало 2011: 146); *националног* поноса (Петровић 2000: 12; Политика, ЕК); *небеског* свода (Петровић 2000: 52); између *небеског* света (Митровић 2015: 22); из *Надиног* плакара (Видојковић 2004: 95); *наредног* понедељка (Видојковић 2004: 28); из *ниског* приземља (Видојковић 2004: 16); Од целог *опитенародног* весеља (Видојковић 2004: 27); члан *Организационог* одбора (Видојковић 2004: 28, 34; Политика, ЕК); из *околног* жбуња (Видојковић 2004: 56); *оближњег* видела (Петровић 2000: 68, 314); *османлијског* ропства (Петровић 2000: 125); преко *париског* професора (Петровић 2000: 186); сред *писаћег* стола (Петровић 2000: 153); тог *позног* новембра (Петровић 2000: 7); таписерију *познатог* (Пиштало 2011: 146); разочарење задњег *Пикасовог* аутопортрета (Пиштало 2011: 14); *провинцијског* трга (Пиштало 2011: 118); тог *пролећног* дана (Пиштало 2011: 108); до *Пионирског* парка (Ваљаревић 2006: 141; Политика, ЕК); *патријарховог* писма (Видојковић 2004: 89); код *подземног* пролаза (Видојковић 2004: 102); испред *полицијског* кордона (Видојковић 2004: 143); из *Породичног* права (Видојковић 2004: 13); с *Правног* (Видојковић 2004: 16); *Претходног* поподнева (Видојковић 2004: 16); од *прошлог* пута (Видојковић 2004: 24); тог *поповског* запомагања (Видојковић 2004: 39); *породичног* албума (Петровић 2000: 35; Политика, ЕК); *першуновог* листа (Петровић 2000: 90); *професоровог* постојања (Петровић 2000: 315); *прошлог* столећа (Петровић 2000: 249); из *простог* разлога (Митровић 2015: 34; НИН, ЕК); до обале *подземног* мора (Митровић 2015: 21, 22); од *прастарог* снега (Митровић 2015: 13); оштрици пучине или *пустињског* хоризонта (Митровић 2015: 13); *поларног* истраживача (Митровић 2015: 24); парче *рибљег* репа (Видојковић 2004: 42); *рибљег* и птичјег трупа (Митровић 2015: 18); *рушљачког* похода (Видојковић 2004: 21); за време *радног* времена (Ваљаревић 2006: 86; Политика, ЕК); реч *ромског* језика (Ваљаревић 2006: 35); Од *ружиног* дрвета. (Ваљаревић 2006: 29); *римског* царства (Пиштало 2011: 121).

Одређени придевски вид у генитиву једине придева мушког и средњег рода препознајемо код присвојних придева који су постали део званичних назива: „члан *Организационог* одбора” (Видојковић 2004: 28, 34); „до *Пионирског* парка” (Ваљаревић 2006: 141); „из *Породичног* права” (Видојковић 2004: 13). У овим позицијама придевска деклинација је очекивана и са аспекта граматике и норме правилна. Да одређени придевски вид може бити употребљен супститутивно у самосталној позицији сведоче примери попут „таписерију *познатог*” (Пиштало 2011: 146) или „с *Правног*” (Видојковић 2004: 16). Као што смо већ истакли, апсолутна доминација придевске деклинације код савремених аутора приметна је код присвојних придева који се могу мењати двојачко што можемо увидети и кроз примере из корпуса: „из *Надиног* плакара” (Видојковић 2004: 95); „разочарење

задњег *Пикасовог* аутопортрета” (Пиштало 2011: 14). Изразе попут „из *простог* разлога” (Митровић 2015: 34) и „за време *радног* времена” (Ваљаревић 2006: 86) можемо посматрати као лексикализоване творевине у језику, а потврда за њих има прилично у новинском стилу.

пре *Росовог* открића (Митровић 2015: 24); до *савременог* доба (Петровић 2000: 268; Политика, ЕК); *старициног* живота (Петровић 2000: 45); *сунчевог* умирања (Петровић 2000: 83); *средишњег* дела виле (Петровић 2000: 73); од *самог* живота (Митровић 2015: 44); од *Северног* Мора (Митровић 2015: 20); без *Сунчевог* сјаја (Митровић 2015: 26); од *старогрчког* придева (Митровић 2015: 39); *сарајевског* алкохоличара (Пиштало 2011: 97); *Следећег* петка (Пиштало 2011: 42; Политикин културни додатак, ЕК); до *следећег* петка (Ваљаревић 2006: 162); будућности *српског* народа (Ваљаревић 2006: 6); ван *стационарског* круга (Ваљаревић 2006: 35, 109); трагове *словенског* порекла (Пиштало 2011: 75); брзином *свемирског* брода (Видојковић 2004: 10); *следећег* јутра (Видојковић 2004: 16); до *следећег* трептаја (Видојковић 2004: 45); из *средњег* века (Видојковић 2004: 67; Политика, ЕК); Обезбеђење *студентског* протеста (Видојковић 2004: 33); код *Технолошког* факултета (Видојковић 2004: 68); *Трипковог* сина (Пиштало 2011: 56); са *Татиног* рударског шлема (Митровић 2015: 7, 20); *трпезаријског* стола (Петровић 2000: 59); од *турског* зулума (Петровић 2000: 236); [...] само је прошао поред мене као поред *турског* гробља. (Видојковић 2004: 161); од *унутрашњег* бубања (Петровић 2000: 303); *унутрашњег* крварења (Видојковић 2004: 12); од *Ургентног* до Трга (Видојковић 2004: 13); плато код *Филозофског* (Видојковић 2004: 14); *француског* парка (Петровић 2000: 70, 84); После *Фелинијевог* Казанове (Пиштало 2011: 11); код *Филозофског* факултета (Ваљаревић 2006: 115); испред *Филиповог* кафеа (Ваљаревић 2006: 197); *хотелског* ресторана (Ваљаревић 2006: 109); *херцеговачког* сира (Пиштало 2011: 39); од *холандског* штампара (Петровић 2000: 239); *Хаосовог* сина (Митровић 2015: 24); Преко *Челетовог* рамена (Видојковић 2004: 66); *Централног* затвора (Ваљаревић 2006: 77); *црногорског* катрана (Пиштало 2011: 39); *читалачког* интересовања (Петровић 2000: 197); око *Церијевог* рањавања (Видојковић 2004: 167).

Придев *турски* срећемо у делу Г. Петровића и М. Видојковића употребљен са наставцима придевске деклинације која је код придева на *-ски* оправдана и правилна. За разлику од већине придева који су фразеолошким изразима били потврђени у корпусу са наставцима именичке деклинације, придев *турски* се у чврстом лексичком споју задржао у облику одређеног вида: „[...] само је прошао поред мене као поред *турског* гробља.” (Видојковић 2004: 161). За наведени пример Мршевић Радовић наводи да „поједина фразеолошка поређења имају смањену експресивност, нпр. *пролазити, проћи као поред турског (цифутског) гробља* = пролазити, проћи без поздрава, не погледавши [...] (Мршевић Радовић 1987: 96). Занимљиво је да

придев *филозофски* као део назива институције Видојковић употребљава супстантивно „плато код *Филозофског*” (Видојковић 2004: 14) за разлику од примера који смо издвојили из дела *Дневник друге зиме* Срђана Ваљаревића „код *Филозофског* факултета” (Ваљаревић 2006: 115). И у оквиру ових примера можемо потврдити горепоменућу апсолутну присутност одређеног придевског вида код присвојних придева за које би граматички потпуно били исправни и један и други облик: „*Трипковог* сина” (Пиштало 2011: 56); „са *Татиног* рударског шлема” (Митровић 2015: 7, 20); „Преко *Челетовог* рамена” (Видојковић 2004: 66); „око *Церијевог* рањавања” (Видојковић 2004: 167).

д) датив/локатив; именичка деклинација

Попут одсуства облика датива/локатива једнине мушког и средњег рода описних придева, сличну ситуацију препознајемо у корпусу у вези са облицима истих падежа код придева других односа. Ниједан пример нисмо уочили у корпусу који се тиче дела савремених аутора, ни за једну подврсту придева других односа (придеви временског односа, придеви месног односа, намене, потицања и др.). Можемо констатовати да је насупрот правилу језичке економије, које подразумева да у језику опстају као стабилне форме оне које су краћи облици, превладала аналогија према чешћој употреби облика придевских заменица са наставцима придевске промене (о чему ће бити речи у поглављу о придевским заменицама). Јер „само језик данашњих писаца може меродавно да потврди исправност актуелне граматичке норме. Ово је, уосталом, у складу са Вуковим основним погледима на језички развој. Ови погледи или, тачније речено, основни принципи језичког развоја које је Вук поставио стварајући наш књижевни језик представљају нешто што нити је застарело данас нити ће застарети сутра. Смисао тих веома здравих принципа и поставља пред нас као дужност потребу да пратимо развој језика, да у наше познавање његових система и појединачних остварења уносимо оне поправке и допуне које нам сама језичка стварност намеће (Ивић 1997: 34).”

ђ) датив/локатив; придевска деклинација

у *априлском* рушењу Београда (Петровић 2000: 46); По старом *аласком* рецепту (Митровић 2015: 21); *божијем* дрвцету (Петровић 2000: 7); ка *Бранковом* мосту (Видојковић 2004: 149; Политика, ЕК); у *Врховном* суду (Видојковић 2004: 137); у *војном* одсеку (Видојковић 2004: 151); У

Венецијанском свету (Пиштало 2011: 25); у *госпођином* дому (Петровић 2000: 32); у *Градском* водоводу (Ваљаревић 2006: 35); на *горњем* делу (Видојковић 2004: 36); у *доњем* делу (Видојковић 2004: 59); о *данашњем* дану (Ваљаревић 2006: 13; Политика, ЕК); на *десном* боку (Ваљаревић 2006: 37); на малом *дечијем* игралишту (Ваљаревић 2006: 28); о *доживотном* издржавању (Петровић 2000: 18); *дечаковом* очуху (Петровић 2000: 97); у *десном* углу усана (Петровић 2000: 86); *енглеском* прилогу (Митровић 2015: 12); на *енглеском* (Митровић 2015: 16; Видојковић 2004: 116; Политика, ЕК); о *женином* оцу (Ваљаревић 2006: 116); у *затворском* оделу (Видојковић 2004: 33); На *задњем* седишту (Видојковић 2004: 87); у *зимском* сну (Митровић 2015: 34); у *јапанској* амбасади (Видојковић 2004: 137); у *јутарњем* програму (Видојковић 2004: 16).

За разлику од примера код аутора који су живели и стварали крајем XIX и почетком XX века где смо налазили примере истих придева у дативу/локативу да се користе у облицима и именичке и придевске деклинације, код савремених аутора такву морфолошку слику не можемо потврдити. Искључива употреба одређеног придевског вида присутна је и код оних придева који би обликом номинатива једине могли имати промену са наставцима обе деклинације: „ка *Бранковом* мосту” (Видојковић 2004: 149); „у *госпођином* дому” (Петровић 2000: 32); „*дечаковом* очуху” (Петровић 2000: 97); „о *женином* оцу” (Ваљаревић 2006: 116).

У *каторском* музеју (Пиштало 2011: 66); у Четвртм *крсташком* рату (Пиштало 2011: 28); као *књижевном* јунаку (Митровић 2015: 24); у *кућном* огртачу (Петровић 2000: 115); на *латинском* (Митровић 2015: 17, 36; Политика, ЕК); на *левом* стопалу (Видојковић 2004: 52); на *матерњем* тлу (Петровић 2000: 61); о још увек живом *магматском* огњишту (Митровић 2015: 6); по *Мамином* и *Татином* односу (Митровић 2015: 16); у *морском* дну (Митровић 2015: 19); на *муранском* огледалу (Пиштало 2011: 46); у *Надином* лифту (Видојковић 2004: 83); у *Надином* стану (Видојковић 2004: 97); ка *ноћном* небу (Видојковић 2004: 18, 51, 60); у *ноћном* возу (Пиштало 2011: 101); на *небеском* плаветнилу (Митровић 2015: 8); у *небеском* граду (Митровић 2015: 11); на *некадашњем* острву (Пиштало 2011: 93); на *неуролошком* одељењу (Ваљаревић 2006: 21); У *Његошевом* Горском вијенцу (Пиштало 2011: 80); из *оносветског* сазнања (Пиштало 2011: 72); према том *окаснелом* пролећу (Петровић 2000: 161); према *очевом* казивању (Петровић 2000: 255); на *океанском* дну (Митровић 2015: 26); на *пешачком* прелазу (Видојковић 2004: 119; Политика, ЕК); На *Правном* (Видојковић 2004: 17); у *последњем* тренутку (Видојковић 2004: 37; Политика, ЕК); на *подземном* сунцу (Митровић 2015: 45); у *париском* посланству (Петровић 2000: 145); *покојниковом* рођаку (Петровић 2000: 108); *писаћем* столу (Петровић 2000: 98); иза *последњег* слушаоца (Петровић 2000: 47, 194); У *поморском* музеју (Пиштало 2011: 31); у *Петровом* случају (Ваљаревић 2006: 138); на *пешачком* прелазу (Ваљаревић 2006: 71, 148); у *Пионирском* парку

(Ваљаревић 2006: 176); на *последњем* спрату (Ваљаревић 2006: 136; Политика, ЕК).

Доминацију одређеног придевског вида потврђују и примери датива/локатива јединине придева мушког и средњег рода међу којима су у делима савремених аутора најбројнији присвојни придеви, а нешто мањи број је примера придева временског и просторног односа.

на свом *радном* месту (Ваљаревић 2006: 86; Ебит, ЕК); у *раном* детињству (Ваљаревић 2006: 148); у *рајском* врту (Пиштало 2011: 63); У *руском* павиљону (Пиштало 2011: 71); *ренесансном* лавиринту (Петровић 2000: 315); у *римском* окружењу (Петровић 2000: 237); у *рударском* градићу (Петровић 2000: 218); *руском* роману (Петровић 2000: 265); на *сестрином* лицу (Ваљаревић 2006: 51); у *стационарском* кругу (Ваљаревић 2006: 72); *славском* ручку (Петровић 2000: 48; Политика, ЕК); у *следећем* трену (Петровић 2000: 142); У *следећем* излогу (Пиштало 2011: 18); на *следећем* календару (Пиштало 2011: 70, 101); У *Стојановом* одговору (Пиштало 2011: 82); у задњем *сунчевом* зраку (Пиштало 2011: 125); у *средишњем* крилу (Петровић 2000: 25); *средњем* веку (Петровић 2000: 237); на *старогрчком* (Митровић 2015: 41); на супротном, *Северном*, полу (Митровић 2015: 25); у *спољном* простору (Митровић 2015: 23); у *трпезаријском* креденцу (Петровић 2000: 26); *унутрашњем* мору (Пиштало 2011: 34, 71); у *Ургентном* центру (Ваљаревић 2006: 21); у *Учитељском* насељу (Ваљаревић 2006: 156); према *Харијевом* бару (Пиштало 2011: 131); на *француском* двору (Петровић 2000: 55, 211); на *холандском* (Митровић 2015: 12, 15); у *црногорском* плесу (Пиштало 2011: 20); у *штампарском* жаргону (Митровић 2015: 15); *школском* узрасту (Петровић 2000: 98; Политика, ЕК); у *школском* дворишту (Видојковић 2004: 116).

Највише примера придева одређеног вида других односа смо издвојили из дела *Ситничарница код срећне руке* Горана Петровића, док су по бројности примери датива/локатива ове групе придева код осталих савремених аутора нашег корпуса уједначени. За разлику од примера у групама претходно анализираних дела, у којима је било потврда за облике именичке деклинације, можемо закључити да је код савремених аутора придевска деклинација превладала.

е) акузатив; именичка деклинација

За облик неодређеног придевског вида акузатива придева других односа нисмо пронашли ниједну потврду у корпусу. Имајући у виду да се и у примерима анализираних романа у претходним поглављима код писаца чија су дела обележила крај XIX и почетак XX века, као и код писаца који су стварали у другој половини XX

века за облик акузатива придева других односа именичке деклинације налазило тек по неколико примера, не чини нам се необичним што су такви облици потпуно ишчезли. Аналогно облицима других падежа у којима код савремених писаца доминирају наставци придевске деклинације, можемо закључити да је потпуно губљење именичке деклинације и у акузативу ове групе придева још једна од потврда да су облици одређеног придевског вида у косим падежима потпуно превладали.

ж) акузатив; придевска деклинација

времешног продавца (Петровић 2000: 304); [...] опалио *левог* по леђима. (Видојковић 2004: 8); *сеоског* попа (Видојковић 2004: 37); *средовечног* мушкарца (Петровић 2000: 112); на *уличног* продавца (Ваљаревић 2006: 83; Политика, ЕК).

У вези са примерима акузатива једнине придева других односа можемо истаћи да они спадају у најмалобројнију групу ове врсте придева, насупрот бројности примера облика генитива придевске деклинације којих има највише. Како се један од критеријума за издвајање ових облика тицао значења аниматности, можемо рећи да је број примера одређеног вида ове групе придева у акузативу био већи, али да су релевантни за нашу анализу само они облици који се морфолошким обликом поклапају са генитивом једнине када се њиме означава нешто живо.

5.3.3. Градивни придеви

а) номинатив; именичка деклинација

У корпусу није пронађена ниједна потврда за номинатив неодређеног вида иначе углавном малобројне групе градивних придева.

б) номинатив; придевска деклинација

камени светац (Пиштало 2011: 44); *сребрени* „Турчин” (Пиштало 2011: 7); *стаклени* павиљон (Петровић 2000: 179; Политика, ЕК).

Када је у питању номинатив одређеног вида градивних придева потврде смо пронашли у делима В. Пиштала и Г. Петровића. Готово ниједан пример ових придева није пронађен у делима С. Ваљаревића, М. Видојковић и Н. Митровића. Међу придевима који се најређе срећу у делима управо је група градивних придева.

в) генитив; именичка деклинација

За облик неодређеног вида генитива градивних придева није пронађена ниједна потврда у делима савремених аутора.

г) генитив; придевска деклинација

златног ликера (Пиштало 2011: 53); *избочине каменог* дна (Митровић 2015: 64); од *кованог* гвожђа (Петровић 2000: 28, 73, 75); од *свиленог* конца (Митровић 2015: 64; Политика, ЕК); *стакленог* павиљона (Петровић 2000: 314, 326); *дрвеног* авана (Петровић 2000: 34, 315); због *оловног* бледила (Петровић 2000: 277); *челичног* пера (Петровић 2000: 103).

Генитив одређеног придевског вида иако малим бројем потврда показује стабилност у систему српског језика. Као што наведени примери потврђују у корпусу градивне придеве са наставцима придевске промене употребљавају три писца, док код С. Ваљаревића и М. Видојковића нисмо пронашли ниједну потврду.

д) датив/локатив; именичка деклинација

Нестабилност и губљење морфолошких облика именичке деклинације потврђује и одсуство примера када је у питању падежни облик датива/локativa градивних придева.

ђ) датив/локатив; придевска деклинација

у *ахатном* облутку (Митровић 2015: 85); у *похабаном вуненом* капуту (Ваљаревић 2006: 163; Политика, ЕК); у *златном* веку Шпаније (Пиштало 2011: 33); у *златном* кавезу (Пиштало 2011: 69); У *каменој* шуми (Митровић 2015: 47); у *кристалном* крчагу (Митровић 2015: 85); у *крзненом* прслуку (Ваљаревић 2006: 54); у *мермерном* сивилу (Пиштало 2011: 20); у *плеканом* лонцу (Пиштало 2011: 96); у *кућном свиленом* огртачу (Ваљаревић 2006: 193); у *сомотском* сакоу (Видојковић 2004: 145); на *сребрном* овалу (Петровић 2000: 153; Политика, ЕК); у *стакленом* акваријуму (Петровић 2000: 251, 294).

Облик одређеног вида датива/локativa градивних придева бројнији је од облика генитива истог вида ове врсте придева, а потврђен је код свих савремених аутора нашег корпуса. Интересантно је скренути пажњу на придев *златан/златни* који се јавља у делу *Венеција* В. Пиштала у примерима са различитим значењем. У примеру „у *златном* веку Шпаније” (Пиштало 2011: 33) препознајемо метафорично

значење, док се у примеру „у златном кавезу” (Пиштало 2011: 69) овај придев појављује у свом основном, правом значењу.

е) акузатив; именичка деклинација

Облик акузатива градивних придева није потврђен код савремених аутора као морфолошки облик именичке деклинације.

ж) акузатив; придевска деклинација

Потврђени су облици акузатива придевске деклинације, али, с обзиром на то да су једнаки номинативу, не улазе у облике који су релевантни за анализу. Наводимо их само илустративно: „у бетонски плочник” (Ваљаревић 2006: 83); „у дебели вунени шал” (Ваљаревић 2006: 137); „вунени црни шал” (Ваљаревић 2006: 71); „на онај гвоздени кревет” (Ваљаревић 2006: 133).

5.3.4. Закључне напомене

У делима савремених писаца насталих почетком двадесет првог века уочавамо код описних придева присуство облика номинатива именичке деклинације. Неопходно је нагласити да је њихов број знатно мањи у односу на придеве одређеног вида. Фреквентнију употребу неодређеног придевског вида препознали смо у делима Петровића и Ваљаревића, док се код Митровића, Пиштала и Видојковића нашао мањи број примера. За разлику од претходне две групе анализираних дела у којима се по броју потврђених примера генитив описних придева истицао, код савремених аутора закључујемо да долази до скоро потпуног губљења неодређеног вида у овом падежу. Очуван је само у по једном примеру код Видојковића и Пиштала, али у оквиру фразеолошких израза. Једино смо код Горана Петровића пронашли један пример именичке деклинације у генитиву који није у склопу устаљеног израза, док код Митровића и Ваљаревића за овај облик немамо потврда. Можемо закључити на основу ексцерпираних примера да је облик одређеног придевског вида у облику генитива најбројнији међу косим падежима. Одмах за њим је по бројности датив/локатив придевске деклинације, насупрот облицима неодређеног вида истог падежа за који у корпусу нисмо пронашли ниједан пример што нас наводи на закључак да је дошло до потпуног губљења овог облика. Доминацију облика

придевске деклинације попут датива/локатива описних придева уочавамо и у облику акузатива једнине мушког и средњег рода који означавају жива бића, насупрот одсуству примера акузатива именичке деклинације. Дакле, можемо констатовати да је у делима савремених аутора неодређени придевски вид стабилан једино у номинативу. У генитиву се одржао једино у оквиру чврстих фазеолошких форми.

У примерима придева других односа уочавамо да су у номинативу једнине неодређеног вида присутни примери присвојних придева на *-ов/-ев* и *-ин*, а у бројнијим примерима ове врсте придева одређеног вида најчешће су придеви на *-ски* и *-ни*. За генитив именичке деклинације ових придева није пронађена ниједна потврда у корпусу, док велики број придева који се завршавају на *-ски*, *-чки*, *-шки* доследно има наставке придевске промене што је у складу са важећом нормом савременог српског језика. Код придева на *-ов*, *-ев*, *-ин* који су у претходно анализираним двема групама имали потврде са наставцима именичке промене, у овој групи дела уочавамо потпуни продор наставака придевске деклинације. Ниједан пример придева других односа неодређеног вида није потврђен у генитиву што нас наводи на закључак да се код присвојних придева именичка деклинација у овом падежу потпуно изгубила. Попут слике коју смо препознали у вези са генитивом, идентична ситуација је и код облика датива и акузатива за које савремени аутори не користе ниједан пример. Најбројнији примери придева других односа потврђени су из дела Г. Петровића, док су код осталих аутора углавном уједначени. Акузатив одређеног придевског вида савремених аутора у врло малом броју примера пронашли смо код Петровића, Видојковића и Ваљаревића.

Примери градивних придева спадају међу најређе потврђене у читавом корпусу. Номинатив градивних придева потврђен је само код В. Пиштала и Г. Петровића, за разлику од неодређеног вида за који нисмо пронашли ниједан пример. Занимљиво је да је датив придевске деклинације градивних придева у овој групи дела бројнији од генитива, док за акузатив нема потврда ни за једну деклинацију.

VI. *Анализа корпуса. Придевске заменице*

Придевске заменице обележавају садржаје који стоје у тесној вези са именичким, што их изједначаје са придевима. С обзиром на то да се придевске заменице деле према значењу на присвојне, показне, односно-упитне, неодређене, одричне и опште, у овом раду смо их груписали у три целине: присвојне, показне и остале. У оквиру ове групе издвојили смо примере придевских заменица из дела аутора који су обележили крај XIX и почетак XX века.

6.1. *Анализа корпуса с краја XIX и почетком XX века*

Како само навели у уводном делу и анализирали придеве најпре код писаца чија су дела обележила крај XIX и почетак XX века у овом делу рада настављамо анализу бавећи се придевским заменицама из дела поменутих аутора. Представићемо њихове облике кроз примере именичке и заменичко-придевске деклинације.

6.1.1. *Присвојне заменице*

а) номинатив; именичка деклинација

[...] ја сам *ваш* пастир [...] (Ћипико, АСК: 78); Тај *ваш* дуван (Матавуљ, АСК: 14); А то је *ваш* рођени зет! (Нушић, АСК: 105); [...] овај *мој* растури кућу. (Нушић, АСК: 6); [...] али *мој* си!...(Веселиновић, АСК: 133); *Мој* Пупавац (Глишић, АСК: 86); *Наш* велики државник (Домановић, АСК: 20); То није *наш* отац [...] (Нушић, АСК: 67); [...] а он је *наш* човек(Домановић, АСК: 27); Какав је да је, *наш* је! (Кочић, АСК: 43); *наш* Жико (Ранковић, АСК: 21);*твој* прото (Кочић, АСК: 28); [...] да будем *твој* побратим. (Лазаревић, АСК:125);[...] ја сам *твој* друг.(Веселиновић, АСК: 82); [...] од данас није више *твој* муж. (Нушић, АСК: 37).

Имајући у виду да придевске заменице могу вршити функцију придева можемо уочити да се углавном јављају у атрибутој функцији: „[...] овај *мој* растури кућу.” (Нушић, АСК: 6); „*Наш* велики државник” (Домановић, АСК: 20), но има и потврда да се налазе у функцији именског дела предиката: „То није *наш* отац [...]” (Нушић, АСК: 67) или „[...] ја сам *твој* друг.” (Веселиновић, АСК: 82).

б) номинатив; заменичко-придевска деklinација

његов старешина (Домановић, АСК: 91); *Његов* изнемогли глас (Кочић, АСК: 17); Долазак *његов* (Ранковић, АСК: 82); Отац *његов* (Веселиновић, АСК: 11); *њен* муж (Домановић, АСК: 38); То је [...] главни *њен* задатак. (Домановић, АСК: 37); тај *њихов* страх (Матавуљ, АСК: 92); [...] то је *њихов* живот [...] (Ранковић, АСК: 32).

За заменице *његов*, *њен*, *њихов* уочили смо да се у атрибутој функцији у оквиру синтагме могу наћи у иницијалној позицији, али такође и иза именице коју ближе одређују. Попут заменица *мој*, *твој*, *свој*, *наш* и *ваш* и ове заменице се могу наћи у функцији именског дела предиката: „То је [...] главни *њен* задатак.” (Домановић, АСК: 37); „[...] то је *њихов* живот [...]” (Ранковић, АСК: 32).

в) генитив; именичка деklinација

[...] чисто се плаши *његова* муцања (Ћипико, АСК: 37); куцање *његова* срца (Ћипико, АСК: 47); од *његова* бакочења (Матавуљ, АСК: 47); последице *његова* одласка (Матавуљ, АСК: 129); јутрошњег *његова* понашања (Матавуљ, АСК: 129); од *његова* изгледа (Матавуљ, АСК: 132); поврх *његова* села (Кочић, АСК: 8); без *његова* питања и одобрења (Лазаревић, АСК: 52); калуп газде *његова* (Глишић, АСК: 85); због *његова* мркова (Глишић, АСК: 120); испод *његова* прозора (Ранковић, АСК: 36); део *његова* живота (Ранковић, АСК: 37); из *његова* живота (Домановић, АСК: 12); из *његова* кабинета (Домановић, АСК: 30); чуди се звуку *његова* гласа (Ћипико, АСК: 132); Око *његова* кревета (Ћипико, АСК: 134); од дома *његова* (Веселиновић, АСК: 32); код *њена* господара (Ћипико, АСК: 48); топлина *њена* живота (Ћипико, АСК: 118); топлину *њена* тела (Ранковић, АСК: 88); крај *њена* прозора (Ранковић, АСК: 118); од *њена* врата (Веселиновић, АСК: 100); из *њихова* рода (Ћипико, АСК: 121); од *њихова* варварства (Домановић, АСК: 31); саставни део *њихова* живота (Ранковић, АСК: 35); о неплодном земљишту *њихова* краја (Домановић, АСК: 63); близу *њихова* стана (Ћипико, АСК: 35); *њихова* непријатељства (Веселиновић, АСК: 140).

Облик генитива са наставцима именичке деklinације потврђен је највећим бројем примера за присвојну заменицу 3. л. јд. м. рода *његова*. Код Ћипика и Кочића је доследна употреба овог облика у читавом делу, јер нисмо пронашли ниједну потврду за облик *његовог*. За разлику од наведеног у Глишићевом делу смо уочили, чак на истој страни, различите облике ове заменице: „због *његова* мркова” (Глишић, АСК: 120) и „од *његовог* мркова” (Глишић, АСК: 120). Облик генитива присвојних заменица именичке деklinације у односу на потврде исте деklinације осталих падежа је најбројнији.

г) генитив; заменичко-придевска деклинација

у *вашег* цара (Кочић, АСК:59); пре *вашега* доласка (Домановић, АСК: 35); продор *мога* завичаја (Ћипико, АСК: 89); [...] мајку једнога *мога* школскога друга. (Ћипико, АСК: 89); од *мога* сиромаштва (Ћипико, АСК: 104); у *мог* сивоње (Глишић, АСК: 18); од тог *мог* питања (Домановић, АСК, 15); из *мог* добра истерају?[...] (Лазаревић, АСК: 29); у *мог* мајстора (Лазаревић, АСК: 44); из *мог* живота (Политика, ЕК); од *мога* друга Јоце! (Лазаревић, АСК: 7); простотом *мога* најновијег познанства! [...] (Лазаревић, АСК: 21); [...] па ћете се ослободити *мојега* досадног друштва. (Лазаревић, АСК: 118); гимнастика *мојега* ума (Ранковић, АСК: 72); од *мојега* благослова (Веселиновић, АСК: 124); *нашега* гоњења (Ћипико, АСК: 109); ради господа *нашег* Исуса Христа (Ћипико, АСК: 95); код *нашег* капетана (Глишић, АСК: 19); прошлост *нашег* народа (Домановић, АСК: 2); суза *њеног* оца (Лазаревић, АСК: 15); између ње и *њеног* мужа (Домановић, АСК: 27); из *његовог* подручја (Глишић, АСК: 33); мишљење [...] *његовог* помоћника (Лазаревић, АСК: 14); тежину *његовог* стања (Лазаревић, АСК: 19); крај *његовог* стола (Домановић, АСК: 22); од тог *његовог* Омира (Домановић, АСК: 23); у облину *његовога* врата (Веселиновић, АСК: 30); на домаку *свога* села (Ћипико, АСК: 17); од *свога* сиромашнога сусједства (Ћипико, АСК: 35); [...] жељне *свога* чистога мора. (Ћипико, АСК: 87); у двадесет првој години *свога* јаднога вијека (Матавуљ, АСК: 48); у кујину *свога* синовца (Матавуљ, АСК: 85); Нешто *свога* блага (Кочић, АСК: 14); Поп је све што је имао *свога*⁴⁸ звао „црквено” и „народно”, а све што је сеоско „наше”.(Лазаревић, АСК: 66); *својега* имања (Лазаревић, АСК: 75); од *свог* захтева (Политика, ЕК); од *свог* друштва (Ранковић, АСК: 6); на висини *својега* задатка (Политика, ЕК); тако ти *твога* детета (Лазаревић, АСК: 62); огледало *твог* живота (Политика, ЕК); у *твојега* баба пара (Веселиновић, АСК: 42); од дома *твојега* (Веселиновић, АСК: 106).

Заменичко-придевска промена присвојних заменица је у делима прве групе писаца забележена великим бројем примера од којих смо издвојили илустративно само део. Углавном су уочени облици у оквиру предлошко-падежних синтагми. Уз наведене присвојне заменице уочено је много примера у којима се препознају покретни вокали⁴⁹ који не утичу на промену значења самих заменица, а јављају се истовремено и облици без њих. У вези са облицима заменица *мој* и *свој* препознати

⁴⁸Више о томе у: И. Грицкат, „Неке појединости у вези с употребом заменице *свој* (*мој*, *твој*)“; *Српски језик*, год. 1, бр. 1-2, 1996, 15–18.

⁴⁹Важно питање које прати промену оба облика придевског вида и придевских заменица односи се на тзв. покретне вокале. У већини граматика наводи се упоредна употреба форми без покретних вокала (*а*, *е*, *у*) са облицима који их имају, а истиче се зависност од морфосинтаксичког окружења. При том се наилази на констатацију да такву слику језичка пракса не потврђује (Стевановић 1964: 149–150). Типично београдски писци се, по мишљењу Станојчића, одлучују за варијанту без покретног вокала, али се јављају и форме са њима, посебно уколико се „ти облици налазе у реченици као релативно самостални конституенти“ (Станојчић 1996: 119). Такође, када су у питању присвојне заменице за 1. и 2. лице, у граматикама срећемо облике генитива: *мојег(а)* и *мог(а)*, *твојег(а)* и *твог(а)*; датива: *мојем(у)* и *мом(е)*, *твојем(у)* и *твом(е)* и сл. Очигледно је да се у српском књижевном језику устаљује сажети облик придевских заменица, али са све ређом употребом покретних вокала.

су и контраховани и неконтраховани облици: „у *мог* мајстора” (Лазаревић, АСК: 44) и „од *мојега* благослова” (Веселиновић, АСК: 124); „Нешто *свога* блага” (Кочић, АСК: 14) и „*својега* имања” (Лазаревић, АСК: 75). Када је у питању заменица *свој* уочавамо код Ћипика само контраховани облик *свога*, док за неконтраховани немамо потврду. Исто важи и за заменицу *мој* па неконтраховани облик (*мојег/а*) није забележен ни са покретним вокалом, ни без њега. ЕК потврђује више контрахованих облика без покретних вокала.

д) датив/локатив; именичка деклинација

према *његову* стану (Ћипико, АСК, 37); смијаше се *његову* чудноме причању (Ћипико, АСК: 40); *његову* претјерану страху (Матавуљ, АСК: 54); Сви су се чудили *његову* лукавству. (Матавуљ, АСК: 103); По *његову* мјерењу (Матавуљ, АСК: 123); На *његову* блиједом лицу (Матавуљ, АСК: 125); о стрицу Јурети и *његову* јунаштву (Матавуљ, АСК: 130); о *његову* доласку (Лазаревић, АСК:27); На *његову* лицу (Лазаревић, АСК:39); *његову* послу (Лазаревић, АСК: 46); *његову* дому (Лазаревић, АСК: 70); на *њену* лицу опочине (Ћипико, АСК: 48); У *њену* држању (Лазаревић, АСК: 55); у *њихову* друштву (Ћипико, АСК: 72); На *његову* препланулом, отвореном лицу (Ћипико, АСК: 137); хвалисању *његову* (Глишић, АСК: 109); У *његову* разреду (Ранковић, АСК: 58); На *његову* лицу (Ранковић, АСК: 73); на *његову* дару (Веселиновић, АСК:256); о *њихову* друговању (Матавуљ, АСК: 131); [...] причајући о [...] *њихову* великом имању. (Матавуљ, АСК: 144); о *њихову* рату с Французима (Лазаревић, АСК: 103).

Облик датива/локativa присвојних заменица именичке деклинације уочен је у атрибутој функцији самостално или са једним или више придева да ближе одреди именицу уз коју стоји. Занимљиво је осврнути се на примере које смо учили код Ћипика и Матавуља, у којима је у оквиру синтагми заменица употребљена у именичкој деклинацији, а придев је одређеног вида: „смијаше се *његову* чудноме причању” (Ћипико, АСК: 40); „На *његову* блиједом лицу” (Матавуљ, АСК: 125); „[...] причајући о [...] *њихову* великом имању.” (Матавуљ, АСК: 144).

ђ) датив/локатив; заменичко-придевска деклинација

на *моме* круху (Ћипико, АСК: 101); у *мом* домашају (Глишић, АСК: 110); о *мом* Симендашу (Кочић, АСК: 47); *Мом* је брату [...] име Мане (Кочић, АСК: 70); И на *моме* другу Јоци (Лазаревић, АСК: 6); по *моме* схватању (Лазаревић, АСК: 16); на *моме* писаћем столу (Лазаревић, АСК: 17); у *моме* роману (Политика, ЕК); у *мом* кабинету (Домановић, АСК: 34); о *мом* одличном поштовању (Домановић, АСК: 42); по *мојем* је укусу (Нушић,

АСК: 47); у *мојем* ритму (Политика, ЕК); оном *нашем* Чивутину (Глишић, АСК: 26); По *његовом* изразу лица (Ранковић, АСК: 98); у *његовом* ћилерићу (Глишић, АСК: 13); свако *своме* (Ћипико, АСК: 9); у *своме* животу (Ћипико, АСК: 29); у *своме* мирноме животу (Ћипико, АСК: 42); па се сама чуди *своме* узбуђењу (Ћипико, АСК: 42); у *твом* амбару (Глишић, АСК: 7); о *свом* послу (Глишић, АСК: 91); по *свом* сопственом нахођењу (Глишић, АСК: 110); [...] не дам ни *свом* рођеном оцу! [...] (Кочић, АСК: 72); Де, кази *своме* Јуји! (Кочић, АСК: 6); *своме* цару (Кочић, АСК: 69); Дан се клони *својему* крају [...] (Лазаревић, АСК: 35); *своме* мужу (Лазаревић, АСК: 48); *Твојему* побратиму (Лазаревић, АСК: 127); у *твоме* последњем писму (Лазаревић, АСК: 108); *твоме* мужу (Нушић, АСК: 23).

Облици датива заменичко-придевске деklinације уочени су са покретним вокалима и без њих. За неконтраховане облике нашли смо потврде само код Нушића и Лазаревића: по *мојем* је укусу (Нушић, АСК: 47); Дан се клони *својему* крају [...] (Лазаревић, АСК: 35). ЕК бележи мали број неконтрахованих облика.

е) акузатив; именичка деklinација

[...] осмјехну се на ме, *његова* бившега друга. (Ћипико, АСК: 92); *његова* мркова (Глишић, АСК: 119); за *његова* сина (Веселиновић, АСК: 163).

Као што смо навели уз облике генитива именичке деklinације присвојних заменица, нису ретки примери у којима у оквиру синтагме и у акузативу налазимо заменицу именичке деklinације поред придева одређеног вида: „[...] осмјехну се на ме, *његова* бившега друга”. (Ћипико, АСК: 92). Иначе, за облик акузатива именичке деklinације има мало потврда.

ж) акузатив; заменичко-придевска деklinација

Пусти *мога* човјека у миру! (Ћипико, АСК: 102); у *мог* кума (Глишић, АСК: 154); [...] натераћу *мог* мужа (Нушић, АСК: 42); *нашег* кмета (Глишић, АСК: 150); [...] ено ти *мога* ата [...] (Кочић, АСК: 34); Бацио се био на ђеда, *мога* оца (Кочић, АСК: 61); Волео сам јако *мог* друга, Јоцу доктора. (Лазаревић, АСК: 5); [...] тада *мога* оца здрпи једна ужасна грозница. (Лазаревић, АСК: 9); [...] добијем новог коморцију, неког Илију Теовиловића, *мога* сељака. (Лазаревић, АСК: 99); на *мог* чобанина (Глишић, АСК: 75); [...] а ти јаши *мог* кулаша. (Ранковић, АСК: 10); *њеног* мужа (Нушић, АСК: 85); као да види на њему *свог* човека (Ћипико, АСК: 19); Петра упознаде као *свога* рођенога [...] (Ћипико, АСК: 34); или се сјети *свога* поочима (Ћипико, АСК: 35); на *свог* газду (Глишић, АСК: 85); *свог* мркова (Глишић, АСК: 108); *свог* мркова (Глишић, АСК: 119); Они немају *свога* болећега [...] (Лазаревић, АСК: 7); дочека *свога* старешину (Веселиновић, АСК: 102); *свога* даника

(Веселиновић, АСК: 112); Питај *твога* Јоцу! (Лазаревић, АСК: 12); *твог* мркова (Глишић, АСК: 121); прежалила *свога* домаћина (Глишић, АСК: 170).

За разлику од облика именичке деклинације, облици присвојних заменица са наставцима заменичко-придевске деклинације су доминантнији. И код ових примера уочавамо облике са покретним вокалима, а можемо констатовати да нема потврда ни за један облик у којем би био придев неодређеног вида иза ових заменичких облика.

6.1.2. Показне заменице

а) номинатив; именичка деклинација

Овај подмукли тајац (Ћипико, АСК: 65); *Овај* опет хтједе (Матавуљ, АСК: 112); *овај* ваш цар (Кочић, АСК: 55); *Овај* наш Арсен (Лазаревић, АСК: 53); *овај* мој сусед (Ранковић, АСК: 45); *овај* данашњи напис (Нушић, АСК: 107); *онај* морнар (Ћипико, АСК: 16); чу се *онај* иза каце (Кочић, АСК: 43); *Тај* подмукли мир (Ћипико, АСК: 18); *тај* махнити Котаранин (Матавуљ, АСК: 63); То је *тај* сељак (Кочић, АСК: 72); *Тај* дим (Лазаревић, АСК: 135); *тај* ноћни жубор (Ранковић, АСК: 10); Живко, брате, Живко *тај* до тебе, нико други! (Ранковић, АСК: 20); *Тај* исти Лазар (Веселиновић, АСК: 55); *такав* путник (Глишић, АСК: 108); *такав* обичај (Домановић, АСК: 19); *Такав* је посао. (Домановић, АСК: 59); *Такав* је човјек... (Ћипико, АСК: 111); *Такав* се чињаше много дебљи [...] (Матавуљ, АСК: 16); [...] *какав* је, *такав* је – наш је! (Лазаревић, АСК: 72); *Такав* је био од како га памтимо. (Ранковић, АСК: 80); *Такав* је био поглед Станков. (Веселиновић, АСК: 198); Видиш, ја сам *такав* карактер [...] (Нушић, АСК: 60); *окавак* поздрав (Лазаревић, АСК: 130); *Онакав* газда (Лазаревић, АСК: 29); Иако је био газда Рака *онакав* [...] (Глишић, АСК: 18).

Показне заменице могу вршити функцију атрибута, именског дела предиката, али и субјекта: „*онај* морнар” (Ћипико, АСК: 16); „Видиш, ја сам *такав* карактер [...]” (Нушић, АСК: 60); „чу се *онај* иза каце” (Кочић, АСК: 43). Белић наводи: „Промена правих заменица у савременом књижевном језику донекле се разликује од старог језика. Како међу тим заменицама има приличан број које се и по употреби (стоје увек уз именице) и по значењу (исп. *такав*, *толики* и сл.) приближавају придевима, то их има које су добиле чисто придевску промену, друге су задржале заменичку, али могу имати и придевску и само извештајан број њихов, који најбоље чува заменичке особине, има чисту заменичку промену“ (Белић 1999: 226). Уз показне заменице придеви су по правилу у облику одређеног вида, што потврђују издвојени примери: „*тај* махнити Котаранин” (Матавуљ, АСК: 63); „*тај* подмукли мир” (Ћипико, АСК: 18).

27); Према *овоме* је ништа оно кад ми је стриц умро. (Лазаревић, АСК: 31); у *овоме* недостојноме мјесту (Ћипико, АСК: 28); у *овом* диму (Ранковић, АСК: 13); према *овом* дому (Нушић, АСК: 77); у *овом* вашару (Нушић, АСК: 108); У једноме *таквоме* староме каштелу (Ћипико, АСК: 121); на *таквом* задатку (Политика, ЕК); у *таквом* расположењу (Лазаревић, АСК: 4); на *оном* броду (Глишић, АСК: 28); *таком* свирачу (Глишић, АСК: 51); у *овом* крају (Глишић, АСК: 57); по *овом* уговору (Глишић, АСК: 60); *томе* гласу (Лазаревић, АСК: 52); о *тому* се већ није говорило (Ћипико, АСК: 32); у правцу *том* граду (Домановић, АСК: 3); у *том* јединственом случају (Домановић, АСК: 11); у *том* мраку (Ранковић, АСК: 15); дивећи се *толикоме* чуду лепоте (Ћипико, АСК: 112); у *том* послу (Глишић, АСК: 51).

Када је у питању облик датива/локатива показних заменица можемо констатовати да је потврђен великим бројем примера. Неопходно је да се поново осврнемо на питање покретних вокала, којим се у овом раду нећемо детаљније бавити, већ само скренути пажњу на то да се у примерима придевских заменица ове групе писаца јасно може уочити као једна од битних карактеристика. Код Ћипика је уочено да се јавља и у придевима који следе иза показних заменица: „у *овоме* скученоме и мрачноме простору” (Ћипико, АСК: 27); „у *овоме* недостојноме мјесту” (Ћипико, АСК: 28); „У једноме *таквоме* староме каштелу” (Ћипико, АСК: 121). Код истог аутора издвојен је пример који се ретко среће: „о *тому* се већ није говорило“ (Ћипико, АСК: 32).

е) акузатив; именичка деклинација

[...] и гледа га *онаква* каква га је први пут видјела [...] (Ћипико, АСК: 38); на *оваква* човека (Домановић, АСК: 65).

Потврде акузатива показних заменица именичке деклинације показују свега два примера.

ж) акузатив; заменичко-придевска деклинација

за ме и за *овога* (Ћипико, АСК: 15); Што си водио *овог* лопова пред суд? (Кочић, АСК: 60); Никад нисте видјели *овог* човјека [...] (Кочић, АСК: 69); Ето, морамо и *овога* женити [...] (Веселиновић, АСК: 33); уз *онога* немоћнога старца (Ћипико, АСК: 32); сачека *онога* младога човека (Ћипико, АСК: 137); Боље би му било да је *онога* удавио [...] (Веселиновић, АСК: 123); *оног* његовог лудака (Глишић, АСК: 8); *оног* твог Сретена (Глишић, АСК: 67); *оног* човека (Глишић, АСК: 155); у *онога* бледог младића (Лазаревић, АСК: 6); Јесте ли видели *онога* с ногом? (Лазаревић, АСК: 41); [...] док не пита *онога* старкељу. (Лазаревић, АСК: 55); *Онога* твога! (Нушић, АСК: 72); особе

овога пансионата (Лазаревић, АСК: 101); Нема ту *онога* што сам ја мислио [...] (Лазаревић, АСК: 108); *таког* ђаволства (Глишић, АСК: 46); [...] *ђед* не види *такога!* (Лазаревић, АСК: 52); [...] и кад га родих *таког* несрећника! (Нушић, АСК: 9); Сасвим се лепо сећам *тога* сомунa [...] (Лазаревић, АСК: 10); *Тога* Проку је најволео [...] (Лазаревић, АСК: 26); *онаког* лудака (Глишић, АСК: 65); *оваквог* детића (Глишић, АСК: 175).

Облици показних заменица заменичко-придевске дклинације у акузативу представљају очекивано бројније облике. Као и у облику датива, код Ћипика је приметна употреба покретних вокала и у облицима заменица, али и придева који им следе: „уз *онога* немоћнога старца” (Ћипико, АСК: 32); „сачека *онога* младога човека” (Ћипико, АСК: 137).

6.1.3. Остале заменице

У оквиру осталих заменица издвојили смо облике односно-упитних, неодређених, одричних и општих заменица обе дклинације.

а) номинатив; именичка дклинација

Вас простор (Ћипико, АСК: 6); *какав* самац (Ћипико, АСК: 3); Ти знаш *какав* је он [...] (Матавуљ, АСК: 55); *Какав* мртац! (Лазаревић, АСК: 27); А *какав* тебе гријех мори? (Лазаревић, АСК: 97); *некакав* Перо Зеленбаћ (Лазаревић, АСК: 30); *некакав* страх (Глишић, АСК: 179); *некакав* Седми батаљон (Политика, ЕК); *икакав* човек (Ранковић, АСК: 38); *Какав* воз!... (Ранковић, АСК: 96); *некакав* мрак (Веселиновић, АСК: 18); Море, *какав* чиновник! (Нушић, АСК: 38); [...] а он, *какав* је, могао би [...] (Нушић, АСК: 36); *некакав* инспектор (Нушић, АСК: 81).

Облик заменице *сав* који смо у Ћипиковом делу уочили у синтагми „*Вас* простор” (Ћипико, АСК: 6) можемо рећи да се препознаје као архаичан. Остали примери показују да се ове заменице углавном налазе углавном у атрибутој функцији, али има примера и за позицију именског дела предиката. Занимљиво је осврнути се на упитно-односну заменицу *какав* која се често среће у узвичним реченицама: „*Какав* мртац!” (Лазаревић, АСК: 27); „*Какав* воз!...” (Ранковић, АСК: 96); „Море, *какав* чиновник!” (Нушић, АСК: 38).

б) номинатив; заменичко-придевска дклинација

неки трговачки путник (Ћипико, АСК: 15); *Сваки* министар (Нушић, АСК: 44); *Сваки* се шалио (Матавуљ, АСК: 42); Ниси ти *неки* туђез (Лазаревић,

АСК: 38); *сваки* човјек (Лазаревић, АСК: 74); *Сваки* је дужан својој земљи [...] (Лазаревић, АСК: 42); *Сваки* покрет (Веселиновић, АСК: 167); *Сваки* од њих (Мостови, ЕК); *Сваки* је премишљао своје мисли... (Веселиновић, АСК: 169); *неки* луди ветар (Нушић, АСК: 29); *Сваки* министар (Нушић, АСК: 44); *Сваки* је понешто мрмољио [...] (Глишић, АСК: 43).

За облике заменица *неки* и *сваки* и сл. Белић наводи да „имају одређену придевску промену” (Белић 1999: 230). Осим атрибутске функције и функције именског дела предиката, уочили смо примере ових заменица и у функцији субјекта: „*Сваки* се шалио” (Матавуљ, АСК: 42); „*Сваки* је дужан својој земљи [...]” (Лазаревић, АСК: 42).

в) генитив; именичка деклинација

Он изађе без *икаква* осећања. (Ранковић, АСК: 62); без *икаква* зора (Домановић, АСК: 18); без *икаква* одлагања (Домановић, АСК: 32); без *икаква* израза (Домановић, АСК: 80); без *икаква* гласа (Домановић, АСК: 103); без *икаква* напрезања (Веселиновић, АСК: 21); *никаква* намештаја (Веселиновић, АСК: 13); од *некаква* добра и милине (Кочић, АСК: 59); [...] он нема више *никаква* излаза (Ранковић, АСК: 41); [...]не могаше *никаква* реда наћи [...] (Ранковић, АСК: 59); [...] а не дајући себи *никаква* рачуна под богом. (Лазаревић, АСК:102); парчад *свакојака* облика (Глишић, АСК: 129); На гроб натрпаше камење, клада и *свакојака* трња (Глишић, АСК: 159); од *сама* себе (Кочић, АСК: 14); [...] све *сама* Крајишника набројисмо! (Кочић, АСК: 32).

Облик генитива именичке деклинације ове групе заменица потврђују бројни примери, међу којима можемо уочити пример партитивног генитива: „парчад *свакојака* облика” (Глишић, АСК: 129).

г) генитив; заменичко-придевска деклинација

зеленила, из *кога* вири (Ћипико, АСК: 43); [...] на буре из *кога* је малочас пио [...] (Лазаревић, АСК: 51); платан испод *којега* (Ћипико, АСК: 126); од *било* *којег* свог министра (Политика, ЕК); гробнице *некога* везира (Ћипико, АСК: 126); нити има *ма* *каквог* одличја (Домановић, АСК: 12); *каквог* крупнијег посла (Глишић, АСК: 130); убије *ког* орла (Глишић, АСК: 123); [...] житу из *кога* бије влажна, пријатна свјежина. (Кочић, АСК: 26); два назимета *неког* Симе (Глишић, АСК: 3); старог *некаког* манастира (Глишић, АСК: 123); [...] зачу се усклик *нечијега* промукла гласа. (Ћипико, АСК: 94); Није било *никаког* питања (Лазаревић, АСК: 2); *онаког* весеља (Глишић, АСК: 159); *свакога* дана (Ћипико, АСК: 31); [...] и очекује *свакога* часа важан догађај. (Домановић, АСК: 38); *свакога* петка (Нушић, АСК: 121); *Свега* ме обузе народни понос (Домановић, АСК: 105); пре *свега* (Домановић, АСК:

60); од *свега* што живи (Ћипико, АСК: 55); Поред *свега* тога (Матавуљ, АСК: 32); *Свега* тога нема више [...] (Кочић, АСК: 14); Поврх *свега* тога (Лазаревић, АСК: 17); [...] И одједном нестане *свега* тога [...] (Ранковић, АСК: 91); За тебе *свега* у Суље има! (Веселиновић, АСК: 37); Од *свега* што сам вам казао [...] (Нушић, АСК: 50); [...] има *свега* доста у кући. (Глишић, АСК: 3); у присуству *самога* владике (Ћипико, АСК: 130); до *самог* цара (Кочић, АСК: 55); до близу *самог* села (Лазаревић, АСК: 95); до *самог* врха (Ранковић, АСК: 12); од *самог* себе (Веселиновић, АСК: 130); из *самог* места (Глишић, АСК: 39).

За облик генитива осталих заменица можемо констатовати да је заменичко-придевска деklinација фреквентнија. Чешћа је употреба контрахованог облика заменице *који*, где је облик *кога* доминантнији у односу на *којега*. Занимљиво је да се у синтагматским спојевима заменице и придева могу уочити примери наизменичне употребе различитих деklinација: [...] *зачу се усклик нечијега промукла* гласа. (Ћипико, АСК: 94).

За заменицу *сам* Клајн појашњава следеће: „Заменица *сам* (*сама*, *само*) може бити и придев са значењем 'усамљен, без друштва', нпр. *Не волим да будем сам у кући*. Као заменица има два основна значења, која се донекле поклапају: а) Значење 'самостално, без туђе помоћи', нпр. *Сам ћу то урадити; Девојчица се сама обукла*. Чест је спој *сам од себе* који значи 'спонтано', 'сопственим снагама', нпр. *Рана ће зарастати сама од себе*.“ б) Значење наглашеног идентитета [...] Примери: *Сам не знам* (= ни ја лично не знам) *шта ме је снашло*“ (Клајн 2005: 92). Такође, ова заменица може да „прецизира и појачава значење именице у изразима као од самог почетка, до самог краја, у самом центру и сл.“ (Клајн 2005: 92).

д) датив/локатив; именичка деklinација

у *некакву* послу (Ранковић, АСК: 116); *свему* злу (Лазаревић, АСК: 68); већ је хтео о *свему* лепо да размисли (Ранковић, АСК: 35); У *свему* си бољи[...] (Веселиновић, АСК: 70); Као чинећи се *свему* невешт [...] (Глишић, АСК: 34).

Попут примера датива именичке деklinације и у групи осталих примера затичемо малобројне потврде.

ђ) датив/локатив; заменичко-придевска деklinација

при *свакоме* корачају(Ћипико, АСК: 80); *никаком* чељадету (Глишић, АСК: 2); у *никаком* стилу (Политикин културни додатак, ЕК); са слатким од руже, у *ком* (Глишић, АСК: 4); на *каквом* весељу (Глишић, АСК: 159); у *ком* селу (Глишић, АСК: 179); [...] па и на славу слабо *ком* да иду. (Лазаревић, АСК: 30); [...] одговори гласом у *коме* сам чуо поверење (Лазаревић, АСК: 6); [...] и

да се власт преда у руке *коме* нашем човеку [...] (Домановић, АСК: 36); [...] као човек *коме* не иде карта. (Лазаревић, АСК: 40); [...] рече Благоје *коме* је ова пристрасност ишла у рачун. (Лазаревић, АСК: 44); о *некоме* цару и царици (Ранковић, АСК: 61); *самом* сну (Домановић, АСК: 97); по *самоме* чувењу (Матавуљ, АСК: 141); *Самоме* везиру (Кочић, АСК: 10); *самоме* енглеском конзулу (Нушић, АСК: 37); на *самом* путу (Лазаревић, АСК: 50); по *самом* челу (Ранковић, АСК: 3); у *самом* кључу (Веселиновић, АСК: 5); по *самом* имену (Глишић, АСК: 8).

Облици заменичко-придевске деklinације осталих заменица бројнији су у односу на облике именичке деklinације. И код ових облика можемо препознати покретне вокале: „при *свакоме* корачају” (Ћипико, АСК: 80); „[...] одговори гласом у *коме* сам чуо поверење” (Лазаревић, АСК: 6); „о *некоме* цару и царици” (Ранковић, АСК: 61); „*самоме* енглеском конзулу” (Нушић, АСК: 37).

е) акузатив; именичка деklinација

[...] насели на његову старевину *некаква* Личанина. (Кочић, АСК: 20); [...] нађе Букара *сама*. (Матавуљ, АСК: 58); замишљајући *сама* себе (Матавуљ, АСК: 63); затече *сама* Бакоњу (Матавуљ, АСК: 138); [...] а оставише попа *сама*. (Лазаревић, АСК: 81); Тако и он остави учитеља себи *сама* и његовој глави. (Лазаревић, АСК: 90).

У акузативу именичке деklinације осталих заменица учавамо мали број потврда.

ж) акузатив; заменичко-придевска деklinација

Газда Рака нема *никаког* најамника (Глишић, АСК: 2); [...] он ми набави *каког* лудака (Глишић, АСК: 63); *никакав* посао (Глишић, АСК: 165); у *какав* јарак (Глишић, АСК: 108); [...] благосиљао сина рад *којега* је толико пропатио. (Веселиновић, АСК: 241); Арсена *самог* поче подилазити некака ватра [...] (Лазаревић, АСК: 51); [...] Синко, не остављам те *самог* на свету [...] (Нушић, АСК: 76).

Облици акузатива осталих заменица су чешћи са наставцима заменичко-придевска деklinације. Код Веселиновића можемо препознати неконтраховани облик заменице *који*: „[...] благосиљао сина рад *којега* је толико пропатио.” (Веселиновић, АСК: 241).

6.1.4. Закључне напомене

Примери придевских заменица анализирани прве групе писаца, чија су дела настала крајем XIX и почетком XX века, показују бројне потврде облика именичке деклинације. Можемо рећи да су они најбројнији у облицима генитива придевских заменица и то код аутора западних крајева ијекавских говора Ћипика, Матавуља, Кочића. Потом, за бројношћу ових облика следе потврде облика датива, а најмалобројнију групу примера придевских заменица чине облици потврђени у акузативу. Неопходно је нагласити да је у делима поменутих писаца доминантнија употреба облика генитива и датива придевских заменица са покретним вокалима, у односу на остале примере из дела писаца овог периода.

6.2. Анализа корпуса друге половине XX века

Примере придевских заменица које представљамо у оквиру овог поглавља издвајали смо из дела аутора чија су дела обележила другу половину XX века. Попут поделе заменица коју смо наводили и у претходном поглављу, и у оквиру овог дела придевске заменице ћемо анализирати посматрајући их као три целине: присвојне, показне и остале.

6.2.1. Присвојне заменице

а) номинатив; именичка деклинација

мој убилачки поглед (Селенић 1996: 274); *мој* дјед (Десница, АСК: 11); *наш* породични берберин Живојин (Селенић 1996: 29); *Наш* кров (Ћосић, АСК: 125); *твој* брат (Селимовић 1983: 12).

Примери присвојних заменица *мој*, *твој*, *наш* и *ваш* су у делима аутора овог периода бројни, те смо их за ову прилику издвојили само неколико. Углавном се срећу у функцији атрибута.

б) номинатив; заменичко-придевска деклинација

А ја, *његов* унук, [...] (Ћосић, АСК: 75); *Његов* страх (Ћосић, АСК: 130); *његов* брат (Црњански, АСК: 9); свијет је *његов* (Селимовић 1983: 21); *његов* корак (Селимовић 1983: 56); *његов* младалачки изглед (Селенић 1996: 18); [...] откривало да је то *његов* дом [...] (Селенић 1996: 24); *његов* чукундеда (Селенић 1996: 240); [...] то је *његов* посао. (Ћопић, АСК: 94).

Присвојне заменице се могу наћи осим у атрибутој функцији и у функцији апозиције попут примера који смо издвојили из Ћосићевог дела: „А ја, његов унук, [...]” (Ћосић, АСК: 75) или у функцији именског дела предиката: „свијет је његов” (Селимовић 1983: 21).

в) генитив; именичка деклинација

због *моја* успорена корака (Селенић 1996: 69); [...] без мучних самопроверавања било *моја* морала [...] (Селенић 1996: 147); од *наша* недоречена разговора (Селенић 1996: 46); достојанство *наша* сина (Селенић 1996: 257); човек *његова* доба (Ћосић, АСК: 33); од *његова* даха (Селимовић 1983: 27); жена *његова* рођеног брата (Селимовић 1983: 115); од *његова* присуства (Селимовић 1983: 82); од *његова* пука именованања (Селенић 1996: 33); израз *његова* лица (Селенић 1996: 108; Десница, АСК: 102); до *његова* дна (Селенић 1996: 197); дела *његова* карактера (Селенић 1996: 207); против *његова* света (Селенић 1996: 226); сјај *његова* подвига (Ћопић, АСК: 67); без *њена* знања (Селимовић 1983: 22); снази *њена* уверења (Селенић 1996: 42); крај *њена* стола (Селенић 1996: 66); испод *њена* скута (Селенић 1996: 161); случајност *њена* постанка (Десница, АСК: 55); од *њихова* изгледа (Селимовић 1983: 43); након *њихова* одласка (Селимовић 1983: 6); због *њихова* скучена простора (Селенић 1996: 8); [...] а разумевање дубље од *њихова*. (Селенић 1996: 65); црте *њихова* лица (Андрић 1981: 52).

За облик генитива именичке деклинације заменице *мој* у облику мушког рода у свим граматицама налазимо као пример промене облике заменичко-придевске деклинације неконтрахованог *мојег(а)* или контрахованог облика *мог(а)*. Значајно је да констатујемо да смо код Селенића уочили облик именичке деклинације ове заменице: „због *моја* успорена корака” (Селенић 1996: 69); „[...] без мучних самопроверавања било *моја* морала [...]” (Селенић 1996: 147). Овакву употребу генитива облика именичке деклинације *мој* у мушком роду, који смо уочили само код Селенића, можемо објаснити као огрешење о норму савременог српског језика. Оправданост употребе необичног облика сматрамо стилском карактеристиком пишчевог израза. Паралелно са овим обликом у Селенићевом делу налазимо и облик заменичко-придевске деклинације: „раздобљу *мог* живота” (Селенић 1996: 51).

Када је у питању генитив јединине облика м. р. заменице *наш* по нормативном правилу савременог српског језика, на шта и Белић указује да облик *наша* „наш књижевни језик не одобрава“ (Белић 1999: 230), очекиван је једино облик заменичко-придевске промене. Насупрот том правилу код Селенића препознајемо примере именичке деклинације ове заменице: „од *наша* недоречена разговора” (Селенић 1996: 46); „достојанство *наша* сина” (Селенић 1996: 257). Можемо

закључити да се из стилских разлога Селенић одлучује за употребу ових облика, иако користи и облик друге деклинације: „из *нашег* породичног карантина” (Селенић 1996: 184).

Најчешћи пример именичке деклинације присвојних заменица представља заменица *његов*. У *Граматици хрватскога језика за гимназије и висока училишта* за заменицу *његов* наводи се и промена са наставцима неодређеног придевског вида *његов, његова, његову, његова* (акуз. за живо) и истиче да се тако мењају заменице *њезин (њен)* и *њихов*. Уз наведену промену аутори наводе да је „у једнини допуштена (у разговорноме стилу)” и промена са наставцима: *његов, његовог(а), његовом(у)* итд. Занимљиво је да је ово једна од граматика која посебно издваја облике са наставцима именичке и придевске промене, не наводећи експлицитно њихове називе, већ само деклинације (Силић-Прањковић 2007: 124).

Облике именичке деклинације присвојних придева у генитиву једино нисмо пронашли у делу Црњанског.

г) генитив; заменичко-придевска деклинација

из *мог* манастира (Андрић 1981: 124); дио *мог* вијека (Десница, АСК: 165); ћерком *мог* највећег непријатеља (Ћосић, АСК: 28); ливада *мога* сина (Ћосић, АСК: 124); Јатаган *мојега* домаћина (Ћосић, АСК: 133); стању духа *мојега* (Селенић 1996: 262); раздобљу *мог* живота (Селенић 1996: 51); по сламку *мога* прошлог живота (Селенић 1996: 9); после *мога* предавања (Селенић 1996: 110); леђа *мога* узора (Селенић 1996: 138); простор *мога* згрченог бића (Селенић 1996: 149); гости *мога* дједа Раде (Ћопић, АСК: 13); одвојеност *нашег* забрана (Селенић 1996: 8); питање *његовог* смењивања (Андрић 1981: 36); жиле *његовог* живота (Ћосић, АСК: 130); поруб *његовог* феса (Ћосић, АСК: 133); мирис *њеног* и *његовога* (Ћосић, АСК: 130); Празнина *његовог* живота (Црњански, АСК: 62); до *његовог* прекида (Селенић 1996: 22); оца *њеног* момка (Андрић 1981: 70); због *њеног* прекора (Ћосић, АСК: 136); прве године *њеног* боравка (Црњански, АСК: 65); Са *њеног* тела (Црњански, АСК: 102); око *њеног* тијела (Селимовић 1983: 16); због *њеног* израза (Селимовић 1983: 23); од *њиховог* последњег виђења (Андрић 1981: 78); после *њиховог* растанка (Ћосић, АСК: 160); познавању *њиховог* језика (Селенић 1996: 15); из *њиног* сећања⁵⁰ (Црњански, АСК: 54); део *свог* живота (Андрић 1981: 44); *свог* корака (Ћосић, АСК: 35); од *свога* брашна (Ћосић, АСК: 76); крило *свог* капута (Црњански, АСК: 70); из *свога* дворишта (Селимовић 1983: 52); са *свога* места (Селенић 1996: 10); грех *свога* непартизанства (Селенић 1996: 210); због *свог* пудинга (Селенић 1996: 20); рођење *твога* наследника (Ћосић,

⁵⁰речи *њиног* језика (Црњански, АСК: 75); сцене *њиног* бурног живота (Црњански, АСК: 102); датив/локатив: по *њиној* вољи (Црњански, АСК: 49); А употребиће и у акузативу: *њина* лица (Црњански, АСК: 62);

АСК: 148); *твојега* свекра (Андрић 1981: 69); слуге *твојега* сина (Ћосић, АСК: 148).

Примери присвојних заменица генитива заменичко-придевске деklinације показују да је доминантнија од именичке. У оквиру ових примера можемо уочити неконтраховане облике са покретним вокалима: „Јатаган *мојега* домаћина” (Ћосић, АСК: 133); „стању духа *мојега*” (Селенић 1996: 262); „*твојега* свекра” (Андрић 1981: 69); „слуге *твојега* сина” (Ћосић, АСК: 148), за које можемо додати да их је мање од неконтрахованих. Покретне вокале можемо уочити и уз, како би их Маретић назвао, „стегнуте” облике: „простор *мога* згрченог бића” (Селенић 1996: 149); „од *свога* брашна” (Ћосић, АСК: 76); „гости *мога* дједа Раде” (Ћопић, АСК: 13); „рођење *твога* наследника” (Ћосић, АСК: 148). Код Црњанског срећемо облик *њин* који није тако чест у анализираним делима: „из *њиног* сећања” (Црњански, АСК: 54), за који можемо претпоставити да Црњански користи како би архаизирао текст. За овај облик Клајн наводи следеће: „*Њен* има и ређу варијанту *њезин* (-а, -о), а у множини поред *њихов* постоји данас претежно застарела варијанта *њин* (-а, -о)” (Клајн 2005: 81).

д) датив/локатив; именичка деklinација

у *његову* стану (Селимовић 1983: 75); у *његову* гласу (Селимовић 1983: 60, 83); о *његову* ходу (Селимовић 1983: 56); у *његову* доњем кабинету (Селенић 1996: 278); у *њену* кревету (Селенић 1996: 158); на *његову* челу (Десница, АСК: 145).

За облике датива именичке деklinације присвојних заменица пронашли смо мали број примера.

ђ) датив/локатив; заменичко-придевска деklinација

по *мом* имену (Андрић 1981: 75); по *мом* предсказању (Ћосић, АСК: 186); о *моме* ходу (Селимовић 1983: 56); у *мом* случају (Селенић 1996: 24); упркос *мом* противљењу (Селенић 1996: 26); *мом* стрицу Ници (Ћопић, АСК: 41); у *моме* животу (Селенић 1996: 125); у *моме* љубавном искуству (Селенић 1996: 148); по чаршији и *нашем* народу (Андрић 1981: 181); у *нашем* безбедном забрану (Селенић 1996: 7); у *нашем* стамбеном распореду (Селенић 1996: 157); на *нашем* данашњем степену (Десница, АСК: 95); у *његовом* говору (Андрић 1981: 30); на *његовом* хлебу (Ћосић, АСК: 49); *његовом* унуку (Ћосић, АСК: 140); у *његовом* присуству (Црњански, АСК: 65); у данашњем *његовом* животу (Селенић 1996: 22); у *њеном* сањарењу (Ћосић, АСК: 67); по *њеном* огртачу (Црњански, АСК: 66); у *њеном* сјећању (Селимовић 1983: 20); на *њеном* мјесту (Селимовић 1983: 100); *њеном* енглеском пореклу (Селенић 1996: 76); по *њиховом* доласку (Андрић 1981: 10); по *њиховом*⁵¹ причању

⁵¹Црњански употребљава и облик „*њеном* старешин” (Црњански, АСК: 71).

(Црњански, АСК: 102); у *њиховом* изговору (Селенић 1996: 13); у *свом* отпору (Андрић 1981: 112); према *свом* родитељу (Андрић 1981: 102); *своме* Вукашину (Ћосић, АСК: 143); у *свом* дугом, плавом кафтану (Црњански, АСК: 35); по *свом* обичају (Селимовић 1983: 14); да живиш и радиш на *своме*? (Селимовић 1983: 15); по *свом* обичају (Селенић 1996: 24); у *своме* господству (Селенић 1996: 32); по *свом* садржају (Селенић 1996: 116); *свом* дивљењу (Селенић 1996: 261); свака ствар на *своме* месту (Селенић 1996: 25); на *твом* месту (Андрић 1981: 41, 109); у *твом* подруму (Ћосић, АСК: 90); *твом* тати (Ћосић, АСК: 165); на томе *твом* овну (Ћопић, АСК: 152); *твоме* јаду (Ћосић, АСК: 186); *твоме* мужу (Селимовић 1983: 76).

Попут облика присвојних заменица у генитиву, у дативу наведених примера можемо препознати облике са покретним вокалима и без њих. Свакако можемо констатовати да је њихова појава ређа у односу на примере које смо анализирали у претходно анализираној групи писаца. Дакле, примери са покретним вокалима су ређи: „у *моме* животу” (Селенић 1996: 125); „*своме* Вукашину” (Ћосић, АСК: 143); „да живиш и радиш на *своме*?” (Селимовић 1983: 15).

е) акузатив; именичка деклинација

личи на *његова* сина (Селимовић 1983: 114); да *његова* оца не убије криза (Селимовић 1983: 72).

Облик акузатива именичке деклинације присвојних заменица уочили смо само у делу Меше Селимовића.

ж) акузатив; заменичко-придевска деклинација

за *мог* оца (Ћосић, АСК: 75); на душу *мога* оца (Ћосић, АСК: 102); *мога* друга (Десница, АСК: 98); на *мога* Деду (Ћопић, АСК: 129); Једино сам *нашег* Михајла чуо (Селенић 1996: 9); познају *његовог* оца (Ћосић, АСК: 35); *његовог* коња (Ћосић, АСК: 134); на *њеног* мужа (Црњански, АСК: 46); на понеког *њиховог* мркова (Црњански, АСК: 53); *свог* мужа (Црњански, АСК: 42); за онога *твог* побратима (Ћопић, АСК: 74).

Облици акузатива присвојних заменица заменичко-придевске деклинације представљају бројнију групу у односу на облике истог падежа именичке деклинације. Код Ћопића, Ћосића и Деснице уочавамо облике са покретним вокалом.

6.2.2. Показне заменице

а) номинатив; именичка деклинација

овај младић (Селимовић 1983: 19); *онај* сушичави човјек (Селимовић 1983: 26); [...] јер он и *овакав* јесте његова крв. (Ћосић, АСК: 144); *овакав* почетак (Селенић 1996: 212); [...] да, *овакав* какав сам [...] (Десница, АСК: 270); Треба

бити *онакав* какав си. (Десница, АСК: 213); *Тај* је знао [...] (Андрић 1981: 10); *Тај* страх (Селимовић 1983: 35); неки *такав* снажан, громадан човјек (Десница, АСК: 11); *Такав* је пропис. (Ћопић, АСК: 133).

Показне заменице *овај*, *онај*, *тај*, као и облици *овакав*, *онакав*, *такав* као што наведени примери показују, могу бити у атрибутској функцији самостално или уз придев одређеног или неодређеног вида: „*Тај* страх” (Селимовић 1983: 35); „*онај* сушичави човјек” (Селимовић 1983: 26); „неки такав снажан, громадан човјек” (Десница, АСК: 11). Осим позиције атрибута, ова група заменица може бити и субјекат или именски део предиката: „*Тај* је знао [...]” (Андрић 1981: 10); „*Такав* је пропис.” (Ћопић, АСК: 133).

б) номинатив; заменичко-придевска деklinација

За номинатив заменичко-придевске деklinације показних заменица нисмо пронашли примере у овом делу корпуса.

в) генитив; именичка деklinација

сред *та* политичка зулума (Селенић 1996: 215).

За генитив показне заменице *тај* очекивани облик је *тог* или *тога*. Но, само код Селенића уочавамо неубичајени облик именичке деklinације *та*. С обзиром на то да у граматичкој литератури налазимо да се „као мој склањају *твој*, *наш* и *ваш*” (Силић-Прањковић 2007: 124), затим да „*твој* има промену као *мој*” (Пипер-Клајн 2013: 102) употребљени облик *та* са аспекта правописне норме би се могао означити као некоректан или погрешан. Можемо се подсетити дела анализе једног од претходних поглавља (5.2.2) да Селенић придеве на *-ски*, *-чки* и *-шки* упркос правилу да се мењају по придевској деklinацији, користи не поштујући правило у облику неодређеног придевског вида. У наведеном примеру уочавамо синтагму, условно речено „неправилних облика”. Очито је превагнула пишчева потреба да стилски обоји текст и да на посебан начин појача значење именице „зулум” на коју се односи.

г) генитив; заменичко-придевска деklinација

од *овог* Хаима (Андрић 1981: 53); *овог* света (Црњански, АСК: 42); од *оног* живота (Црњански, АСК: 59); из *овог* краја (Селимовић 1983: 30); име *овог* града (Селенић 1996: 13); од *овог* растанка (Десница, АСК: 204); [...] хоћете ли из *овог* пуцати [...] (Ћопић, АСК: 129); од *оног* што је било (Селимовић 1983: 25); од *тог* усамљеника (Селимовић 1983: 32); *таквог* посла (Андрић 1981: 20); због *таквог* греха (Селенић 1996: 218); из *таквог* предјела (Десница, АСК: 34); *таквог* дјечака (Ћопић, АСК: 21); поред *толиког* свога

добра (Андрић 1981: 19); после *толиког* уздржавања (Селенић 1996: 136); *тог* деветог јуна (Селенић 1996: 143).

Показне заменице се у генитиву заменичко-придевске деклинације јављају у оквиру предлошко-падежних синтагми или падежних атрибута. Облици ове деклинације су очекивани те их нећемо детаљније коментарисати.

д) датив/локатив; именичка деклинација

За облик датива/локатива показних заменица именичке деклинације у корпусу немамо потврда.

ђ) датив/локатив; заменичко-придевска деклинација

у *овом* животу (Андрић 1981: 51); На *овом* панађуру (Ћосић, АСК: 141); на *овом* свету (Црњански, АСК: 36); на *овом* дворишту (Селимовић 1983: 9); у сусрет *ономе* што га је чула (Селимовић 1983: 42); при *оном* метежу (Црњански, АСК: 14); у *оном* удубљењу (Андрић 1981: 41); *Оном* код суднице. (Ћосић, АСК: 65); у *оном* сутону (Ћосић, АСК: 97); супротно је *ономе* (Ћосић, АСК: 37); у *оволиком* броју (Андрић 1981: 66); отац га је у *том* подржавао [...] (Андрић 1981: 60); у *том* часу (Селимовић 1983: 17); У једном *таквом* тренутку (Андрић 1981: 106); једноме *таквом* (Ћосић, АСК: 159); о себи *таквом* (Селимовић 1983: 89); у *таквом* подухвату (Селенић 1996: 26); према *таквом* начину опхођења (Селенић 1996: 75); у *таквом* часу (Селенић 1996: 268); У *толиком* обиљу богова (Десница, АСК: 64); о *таквом* нечем (Ћопић, АСК: 42).

За облике датива/локатива показних заменица ове групе писаца има прилично потврда, али су спорадичне оне са покретним вокалима: „у сусрет *ономе* што га је чула” (Селимовић 1983: 42); „супротно је *ономе*” (Ћосић, АСК: 37).

е) акузатив; именичка деклинација

Облици акузатива именичке деклинације показних заменица нису пронађени.

ж) акузатив; заменичко-придевска деклинација

[...] *оног* ко је ланце изумео [...] (Андрић 1981: 15); за *онога* мога шареног мачка (Ћосић, АСК: 137); на *оног* Змајевог Пура Моћу (Селенић 1996: 18); *онога* коморцију Зекана (Ћопић, АСК: 71); *овог* сабеседника (Андрић 1981: 48); Како да га остави *оваквог*? (Ћосић, АСК: 144); свеједно јој је за *овога* (Селимовић 1983: 40); *онаквог* мужа (Селимовић 1983: 48); *таквог* као што си ти (Андрић 1981: 32); Никада га *таквог* није видео. (Ћосић, АСК: 73); *таквог* мајстора (Црњански, АСК: 59); [...] ја га поштујем и *таквог* какав је. (Десница, АСК: 134); Лице *тог* човека (Андрић 1981: 46);

Насупрот губљењу именичке деклинације, акузатив заменичко-придевске деклинације потврђују многи примери и можемо констатовати да су то доминантни примери ових заменица.

6.2.3. Остале заменице

а) номинатив; именичка деклинација

[...] и свеједно *какав* је [...] (Селимовић 1983: 17); *Какав* крај (Ђопић, АСК: 29); Он може да буде [...] *некакав* умјетник без називника [...] (Десница, АСК: 170); Јер то није *било какав* генерал. (Десница, АСК: 162); *некакав* светац (Ђопић, АСК: 50).

Као потврду позиција у којима се могу наћи остале заменице номинатива именичке деклинације издвојили смо неколико примера.

б) номинатив; заменичко-придевска деклинација

Васколики обитавани и познати свет (Андрић 1981: 102); *сваки* покушај (Андрић 1981:24); *сваки* струк кукуруза (Ђосић, АСК: 85); [...] јер он није *ничји* [...] (Селимовић 1983: 7); *неки* надвојвода (Десница, АСК: 22); Ја сам ти *неки* Раде с Брдара [...] (Ђопић, АСК: 50).

Заменице *неки* и *сваки* најфреквентније су када су у питању примери номинатива заменичко-придевске деклинације у овом делу корпуса. За пример придева *васколики*⁵² који срећемо у Андрићевом делу, можемо рећи да се у савременом језичком осећању препознаје као архаизам.

в) генитив; именичка деклинација

без *икаква* устручавања (Селимовић 1983: 61); без *икаква* основа (Селенић 1996: 114); без *икаква* куртоазна прелаза (Селенић 1996: 212); без *икаква* обзира (Десница, АСК: 180); [...] има ли *каква* посла за мене [...] (Андрић 1981:122); крај *каква* пашњака (Ђопић, АСК: 30); са *нека* разлога (Селенић 1996: 297); са *неког* заумног састанка (Селенић 1996: 233); вест *никаква* значаја (Селенић 1996: 56); не тражећи за то *никаква* доказа (Селенић 1996: 126); од *свака* садржаја (Селенић 1996: 128); од *свака* прекора (Селенић 1996: 165); од *сваког* погледа (Селенић 1996: 271); од *сама* почетка (Селенић 1996: 13); до *сама* Елизабетина ува (Селенић 1996: 143); од *сама* себе (Десница, АСК: 12).

Уз наведене примере неопходно је да подсетимо да се заменице *неки* и *сваки* мењају као придеви одређеног вида, дакле очекивани њихов облик у генитиву

---

⁵²Више о томе: *васколик*, -а, -о в. савколик, свеколик (РМС I: 334), а *Рјечник хрватскога или српскога језика* наводи да може имати и одређени и неодређени вид (РЈАЗУ XX: 608).

једнине је *неког(а)* и *сваког(а)*, како је напомињао Белић (1999: 226, 230). Барић и др. (1979) такође наводе да „замјенички придјевии који у ном. једн. м. р. завршавају на *-и* (нпр. *исти, свакојаки*) мијењају се као одређени придјевии, нпр. *истом, свакојаког*” (Барић и др. 1979: 129). Дакле, можемо закључити да код Селенића, поново у облику генитива именичке деклинације, имамо облике који нису у савременом српском језику прихваћени као граматички правилни. Преостаје нам да их објаснимо као део пишчевог избора и стила. Издвојићемо паралелне облике које Селенић користи: „са *нека* разлога” (Селенић 1996: 297) и „са *неког* заумног састанка” (Селенић 1996: 233); „од *свака* садржаја” (Селенић 1996: 128) и „од *сваког* погледа” (Селенић 1996: 271). Облици именичке деклинације осталих заменица у генитиву присутни су код ове групе писаца у знатном броју потврда.

г) генитив; заменичко-придевска деклинација

од *било ког* другог (Селенић 1996: 274); без *ичијег* знања (Црњански, АСК: 35); без *икаквог* смисла (Црњански, АСК: 44); роб за *ког* [...] (Андрић 1981: Андрић 1981:102); отрова без *којег* не могу (Андрић 1981: 14); За *ког* си бога ринтао (Ћосић, АСК: 126); свет, из *којег* (Црњански, АСК: 52); она није сасвим разумела моје стање, *кога*, [...] (Селенић 1996: 127); крај *неког* корита (Ћосић, АСК: 186); од *неког* времена (Црњански, АСК: 42); из *неког* времена (Селимовић 1983: 8); из *неког* водича (Селенић 1996: 75); из *неког* накардног уверења (Селенић 1996: 218); *каквог* [...] смисла (Црњански, АСК: 44); у рукама *каквог* детињастог васељенског моћника (Селенић 1996: 54); из *каквог* прикрајка (Селенић 1996: 237); од *некаквог* кинеског позоришта сјена (Десница, АСК: 114); *никаквог* смисла (Црњански, АСК: 133); *никаквог* пролећа (Ћопић, АСК: 25); тачност *сваког* свог суда (Андрић 1981: 67); *сваког* пролећа (Ћосић, АСК: 125, 141); после *сваког* корака (Ћосић, АСК: 149); око *сваког* шатора (Црњански, АСК: 14); *сваког* часа (Селимовић 1983: 12); од *сваког* садржаја (Селенић 1996: 146); од *сваког* погледа (Селенић 1996: 272); [...] јачим од *свега* што је мојим осећањима до тада било познато. (Селенић 1996: 55); *Свега* се сећам (Селенић 1996: 270); око *свега* као одсјај (Селимовић 1983: 42); [...] изван *свега* што је дотада значило за њега живот [...] (Андрић 1981: 21); до *самог* руба (Селимовић 1983: 31); до *самог* султана (Андрић 1981: 38).

Из наведених примера можемо закључити да је облик генитива осталих заменица фреквентнији у облицима заменичко-придевске промене у односу на бројне облике именичке деклинације. Говорећи о детерминативима на *-ав* као: *какав, онакав, такав* и на *-ов* као: *његов, њихов* и детерминативу *сам*, у једној од граматика аутори наводе да се њихова промена по обрасцу промене придева неодређеног вида осећа као архаична: нпр. „*Каква блага, све жута дуката!* или *...од његова деда и прадеда...*”. Подсећају да је у савременом говору и писму чешћа употреба ових

детерминатива са наставцима друге промене: нпр. „Од каквог је материјала овај капут? ... из његовог краја... ” (Мразовић-Вукадиновић 2009: 302).

д) датив/локатив; именичка деклинација

у *некакву* сну (Ђопић, АСК: 63); у *саму* зачетку (Селенић 1996: 29).

Датив/локатив осталих заменица именичке деклинације имамо у свега две потврде у делима Ђопића и Селенића.

ђ) датив/локатив; заменичко-придевска деклинација

било чијем мишљењу (Селенић 1996: 170); о месту на *ком* је (Андрић 1981: 35); [...] *коме* ће имање оставити. (Андрић 1981: 67); на *ком* месту (Ђосић, АСК: 135); из села у *коме* се данас... (Ђосић, АСК: 88); летак у *коме* (Ђосић, АСК: 48, 156); блатиште, у *ком* су се [...] (Црњански, АСК: 54); простор трга по *коме* [...] (Селимовић 1983: 69); на *ком* мјесту (Селимовић 1983: 88); свијета *којем* припадаш (Селимовић 1983: 100); [...] духовно стање у *коме* се моја газдарица непрестано одржава. (Селенић 1996: 16); Београду у *коме* (Селенић 1996: 82); са места на *коме* сам се налазио (Селенић 1996: 115); На *каквом* сам опрезу (Селенић 1996: 111); на *каквом* свом раскалашном пиру (Селенић 1996: 122); *неком* Румуну (Ђосић, АСК: 163); на *неком* брду (Црњански, АСК: 44); у *неком* другом свету (Селенић 1996: 44); у *неком* другом животу (Селенић 1996: 263); у *некаквом* туђем и непознатом свијету (Ђопић, АСК: 82); у *сваком* часу (Андрић 1981: 81); на *сваком* кораку (Андрић 1981: 14; Десница, АСК: 172); на *сваком* месту (Ђосић, АСК: 140); при *сваком* покрету (Црњански, АСК: 22); о *сваком* покрету (Селимовић 1983: 79); *сваком* госту (Селенић 1996: 78); на *свакоме* мјесту (Ђопић, АСК: 105); *свом* учитељу (Ђосић, АСК: 135); Зашто не би било све на *своме* мјесту као и раније? (Селимовић 1983: 47); [...] да у *свему* оманем [...] (Селенић 1996: 51); проналазећи у *свему* смијешну страну (Селимовић 1983: 17); о *свему* осталом (Андрић 1981: 11); на *самом* почетку (Селенић 1996: 213).

У односу на претходно наведена само два примера датива/локатива именичке деклинације, на основу наведених примера можемо констатовати да су облици заменичко-придевске промене превладали. Када је у питању заменица *који* уочавамо да доминирају контраховани облици: *ком* и *коме*. Код наведених примера препознајемо облике са покретним вокалима: „простор трга по *коме* [...]” (Селимовић 1983: 69); „на *свакоме* мјесту” (Ђопић, АСК: 105); „о *свему* осталом” (Андрић 1981: 11).

е) акузатив; именичка деклинација

Сигурно прави *некаква* свеца. (Ђопић, АСК: 30); [...] па је без моје заслуге, *сама* себе онемогућио [...] (Селенић 1996: 14); Стао сам *сама* себе

шпијунирати [...] (Селенић 1996: 34); [...] је изгубио најприје памћење, па затим *сама* себе. (Десница, АСК: 218).

Облике акузатива именичке деклинације у групи осталих заменица учили смо код Ћопића, Селенића и Деснице.

ж) акузатив; заменичко-придевска деклинација

као човек за *ког* (Андрић 1981: 11); [...] има брата *ког* је прогласио [...] (Андрић 1981: 65); прости роб *ког* воде (Андрић 1981: 102); Тако изгледа младићу [...] *ког* су [...] (Андрић 1981: 131); код *кога* је становао (Ћосић, АСК: 103); хећим из Београда, *кога* (Црњански, АСК: 48); *Којег* са којом (Црњански, АСК: 33); треба дати још *којег* калуђера (Црњански, АСК: 76); *каквог* докоњака (Ћопић, АСК: 24); *некаквог* Деду (Ћопић, АСК: 129); *сваког* Турчина (Ћосић, АСК: 133); [...] стигне *сваког* да казни. (Ћосић, АСК: 155); *сваког* госта (Селимовић 1983: 15); Да оставиш *свога* човјека и одеш у град? (Селимовић 1983: 44).

Доминација заменичко-придевске деклинације акузатива осталих заменица је евидентна из наведених примера. Тенденција нестајања именичке деклинације је јасно уочљива.

6.2.4. Закључне напомене

На основу издвојених примера можемо констатовати да је другу половину XX века обележила стабилизација облика придевских заменица именичке и заменичко-придевске деклинације. Код све три групе анализираних заменица, присвојних, показних и осталих може се приметити да су најстабилнији облици генитива именичке деклинације. Писац којег бисмо из ове групе могли да издвојимо је Слободан Селенић, а критеријум по којем се може посматрати посебно у односу на остале писце овог периода је намерно огрешење о норму из стилских разлога. Наиме, у његовом делу смо учили облике генитива придевских заменица које би требало правилно употребити са наставцима који су исти као код придева одређеног вида, а које он користи са наставцима именичке деклинације (нпр. заменице *мој, тај, неки, сваки*). Код Црњанског за генитив именичке деклинације придевских заменица нисмо нашли ниједну потврду. Постепено нестајање именичке деклинације уочљиво је и у облику датива, а још интензивније у акузативу где је заменичко-придевска промена превладала.

6.3. Анализа корпуса XXI века

У оквиру групе савремених аутора анализирали смо примере издвојене из дела В. Пиштала, С. Ваљаревића, М. Видојковића, Г. Петровића и Н. Митровића. С обзиром на то да је у односу на прву групу писаца временски размак од читавог једног века, уочићемо до каквих је померања на морфолошком плану у савременом периоду дошло.

6.3.1. Присвојне заменице

а) номинатив; именичка деклинација

[...] само зато што је *мој* син? (Митровић 2015: 74); *Мој* друг (Пиштало 2011: 101; Ваљаревић 2006: 20); [...] да је ово *мој* једини живот [...] (Пиштало 2011: 11); *Мој* супруг (Петровић 2002: 71); тај *наш* сусрет (Ваљаревић 2006: 88); *Свој* поетски изглед (Петровић 2002: 310).

Наведени примери показују да се присвојне заменице могу наћи најчешће у атрибутој функцији.

б) номинатив; заменичко-придевска деклинација

Његов роман (Митровић 2015: 23); *Његов* зеленооки пријатељ (Пиштало 2011: 50); тај *његов* колега (Ваљаревић 2006: 66); *његов* сусед (Петровић 2002: 20); *његов* ћале (Видојковић 2004: 24); *њен* син (Пиштало 2011: 117); *њен* звонки подсмех (Петровић 2002: 14); *Њихов* плес (Пиштало 2011: 137); *њихов* син Немања (Ваљаревић 2006: 42).

Придевске заменице *њихов*, *њин*, *њен*, *њезин*, *његов* Белић сврстава у групу заменица „које имају данас подједнако у свим зависним падежима, и неодређену и одређену придевску промену“ (Белић 1999: 230). У забележеним примерима најчешће врше функцију атрибута.

в) генитив; именичка деклинација

За облике именичке деклинације присвојних заменица можемо констатовати да није забележен ниједан пример.

г) генитив; заменичко-придевска деклинација

мог увета (Митровић 2015: 46); нестварност *мог* живота (Пиштало 2011: 14); испод *мог* прозора (Ваљаревић 2006: 39); стабло *мог* живота (Петровић 2002: 33); смисао *мог* зачећа (Петровић 2002: 266); око *мог* трамваја (Видојковић

2004: 67); због *мог* говора (Видојковић 2004: 21); живот *нашег* доброг краља (Пиштало 2011: 115); с *нашег*, другог спрата (Ваљаревић 2006: 36); у предмету *нашег* бављења (Петровић 2002: 77); жртва *нашег* похода (Видојковић 2004: 51); поред *његовог* стола (Видојковић 2004: 111); део *њеног* живота (Видојковић 2004: 43); с *његовог* псеће отегнутог језика (Митровић 2015: 18); грмљавина *његовог* гласа (Митровић 2015: 21); Љуљашка *његовог* удисаја (Пиштало 2011: 54); из *његовог* села (Ваљаревић 2006: 32); црта *његовог* лица (Петровић 2002: 8); из *њеног* погледа (Петровић 2002: 40); трагове *њеног* боравка (Петровић 2002: 294); на ободу *њиховог* царства (Митровић 2015: 27, 56); слуга *свог* срца (Пиштало 2011: 51); из *свог* возила (Ваљаревић 2006: 91); *свог* тегет, дворедног сакоа (Петровић 2002: 11); пријема *свог* првенца (Петровић 2002: 280); са *свог* места (Видојковић 2004: 26); *твог* репа (Митровић 2015: 32); од *твог* преслишавања (Петровић 2002: 87); усред *твог* великог пешачког подухвата (Видојковић 2004: 56); Био је то скуп *свега* и свачега. (Видојковић 2004: 162); после *свега* (Митровић 2015: 13); до *самог* кордона (Видојковић 2004: 49); од *самог* живота (Митровић 2015: 44).

Апсолутна доминација заменичко-придевске промене присвојних заменица може се уочити на основу издвојених примера из нашег корпуса. Можемо уочити само контраховане облике без покретних вокала.

д) датив/локатив; именичка деklinација

Потпуни нестанак именичке деklinације видљив је и у облику датива/локатива групе присвојних придева код савремених аутора.

ђ) датив/локатив; заменичко-придевска деklinација

На *мом* спартанском кревету (Пиштало 2011: 137); *мом* пристојном пријатељу (Ваљаревић 2006: 57); у *мом* јастуку (Петровић 2002: 46); *мојем* открићу (Петровић 2002: 271); у *мојем* друштву (Петровић 2002: 276); по *мом* скромном мишљењу (Видојковић 2004: 26); на *нашем* унутрашњем мору (Пиштало 2011: 34); у *нашем* животу (Ваљаревић 2006: 24); у *њиховом* подножју (Митровић 2015: 13); у *њиховом* оживљавању (Ваљаревић 2006: 64); према *његовом* светлу (Митровић 2015: 63, 75); у *његовом* родном Риминију (Пиштало 2011: 143); у *његовом* певању (Ваљаревић 2006: 11); о *његовом* роману (Петровић 2002: 75); посвећена *његовом* повратку (Видојковић 2004: 161); *њеном* оцу (Петровић 2002: 289); у *њеном* крилу (Видојковић 2004: 74); у *њеном* кревету (Видојковић 2004: 24); о *њеном* значају (Политика, ЕК); *свом* срцу (Митровић 2015: 33); о *свом* потомству (Митровић 2015: 53); у *свом* роману (Митровић 2015: 23); У *свом* дућану (Пиштало 2011: 41); у *свом* телу (Ваљаревић 2006: 102); по *свом* обичају (Петровић 2002: 53); у *свом* тањиру супе (Петровић 2002: 257); *свом*

пацијенту (Видојковић 2004: 113); на *самом* челу (Видојковић 2004: 49); на *самом* крају (Митровић 2015: 6).

За разлику од Ваљаревића код којег срећемо само контраховани облик датива/локатива заменице *мој*, из дела Горана Петровића издвојили смо и дужи облик: „у *мојем* друштву” (Петровић 2002: 276). За разлику од присуства покретних вокала у два претходно анализираним групама писаца, код савремених аутора примећујемо њихово скоро потпуно нестајање.

е) акузатив; именичка деклинација

Слично морфолошкој слици коју смо затекли у генитиву и дативу/локативу, тако и у акузативу присвојних придева нисмо забележили ниједну потврду облика именичке деклинације.

ж) акузатив; заменичко-придевска деклинација

[...] да продам *мог* коња... (Ваљаревић 2006: 38); на *мог* оца (Петровић 2002: 59); *свог* оца (Ваљаревић 2006: 124); *свог* коначног пристанка (Петровић 2002: 34); за *свог* наследника (Петровић 2002: 255); *његовог* ћалета (Видојковић 2004: 16); *свог* ћалета (Видојковић 2004: 61); *мог* пријатеља (Видојковић 2004: 92); *свог* пријатеља (Видојковић 2004: 138).

Акузатив заменичко-придевске деклинације је стабилан у контрахованом облику и потврђен код Ваљаревића, Петровића и Видојковића.

6.3.2. Показне заменице

а) номинатив; именичка деклинација

Овај безимени вулкан (Митровић 2015: 32); *овај* филм (Пиштало 2011: 12); *Овај* најдирљивији од свих жанрова (Пиштало 2011: 143); *овај* ћошак (Ваљаревић 2006: 54); *овај* народ (Видојковић 2004: 82); *онај* део (Митровић 2015: 15); *Онај* са ланцима (Пиштало 2011: 150); [...] да си ти *онај* који елиминише све препреке [...] (Ваљаревић 2006: 44); *Тај* излазак (Пиштало 2011: 20); *тај* дар (Петровић 2002: 45); *Тај* је тек био ван себе. (Видојковић 2004: 14); Овде је свет коначно био *онакав* какав свугде треба да буде. (Пиштало 2011: 19); *Такав* кентаур (Пиштало 2011: 144); *Такав* је живот. (Ваљаревић 2006: 106).

Показне заменице и код савремених аутора можемо уочити у функцији атрибута „*тај* дар” (Петровић 2002: 45), затим као субјекат „*Тај* је тек био ван себе.” (Видојковић 2004: 14), али и као део предиката „*Такав* је живот.” (Ваљаревић 2006: 106).

б) номинатив; заменичко-придевска деklinација

Толики дечко (Митровић 2015: 51).

За пример показних заменица заменичко-придевске деklinације издвојили смо саамо једну потврду из дела Немање Митровића.

в) генитив; именичка деklinација

Одсуство примера именичке деklinације карактеристика је и облика генитива показних заменица.

г) генитив; заменичко-придевска деklinација

у скривалици *овог* света (Пиштало 2011: 146); сводом *овог* безизлазног, горостасног иглоа (Митровић 2015: 28); *овога* пута (Петровић 2002: 19; Видојковић 2004: 7); чудовишта *овог* света (Видојковић 2004: 56); од *оног* (Митровић 2015: 9); од *оног* тутња (Митровић 2015: 19); до *оног* истог кафеа (Ваљаревић 2006: 68); од *оног* путописа (Петровић 2002: 55); испод *тога* је писало [...] (Пиштало 2011: 115); *тог* лечилишта (Ваљаревић 2006: 29); *тог* кувања (Петровић 2002: 90); *тог* децембарског понедељка (Петровић 2002: 39); *Таквог*, неописивог укуса (Ваљаревић 2006: 20); од *таквог* типа (Петровић 2002: 87); узрок *таквог* држања (Митровић 2015: 26); од *толиког* значаја (Политика, ЕК); од *толиког* драња (Видојковић 2004: 38).

Облици показних заменица потврђени су у делима савремених аутора у очекиваном облику заменичко-придевске деklinације. Њих Белић убраја у исту групу која има придевску промену као заменице *њихов*, *њен*, *њезин* (Белић 1999: 226).

д) датив/локатив; именичка деklinација

За облике датива/локатива показних заменица именичке деklinације нема потврђених примера.

ђ) датив/локатив; заменичко-придевска деklinација

у *овом* добу (Митровић 2015: 25, 47); На *овом* месту (Пиштало 2011: 32; Ваљаревић 2006: 65); по *овом* питању (Петровић 2002: 26); у *овом* домену (Петровић 2002: 268); у *овом* граду (Видојковић 2004: 24); на *овом* месту (Видојковић 2004: 62); у *оном* налету хормона (Видојковић 2004: 73); *оном* човеку (Видојковић 2004: 109); на *оном* месту (Петровић 2002: 88); у *оном* дворцу (Пиштало 2011: 156); у *оном* улазу (Ваљаревић 2006: 14); На *том* путовању (Митровић 2015: 10); у *том* хотелу (Пиштало 2011: 113); у *том* описивању (Ваљаревић 2006: 49); у *том* механизму дамара (Петровић 2002: 32); *том* кувавцу (Видојковић 2004: 12); По *таквом* бројању (Митровић 2015: 97); *Таквом* кентауру (Пиштало 2011: 145); *таквом* тиму (Политика,

ЕК); у *таквом* стању (Видојковић 2004: 57); на *оваквом*, белом, снегу (Ваљаревић 2006: 108).

Облици датива/локатива заменичко-придевске деклинације су потпуно превладали над облицима именичке. Очекивани облици су потврђени великим бројем примера.

е) акузатив; именичка деклинација

За акузатив именичке деклинације показних заменица немамо потврда у овом делу корпуса.

ж) акузатив; заменичко-придевска деклинација

оног лепог дечака (Пиштало 2011: 23); за једног, *оног* најздравијег (Ваљаревић 2006: 24); *оног* асматичног стрица (Петровић 2002: 261); *таквог* дивног дечка (Видојковић 2004: 31); на *тог* типа (Видојковић 2004: 47); Жао ми је да те гледам *таквог*. (Видојковић 2004: 68).

Облици акузатива показних заменица придевске промене иако малим бројем примера представљају фреквентнији деклинациони облик.

6.3.3. Остале заменице

а) номинатив; именичка деклинација

Какав ветар. (Ваљаревић 2006: 56); [...] *какав* год да си [...] (Ваљаревић 2006: 111); *Какав* је, могло би га нешто и прегазити док прелази улицу. (Петровић 2002: 68); [...] није био *никакав* отвор [...] (Митровић 2015: 84); *некакав* гном (Пиштало 2011: 9); [...] је био *некакав* ђаво [...] (Пиштало 2011: 150); *Некакав* мајор (Видојковић 2004: 16).

Функцију атрибута и именског дела предиката у номинативу осталих заменица наајчеће врше упитно-односна заменица *какав*, затим одрична *никакав*, као и неодређена *некакав*.

б) номинатив; заменичко-придевска деклинација

Неки Турчин (Пиштало 2011: 52); *неки* ритам (Ваљаревић 2006: 103); *неки* магарац (Видојковић 2004: 15); *Неки* тип (Видојковић 2004: 17, 133); *Неки* дебели (Видојковић 2004: 161); *сваки* примерак (Митровић 2015: 11); *Сваки* ударац (Пиштало 2011: 95); *Сваки* посао (Ваљаревић 2006: 55); *Сваки* пунолетни грађанин (Видојковић 2004: 34).

Заменице *неки* и *сваки* се углавном јављају у склопу синтагматских спојева, а ретко самостално у делима савремених писаца.

в) генитив; именичка деклинација

Потпуно одсуство именичке деклинације у генитиву у делима савремених аутора потврђује изостанак примера и код групе осталих заменица.

г) генитив; заменичко-придевска деклинација

без *икаквог* израза на лицу (Видојковић 2004: 19); дамаре *каквог* штива (Петровић 2002: 9); крај *каквог* упражњеног места (Петровић 2002: 32); било *каквог* проласка (Видојковић 2004: 155); без *неког* разлога (Ваљаревић 2006: 29); из *неког* разлога (Петровић 2002: 16, 81); вулкана *којег* нема (Митровић 2015: 25); из *којег* (Митровић 2015: 43, 53); плочник од *којег* ми је мука (Ваљаревић 2006: 83); *којег* штофа (Петровић 2002: 44); *никаквог* обртања (Митровић 2015: 92); *никаквог* пожара (Ваљаревић 2006: 31); *никаквог* смисла (Петровић 2002: 76); *никаквог* ефекта (Видојковић 2004: 84); *никаквог* помака (Видојковић 2004: 114); око *некаквог* стола (Видојковић 2004: 41); из *некаквог* звезданог тренутка (Политика, ЕК); *сваког* читаоца (Митровић 2015: 10); за *сваког* дужда (Пиштало 2011: 122); *сваког* јутра (Ваљаревић 2006: 89); приликом *сваког* наредног слушања (Петровић 2002: 35); између *сваког* јела (Петровић 2002: 49); из *сваког* могућег угла (Видојковић 2004: 153).

Када је у питању заменица *који* можемо констатовати да смо код Немање Митровића уочили само неконтраховани облик *којег*, док за контраховани облик код ових аутора нема ниједне потврде. Потврде дужих облика запазили смо и код Ваљаревића и Петровића: „плочник од *којег* ми је мука” (Ваљаревић 2006: 83); „*којег* штофа” (Петровић 2002: 44). С обзиром на то да су контраховани облици генитива/акузатива и датива/локатива заменице *који* обликом исти са наведеним падежима заменице *ко* може доћи до њиховог неразликовања/непрепознавања. Сматрамо да би у вези са овим обликом било корисно да се осврнемо на чланак М. Николића који разматра фреквенцију сажетих и несажетих облика у зависним падежима заменица *мој*, *твој*, *свој* и *који*. Наиме, аутор наглашава да „употребом неконтрахованих облика *којег(а)*, *којем(у)* писац, односно говорник (пошиљалац поруке) олакшава читаоцу, односно слушаоцу (примаоцу поруке) да такве облике лако препозна као ген., ак, дат. или лок. сингулара релативне заменице *који*. Облици *ког(а)* *ком(е, у)* не могу се често лако идентификовати, поготову у позицијама у којима окружење или контекст томе мало доприносе” (Николић 1975: 166).

д) датив/локатив; именичка деклинација

За датив/локатив именичке деклинације осталих заменица у корпусу немамо потврда.

ђ) датив/локатив; заменичко-придевска деklinација

у *било ком* делу тела (Ваљаревић 2006: 50); тренутак у *којем* (Митровић 2015: 40); у језерце на *којем* [...] (Митровић 2015: 48); простор у *коме* (Митровић 2015: 108); до дела у *коме* је стајала (Видојковић 2004: 19); спољни свет, у *коме* (Видојковић 2004: 45); по *ком* цепу (Видојковић 2004: 115); сличан *каквом* нагорелом, испуцалом мехуру (Митровић 2015: 101); у *каквом* недоличном послу (Петровић 2002: 100); у *каквом* обимном руском роману (Петровић 2002: 265); у *каквом* су ми стању ноге (Видојковић 2004: 59); у *неком* другом случају (Митровић 2015: 63); у *неком* другом обличју (Пиштало 2011: 73); о *неком* момку (Ваљаревић 2006: 8); на *некаквом* сталку (Петровић 2002: 8); *неком* човеку (Видојковић 2004: 8); *неком* потпуковнику (Видојковић 2004: 14); у *неком* сродству (Видојковић 2004: 63); у *сваком* погледу (Ваљаревић 2006: 24); *сваком* детаљу (Петровић 2002: 73); при *сваком* погледу (Видојковић 2004: 10); У *сваком* случају (Видојковић 2004: 26).

Доследност у коришћењу неконтрахованог облика *којем* потврђују примери које смо пронашли код Митровића. Забележен је само један пример контрахованог облика: „простор у *коме*“ (Митровић 2015: 108). Тенденција губљења именичке деklinације и потпуна доминација облика заменичко-придевске промене потврђује се и у облицима датива/локатива осталих заменица.

е) акузатив; именичка деklinација

У вези са именичком деklinацијом до сада смо у анализи примера из дела аутора савременог периода констатовали потпуно нестајање именичке деklinације. Код групе осталих заменица можемо уочити исту слику, дакле нема ниједног примера којим бисмо потврдили траг именичке промене.

ж) акузатив; заменичко-придевска деklinација

да *некога* преваре (Пиштало 2011: 23); на *неког* момка (Ваљаревић 2006: 19); за *неког* човека (Петровић 2002: 80); *неког* бркатог (Видојковић 2004: 97); *неког* деду (Видојковић 2004: 161).

За примере акузатива придевске промене потврђени су облици заменице *неки*. Како се она завршава на *-и*, те је обликом номинатива једнине мушког рода слична облицима придева одређеног вида, облик *некога* представља очекивану деklinацију ове неодређене заменице.

6.3.4. *Закључне напомене*

С обзиром на то да је од настанка дела анализираних аутора који су живели крајем XIX и почетком XX века до савремених прошло читавих сто година, могу се на морфолошком плану уочити знатна померања. Средином XX века настала су дела у којима се може приметити тенденција ка губљењу именичке деклинације, а дела савремених аутора у потпуности то потврђују. Дакле, приликом анализе савремених аутора дошли смо до закључка да се именичка деклинација у свим зависним падежима придевских заменица потпуно изгубила, што потврђују примери доминантне заменичко-придевске промене нашег корпуса. Занимљиво је споменути тенденцију језичког система да би било очекивано да тежи његовој економији, тј. очувању краћих облика. Но, насупрот овом правилу можемо констатовати апсолутну доминацију придевских „дужих“ облика за који је највећи број примера забележен у генитиву и дативу/локативу. Најмањи број примера сведочи томе у акузативу.

VII. Семантика придева и придевских заменица

С обзиром на то да смо у уводном делу нагласили да категорија придевског вида заузима централно место у нашем раду, неопходно је да укажемо на то да управо придевски вид представља једно од средстава за исказивање категорије одређености / неодређености у српском језику. Осим придевског вида, постоје различита граматичка средства којима се поменута категорија у језику остварује као што су редни бројеви, вокатив и неки други облици, али и лексичко-граматичким средствима (властите именице, одређене врсте заменица итд.) (Пипер 2001: 118). У прегледу граматика и чланака говорили смо о односу критеријума познатости/непознатости, као и о одређености/неодређености који се доводе у везу са избором придевског вида. За категорију одређености/неодређености Пипер истиче да је двочлане природе. „Њен основни семантички садржај чини информација о томе да ли се оно што се реченицом или неким њеним делом саопштава оцењује као познато или се то квалификује као непознато, уз шта обично иду значења степена познатости, расподеле одређености / неодређености међу учесницима у комуникацији (коме је од њих нешто познато или непознато) као и друга пратећа значења.” (Пипер 2001: 117).

Поћи ћемо од значајних теоријских поставки Предрага Пипера које се крећу у оквиру локалистичких семантичких теорија, за које аутор наводи да су до сада биле конципиране као теорије падежних значења (Пипер 1987: 83). Под појмом локалистички подразумева се да одређене речи у језику упућују, тј. локализују неки исказ у целини или неке његове делове. Заправо, то су „средства којима се пажња саговорника усмерава у одређеном правцу и локализује у односу на одређени елемент контекста или ситуације у којој је такав знак употребљен“ (Пипер 2001: 117). Најпре, у вези са горе поменутом категоријом аутор указује на то да је „свака именска група у српском језику увек употребљена или референцијално (нпр. *Питајте оног студента*) или неререференцијално (нпр. *Питајте било ког студента*).” Под референцијалношћу подразумева „својство језичког знака да може да издвоји неки реалан предмет (елементаран или сложен, конкретан или апстрактан) од осталог дела стварности“ (Пипер 2001: 116). У вези с тим они делови реченице који имају то својство називају се референцијалним јединицама, а они делови реченице који то својство немају називају неререференцијалним јединицама.

Као примере израза који имају својство референцијалности наводе се примери попут *Млечни пут, Никола Тесла, Волга, та жена, сва деца* и сл., а за оне које немају својство референцијалности *писати, спавати, рећи, било која жена, ма коједете* итд. Референцијалност се заснива на издвајању комуникативно важног елемента (појединачног или групног) из класе којој он припада. У зависности који елемент се издваја Пипер наводи да постоје три врсте референцијалности: одређена, неодређена и неререференцијалност. Одређену референцијалност илуструје пример: *Питајте оног студента* у којем је класа појава означена обликом *студента*, а издвојеност њеног ситуативно одређеног елемента означена је обликом *оног*. Као пример неодређене референцијалности наводи се следеће: *Питајте неког студента* у којем облик *неког* не упућује на издвојеност из класе *студенти* ситуативно одређеног елемента именованог обликом *студента*. Трећа врста, дакле неререференцијалност, представља се следећим: *Питала је неког студента колико је сати* при чему иста заменица у облику *неког*, иако је неодређена, има референцијалну функцију, јер се у тој реченици *неког студента* односи на једног реалног иако неодређеног студента, а не било којег од више могућних студената (Пипер 2001: 116–117). Категорија придевског вида морфолошки је обележена различитим наставцима за облике исте парадигме. „Облик одређеног придевског вида употребљава се у функцији одређене референцијалности именске групе [...] нпр. *Тај стари човек вас чека*. Облик неодређеног придевског вида се употребљава неререференцијално, било као одредбени елемент именске групе, нпр. *Стар човек се брзо умори*, било као именски део предиката, нпр. *Тај човек је стар*. То су главне могућности употребе одређеног и неодређеног придевског вида“ (Пипер 2009: 451). Када је у питању позиција конгруентног атрибута може се уочити да се ту срећу оба вида и то сваки у својој функцији, док је „у неконгруентном атрибуту као позицији неутрализације дате видске опозиције без измене значења чешћи облик одређеног вида, нпр. *Човек истанчаног укуса то осећа*, што ипак не искључује могућност употребе другог облика, уп. *Човек истанчана укуса то осећа* и сл.“ (Пипер 2009: 452). Неопходно је напоменути да се и „суперлатив увек употребљава референцијално, нпр. *Најмлађа ћерка се зове Ана*, за разлику од других облика придевске компарације“ (Пипер 2009: 474). Аутор истиче да су управо могућношћу референцијалне или неререференцијалне употребе одређене специфичности попут категорија одређености / неодређености, квантификације, модалности, темпоралности и персоналности.

На основу претходно изложеног примере из нашег корпуса можемо поделити на:

1) изразе који имају својство референцијалности:

благ поглед очев (Ћипико, АСК: 30); тај *богати* трговац (Домановић, АСК: 27); онај *бели* дим (Веселиновић, АСК: 271); Наш *велики* државник (Домановић, АСК: 20; Политика, ЕК); онај *громовити* глас (Ранковић, АСК: 102); тај *врући* кромпир (Политика, ЕК); Твој *рођени* муж (Нушић, АСК: 89; Политика, ЕК); Никад није видела тако *намргођена* попа. (Глишић, АСК: 185); [...] затече *намрићена* Срдара. (Матавуљ, АСК: 121); из свога *дугог* чибука (Веселиновић, АСК: 14); оног *рачвастог* бреста (Глишић, АСК: 158); на њедином *збрчканом* лицу (Лазаревић, АСК: 59); на његовом *пепељавом* деблу (Ранковић, АСК: 4); Људи гледаху Алексу онако *растужена* [...] (Веселиновић, АСК: 51); *малог* сиротог Пупавца (Глишић, АСК: 85); наставак *Крстова* причања (Матавуљ, АСК: 133); доводећи *стричева* кулаша (Матавуљ, АСК: 130).

У оквиру изрза који имају својство референцијалности навели смо примере различитих деклинација и различитих падежних облика са циљем да покажемо да на присуство/одсуство референцијалности не утиче избор придевског вида и падежног облика.

2) изразе који немају својство референцијалности:

удари једнога *невјешта* (Ћипико, АСК: 41); као у *неког* тешког болесника (Лазаревић, АСК: 36); *неког чудног* задовољства (Ранковић, АСК: 15); крај *неког* корита (Ћосић, АСК: 186); од *некаквог* кинеског позоришта сјенâ (Десница, АСК: 114); без *икаква* одлагања (Домановић, АСК: 32); На гроб натрпаше камење, клада и *свакојака* трња (Глишић, АСК: 159); старог *некаквог* манастира (Глишић, АСК: 123); у *некакву* послу (Ранковић, АСК: 116); при *свакоме* корачају (Ћипико, АСК: 80).

С обзиром на то да се ниједан посебан елемент не издваја који је карактеристичан за класу којој припада можемо констатовати да се наведеним примерима потврђује неререференцијалност. У оквиру наведених примера навели смо обједињено и придеве и придевске заменице.

Примери из нашег корпуса којима можемо поткрепити три врсте референцијалности су:

1) одређена референцијалност:

Тај је знао [...] (Андрић 1981: 10); *Оном* код суднице. (Ћосић, АСК: 65); *Овај* најдирљивији од свих жанрова (Пиштало 2011: 143); *Таквог*, неописивог укуса (Ваљаревић 2006: 20); Живко, брате, Живко *тај* до тебе, нико други! (Ранковић, АСК: 20); Видиш, ја сам *такав* карактер [...] (Нушић, АСК: 60); *главати* је прскао [...] (Пиштало 2011: 48); тај *гласни* тип (Ваљаревић 2006:

174); [...] лекари су рекли да је то *главни* разлог [...] (Ваљаревић 2006: 35); *бледи* пламен воштанице (Веселиновић, АСК: 306); *Твој верни* Ђуко (Глишић, АСК: 35); *бесни* Марко (Веселиновић, АСК: 2); *Мудри* странац (Домановић, АСК: 64); *Тај нејаки* звук (Веселиновић, АСК: 221); *округли*, црвени мјесец (Кочић, АСК: 79).

Наведени примери показују да се у функцији одређене референцијалности именског израза употребљава облик одређеног придевског вида. Заменичка средства којима се исказује одређена референцијалност у наведеним примерима представљају показне и присвојне заменице.

2) неодређена референцијалност:

Висок, стасит човек (Ранковић, АСК: 52); стоји *голокрак* (Ћипико, АСК: 103); залутао, *густ* облак (Ранковић, АСК: 14, 31); *густ*, црндим (Веселиновић, АСК: 248); *дебео*, маленчовек (Ћипико, АСК: 129; Политика, ЕК); Старац се усправи и учврсти, *пркосан*, важан (Ћосић, АСК: 82); *прекоран* глас (Ћосић, АСК: 33); Капетанов *пристојан* поздрав (Ћосић, АСК: 103); *Празан* камен (Ћосић, АСК: 76); *пун* месец (Ћосић, АСК: 125); *припијен* Тола (Ћосић, АСК: 132); *прилепљен* уз плот (Ћосић, АСК: 132); *чудан* Слободан (Селенић 1996: 137); *шарен* живот (Црњански, АСК: 48); од *некаква* добра и милине (Кочић, АСК: 59); *некакав* инспектор (Нушић, АСК: 81); Он може да буде [...] *некакав* умјетник без називника [...] (Десница, АСК: 170); *некакав* светац (Ћопић, АСК: 50).

За неодређену референцијалност карактеристична је употреба неодређеног придевског вида код придева, а када су у питању заменице нејчешће су то неодређене заменице.

3) нереференцијалност:

парчад *свакојака* облика (Глишић, АСК: 129); *икакав* човек (Ранковић, АСК: 38); од *било ког* другог (Селенић 1996: 274); нити има *ма каквог* одличја (Домановић, АСК: 12); [...] *какав* год да си [...] (Ваљаревић 2006: 111); Јер то није *било какав* генерал. (Десница, АСК: 162); *било чијем* мишљењу (Селенић 1996: 170); било *каковог* проласка (Видојковић 2004: 155); у *било ком* делу тела (Ваљаревић 2006: 50).

Наведени примери потврђују да се „нереференцијална карактеризација именске групе остварује помоћу одговарајућих неодређених заменичких речи, као што су *било ко, ма ко, когод*“ (Пипер 2009: 477).

У *Семантици и прагматици речи* наводе се врсте и основне карактеристике значења подељене у неколико сегмената: лексичко и реченичко значење; дескриптивно и асоцијативно значење; дословно и пренесено значење; системско и текстуално значење; намеравао и протумачено значење. Нека од ових значења смо помињали у оквиру дела морфолошке анализе где је грађа указивала да је било

потребно. Под дословним значењем се сматра оно које је основно за одређену лексему, а пренесено значење је заправо оно које је „проистекло из дословног, најчешће путем метафоричког или метонимијског преноса” (Прћић 1997: 26).

Из дела *Прољећа Ивана Галеба* издвојили смо пример „какав *високи* гост” (Десница, АСК: 22) за који се можемо подсетити и у овом делу да се не би могао протумачити да је употребљен у дословном значењу, већ у метафоричном значењу указујући да неко потиче из високог друштвеног слоја. У овом примеру можемо уочити како се избором облика номинатива одређеног придевског вида заправо утиче на његову семантику. Уколико би се у оквиру истог синтагматског споја употребио неодређени вид сматрамо да би био ближи дословном значењу истичући нечију висину тела. Занимљиво је осврнути се и на пример „[...] то је *прави* човјек [...]“ (Андрић 1981: 129) из *Проклете авлије*. Наиме, да бисмо употпунили морфолошку анализу издвојили смо и значења која за придев *прав* и његов облик одређеног вида *прави* потврђује и *Речник Матице српске*. С обзиром на то да је у овој позицији придев у функцији именског дела предиката, по правилу граматике савременог српског језика могли бисмо да употребимо и облик неодређеног вида. Но, то не би било без последица по значење читаве реченице, јер би се у многоне изгубио смисао исказа и изгубио би своје пренесено (фигуративно) значење које обликом одређеног вида истиче да се ради о човеку који нема кривице, дакле, који је невин. Употребу придева неодређеног вида, а потом истог придева али одређеног вида, Андрић и Десница указују пажљивом читаоцу да се најпре упознаје са ликом и тада је придев у облику именичке деклинације, а након неколико реченица примећујемо употребу придевске деклинације чиме се активира критеријум познатости/непознатости именичког појма на који се придев односи. Насупрот наведеним примерима номинатива у којима је избор вида на неки начин условљен семантиком, у оквиру квалитативног генитива, чије је значење описивање именице или именичког израза по некој особини, именица и придев су ослобођени семантичког односа неодређеност : одређеност (Станојчић 1967: 44). Појачавање основног (дословног) значења можемо уочити у примерима редупликације: „истуреног сама самцита” (Ђопић, АСК: 97); „седи сам самцит” (Домановић, АСК: 64); „сам самцит дукат, брате!” (Лазаревић, АСК: 28; Црњански, АСК: 39; Видојковић 2004: 178); „Лежи читав читавцит човек” (Глишић, АСК: 158); „Ето вам га здрава здравцита!” (Матавуљ, АСК: 117).

Као што смо навели у прегледу радова о заменицама П. Пипер, под термином заменице подразумева све заменичке речи, појашњавајући да постоје различита тумачења заменичких речи. Ако се посматрају са становишта њихове опште семантике и функције Пипер сматра да би било оправдано говорити о именичким, придевским, прилошким и другим заменицама. Уколико се посматрају са формално-граматичког становишта тада се може говорити о заменичким именицама, придевима, прилозима и другим заменичким речима чији се инвентар разликује од језика до језика (Пипер 1983: 14). Разматрајући питање аутономности заменичког система Пипер наводи да постоје два супротна гледишта: према једном заменице као посебна врста речи не постоје, а према другом све заменичке речи (променљиве и непроменљиве) треба посматрати као јединствен систем. Једна од значајних консултованих монографија *Indefinite Pronouns* представља поделе заменица произашле на материјалу великог броја међусобно различитих језика па се тако настали закључци могу сматрати готово универзалним (Хаспелмат 1997а). Хаспелмат указује на то да су групе заменичких речи у језику распоређене по одређеном систему. Међу различитим несродним природним језицима дошло се до закључка да се неодређене заменице групишу у извесне скупове у оквиру којих њихови чланови стварају посебне подскупове на основу семантичког критеријума. Извесно груписање на основу семантичког принципа препознајемо и у руским граматицама, али и нама корисној монографији Шведове *Местоимение и смысл*. У одељку који говори о општој структури врста заменица ауторка наводи да у савременом руском књижевном језику постоји око двеста заменица које су распоређене по извесним системима: „1) главне заменице које означавају глобално поимање бића; 2) заменице које улазе у сегменте главних заменица и које означавају: а) одређеност (датост, реалност, постојање); б) неодређеност, неверовање у постојање, претпостављање; в) непостојање или негирање постојања, па чак и незнање; 3) заменице које означавају свеобухватност, општост; 4) заменице које означавају искључивост, издвајање из групе, усредсређеност на то по чему се издвајају; 5) заменице које означавају искључиво и само везу између делова текста. Све ове заменице организоване су у строгом систему узајамно повезаних подврста, тзв. 'микросистема'.” (Шведова 1998: 13)⁵³ За прву групу главних заменица Шведова

---

⁵³„1) исходные (вершинные) местоимения, означающие те глобальные понятия бытия, о которых сказано выше; 2) местоимения, входящие в сегменты исхода и означающие: а) определенность (данность, реальность, соб-ственно существование), б) неопределенность, неуверен-ность в

указује да немају линијску организацију, већ смисао који означавају дели их по особини: одређеност-неодређеност-непојмљивост (одричност).

Значајно је осврнути се на једну од главних функција заменица – упућивање које може бити анафорско и катафорско, у зависности на који део текста упућују. „Ако дио на који упућују унутар текста претходи замјеници, тада се говори о *анафоричкој* употреби показне замјенице, а ако тај дио тек слиједи у тексту, тада је замјеница употријебљена *катафорички*” (Кордић 2002: 68–69). Примери анафорске употребе заменица из нашег корпуса:

Долазак *његов* (Ранковић, АСК: 82); од дома *његова* (Веселиновић, АСК: 32); Поп је све што је имао *свога* звао „црквено” и „народно”, а све што је сеоско „наше”. (Лазаревић, АСК: 66); [...] а разумевање дубље од *њихова*. (Селенић 1996: 65); о себи *таквом* (Селимовић 1983: 89).

Примере за катафоричко упућивање илуструју примери:

Тај *ваш* дуван (Матавуљ, АСК: 14); *наш* Жико (Ранковић, АСК: 21); крај *њена* прозора (Ранковић, АСК: 118); у облину *његовога* врата (Веселиновић, АСК: 30); *овакав* почетак (Селенић 1996: 212); у *оном* удубљењу (Андрић 1981: 41); у *нашем* стамбеном распоред (Селенић 1996: 157); *Његов* зеленооки пријатељ (Пиштало 2011: 50); на ободу *њиховог* царства (Митровић 2015: 27, 56); *мом* пристојном пријатељу (Ваљаревић 2006: 57).

У наведеним примерима можемо уочити да обе функције могу бити исказане придевским заменицама именичке и заменичко-придевске деklinације.

За исказивање квантитативног значења у српском језику постоје трочлани, како их Пипер назива, „микросистеми”: *оволики*, *толики*, *онолики* и др. Примери нашег корпуса којима се означава квантитет могу се уочити само у облицима придевске деklinације:

у *оволиком* броју (Андрић 1981: 66); *толики* свет (Домановић, АСК: 98; Веселиновић, АСК: 52; Нушић, АСК: 81); после *толиког* уздржавања (Селенић 1996: 136); *Толики* дечко (Митровић 2015: 51); од *толиког* драња (Видојковић 2004: 38); Не дам ја самих твојих руку за сав капитал Параносов, па да је још онолики! (Лазаревић, АСК: 38).

существовании, предположительность; в) непредставленность — несуществование или отрицание суще-ствования либо незнание; 3) местоимения, означающие всеохватность, всеобщность; 4) местоимения, означающие единичность, изымание из множества чего-то одного, со-средоточенность на этом одном, его исключительность; 5) местоимения, означающие собственно и только связь компонентов текста. Все эти местоимения организуются в строгую систему взаимосвязанных участков, “микросистем”. В настоящем параграфе приводятся списки местоимений, расположенных по названным выше участкам и, внутри этих участков, перечисляемых в том порядке, который при-сутствует в описании местоимений во второй части книги.“ (Шведова 1998: 13)

Када је у питању заменица *сам* Пипер указује на то да она нема пара међу одричним заменицама насупрот ситуацији каква се среће у руском језику. Заменица *сам* се може јавити „са значењем крајње границе (нпр. просторне, уп. *до саме ивице*, или временске, уп. *од самог почетка*) или емфатичког истицања и максималне изражености неког својства, нпр. статусног (уп. *Ни сама наставница није знала решење* и сл.)” (Пипер 1987: 96). У нашем корпусу смо пронашли следеће потврде ове заменице:

у присуству *самога* владике (Ћипико, АСК: 130); до *самог* цара (Кочић, АСК: 55); до близу *самог* села (Лазаревић, АСК: 95); до *самог* врха (Ранковић, АСК: 12); од *самог* себе (Веселиновић, АСК: 130); из *самог* места (Глишић, АСК: 39); *самоме* енглеском конзулу (Нушић, АСК: 37); *самом* сну (Домановић, АСК: 97); по *самоме* чувењу (Матавуљ, АСК: 141); *Самоме* везиру (Кочић, АСК: 10); *самоме* енглеском конзулу (Нушић, АСК: 37); на *самом* путу (Лазаревић, АСК: 50); по *самом* челу (Ранковић, АСК: 3); у *самом* кључу (Веселиновић, АСК: 5); по *самом* имену (Глишић, АСК: 8); од *сама* почетка (Селенић 1996: 13); до *сама* Елизабетина ува (Селенић 1996: 143); од *сама* себе (Десница, АСК: 12); до *самог* руба (Селимовић 1983: 31); до *самог* султана (Андрић 1981: 38); до *самог* кордона (Видојковић 2004: 49); од *самог* живота (Митровић 2015: 44).

Можемо констатовати да избор деκлинације приликом употребе заменице *сам* не утиче на промену значења која њом могу бити исказана.

VIII. Закључак

Спроведено истраживање је имало за циљ да анализирајући дела три групе писаца из раличитог временског периода упореди стање у облицима именичке и придевске деклинације придева и придевских заменица. Анализом су обухваћени писци најпре са краја XIX и почетка XX века. Потом, у оквиру друге групе писаца пратили смо облике код писаца друге половине XX века. Да би се стекла потпунија морфолошка слика нашим истраживањем су обухваћени и савремени аутори. Циљ нам је био да утврдимо колико су чести облици придевског вида, као и да ли се категорија придевског вида неутралисала у корист одређеног вида и да ли се њихова разлика одржала једино у номинативу једнине како се истиче у граматичкој литератури. Осим дела књижевноумезничког стила, део нашег корпуса представљала су примери које смо ексцерпирани из Електронског корпуса Математичког факултета у Београду како бисмо упоредили издвојену грађу.

Грађа коју смо ексцерпирани из дела писаца која хронолошки представља најранију групу писаца, настајала је пода јаким утицајем традиционалне Вукове граматике и у овој групи можемо закључити да су облици именичке деклинације у великој мери очувани. Номинатив већине описних придева у облику једнине мушког и средњег рода забележен је са наставцима обе деклинације, па иако је облик одређеног придевског вида доминантнији, треба нагласити да је и облик неодређеног вида потврђен у великом броју примера. Од зависних падежа, највећи број примера описних придева именичке деклинације забележено је у генитиву и то у делима Ћипика, Матавуља и Кочића, дакле писаца из западних крајева. Облик датива/локатива именичке деклинације је у односу на примере описних придева одређеног вида потврђен знатно мањим бројем.

Карактеристично је да је облик неодређеног вида акузатива за живо фреквентнији код писаца са западне територије у односу на облике придевске промене, док су у делима осталих писаца по односу облици именичке и придевске деклинације прилично уједначени. Облици придева других односа у номинативу потврђују доминацију одређеног вида. Присвојни придеви на *-ов*, *-ев* и *-ин* представљају доминантну форму у делу Симе Матавуља, док код Домановића и Нушића нису потврђени. Придеви који се завршавају на *-ски*, *-чки* и *-шки* могу имати само облике одређеног вида што примери зависних падежа код свих писаца ове групе потврђују. Придеви других односа са наставцима придевске деклинације су

фреквентнији, на шта утичу придеви временског и просторног односа који припадају овој групи. За облик акузатива ове групе придева имамо мало потврда, а незнатно превлађују облици придевске деклинације. Група градивних придева има најмањи број примера, за које је карактеристично да су облици именичке деклинације најбројнији у облику генитива.

Друга група анализираних примера представља слику стања друге половине XX века. За номинатив описних придева ових дела утврђен је велики број потврда за обе деклинације. Уједначену употребу номинатива одређеног и неодређеног придевског вида уочили смо код Ћопића, Андрића и Селимовића, док је код Петровића и Селенића доминантнији одређени вид. Облик неодређеног вида генитива има највише потврда у односу на остале зависне падеже, а највећи број потврда се издвојио код Селенића и Деснице, насупрот најмање потврђених код Црњанског. Иако се код ове групе писаца појављује као фреквентан облик генитива са наставцима именичке деклинације, можемо закључити да су код свих писаца овог дела корпуса заправо облици одређеног вида заправо превладали. Падежни облици неодређеног вида описних придева датива/локатива једнине јављају се у знатно мањем броју примера, а непотврђени су у делу Ћосића и Црњанског. Акузатив описних придева неодређеног вида великим бројем примера је потврђен код Селенића, Андрића, Ћопића, Деснице и Ћосића, док у романима Селимовића и Црњанског немамо примера. Група придева других односа у номинативу именичке деклинације потврђена је код свих писаца ове групе присвојним придевима, осим код Црњанског у чијем делу нисмо забележили ниједан пример. Номинатив одређеног вида односних придева је заступљенији, а ниједна потврда није уочена код Селенића и Деснице. Што се тиче генитива можемо закључити да већина писаца ове групе користи равноправно облике именичке и придевске деклинације. Облици зависних падежа присвојних придева на *-ов*, *-ев* и *-ин* у анализираним делима ове групе су потврђени, али је фреквентнија употреба одређеног вида. Нарочита је употреба придева на *-ски*, *-чки* и *-шки* у облицима неодређеног вида у Селенићевом делу. Он доследно употребљава неодређени вид ових придева искључиво у генитиву што представља огрешење о норму из стилских разлога. За облике датива/локатива неодређеног вида односних придева, као и придева других односа можемо истаћи доминацију придевске деклинације, док је постепено губљење неодређеног вида уочљиво у облику акузатива. Малобројни су примери градивних придева именичке деклинације у генитиву, док је у дативу/локативу придевска деклинација

доминантнија. За акузатив градивних придева обе деклинације нисмо пронашли ниједан пример.

У делима савремених писаца код групе описних уочавамо у номинативу облике неодређеног вида, али је њихов број знатно мањи у односу на придеве одређеног вида. Фреквентнију употребу неодређеног придевског вида препознали смо у делима Петровића и Ваљаревића, док се код Митровића, Пиштала и Видојковића нашао мањи број примера. За разлику од писаца у претходним двама групама у којима је генитив описних придева неодређеног вида имао бројније потврде, код савремених аутора закључујемо да долази до скоро потпуног губљења неодређеног вида у овом падежу. Само у по једном примеру очуван је код Видојковића и Пиштала, али у оквиру фразеолошких израза, док смо код Горана Петровића пронашли један пример именичке деклинације у генитиву који није у склопу устаљеног израза. На основу ексцерпираних примера облик генитива придева одређеног придевског вида је најбројнији у односу на друге косе падеже, а затим следе примери у дативу/локативу. За облике неодређеног вида датива/локатива и акузатива стање у нашем корпусу показује да је дошло до потпуног губљења овог облика. Дакле, можемо констатовати да је у делима савремених аутора неодређени придевски вид стабилан једино у номинативу. У генитиву се одржао једино у оквиру чврстих фразеолошких форми. Велики број придева који се завршавају на *-ски*, *-чки*, *-шки* доследно има наставке придевске промене што је у складу са важећом нормом савременог српског језика. Код придева на *-ов*, *-ев*, *-ин* у овој групи дела уочавамо потпуни продор наставака придевске деклинације. Акузатив одређеног придевског вида у врло малом броју примера пронашли смо код Петровића, Видојковића и Ваљаревића. Примери градивних придева спадају међу најређе потврђене у читавом корпусу. Номинатив градивних придева потврђен је само код В. Пиштала и Г. Петровића. Занимљиво је да је датив придевске деклинације градивних придева у овој групи дела бројнији од генитива, док за акузатив нема потврда ни за једну деклинацију.

Придевске заменице су у делима писаца са краја XIX и почетка XX века потврђене бројним примерима именичке деклинације, међу којима су најбројнији у косим падежима облици генитива аутора западних крајева ијекавских говора Типика, Матавуља, Кочића. За фреквентношћу ових облика следе потврде облика датива, а најмалобројнију групу примера придевских заменица чине облици потврђени у акузативу. У вези са овом групом писаца треба нагласити да је

доминантна употреба облика генитива и датива придевских заменица са покретним вокалима. Другу половину XX века обележила је стабилизација облика придевских заменица именичке и заменичко-придевске деклинације. Слободан Селенић је писац који се неуобичајеном и са аспекта норме направилном употребом појединих придевских заменица (нпр. заменице *мој, тај, неки, сваки* користи у генитиву са наставцима именичке деклинације) може посебно издвојити. Свакако, можемо закључити да је таква употреба придевских заменица подстакнута стилским разлозима и потребом писца да архаизира текст. Постепено нестајање именичке деклинације уочљиво је и у облику датива, а још интензивније у акузативу где је заменичко-придевска промена превладала. Анализом дела савремених аутора дошли смо до закључка да се именичка деклинација у свим зависним падежима придевских заменица потпуно изгубила, што потврђују примери доминантне заменичко-придевске промене нашег корпуса.

На очување облика номинатива једнине м. и с. рода неодређеног придевског вида у систему савременог српског језика утиче јасно дефинисана позиција у којој је његова употреба обавезна, а то је именски део предиката и у оквиру ње можемо закључити да у анализираном корпусу нема колебања. Такође, чврсти лексикализовани и фразеолошки изрази (нпр. *чудна ми чуда, тврда срца, усред бела дана, из чиста мира, из ведре неба*) доприносе још увек присутној именичкој деклинацији у зависним падежима што потврђују примери и из публицистичког стила. Осим у именском делу предиката и фразеолошким изразима, примере именичке деклинације можемо препознати и као стилску карактеристику појединих писаца. Нестајање облика именичке деклинације подстакнуто је нестајањем ових облика и код придевских заменица, па можемо закључити да се категорија придевског вида семантички неутралисала.

У савременом српском језику можемо констатовати да се некадашња чврста веза међу категоријом деклинације и категоријом придевског вида неутралисала и да је заступљена само придевска деклинација. Остаци именичке деклинације чувају се само у системски утврђеним позицијама и у фразеолошким изразима. Сама категорија придевског вида данас је упрошћена и сведена на разликовање одређеног и неодређеног вида само у облицима једнине мушког рода и то захваљујући морфолошком маркеру – наставку *-и* односно одсуству наставка код описних и неких градивних придева. Критеријум употребе једног или другог вида на основу

критеријума познато-непознато потпуно је укинут што се могло и очекивати јер сви критеријуми који немају системско упориште не могу се одржати.

У савременом српском језику класа придева претрпела је највеће измене управо у вези са категоријом придевског вида. Остале придевске категорије (род, број, падеж, компарација) су стабилне. Категорија компарације обogaћена је и перифрастичном компарацијом која има своју позицију у систему. Најездом стране лексике све је више непроменљивих придева. Остаје отворено питање какве су даље тенденције у вези са придевским видом – да ли ће се ова категорија и даље неутралисати тако што ће се и обавезне позиције употребе једног, односно другог вида релативизовати, или ће стабилно опстати у систему. Претпостављамо да ће се системски утемељени критеријуми доследно проводити и даље (нпр. неодређени вид у именском делу предиката) док ће се остале позиције полако неутралисати. Већ сада имамо потврде где је употреба придева једног или другог вида потпуно слободна, а некада је била обавезујућа.

Свакако ће и нова истраживања придева и придевских заменица, на новом корпусу, бити веома корисна и показати јасније тенденције у вези са придевима, придевским заменицама и њиховим категоријама.

IX. КОРПУС

- Андрић 1981: Иво Андрић, *Проклета авлија*, Београд: Нолит.
- Ваљаревић 2006: Срђан Ваљаревић, *Дневник друге зиме*, Београд: Самиздат Б92.
- Веселиновић АСК: Јанко Веселиновић, *Хајдук Станко*, www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs/.
- Видојковић 2004: Марко Видојковић, *Канџе*, Београд: Самиздат Б92.
- Глишић АСК: Милован Глишић, *Приповетке*, www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs/.
- Десница АСК: *Прољећа Ивана Галеба*, www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs/.
- Домановић АСК: Радоје Домановић, *Мртво море*, www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs/.
- Кочић АСК: Петар Кочић, *Изабрана дела*, www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs/.
- Лазаревић АСК: Лаза Лазаревић, *Приповетке*, www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs/.
- Матавуљ АСК: Симо Матавуљ, *Бакоња фра-Брне*, www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs/.
- Митровић 2015: Немања Митровић, *Осмех Црног Пута*, Нови Сад: Културни центар Новог Сада.
- Нушић АСК: Бранислав Нушић, *Госпођа министарка*, www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs/.
- Петровић 2000: Горан Петровић, *Ситничарница „Код срећне руке“*, Београд: Народна књига-Алфа.
- Пиштало 2011: Владимир Пиштало, *Венеција*, Зрењанин: Агора.
- Ранковић АСК: Светолик Ранковић, *Приповетке*, www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs/.
- РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.
- Селенић 1996: Слободан Селенић, *Очеви и оци*, Београд: Просвета: Дерета.
- Селимовић 1983: Меша Селимовић, *Магла и мјесечина*, Београд: Београдски издавачко-графички завод.
- Ћипико АСК: Иво Ћипико, *Приповетке*, www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs/.
- Ћопић АСК: Бранко Ћопић, *Баишта сљезове боје*, www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs/.
- Ћосић АСК: Добрица Ћосић, *Корени*, www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs/.
- Црњански АСК: Милош Црњански, *Сеобе*, www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs/.
- ЕК: *Корпус савременог српског језика*, Математички факултет, Београд, <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/korpus/login.php>

Х. ЛИТЕРАТУРА

1. Ајџановић-Алановић 2007: Милан Ајџановић, Миливој Алановић, „Функционални и прозодијски аспекти дистрибуције придевског вида у говору Новог Сада”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 50/1-2, Нови Сад, 23–30.
2. Арсенијевић-Станковић 2009: Бобан Арсенијевић, Бранимир Станковић, „Неодређени придевски вид у одређеним окружењима”, у: *Српски језик, књижевност, уметност, књ. I, Српски језик у употреби*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
3. Бабић 1986: Бабић Стјепан, *Творба ријечи у хрватском књижевном језику*, Загреб, Југославенска академија знаности и умјетности: Глобус.
4. Бајби 1985: Bybee Joan, *Morphology: A study of the relation between meaning and form*, John Benjamins, Amsterdam.
5. Барић и др. 2005: *Хрватска граматика*, Загреб: Школска књига.
6. Бауер 1994: Bauer Laurie, *Introducing Linguistic Morphology*, Edinburgh: EUP.
7. Белић 1951: Александар Белић, *Око нашег књижевног језика*, Београд: СКЗ.
8. Белић 1998: Александар Белић, *Ошита лингвистика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
9. Белић 1999: Александар Белић, *Историја српског језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
10. Белић 2000: Александар Белић, *Граматице. О граматицама*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
11. Биртић 2013: Матеа Биртић, Ивана Ораић Рабушић, „Положај замјеничкога придјева сам унутар повратних конструкција“, *Расправе Института за хрватски језик и језикословље*, 39/2, Загреб, 345–359.
12. Болинџер 1975: Bolinger Dwight, *Aspects of Language*, New York: Harcourt Brace Jovanovich.
13. Виноградов 1972: В. Виноградов, *Русский язык: грамматическое учение о слове*, Москва: Высшаја школа.
14. Вукојевић 1995: Лука Вукојевић, „Врсте, положај и улога детерминатора”, *Расправе ЗХЈ*, св. 21, Загреб, 227–238.
15. Вучковић 1995: Петар Вучковић, *Огледи из семантике и прагматики*, Београд: Савремена администрација.

16. Бож 2000: Booiј, Geert et al. (Eds.), *Morphologie: ein internationales Handbuch zur Flexion und Wortbildung*, W. de Gruyter, Berlin; New York.
17. Грицкат 1996: Ирена Грицкат, „Неке појединости у вези с употребом заменице свој (мој, твој)”, *Српски језик*, год. 1, br. 1/2 (1996), Београд, 15–18.
18. Гудков 1988: В. Гудков „Опсервације о варирању компаративних облика”, *Наш језик*, XXVII/5, Београд, 332–336.
19. Даничић 1850: *Мала српска граматика*,
<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/index/pubid:2500/id:0>
20. Даничић 1864: Ђура Даничић,
<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/index/pubid:2266/id:0>
21. Драгићевић 2001: Рајна Драгићевић, *Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику: творбена и семантичка анализа*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
22. Ђукановић 2007: Маја Ђукановић, „Неодређене заменице у српском и словеначком језику”, *Српски језик*, 12/1-2, Београд, 355–365.
23. Ђукановић 2009: Маја Ђукановић, *Упоредна семантичка анализа заменичких речи у словеначком и српском језику*, Београд: Филолошки факултет.
24. Ђукановић 2009: Маја Ђукановић, „Референцијалност неодређених заменица у српском и словеначком језику”, *Анали Филолошког факултета*, св. 21, Београд, 311–324.
25. Ђуровић 2013а: Сања Ђуровић, „Придевски вид и деклинација придева у Пионирској трилогији Бранка Ћопића” у: *Lirski doživljaj svijeta u Ćopicevim djelima : lirski, humoristički i satirički svijet Branka Ćopića. 2 = Lyrische Welterfahrung in den Werken von Branko Ćopić : Die lyrische, humoristische und satirische Welt von Branko Ćopić / [ur.] Branko Tošović, Vanja Luka : Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske ; Graz : Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität*, 361–368.
26. Сања Ђуровић 2013б: „О облицима трпног глаголског придева глагола (-)дати и (-)знати”, у: *Интралингвистички и екстралингвистички чиниоци у формирању и развоју српског стандардног језика*, НССУВД, 42/1, Београд, 257–268.
27. Зника 1985: Марија Зника, „Изведена референција”, *Расправе Завода за језик*, св. 10/11, Загреб, 251–280.
28. Зника 1987: Марија Зника, „О употреби одређених и неодређених придјевних облика”, *Језик*, 4, Загреб, 101–106.

29. Зника 1988: Марија Зника, *Однос атрибуције и предикације*, Загреб: Хрватско филолошко друштво.
30. Зника 1992: Марија Зника, „Одређеност и бројивост”, *Расправе Завода за хрватски језик*, св. 18, Загреб, 267–283.
31. Зника 2002: Марија Зника, „Одређеност компаратива и суперлатива”, *Расправе Института за хрватски језик и језикословље*, 28, Загреб, 289–281.
32. Зника 2005а: Марија Зника, „Категорија бројивости у хрватском језику”, *Fluminensia*, 17/1, Ријека, 39–52.
33. Зника 2005б: Марија Зника, „Категорија одређености и предикатно име”, *Језик*, 53, Загреб, 16–25.
34. Зника 2008: Марија Зника, „Асиметрија у хрватском језику”, *Језик*, 55, Загреб, 89–94.
35. Зника 2010: Марија Зника, „Одабрани показатељи одређености и неодређености”, *Језик*, 57, Загреб, 164–175.
36. Ивић 1983: Милка Ивић, *Лингвистички огледи*, Београд: Просвета.
37. Ивић 1995: Милка Ивић, *О зеленом коњу: нови лингвистички огледи*, Београд: Словограф.
38. Ивић 1996: Милка Ивић, *Правци у лингвистици*, Београд: Чигоја штампа.
39. Ивић 1997: Милка Ивић, *О Вуковом и вуковском језику*, Београд: Чигоја штампа.
40. Ивић 1990: Павле Ивић, *О језику некадашњем и садашњем*, Београд: Београдски издавачко-графички завод; Приштина: Јединство.
41. Ивић 1998: Павле Ивић, *Преглед историје српског језика*, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
42. Игњатовић 1962: Д. Игњатовић, „Још о компаративу и компарацији”, *Наш језик*, XII/3-6, Београд, 124–129.
43. Јосијевић 2015: Јелена Јосијевић „Модели перифрастичног суперлатива у српском књижевном језику”, *Philologia Mediana*, год. 7, бр. 7, Ниш, 319–331.
44. Јул 1997: Yule, George, *The study of language*, Cambridge: Cambridge University Press.
45. Карацић 1814: Вук Стефановић Карацић, *Писменица сербскога језика*, <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/index/pubid:1176/id:0>
46. Карацић 1818: Вук Стефановић Карацић, *Српски рјечник*, <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/index/pubid:1216/id:0>
- Катамба 1993: Francis Katamba, *Morphology*, London: Macmillan.

47. Клајн 1976: Иван Клајн, „О заменицама и појму замењивања”, *Анали Филолошког факултета*, св. 12, Београд, 547–564.
48. Клајн 1978: Иван Клајн „Придевске заменице или придеви”, *Јужнословенски филолог*, 34, Београд, 17–33.
49. Клајн 1985: Иван Клајн, *О функцији и природи заменица*, Београд: Институт за српскохрватски језик.
50. Клајн 2000: Иван Клајн, *Лингвистичке студије*, Београд: Партедон.
51. Клајн 2002: Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику. Део 1, Слагање и префиксација*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства: Институт за српски језик САНУ; Нови Сад: Матица српска.
52. Клајн 2003: Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику. Део 2, Суфиксација и конверзија*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства: Институт за српски језик САНУ; Нови Сад: Матица српска.
53. Клајн 2005: Иван Клајн, *Грамматика српског језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
54. Кликовац 2008: Душка Кликовац, *Грамматика српскога језика*, Београд: Српска школска књига.
55. Кликовац 2010: Душка Кликовац, „Могу ли заменице стати у једну табелу”, *Књижевност и језик*, год. 57, бр. 1-2, Београд, 35–44.
56. Ковачевић 2003: Милош Ковачевић, „Перифрастичка компарација у српском књижевном језику”, у: *Грамматичке и стилистичке теме*, Бања Лука: Књижевна задруга, 9–45.
57. Ковачевић 2003: Милош Ковачевић, „Негација у функцији исказивања силазне компарације”, у: *Грамматичке и стилистичке теме*, Бања Лука: Књижевна задруга, 46–73.
58. Ковачевић 2007: Милош Ковачевић, „Степеновање у оквиру суперлатива”, *Наслеђе*, год. 4, бр. 6, Крагујевац, 9–24.
59. Ковачевић 2007: Милош Ковачевић, *Србистичке теме*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
60. Ковачевић 2009: Милош Ковачевић, „О декомпоновању показних заменица”, *Годишњак за српски језик и књижевност*, год. 22, бр. 9, Ниш, 185–193.
61. Ковачевић 2012: Милош Ковачевић, *Узрочно семантичко поље*, Београд: Јасен.

62. Ковачевић 2015: Милош Ковачевић, „Типови апсолутног компаратива у српском језику”, у: *Путевима српских идиома*, уред. М. Ковачевић, В. Поломац, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 411–429.
63. Кордић 2002: Сњежана Кордић, *Ријечи на граници пунозначности*, Загреб: Хрватска свеучилишна наклада.
64. Кристал 1995: Дејвид Кристал, *Кембричка енциклопедија језика*, Београд: Нолит.
65. Кристал 1998: Дејвид Кристал, *Енциклопедијски речник модерне лингвистике*, Београд: Нолит.
66. Кронгауз 2005: М. А. Кронгауз, *Семантика*, Москва: Academia.
67. Куљанин 2013: Сања Куљанин, „Лексичко семантичко перифрастичко градирање у књижевном дјелу Бранка Ћопића”, у: *Наука и традиција: зборник радова*, књ. 7, том 1, Пале: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, 365–379.
68. Куљанин 2014: Сања Куљанин „Компаративна лексема као обавезна или факултативна компонента перифрастичке конструкције у књижевном тексту Бранка Ћопића”, у: *Наука и глобализација: зборник радова*, књ. 8, том 1, Пале: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву.
69. Куљанин 2013: Сања Куљанин „Лексичка фигуративно-суперлативна компарација у српском језику”, *Радови Филозофског факултета*, бр.15, књ. 1, Пале, 201–212.
70. Лајонс 1977: John Lyons, *Semantics*, Cambridge: Cambridge University Press.
71. Ломпар 2016: Весна Ломпар, *Врсте речи и граматичка пракса: (од Вука до данас)*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
72. Маретић 1963: Томо Маретић, *Грамматика хрватскога или српскога књижевног језика*, Загреб: Матица хрватска.
73. Марковић 2002: Иван Марковић, „Нешто о неодређености/одређености у хрватскоме”, *Расправе Института за хрватски језик и језикословље*, 28, Загреб, 103–150.
74. Милановић 1962: Бранислав Милановић, „Деклинација поименичених придева”, *Наш језик*, бр. 12, св. 3-6, Београд, 105–123.
75. Милојевић 2009: Милица Милојевић, „О придевима са префиксом *не-* у српском језику”, у: *Савремена проучавања језика и књижевности. књ.1*, уред. М. Ковачевић и др., Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац, 177–184.
76. Милојевић 2015: Јелена Милојевић, *Категорија придевског вида у српском језику: одбрањени мастер рад*, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац, (ментор проф. др Сања Ђуровић).

77. Метјуз 1974: Peter Matthews, *Morphology: An introduction to the theory of word structure*, London: Cambridge University Press.
78. Мразовић-Вукадиновић 1990: Павица Мразовић, Зора Вукадиновић, *Граматика српскохрватског језика за странце*, Сремски Карловци: Издавачка књижевница Зорана Стојановића; Нови Сад: Добра вест.
79. Мршевић Радовић 1987: Драгана Мршевић Радовић, *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме*, Београд: Филолошки факултет.
80. Николић 1975: Мирослав Николић, „Фреквенција сажетих и несажетих облика у зависним падежима заменица *мој*, *твој*, *свој* и *који* у савременом српскохрватском књижевном језику”, *Наш језик*, XXI, св. 3, Београд, 158–166.
81. Николић 1991: Мирослав Николић, „Говори Србијанског Полимља”, *Српски дијалектолошки зборник*, књ. 37, Београд, 1–548.
82. Николић 1996: Мирослав Николић, „Непроменљиви придеви у српском језику”, *Наш језик*, књ. 31, св. 1/5, Београд, 35–54.
83. Николић 2000: Мирослав Николић, „О односу између народног и књижевног језика”, *Књижевност и језик*, год. 47, бр. 3/4, Београд, 51–59.
84. Николић 2004: Мирослав Николић, „Морфонолошке алтернације и морфолошка анализа: на примерима из српског књижевног језика”, *Наш језик*, књ. 35, св. 1/4, Београд, 6–12.
85. Николић 2007: М. Николић, „Основе и наставци личних заменица”, *Књижевност и језик*, год. 54, бр. 1-2, Београд, 119–126.
86. Новаковић 1894: Стојан Новаковић, *Српска граматика*, Београд: Државна штампарија.
87. Оташевић 2007: Ђорђе Оташевић, *Мали српски фразеолошки речник*, Београд: Алма.
88. Павловић 1952: М. Павловић, „Значење придева с наставком *-аст* и његовим варијантама”, *Наш језик*, IV, св. 1–2, Београд, 9–24.
89. Петковић 1988: Новица Петковић, *Два српска романа: студије о Нечистој крви и Сеобама*, Београд: Народна књига.
90. Пешикан 1967: Митар Пешикан, „О систему заменичких речи”, *Наш језик*, књ. 16, св. 4, Београд, 245–267.
91. Пешикан 1970: Митар Пешикан, *Наш књижевни језик на сто година послје Вука*, Београд: Друштво за српскохрватски језик и књижевност СР Србије.

92. Пипер 1983: Предраг Пипер, *Заменички прилози: (граматички статус и семантички типови)*, Нови Сад: Институт за стране језике и књижевности Филозофског факултета.
93. Пипер 1987: Предраг Пипер, „О семантичком систему заменица у српскохрватском језику у поређењу са руским”, *Зборник Матице српске за славистику*, 1987, бр. 33, Нови Сад, 79–102.
94. Пипер 1988: Предраг Пипер, *Заменички прилози у српскохрватском, руском и пољском језику: (семантичка студија)*, Београд: Институт за српскохрватски језик.
95. Пипер 2000: Предраг Пипер, „О полицентричности семантичких категорија”, *Јужнословенски филолог*, LVI, 3-4, Београд, 829–840.
96. Пипер 2001: Предраг Пипер, *Језик и простор*, Београд: Библиотека XX век: Чигоја штампа: Књижара Круг, 2001.
97. Пипер 2002: Предраг Пипер, „Степеновање у граматички и речнику”, *Зборник Матице српске за славистику*, бр. 61, Нови Сад, 59–78.
98. Пипер 2009: *Јужнословенски језици: граматичке структуре и функције / Вјара Малцијева [и др.]*, ред. Предраг Пипер, Београд: Београдска књига.
99. Пипер-Клајн 2013: Предраг Пипер, Иван Клајн, *Нормативна граматика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
100. Прањковић 2000: И. Прањковић, „Изражавање неодређености/одређености именица у хрватскоме језику”, *Ријечки филолошки дани* 3, 343–349.
101. Прањковић 2013: Иво Прањковић, *Грамматичка значења*, Загреб: Матица хрватска.
102. Прћић 1997: Твртко Прћић, *Семантика и прагматика речи*, Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
103. Радовановић 2008: *Семантичка проучавања српског језика*, уред. Милорад Радовановић, Предраг Пипер, Београд: САНУ.
104. Радовановић 1990: Милорад Радовановић, *Списи из синтаксе и семантике*, Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића; Нови Сад: Добра вест.
105. Радовић Тешић 1978: Милица Радовић Тешић, „Функција и значење присвојне заменице *мој*”, *Наш језик*, књ. 23, св. 3-4, Београд, 104–113.
106. Рамић 1999: Никола Рамић, „О значењу придева *снисходљив*”, *Наш језик*, год. 33, бр. 1-2, Београд, 68–75.

107. Рамић 2010: Никола Рамић, *О јатовским изоглосама*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
108. Рамић 2013: Никола Рамић, „Полисемија и семантичка диференцирања у дијалектима“, у: *Путеви и домети дијалекатске лексикографије*, прир. Јордана Марковић, Ниш: Филозофски факултет.
109. Ристић 1999: Стана Ристић, „Неке карактеристике придева са префиксима *o-* и *no-* у савременом српском језику“, *Наш језик*, XXXIII, 1-2, Београд, 57–67.
110. Ристић 2009: Стана Ристић, *Модификација значења и лексички модификатори у српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
111. РЈАЗУ: *Рјечник хрватског или српског језика*, Загреб: ЈАЗУ, 1880–1976.
112. Сапир 1992: Едвард Сапир, *Језик*, Нови Сад: Дневник.
113. Сасекс-Каберли 2006: Roland Sussex, Paul Cubberley, *The Slavic languages*, Cambridge: Cambridge University Press.
114. Симеон 1969а: Симеон Рикард, *Енциклопедијски рјечник лингвистичких назива: на 8 језика, хрватско-српски, латински, руски, њемачки, енглески, француски, талијански, шпањолски. 1, А-О*, Загреб: Матица хрватска.
115. Симеон 1969б: Симеон Рикард, *Енциклопедијски рјечник лингвистичких назива: на 8 језика, хрватско-српски, латински, руски, њемачки, енглески, француски, талијански, шпањолски. 2, П-Ж*, Загреб: Матица хрватска.
116. Спасојевић 2011: Марина Спасојевић, „Радни глаголски придев у систему врста речи“, *Наш језик*, год. 42, бр. 1/2, Београд, 25–40.
117. Спасојевић 2013: Марина Спасојевић, „О радном и трпном глаголском придеву са лексикографског аспекта“, у: *Интралингвистички и екстралингвистички чиниоци у формирању и развоју српског стандардног језика. 1*, Београд: Међународни славистички центар, 309–319.
118. Силић 2000: Јосип Силић, „Категорија неодређености/одређености и начини њезина изражавања“, *Ријечки филолошки дани*, 3, 401–406.
119. Силић-Прањковић 2007: Јосип Силић, Иво Прањковић, *Граматика хрватскога језика за гимназије и висока училишта*, Загреб: Школска књига.
120. Симић 2002: Радоје Симић, *Српска граматика. 1, Увод, фонологија, морфологија*, Београд: МХ Актуел, 2001.
121. Симић 2010: Радоје Симић, „О придевској одређености и неодређености код заменица“, у: *У част Пера Јакобсена*, прир. Дејан Ајдачић, Персида Лазаревић Ди Такомо, Београд, SlovoSlavia, 243–254.

122. Стакић 1988: Милан Стакић, *Деривациона фонетика именица и придева у јужнословенским језицима*, Београд: Филолошки факултет.
123. Станковић 2010: Бранимир Станковић, „О одређености као категорији именица у српском језику”, у: *Савремена проучавања језика и књижевности. књ. 1*, уред. Милош Ковачевић и др., Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 139–147.
124. Станковић 2013а: Бранимир Станковић, „Придевски вид у српском језику – наука, норма и језичка реалност”, у: *Од науке до наставе: тематски зборник радова*, Ниш: Филозофски факултет.
125. Станковић 2013б: Бранимир Станковић, „Хијерархија маркираности придевских категорија у српском језику”, *Годишњак за српски језик*, год. 26, бр. 13, Ниш, 497–511.
126. Станојчић 1996: Живојин Станојчић, „Морфологија, синтакса и фразеологија”, у: Радовановић М., Б. Брборић, И. Клајн, Д. Петровић, Ж. Станојчић, М. Луковић, Д. Ћупић, М. Пешикан, *Српски језик на крају века*, Институт САНУ, Београд, 111–143.
127. Станојчић 2008: Живојин Станојчић, *Из језика прозе Милоша Црњанског: лингвистичка истраживања*, Београд: Завод за уџбенике.
128. Станојчић 1984–1985: Живојин Станојчић, „Есоцентричне придевске сложенице у српскохрватском књижевном језику”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXVII–XXVIII, 1984/1985, Нови Сад, 727–732.
129. Станојчић-Поповић 2008: Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, *Грамматика српскога језика: уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
130. Станојчић 1967: Живојин Станојчић, *Језик и стил Ива Андрића*, Београд: Филолошки факултет Београдског универзитета.
131. Станојчић 1999: Живојин Станојчић, „О облицима компаратива придева *низак*”, *Наш језик*, XXXIII/1-2, Београд, 36–41.
132. Стевановић 1964: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик: (граматички системи и књижевно-језичка норма). 1, Увод, фонетика, морфологија*, Београд: Научна књига.
133. Стевановић 1949: Михаило Стевановић, „Двојство облика посесивних придева и заменица на *-ов* и *-ин*”, *Наш језик*, I, св. 1–2, Београд, 24–38.
134. Стевановић 1949–1950: Михаило Стевановић, „Попридевљавање глаголског прилога на *-ћи*”, *Јужнословенски филолог*, XVIII, 55–85.

135. Стевовић 1973: И. Стевовић, „Систем заменичких речи у српскохрватском језику”, *Књижевност и језик*, 20/1, Београд, 27–42.
136. Стијовић 1996: Рада Стијовић, „О компаративу придева са префиксима *о-* и *по-*”, *Наш језик*, XXXI/1-5, Београд, 106–109.
137. Сурдучки 1983: Милан Сурдучки, „Још једном о аналитичком компаративу у српскохрватском језику”, *Наш језик*, бр. 26, св. 1, Београд, 25–33.
138. Тежак-Бабић 2007: Стјепко Тежак, Стјепан Бабић, *Грамматика хрватскога језика*, Загреб: Школска књига.
139. Тошовић 2002: Бранко Тошовић, *Функционални стилови*, Београд: Београдска књига.
140. Хаспелмат 1997а: Martin Haspelmath, *Indefinite pronouns*, New York: Clarendon Press.
141. Хаспелмат 1997б: Martin Haspelmath, *From space to time: temporal adverbials in the world's languages*, München: Lincom Europa.
142. Хаспелмат 2013: Martin Haspelmath, Andrea D. Sims, *Understanding morphology*, London: Routledge.
143. Фелдман и др. 1995: Feldman, Laurie Beth (Ed.), *Morphological aspects of language processing*, Lawrence Erlbaum, Hillsdale.
144. Фекете 1969: Егон Фекете, „Облик, значење и употреба одређеног и неодређеног придевског вида у српскохрватском језику”, *Јужнословенски филолог*, бр. 28, 1-2, Београд, 321–386.
145. Фекете 1973: Егон Фекете, „Облик, значење и употреба одређеног и неодређеног придевског вида у српскохрватском језику”, *Јужнословенски филолог*, бр. 29, 3-4, Београд, 339–523.
146. Фекете 1998: Егон Фекете, „Кад придев постане именица”, *Свет речи*, 1998, бр. 6/8, Београд, 102–104.
147. Хам 1970: Јосип Хам, *Старославенска граматика*, Загреб: Школска књига.
148. Шведова 1998: Наталија Јуљевна Шведова, *Местоимение и смысл*, Москва.
149. Шипка 2005: Данко Шипка, *Основи морфологије*, Београд: Алма.

Електронски извори:

150. <http://www.rastko.rs/filologija/odbor/odluka012.html>, 8.6.2015.

ОБРАЗАЦ 1.

Изјава о ауторству

Потписана Милица Милојевић Миладиновић

Број уписа: 07Д052

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом *Придеви и придевске заменице са семантичког и морфолошког аспекта*

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени, и
- да нисам кршила ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Крагујевцу,

1.3.2017.

Потпис аутора

ОБРАЗАЦ 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора: Милица Милојевић Миладиновић

Број уписа: 07Д052

Студијски програм: Наука о језику

Наслов рада: *Придеви и придевске заменице са семантичког и морфолошког аспекта*

Ментор: Проф. др Сања Ђуровић, ванредни професор, Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу, ужа научна област *Савремени српски језик*

Потписана: Милица Милојевић Миладиновић

Изјављујем

да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предала за објављивање на порталу Дигиталног репозиторијума Универзитета у Крагујевцу.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада. Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Крагујевцу.

У Крагујевцу,

1.3.2017.

Потпис аутора

ОБРАЗАЦ 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Крагујевцу унесе моју докторску дисертацију под насловом: *Придеви и придевске заменице са семантичког и морфолошког аспекта*, која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предала сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Крагујевцу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучила.

1. Ауторство
2. Ауторство – некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

У Крагујевцу,
1.3.2017.

Потпис аутора
